

Falusi orvos pap, vagy olly orvosi útmutatás, mellynél fogva
leginkább a' falukon uralkodni szokott nyavalyák
orvosoltatnak ... készített a' kiadó Z. S. (etc.)

Wéber

Pozsonyban; Pozsony 1810

Signatur: 55048-A

Barcode: +Z169770109

Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ169770109>

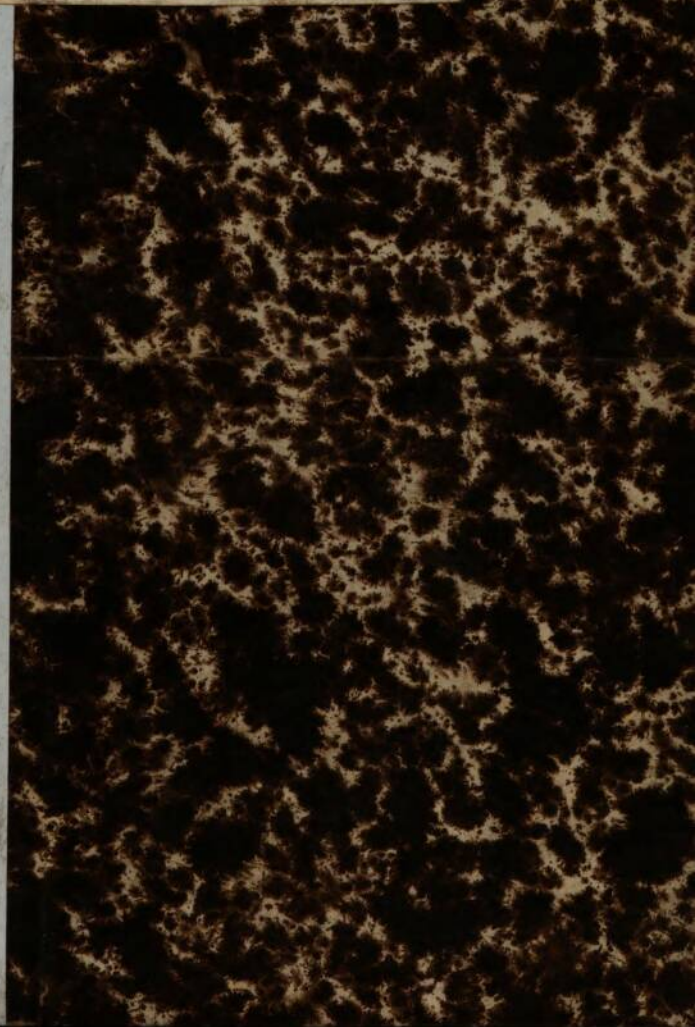
Umfang: Bild 1 - 318

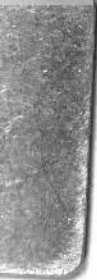
Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzzangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

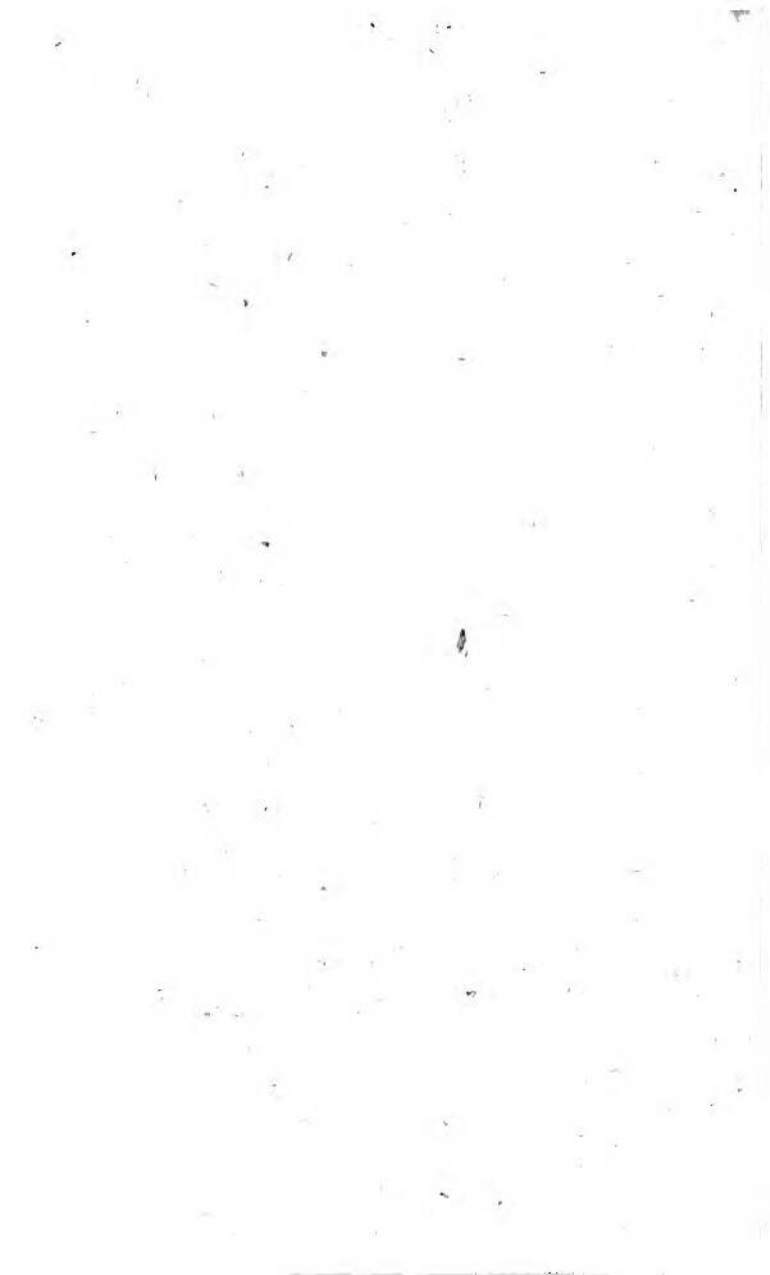
Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

Alt-

55048-A

43. Nm. 3/2.

FALUSI ORVOS PAP,

VAGY

OLLY ORVOSI ÚTMUTATÁS,

mellynél fogva

inkább a' Falukon uralkodni szokott
nyavalyák orvosoltatnak.

Mellyet

minden Valláson lévő Pap Uraknak,
Seborvosoknak, és értelmes Házigazdáknak

Készített

a' K I A D Ó

Z. S.

T. N. K. V. Ph. és O. Dr.

Szeress, de hasznosan.

P o z s o n y b a n,

Wéber Simon Péter költségével és betűivel.

1 8 1 0.

100

THE
STATE OF
NEW YORK
IN SENATE
JANUARY 18, 1907.

REPORT
OF THE
COMMISSIONERS OF THE
LAND OFFICE
IN RESPONSE TO A
RESOLUTION PASSED
BY THE SENATE
MAY 17, 1906.

E L Ö - B E S Z É D.

Tulajdon tapasztalásomból tudván azt, melly nehéz legyen a' szegény Falusi ember dolga, ha egyszer az ő egészsége megbomlik, nem lévén néki semmi Orvosa, vagy azért, hogy a' Helységek nem tartanak a' szegénység miatt, vagy azért, hogy nem tudván az Orvosi Tudomány betses voltát, az Orvos tartást valami olly felesleg való dolognak tartják, melly nélkül az ember el - is lehetne, gondolkoztam arról, miképpen lehessen ezt a' dolgot orvosolni. Erre a' végre jobbat

semmit nem gondolhattam, mint azt, hogy a' T. Papi Rendnek adják valamelly Orvos munkát a' kezébe, mind azért, mert Pap mindenütt van, mind azért, mert legelőbb-is a' Papnak adják hírül a' nyavalyát, ő hozzá folyamodván a' Lelki segedelemért, mind pedig végezetre azért, mivel a' népnek legnagyobb bizodalma van a' Papjához. Készítettem-is, jó Szívű **Nemzetem!** a' te javadra egy *Falusi Orvos Pap* nevű könyvet. Sinor mértékül munkámnak választottam valami Német Országi Orvos Doktor **Krause J. Úrnak** munkáját, melyet igen sok helyen a' maga egész vóltába meghagytam, imitt amott belőlle kihagytam, másutt pedig
 rajta

rajta javítottam ; majd ismét megtóldottam. A' második résztől fogva mind végig magam iminnen amonnan öfzve szedett munkája, és véleménye. Amaz a' mezfzve terjedő, és Túdós Német Országba kevés idő alatt háromszor nyomtatódott ki ; erről pedig ezután ítéel még a' Világ. A' munkáról való ítélet tételbe azt tartsd-meg, Érd. Olvasó, hogy leginkább a' falukon uralkodni szokott veszedelmesebb nyavalyák iratnak-le benne, és azoknak a' kevesebb Orvosi tudománnyal bíró emberek által-is lehető Orvoslása adatik elő, legalább addig, míg a' rendes Orvos elérkezik.

A' rend, a' mellyet benne tartottam, ez, hogy leírtam legelő-

ször azon kérdéseket, a' mellyekkel a' beteget kifzokták kérdezni; mellynek fő haszna az, hogy az ember az által mind a' nyavalyát kitanúlhattya, mind pedig, hogy az ember annál fogva, ha a' szükség kívánnya, a' távol lévő Orvosnak okos tudósítást küldhet. Azután leírtam a' nyavalyákat azoknak megesmértető jeleivel, okaival, és mind szegényhez, mind gazdaghoz alkalmaztatott Orvoslása módjával; megemlítvén azomba minden nyavalyába, a' hol szükség, hol kellessen a' Lelki Atyának mindjárt a' lelki Orvoslághoz hozzá nyúlni, hogy vígasztalás nélkül ne mennyen által a' beteg az Örökkévalóságra; adván egyfersmind valamelly rövid oktatást-is a'

T. Pa-

T. Papi Rendnek, miképpen lehessen magát a' ragadó nyavalyákba præserválni, vagy megőrizni. A' hozzáadásba vagy Toldalékba Struve, és mások után leírom, miképpen lehessen a' Hóltakláltzókat meg-eleveníteni; mellynél fogva Hollandiának egy Fő Városa Amsterdam törvén-meg először a' jeget, és 25 esztendőök lefolyása alatt 990 hóltat hozván vissza az életre, a' Londoni Királyi Emberiség Társaság pedig azután, két esztendőök eltelése alatt, úgymint 1794-től fogva, 1796-dikig 2175-nek adván vissza az életet, halhatatlan hírt nevet ízerzettek magoknak.

Elő adom továbbá a' hirtelen halálos veszedelembe esteknek ki-

szá-

szabadítások módját; minéműiek a' guttaütés, veszett kutya marás, mérreg vétel, idegen testeknek elnyelése, és a' torokba való megakadása, égés, és más ilyenek. Végezetre megemlítem, hogy lehessen, az ábrázatokon támadni szokott vörös birtsókat, vagy fakadékokat meggyógyítani. Utóllýára pedig, a' ki akar, szép-is lehet belölle.

Illyen könyv hát az rövideden, a' mellyet, jó Nemzetem! a' te javadra, a' te kezedbe ajánlok; élj velle a' te hasznodra, vagy legalább esmérd-meg azt belölle, hogy a' te javadra élni igyekeztem.

Azon Kérdések , mellyeket a' Betegektől kell kérdezni.

Hogy mind a' nyavalyának jobban végére lehessen menni, mind pedig a' hol, és a' mikor szükség, okos Orvosi Tudósításokat teshessünk, e' szerint kérdezzük - ki a' beteget.

1.) Hány elztendő a' beteg, és Afzozny - é az , vagy Férjfiú ?

2.) Vallyon ez előtt egészséges vólt - é mindenkor ? vagy ha nem, mitsoda nyavalyába sinlődött ? és hogy gyógyúlt ki ?

3.) Vólt - é himlős vagy sem ?

4.) Vallyon nem fojt - é a' lába , vagy nem vólt - é Fontanellája ? és az vallyon nem hirtelen tűnt - é - el, vagy nem hirtelen gyógyúlt - é bé ?

5.) Mitsoda kereskedést, vagy élet nemét fojtat, vallyon ülő - é az, vagy mozgó ?

6.) Mikor és mellyik napon kezdődött a' nyavalyája ?

7.) Vallyon a' nyavalyának az elején érzett - é mindjárt nagy bádjadtságot, és elerőtele-

telenedést? és az elején a' betegfégnak nem tartott, é igen foká a' hideg, mellyet ofztán hévfég követett.

J e g y z é s.

Mennél tovább tartott és erősebb vólt a' hideg a' nyavalyának kezdetekor, annál nagyobb és veszedelmesebb lészén a' nyavalya. Eppen ezt kell megtartani a' bádjadtságáról is: mert ha az emberek mindjárt e' nyavalya elején egyszerre egézfzen elérötelenednek, és igen nagyon megbádjadnak, tehát száz illyenek közzül 99 közönlégesen elhalnak, a' miat mindenkor tapasztaltam, és egyszersmind próféta lélekkel megjövendőlkhetem előre, hogy az illyen betegek, bizonyosan az örök álemba merülnek.

8.) Minémü az ortzája színe, veress-é, tüzess-é, felfúvódott, barna, on szín, vagy halovány-é, és egézfleges korába rendszerint mitsodás vólt?

9.) Vallyon a' beteg kövér-é, tömöte húsú, avagy sovány?

10.) Mitsodás a' szeme fehére, veres, sárga, vagy természetzi szín?

J e g y z é s.

Néha az embernek az ő egézfleges napjaiba verések és fojók a' szemei, annakokáért előre erről is kell tudósítani.

11.) Vallyon a' szemei nem vadok-é, és nem járnak-é ide 's tova, vagy merden állanak, fénylenek, vagy mintha porral vólnának

nának békintve, vallyon elevenek - é vagy béestek ?

12.) Meg kell kérdezni a' betegtől, hogy a' szája íze mitsodás, vallyon keserű - é, vagy savanyú, nem jön - é fel a' torkára olyan íz, mint a' rothadt tojás? Vallyon erőlteti - é a' hányás, vagy valófággal hányt - is?

13.) A' nyelvét meg kell nézni, fehér - é, sárga - é, barna - é, vagy nyállal be van borítva? vallyon száraz - é, hasadozott - é, vagy nedves, vagy fekete 's a' t.

J e g y z é s.

Az igen száraz hasadozott nyelv mindenkor nagy gondot ad az Orvosnak, mint szinte a' fekete nyelv, és torok - is. Midőn a' nyelv száraz, jó a' betegnek a' fejét, és nyakát szorgalmasan rakni hívesítő nyálkás híg orvossággal, és ilyen helyen közönségesen veszedelmes tisztátalanság foglalta - el a' gyomrot, és béleket, a' mikor a' hívesítő laxatívák, gyakran a' hánytató szerek - is, egész tsudákat tesznek. Jól jegyzik - meg mindazáltal, hogy mindenkor rofznak a' jele ugyan az igen száraz nyelv, mindazáltal nem mindenkor veszedelmes, vagy éppen halálos jel.

14.) Az eret meg kell nézni, hogy vér, vallyon nem sebes - é, tellyes, lassú, vagy nem maradozó - é?

J e g y z é s.

A' Papoknak jó leszen az érnek verését előbb vagy magokon, vagy más egészségeseken kitanúlni, hogy osztán a' betegek körül arról

annál helyesebb ítéletet tehessenek. Mindenkor két vagy három újjával tapogassa a' pulstust vagy az ér verését. A' kezét a' betegnek elébb egy kevésse meg kell hajtani, úgy kell tapogatni a' pulstust eleinte lassanként, 's az alatt mindenkor bellyebb - bellyebb kelletik nyomni, és figyelmetesen vigyázni, ha valyon erős - é, vagy gyenge? sebess - é vagy lassú? bádjad - é vagy maradozó? A' nagy mozgás után nem kell mindjárt nézni, az érnek verését, különben a' magad újja végén való erős verését érzed az érnek inkább, mint a' betegét. Annakokáért a' nagy mozgás után mindenkor ki kell magát az embernek pihenteni, 's úgy nézni az érnek verését.

15.) Figyelmezní kell a' lélekzésre, könnyű - é az, vagy nehéz, sebess - é vagy lassú? szorúlt, sűvöltő vagy hergő, melly fájdalommal vagyon - é együtt, vagy pedig természetes?

16.) Kérdezní kell, nintsen - é neki erős és nehéz hurútja, 's nints - é vele fájdalom, vagy szúrás, száraz - é a' hurútja vagy fárga, ragadós vagy könnyű köpéssel jár; és vérrel nem elegyes - é a' köpése?

17.) Tudakozní kell nintsen - é forrófága, meg kell tapogatní homlokát, tenyerét, talpát, hogy a' hévfégéhez hozzá lehessen vetní.

18.) Szomjúhozik - é nagyon vagy nem, vagy kiváltképpen mitsóda italt kíván?

J e g y z é s.

A' forró nyavalyába, ha a' beteg igen kevéset, vagy éppen semmit sem szomjúzik, igen rossz jel, és az ilyenekről, kevés jót lehet jövendőlni, és nagy részént elhőltöznek az ő eleikhez.

19.) A' hasa nem szorúlt-é, vagy nem megy-é nagyon, vagy pedig hogy csak természetes?

20.) A' vizellete nem tűzess-é vagy nagyon veres, fetét barna, zavaros, lárga, lúgforma, tisztá víz színű, nyálkás fehér, vagy korpás? vallyon a' sepredékje nem téglá színű-é, vagy pedig természetes; vallyon nem égeti-é mikor megy, vagy nem szorúlt-é meg, nem vér forma-é, vagy téj színű, és vallyon nem nagyon habos-é? Er-ről pedig leginkább az éjfel után való vizel-letből ítély.

21.) Nints-é a' fejének erőss, hasogató vagy tompa fájdalma?

22.) Vallyon ezén vagyon-é vagy fantaziál, jó kedve vagyon-é vagy szomorú? vagy pedig igen nagyon bolond és dühös?

23.) Nem itta-é ez előtt a' bort, sert, pályinkát igen nagyon, vagy nem vólt-é nagy pipás?

24.) Tapasztalt-é magába valaha hajlandólagot az arany érre; vak arany ere, vagy fojó, nem vólt-é?

25.) Nem vólt-é ez előtt tüzes, cholericus, vagy hideg vérű?

26.) Ha a' hasát nézik, nintsen - é megfeszülve, vagy nem kemény - é; és ha hozzá nyúlnak nem fáj - é, vagy a' fájdalom miatt a' forgatást sem szenvedheti? vagy pedig hogy a' hasa természetes és puha?

J e g y z é s.

A' most említett környülállásra szorgalmasan kell figyelmeznii, úgy mint a' mellről legtöbb függ. Mert ha a' beteg a' hasa mozgását nem szenvedheti, ott bizonyosan a' belső részek közzül egyik vagy másik megvagyon gyúladva; és mivel az élet és a' halál ettől függ, ezt az Orvosnak tudni szükfeges, hogy minden rendeléseket a' szerínt tehessen.

27.) Vallyon a' beteg estve felé és éjtizaka rofzszabbúl vagyon - é? nyúghatatlanabb, nagyobb hívféget, szomjúlágot, fő fájdalmat szenved - é mint nappal, vagy nem többet beszéll - é éfz nélkül 's a' t. mint nappal?

28.) Nem aluszik - é igen sokat a' beteg, vagy pedig hogy éppen semmi álma nints?

J e g y z é s.

A' szüntelen való álom, a' forró nyavalyába ritkán jelent jót; ebbe idejekorán kell nyúlni a' hójag húzó hasstromhoz, és a' talpára savanyú téfztábol és mustárból tsinált köést kell tenni.

29.) Tsuklik - é a' beteg?

30.) Nem panaszolkodik - é a' toroka fájásáról, vagy a' nehéz nyelésről?

31.) Meg kell tudakozni, mitsodás a' vére, mellyet valamelly értelmes Orvos belöle

lőle az érvágás által kibotsáttatott, vallyon fok-é rajta a' víz vagy kevés? nintsen-é ragadós, fehér, zöld, sárga, vagy márvány forma bőr rajta, vagy habos-é vagy fetét, veress-é, vagy másképp mitsodás?

Az Afzizonyi Nemtől nevezetesen a' mondottakon kívül titokba tudakozni kell ezeket.

32.) Vallyon a' hólnap számja rendesen járja-é vagy rendetlenül? vagy ha kimarad, meddig marad-ki? vallyon nagyon hamar jön-é, vagy nagyon későn? erőssen megy-é vagy gyengén? fájdalommal vagyon-é, vagy a' nélkül? fehér fojása vagyon-é vagy nints?

33.) Vallyon nem terhes-é, és ha az, mennyi idős?

34.) A' gyermek ágyastól kérdjed, vallyon a' tisztulása jól ment-é vagy fojtába megaludt?

35.) A' bábától azt kell kérdezni, hogy a' mássa elment-é? a' gyermek ágyas nem hűtötte-é-meg magát? vagy nem haragudott-é-meg nagyon? vagy a' gyomrát nem terhelte-é-meg nehéz eledelekkel, vagy hevítő italokkal?

A' Gyermekes körűl főképp' ezeket kell kérdezeni.

1.) Hány esztendősök? vóltak - é már himlősök vagy sem? mennyi ideje hogy beteges, és hogy kezdődött a' nyavalyájok?

2.) Mitsodás az ábrázatjok, halovány - é? nintsen - é a' szemek körűl kék karika, vagy nintsenek - é megdagadva?

3.) Nem piszkálják - é az örrokat gyakran, nints - é kitsapás rajtok, és a' hasokat nem fájlalják - é?

4.) Nem jött - é a' fogok nehezen, vagy nem szenvednek - é szaggatásokba?

5.) A' hasok nem kemény - é, feszűlt és potrohos, vagy pedig természetes és puha?

6.) Nintsen - é szorűlások, vagy has me - nések?

7.) Mitsodás az emésztetek, nem zöld, sárga, víz forma híg, tajtékos, nyálas - é, vagy nem olyan - é mint a' vágott tojás?

8.) A' kenyeret eszik - é nagyon, és kíványják - é, reggel és éjjel egy formán szom - júhoznak - é?

9.) Nem ment - é tőlök geleszta?

10.) Álmokba nem rikólnak - é, vagy nem ijjeznek - é fel, nem félig hunyt szem - mel alufznak - é?

11. A' szemeik fehérének nints - é baja, és nem hajlandók - é a' fojásra?

12.) Nem síkólnak-é nagyon, nem húz-
zák-é térdeiket a' hasokhoz mikor fekülznek?

13.) Nintsen-é nagy hévflégek, és fo-
kat nem ifznak-é?

14.) Nem hánytak-é-ki valami meg-
aludt, savanyú túrós formát, vagy a' bevett
ételt és italt mindjárt nem hányják-é-ki?

15.) Nintsen-é sérések?

16.) Nem bántja-é gyakran a' tsuklás?

17.) Nem ijjedett-é-meg nagyon?

18.) Vallyon hurkával, kövér hússal,
éretlen gyümölszel, pogátsával, sütemények-
kel, tzu'kor vagy más valamelly tsemegével
nem terhelték-é-meg magokat, és a' gyom-
rokat nem rontották-é-el?

19.) Vallyon a' gyermekek a' titkos ondo
fojtatás által nem gyengültek-é-el?

20.) Mitsodás a' testek, kövér-é vagy
sovány, vagy felfúvódott?

21.) Nem mérgesek-é? és nem hara-
guzznak-é-meg mindjárt mindenért?

22.) Vallyon valamikor nem hütötték-é-
meg nagyon magokat?

23.) Nintsen-é valami fojó sebjek, vagy
tsont fájdalomba nem szenvednek-é?

24.) Vallyon eleven virgontz természe-
tűek-é, vagy pedig félelmesek és szomorúak?

25.) Ha a' gyermekek forró nyavalyába
vagnak, egyfzersmind gondolóra kell venni
a' fellyebb elő hozott kérdéseket, hogy a'
nyavalyának természetét meg lehessen hatá-
rozni.

Az eddig mondottakból nyilván kité-
szik, hogy egy értelmes Orvosi tudósítás va-
lófággal nagy figyelemet kíván, és hogy
azt megírni nem olyan könnyű, mint né-
mellyek gondolják. Midőn annakokáért a'
betegségnek a' fellyebb elő számlált minden
kérdések szerint való leírása valamelly Or-
voshoz elküldetik, abból mint valamelly tü-
körből mindjárt által láthatja a' nyavalyá-
nak környülálását, azt meghatározhatja, és
a' szükséges Orvoslás módját e' szerint meg-
határozva elrendelheti. A' betegek ebből
nagy haszna van, és az Orvos nagy betsüle-
tet nyer jól rendelvén el ezek szerint a' be-
teg' orvoslását. Magam tapasztalásából tu-
dom, melly fok hibák esnek a' híradásokba ;
de a' fellyebb elő adott Regulák szerint, min-
den jól és helyesen határozva megteheti a'
híradást.

A' Szent Antal tüzeről v. Tsúzról.

A' szent Antal tüze nem egyéb, hanem
egyenlő, kevésbé felemelkedett tüzes daga-
nat, minden nagy keménység nélkül, melly
mindazáltal égető, és valamennyire vízkető
fájdalommal vagy on öszve kötve. Érez a'
beteg e' mellett valamelly nehézséget és bád-
jadtságot a' tagjaiba, tompa fő fájdalmat, az
ételt nem kívánja, néha a' hányás erőlteti,
főképpen midőn a' gyomor, és a' belek rus-
nya-

nyafággal tele vagynak. Továbbá gyakran érez meghűlést, és borsózást az egész testen, melly miatt olyan a bőre, mint a lúd bőre, ha vagy az ágyból kikél, vagy magát kitakarja, az élet ere verése kisebb vagy nagyobb mértékbe hideglelés, a nyelve tsúnya, a hasa szorult, a vizellete valamennyire éget, és forró. Ez a nyavalya többnyire egy néme az epés gyúladásnak, és támad főképpen az epe tsípesfégetől, és egy szersmind a kigőzölgéseknek megszorulásától. Főképpen a gyenge, puhán tartott, és szabad levegőhöz nem szokott fchér személyeket és férjfiakat szokta ostromolni. Ide tartoznak nevezetesen minden ülő mesteremberek, minéműek a szabók, tsizmadiák, takátsok, író személyek, a kik csak egy, t. i. a szoba levegőjét szívják és szenvedhetik. Mihelyt az ilyenek valamennyire hideg 's garabontzás időbe csak egynehány lépésre szobájoktól eltávoznak, minden bizonynal megkapják vagy a náthát, vagy a szent Antal tüzet, vagy katarrusos hideglelést, és megfekszik a helyét. Tulajdonképpen szólva a szent Antal tüze a bőrt foglalja el, és behat onnét az úgy nevezett kövér hárttyáig. Támadhat a Tsúz, vagy szent Antal tüze a testnek minden részén, mindazáltal leginkább az embernek a karját, lábát, és ábrázatját szokta melepni.

Elofztása és Orvoslása,

Néha ez tsak puffadt, az az kevéssé tüzes valamennyire fel-emelkedett vizes daganat, és közönlégesen a' nyálas nedveséggel bővölködőknek, kiknek nedveségek tsípős, az erőss munkával és sok járással élőknek a' lábaikon, bokájokon vagy bokájok mellett szokott támadni, midőn t. i. a' fáradtság és meghevülés után izzadt lábaikat egyszerre megnyugtatták, és meghűtötték, a' hol osztán a' tsípős izzadtság visszaverődött, a' ki-gőzölgő edények öszve húzódtak,

Orvoslása. Az Orvoslása körül ezekre kell figyelmeznii. Mindenek előtt a' betegnek hívesítő has hajtót kell adni, a' pedig ez: Rp. Aqu. Laxat. D. W. Unc. 3. Tinct. Rhabarb. aquos. unc. 2. Salis Glauber drachm. 3. Pulveris rad. Jalappæ scrupul. 2. Syrupi de Manna unc. 1. Spiritus Nitri dulcis drach. 1. M. D. S. Gyenge has hajtó és vér tisztító Orvosfág, a' mellyből minden három órába, jól felrázva, jó három evő kanállal kell bévenni. Ez a' tehetősöknek való; a' következő pedig a' szegényeknek: Rp. Cremoris Tartari unc. 1. Pulv. rad. Jalapp. drach. 1. M. D. S. Vegyen bé minden három órába jó három kés hegygel egy pohár vízbe.

Ezen közbe azomba bőven kell innya hárs virág, bodza virág, vagy ökör fark kóró virág herbatét lágy melegen, hogy a' testnek

nek gyenge higözölgése apródonként helyre álljon.

Kívülről őrizkedni kell erőssen minden nedves kötözésektől, zsíros kenőtsöktől, 's kenésektől, mint a' mellyek a' nyavalyát még rofszabbá teszik, mint vólt: mert ez által a' nyavalya gyökere a' vérbe viszfzaverődik a' helyett, hogy azt kitsálná; a' midőn könnyen megeshetik, hogy a' viszfzavert tsípős-fég valamelly belső nemes részre letevődik, és hirtelen való halált okoz, mellyet ezer szerentsétlenségek már bėbizonyítottak.

Kívülről azért tsak porrá tört fűvel töltött meleg zatskéval borogasd.

E' végre végy 4 marok széki fű virágot, 3 marok bodza virágot, és egynehány marok korpát, vagy rozs lisztet, egy krajtzár ára valamennyire törött kámfort, melegítsd-meg valami edénybe mind, és tedd valami zatskóba, vagy két ruha közzé, és tedd olly melegen reá, a' mint a' beteg szenvedheti; melegítsd - meg újra hasonlóképpen két óra múlva, és ezt tselekedd, mind addig míg el nem oízik egéízfzen a' vereslége és fájdalma a' testnek. Minden nap új fűveket kell elő venni. Ha egyszer a' fent említett has hajtóval eléggé kitisztúlt a' hasa, tehát jó leszen néki e' következendő gyengén izzasztó tseppet adni. Rp. Mixt. simplic. unc. 1. D. S. Vegyen - bé minden két órába 20 tseppet egy kalán vízbe. E' mellett adni kell innya hamar.

marjába utánna egy finzsa bodza virág herbatét.

Ezen leírt együgyű és ártatlan Orvoslás mód által lassan - lassan egészen elmúlik a nyavalya, semmi rosz következése nem lesz, sem maradványa.

A hol a' szent Antal tüzevel együtt szembetűnő forró hideglelés van, mellyet onnét meg lehet esmerni, ha a' külső gyúladás veres, valamennyire fel vagyon emelkedve, kemény, jobban fáj, az ér erőssen vér, telyes, nagyon kivagyon feszülve, sebes, a' feje jó formán fáj, szomjúhozik, nyúghatatlan, hévfége vagyon; ott egyszer vagy kétszer eret kell nyittatni, azután kell élni a' fent említett has hajtó és más orvosággal. Ha a' nyelve tsúnya, a' szája keserű, és a' hányás a' beteget - is erőlteti, ekkor jó a' hánytató, azután pedig a' belekbe lévő tisztátalanságot bor kövel, Mannával, Sedlitzi keserű fővel, s egyéb illyenekkel, lassan-lassan ki kell tisztítani. Az alatt ihatik a' beteg Seltzer vizet, vagy perje gyökér főtt levét. Igen jó piótzákat - is raggatni, a' gyúladásba lévő Szent Antal tüze tájékára de nem reája. Végezetre ha a' természet jelt ad az izzadásra, tehát bodza virág herbatét kell innya adni, és a' Patikából hozatni kell egy Lóth Pisgoltzos bort, mellyből minden három órába 30 tseppet kell beadni vízbe. Ha a' Sz. Antal tüze rothadó hideglelés-

leléssel vagyon öfzve kötve; mellyet onnan lehet megesmerni, hogy a' beteg igen erőtelen, a' Sz. Antal tüze ólom színű, barna, kék, és a' hidegteleése és a' hévfége nyilvánfágos rothadást mutat; ekkor a' beteget értelmes Orvosra, vagy Seborvosra kell bízni, a' ki ide alkalmas has hajtó Orvosfággal, belől és kívül kínával, és egyéb rothadás ellen való szerekkel, a' helynek felmetfzésével, 's egyebekkel segítségül lenni siet.

A Sz. Antal tüze vízfzaveréséről.

Ha a' Szent Antal tüze a' rosz Orvoslás által vízfzaverődván, valamelly nemes részre letévődött, a' beteg életével jádfzik; ekkor - is tehát értelmes Orvosra kell bízni a' dolgot, a' ki - is a' veszedelembé lévődtől, a' jelek úgy mutatván, ér vágással, főképpen pedig hánytatóval, a' Sz. Antal tüzet azon helyre a' hol az vólt, igen hamar kitsalja. Ezenkívül igen jó azon helyre, a' hol vólt a' Szent Antal tüze, mustáros boritékot rakni, és nem mezfzve azon helyről, a' melly szenved, hójag húzó flastrómot feltenni, hogy a' bement tsípősfég újra kihúzódjon. Ugyan e' fogja a' környülállásokhoz képest a' lágyító klistélyt, gyenge has hajtót, bodza theát és egyebeket - is javasolni.

Miképpen kelljen magát tartani a' Szent Antal tűzébe.

Átaljába szükséges a' betegnek a' nyavalya egész lefojtába az ágyba fekünni, hogy a' teste gyenge kigőzölgésbe maradjon: úgymint a' melly által, a' fájdalom kevesedik, és a' nyavalya annál hamarább elmúlik, télbe és hidegbe minden itala lágy meleg legyen.

A' Nátháról és Katarrusról.

A' Nátha és a' Katarrus többnyire az olyan embereket lepi-meg, a' kiknek a' vérek taknyos és tsípős, húsok és nedveség hordó edényjeik lágyak, inaik érzékenyek, 's e' mellett fokot ülven a' házba, a' szabad levegőhöz nem igen szoktak hozzá, és főképpen a' taknyos temperamentumúak. Magába gondolva a' Katarrus nem veszedelmes, de lehet veszedelmes, ha a' beteg magát igen melegbe tartja, p. o. ha a' paraszt ember, hogy izzadjon nagyon, fűszerfzamos meleg bort, vagy az olaj hordozóktól vett hevítő tseppeket iszik, ha midőn rajta a' Katarrus vagyon, nedves, vagy nedves hideg időbe erőssen dolgozik, ha, hogy a' Katarrust meggyőzze bort, vagy pedig pályinkát fokot iszik, úgymint, a' mellyek által tüdő gyúlladást, szegezést, mellyek könnyen halált okozhatnak, vonnak a' magok fejekre.

Men-

Mentül rendesebben tartja magát benne valaki, annál hamarabb megérik a nyavalya; és a Katarrusnak materiája köpés, izzadás, és vizelés által a testből szépen kitakarodik; melly által a test mintegy újjonnan születik.

Orvoslása. A beteg őrizkedjen a meghűléstől, igyon bővön ökör fark kóró virágpénz levelű fű - másképp' kerek nádra fű-zsája széki fű - vagy bódza virágból készült theát kändlitzükorral; vagy bőr kövel tsinált savót. A bort és égett bort kerülje; mindenre vigyázzon, és hideget valomit ne igyon, kevés vagy éppen semmi húst se egyen; mert a bőr és a hús táplálja a Katarrust: egyen ellenben darából; riskásából; árpakásából; aprókásából készült levest, és könnyen emészthető pépet; a savanyú eledel köhögést tsinál, azért is azt el kell távoztatni. Ha a nyelv a betegnek tsúnya és nyálás; éljen a következő gyenge laxáló porral. Rp. Cremoris tartari drachm. 2; Pulveris Rhabarbari drachm. 1. D. S. Reggel egyszerre vízbe keverve vegye-be.

Ez nagy embernek való; a gyermek embereknek pedig, és az Afzszonyi Nemnek csak félényit kell adni. Egy óra múlva azután; hogy a port a beteg bevette, igyon bővön szilva levét; ökör fark kóró virágból theát, hogy az orvosság annál jobban dolgozhasson. Ha igen gyengén dolgozik, vegyen-bé

még 3 vagy 4 jó kés hegyeni bor követ, egy finzsa szilva levbe vagy theába. Azután, hogy a' has hajtót bevette, vehet naponként bé a' beteg háromszor négyyszer egy egy drachma bor követ, és közbe igyon bővömfayót, vagy meleg theát. Jó haszna vagyon a' hamuból, fóból, korpából készült láb víznek is, ha reggel és estve a' lábát benne áztatja; mivel az emberek a' mezőn a' hidegbe gyakran meghűtik magokat, mellynél fogva a' szűkféges kigőzölgés megakadályoztatik, mellyet a' láb víz helyre hoz. A' téli és őzi Katarrusba a' köz népnél igen nagy haszna vagyon a' hánytatónak, mert a' betegek fok epét, nyúlós nyálat, savanyús vizet 's a' t. hánynak ki, 's a' hányás közbe egészen kiizzadnak, és ez által a' katarrus igen hamar elmúlik: mert jól meg kell jegyezni, hogy a' paraszt ember ritkán vagy éppen nem is vész has hajtó orvosfagot, ezért is sok tisztátalanfág gyűl őszve benne, melly - is ha jól ki nem tisztítatik, a' nátha és a' katarrus fok ideig megmarad; meglehet az is, hogy a' vérbe által megy, és nagy katarrusos hideglelést okoz. Hányni lehet beadni nagy embernek 4 grán hánytató sót reggel egy finzsa theába, és mihelyt ez dolgozni kezd, igyon bőven utánna meleg theát; a' gyermekeknek és a' fehér személfyeknek elég három grán. Nem jó a' hánytató azoknak, a' kiknek rövid a' lélegzések, vér köpésre hajlandók,

dók, megvagynak szakadva, viselősek, a' rövid nyakúaknak, a' nagyon kövéreknek, a' megdagadt embereknek, a' szorulásba lévőeknek, az igen bőv vérűeknek, azoknak kik hajlandók a' görtsre, a' görbéknek, és más ilyen hibásoknak: és ezekre mindenkor reá kell emlékezni, valahányszor a' hánytatóról vagy a' szó. Ha valakinn a' katarus tagok szaggatásával, oldal nyilalással vagy egybe kötve, tehát mindjárt eret kell vágatni a' karján, főképpen a' bőv véreken, a' kiknek pulsusok, vagy erek vereése tellyes, sebes és feszült, és ezután éljen a' nevezett porral és itallal. Azon közbe az érvágásnak mindenkor meg kell előzni a' hánytatót. Ha a' szaggatások az érvágásra, hánytatóra, hashajtóra éppen nem szűnnek, tehát nagyon jó léfzen ekkor mind a' két lába száraira hójag húzó flastromot tenni-fel, és nyóltz napig a' sebjét nyitva tartani, hogy a' tagokra szállott, 's magát ott megfészkeltsípősfég onnét kivonassék; ez alatt szüntelen lágyan kell tartani a' hasát az itt következő porral. Rp. Arcani duplicati drach. 2. Cremoris tartari unc. sem. Pulveris foliorum Sennæ drach. 2. Sacchari albi drach. 2. sem. M. D. S. Vegyen-bé minden három órába theába jó három kés hegygel: azomba igyon bővön lágy meleg italokat, és várja a' gyenge izzadást; lehet meleg gyapjú harisnyával is gyakran dörgölni a' tagjait. Ha a' hévfége

nagy a' betegnek, a' két talpára savanyú tézfát kell kötni, főképp' estvéli 5 órakor, mellybe legyen etzet, só, mustár mag liszt, és egész reggelig rajta kell hagyni, ekkor le kell venni, és estve újra fel kell tenni, ha a' hévlég még - is megvagyón. Ha e' mellett lágyító klistélyt - is adunk - bé fehér som kóró vagy fehér ló heréből, széki fűből és olajból, nagyon enyhíti a' hévléget. A' Savónak bőv itala - is nagyon hajtja - ki a' vizelletnél fogva a' nyavalya fojó materiáját.

A' külső részeken való gyúladásról; melly Phlegmonénak nevezetik.

Minden külső nyavalyák között leggyakoribb a' gyúladás. Többnyire ez a' tzonbon, a' láb száron és a' karon mutattja magát. Fészke leginkább a' vér hordó edényekbe, és a' kövér hártába vagyón.

Megesmértető jelei. A' természet felett való nagy vereség; a' fénylő daganat, a' nagy hévség, lüktető fájdalom a' szenvedő részen, az egész testen való nagy hévség, főfájás, nagy szomjúság, a' bőrnek száraz volta, az étel nem kívánás, álomtalanlás, nagy bádjattsága a' tagoknak, néha a' bolondozás, tsuklás, ha t. i. nagy a' nyavalya. Az ér keményen vér, feszült, tellyes, és sebes, a' vizellet felette veres, tüzes, színes, a' nyelv tisztátalan, és többnyire száraz. Sokszor a'

jelek

jelek nagyon különbözök a' betegnek természeté, ideje, neme, élete módja, az ezten-dőnek része, és az akkor uralkodó nyavalyánál fogva.

E' mellett mindenkor tapasztaltam azt-is, hogy a' bélekbe és gyomorba tisztátalanság volt; gyakran megesik az-is, hogy vagy epés, vagy rothadó hidegleléssel van.

Kimenetele a' nyavalyának. Ez vagy jó móddal elfozlik, vagy megevesedik, vagy megkeményedik, vagy által változik más nyavalyává, vagy fene esik belé, és a' halál követi.

Orvoslása. Mindennek előtte azon kell igyekezni, hogy jó módjával elfozoljon. Minelőtte az orvosláshoz fognának, két dolgra kell nevezetesen figyelmeznii, különbben jaja' szegény betegnek; t. i. ki kell jól tanulni mitsodás temperamentuma van, vagy mérséklete a' nedveslégeknek a' betegbe, tüzes cholericus-é? vagy nedves phlegmaticus, vagy pedig fekete epés. Mert mind egyik ezek között különös orvoslás módját kíván; mert ha mi mindnyáját egy formán orvosoljuk, bizonyosan sok meghal, midőn mind megtarthattuk volna, ha kit-kit magához való szerekkel orvosoltunk volna.

Ha azért orvosolni kell valamelly tüzes, bőv vérű és nedvesfégu inkább sovány mint kövér beteget, és látjuk, hogy valamelly

része nagyon veress és tüzes, fáj és lüktet, az ábrázatja tüzes, a nyelve száraz, szomjúsága nagy, a feje fáj, a vizellete nagyon veress, az ere erőssen szaporán vér, és telyes tagai nagyon fáradtak, a bőre száraz, nyúghatatlan és a t. annak véréből minden haladék nélkül jól ki kell botosítani; és ha erre nem enged a nyavalya, újra meg kell rajta vágni az erét, főképp ha a beteg bővérű, erőss munkával él, és nagy bor ivó. Ezen kívül rakni kell fel a tüzesfégbe lévő tájékra 6 vagy 8 pióztát, leírhatatlan nagy léfzen a haszna. Továbbá készíteni kell kéfedelem nélkül lágyító kötéseket széki fű és bodza virágból, melly mind egyik legyen három jó tele marokkal, és két vagy három zsemlyéből. Ezeket főzd mind öszve elegedendő téjbe, hogy mint valamely kása olyan legyen, utóljára tégy hozzá két krajtzár árú fáfrányt, ezt két ruha között, még jobb mezítelenen, tedd a tüzes részre olyan melegen, a mint tsak elálhatja. Mihelyt ez hűlni kezd, újra kell melegíteni ismét, és ha a gyakori melegítés után keményedni kezd, tejet kell hozzá tölteni. Minden nap új kötést kell készíteni, hogy nagyon meg ne keményedjen, és az erejét el ne veszellye. Ezután meg kell a nyelvét nézni, melly minden bizonyal tsúnya, ekkor az itt következő gyenge hívesítő has hajtóból kell beadni. Rp. Aquæ laxatiuæ D. W. unc. 4. Salis Glauberi drach. 3.

Pulv.

Pulv. rad. Jalap. scrupul. ʒ. Syr. de Manna drach. 6. Spir. fal. dulc. drach. 1. M. D. S. Vegyen-bé minden órába két evő kanállal. Ezt lehet adni a' gazdagoknak, a' szegényebbeknek pedig a' következőt. Rp. Crem. tart. unc. 1. sem. Pulv. rad. Jalap. drach. 1. M. D. S. Vegyen-bé minden három órába jó három kés-heggyel vízbe. E' mellett ihatik egyszer 's mászszor egy tsélze théat, vagy szilva levét. Azután való napokba az itt következő Orvosfágokat kell adni a' tehetőseknek: Rp. Mann. Calabr. unc. 1. sem. Solve in infuso flor. papav. erratici Colaturæ unc. 8. adde Salis Glauber. unc. sem. Syr. de Mann. unc. 1. Spir. fal. dulc. drachin. 1. M. D. S. Minden két órába vegyen-bé két evő kanállal. A' szegényebbeknek jó leszen élni a' következő porral. Rp. Crem. Tart. unc. 1. sem. Sal. Glaub. unc. sem. Sacch. alb. drach. ʒ. M. D. S. Vegyen-bé minden három órába három jó kés-heggyel tiszta vízbe.

Az elő hozott szerek a' hévféget tsendesítik, a' hast hígan tartják, a' bélekbe lévő rusnyaságot apródonként kihajtyák, és egyszerismind a' vizellelnél fogva a' vért tisztítják.

A' tehetősebbek élhetnek Limonadával, Seltzer vízzel, vagy málnasaftal elegyített vízzel; a' szegények pedig igyák a' perje gyökér levét, kenyér vizet, vagy írót. Meg kell jegyezni, hogy nyárba és melegbe minden

itala híves legyen; télbe pedig és hidegbe meleg, vagy legalább mérsékelve, különben az egész test neki borzad, és a gyomor nagyon meghül. A' mondola tej, az etzetes víz itt ártalmas. Jó haszna vagyon még itt ezen kívül, a' korpából, széki fűből, olajból, és valami kevés fóból és mézből készült lágyító, tsendesítő, hívesítő, klistélyeknek, úgymint, a' mellyek fok hévféget kihajtanak a' hasból. Ezen nyavalya lefojtába néha a' hánytatóra - is vagyon szükség, midőn t. i. a' szájok keserű, midőn a' torkára fel bőfög, midőn a' gyomra fáj, vagy nyomja, és a' hányás erőlteti.

Ha pedig a' beteg flegmatikus, puffadt, spongiás, és valamennyire vastag, és halovány testű, egy átaltába más úton kell menni, mert itt a' gyűladás inkább vizess mint hevess természetű, a' veressége, a' beteg tagjának nem olyan nagy és fényes, mint a' másikba, hanem inkább veresses, kékes, ólomszín, és úgy szólván valami közép dolog a' gyűladás, és hideg daganat között, vagy egyfzersmind mind a' kettő. Az érvágásnak ritkán vagyon itt helye, egy kevés vért mindazáltal lehet kibotsátani, hogy egy kevés levegő menjen a' vér vívő edényekbe. Itt legjobbak a' has hajtó, és az gyakorta való hánytató szerek, a' hévfég itt szenvedhető, és az egyéb következései nem olly nagyok, mint az elébb említett betegnek. Itt a' lágyí-

gyító pépes kötözések, és párolások rendkívül ártalmasok, nem úgy mint az elébbe-nibe, mivel itt nem annyira a' vér, mint a' nedves, taknyos, és tsípös nedveségek szorúltak - meg, itt nem annyira megfeszülve vagynak a' részek, mint megtágúlva, azért lágyító szerekkel puhítani nem igen szükség. Azért egy kevés vérnek kibotsátása után mindjárt az oda fel leírt has hajtót kell beadni, és ezt egy darabig fojtatni kell, rakni kell azonba zatskóba vart meleg korpa, vagy rozs liszt, széki fű, és bodza virággal, melybe valami kevés kámfor - is vagyon. Ez megmelegíti a' sérelmes részt, megnyitja a' pórusokat, az az a' bőrön való jukakat, elfozlatja a' megdugulást, a' nyúlós és tsípös nedveségeket. Ebbe jó a' köppöly - is és a' pótzák. Sok értelmes Orvosok pedig, élnek ennek orvoslásába szagos és erősítő fűvekkel, melyeket etzetbe, borba, vagy méz vízbe szoktak megfőzni, és jó melegen borogatják véle a' sérelmes részt; némelleyek e' végre nagy haszonnal élnek a' Goulardtól feltalált ólom vízzel melegen.

A' fenn említett has hajtó 's egyéb orvosságok mellett jó élni a' mindjárt következő vér tisztító, vizellet hajtó, és oszlató szerekkel - is: Rp. Rad. Gram. Cich. Sylv. Taraxac. aa. unc. 2. Cort. Peruv. Ligni Quassiae aa. drach. 1. Sb. Trif. fibr. m. 4. Incis. M. D. S. Ezen szerekből minden reggel 2 tele marok.

kal kell megfőzni egy óráig három mézfűzű vízbe, mellyből minden két órába egynehány finzsával vegyen - bé lágy melegen a' beteg.

Ezen nyavalyához tördalékúl hozzá ragasztok egy Parasztnak a' karján történt gyúladásról különös és hiteles Orvosi feljegyzést. Egy 55 esztendőös paraszt ember eret vágat a' karján, melly után a' mezei munkába, nedves hideg időbe igen megfárasztotta magát. Néki tüzessedik a' karja, az ember flegmatikus vólt, meglehető kövér, és nagyon puffadt, spongiás testű, rozsz nedveslegű. Egy ostoba tekergő kurusoló rendelt neki tsupa lágyító kenőtsöt és kötéseket; a' nyavalya szembe-tűnő módon nevelkedett, és a' karon lévő nedves daganat rendkívül megnőtt. A' paraszt ilyen kétféges állapotjába, életét is megunván, testamentumot tesz, 's az örökké valófágra egészízen elkészült, mivel t. i. a' fene egész karját nagy mértékbe meglepte, és a' szerentsétlennek semmi érzékenység nem vólt a' karjába. Ezen utolsó szűkfégébe hozzá hívtak engemet, én az érnek semmi verését nem érzettem, és az egész karjába elevenség nem vólt. Itt én foká nem gondolkoztam, mert az idő drága vólt, hívatam egy okos kézi Orvost, a' ki - is egy kevés tanátskozásunk után, egy késsel három mézfűzést tett a' karján hofszába, a' keze fején pedig negyediket, a' mellyre igen fok fekete genyettfég forma nedvesleggel elegyült vér fojt - ki.

fojt. ki. Ekkor adtunk néki szív erősítőt, a' sebet illendő tisztító szerrel békötöttük, az egész karját rothadás ellen való és erősítő szerekkel megpároltuk. Minckutánna ezekre az egész karja lelohadt, újra nyilván érzett a' karján az érverése, a' karja érzékenységet visszanyerte, még három négy hétig békötözve hordozván a' kezét a' beteg illendően gondja viseltetett, és mindenek vélekedése ellen tökéletesen meggyógyult. Ha ez nyolcz óráig még a' régi állapottyába maradt volna, minden bizónnyal elhalt volna.

Ebből világoson megtetfzik, hogy a' külső gyúladást nem kell csak akármivel orvosolni, ha csak az ember valaha nagy számadásra nem akar menni. Jegyezzék-meg jól magoknak ezen históriát minden falusi Seb-orvosok, és ne siessenek nagyon a' külső gyúladás meghatározásával és gyógyításával. Ha úgy történik a' dolog, hogy az ember mindjárt által nem láthatja, hogy a' gyúladás tüzes vagy nyálas daganat-é, a' bátorfágos úton kell járni, és inkább száraz mint nedves kötéseket kell reá rakni; mert a' szárazzal soha sem teszek kárt, a' kétféges történetekbe ellenben a' lágyító kötésekkel, ha a' gyúladás nedves, vagy puffadt, mindenkor nagy kárt okozok, mert az által a' nyavalyát nevelem, és könnyen halálossá tézem.

Diæta, vagy Magatartás. Semmit sem kell ebbe a' nyavalyába a' betegtől tiltani, mert

mert úgy sem kívánja az ételt; hanem nem is kell kényszeríteni a' hús leves ételre, bor és egyéb hevítő italokra. Csak azon kell lenni, hogy a' gyúladásba lévő tag tsendesfégbe, és jól legyen helyezettve, télen a' szobát nagyon bé nem kell fűteni, így olztán minden jól fog menni. Főképpen nem kell halgatni a' vén 's fűvész Afzfzonyokra; mert itt csak egy rozsfűl adott orvosfág is előlthatja a' beteget.

A' Forró Hideglelésről.

Meglehet esmerni ezt a' nyavalyát a' következendőkben; eleinte a' beteg nagyon bádjad, szomorú, indúlatos, az ételt nem kívánja, gyakran ásítóz, nyújtózik; Azután elő áll a' valóságos nyavalya, borsózik, fázik, 's meg neki hevül az egész teste, a' feje fáj, a' bőre száraz, a' beszédébe hibáz, a' nyelve száraz, vagy nyállal nagyon bevonva, nagyon szomjúhozik, az álma nyúghatatlan, a' lélegzete sebes és nehéz, a' vizellete veress és tüzes, az ere verése sebes, tellyes és feszült, a' hasa szorúlt.

Okai. Ez a' nyavalya leginkább a' Paraszt és Mester embereken uralkodik, mivel ezek sokat dolgoznak, magokat gyakorta megmelegítik, 's meg nagyon meghűtik, e' mellett kemény eledellekkel élnek, a' mellyből vastag és a' fojásra alkalmatlan vérek képzül, a' vér hordó edények megdugúlnak, és
végre

vége a' forró hideg támad. Ez a' nyavalya ha különbben semmi rendkívül való rosz közbe jövései nintsenek, közönségesen a' hetedik nap megszokott fordúlni, melly kimutatya magát izzadás, vizelés, has menés, vagy az ifjagnál az ór vér fojás által: ritkán megy ez a' tizenegyedik napig, ha tsak a' beteggel jól bánnak, és hevítő orvosfágokkal nem értetik.

Orvoslása. Mindjárt a' nyavalyának az elején eret kell vágni lábán avagy a' karján, mind egy, és mentül erősebb, 's mentül véresebb a' beteg, annál több vért kell kivenni, még pedig gyakran, egyfőzernél többször-is. Az Afzönyokból és az Ilyakból az ő testek és vérek bővségéhez képest természettel kevesebb vért kell kibotsátani. A' Seborvos, vagy főrdős, ha tsak egy kevés esze vagyon, a' vérnek sebes fojásából megítélheti azt, és ahoz mérsékelheti. Az érvágás után főképpen azon kell lenni, hogy a' betegnek a' hasát kitisztítsa; e' végre mindennek előtte hívesítő has hajtót kell rendelni. A' szegényeknek jó ez Rp. Crem. Tart. Arcani dupl. aa. drachm. 3. Lapid. cancr. drachm. 1. Misce et divide in tres partes æquales. D. S. Vegyen-bé egy port minden két órába egy poharka vízbe, 's igyon-utánna szilva levet, vagy ökör fark koró virágából theát. Ez szépen kitisztítja a' gyomrot, semmi hévféget és ragást nem okoz, ezen kívül

óltsó orvosfág-is. Ha még eléggé ki nem tisztította a' hasát, még újra bé lehet adni, ez egy formán dolgozik erősnél gyengénél, ifjúnál, öregnél, férjfinál, és Afzfzonynál. A' tshetősebbeknek pedig igen jó a' következendő has hajtó Orvosfág Rp. Aqu. Laxativ. Wien. unc. 2. Arcan. dupplic. drach. 2. Crem. Tart. Solub. drachm. 1. Extract. Tarax. Scrup. 1. Syr. de Mann. unc. sem. M. D. S. Vegye-bé mind egyfzerre éhomra jól fel rázva. Ez jó a' nagy emberéknek, már akár gyengék, akár erősek legyenek azok. Igen szépen laxal, minden fájdalom és nyúghatatlanság nélkül, a' hévféget mindjárt rendkívül tsendesíti, a' hideglelést tűrhetőbbé, és rendesebbé teszi; az erőss parafzt embernek előtte való estve jó lefz három drachma bor követ vízbe beadni, hogy a' tisztátalanfágot felolvaszsa, hogy a' más nap reggeli has hajtó annál könnyebben dolgozzon. Meg kell jegyezni, hogy nem akarunk mi ezzel laxalni valamelly ellomhúlt, puha, gyenge, és benn ülő személyt, hanem erőss, izmos, tsontos parafzt embert, a' ki az előtt fokot dolgozott, izzadt, 's ahoképpest keveset ivott, mellynél fogva öfzvevonúlt szárazok a' bélei, mellyekbe régtől fogva fok tsúnyság féfzkelte meg magát, a' holott-is azért erőss lévén a' gonofz, erőss Orvosfághoz - is kell nyúlni.

A' tisztátalanfágot az ilyenekből nem apródonként, hanem ugyan tsak bővön kell egy-

egymás után kihajtani, hogy a' többnyire már közel lévő fene megelőztessek. Mit ér itt a' legerősebb szív erősítő, erősítő boros tsibe lév, a' legjobb tyúk leves, ha még a' benn lévő ellenség ki nem hajtattott? Mikor ez egyszer kihajtattott, akkor használhatnak olztán, és mehetnek által tisztán a' vérbe a' hívesítő és hígító italok. Ha egyszer már a' test kitisztított, azon kell lenni, hogy az egész betegség lefojásába a' has vígan járjon. Végre adni kell minden négy órába vízbe a' betegnek egy drachma bor követ, az alatt pedig igyon bővön, hogy a' sűrű és szorúlni kezdett vér illendően meghígúljon, és ekképpen a' tsípős rész, az izzadás, vizellet, és has menés által kitisztúljon. Mert egy fő dolog minden forró nyavalyába az ital, és sokkal hasznosabb mint a' Patikának minden romlott vize és pora. A' gyakori ivás a' vért meghűti, a' nagy hévseget eloszlatja, a' szomjúlágot megenyhíti, a' fenét eltávolztatja, minden szükléges kiürüléseket elő segít, elveszi a' nyúghatatlanlágot, és mely szorúlást, a' fejnek és tagoknak rettentő fájdalmát, és egyéb gyötrelmeket. Nem kell azomban mégis a' beteget szabad akarattjára hagyni, hogy tudniillik egyszerre igen sokat igyon; hanem igyon inkább gyakorta, ne hogy a' gyomrát megterhelje, és hogy annál könnyebben a' vérbe és egyéb nedvesfégebbe által mennyen. A' maga meghűtésről - is azt kell megtartani,

hogy

hogy az tsak lassanként legyen, különbben egész tűzbe hozódhatik a' test. Főképpen akkor kell gyakorta innya, midőn a' nyelv száraz, és kemény, és a' midőn ha az ember az újját a' nyelvére teszi a' betegnek, onnét szárazon veszi ki:

Melly gyakran megtörténik mindazáltal a' mai nagyra ment Orvosi tudomány mellett-is, hogy a falusi és más Seborvosok az ilyen szegény, betegnek nagyon hibáson Sálétrómos orvosfágot rendelnek. És a' helyett hogy a' gyakori italtól nem-is emlékeznek; valamelly hig orvosfágot adnak, hogy azt kánnal óránként vegye, melly annyit tesz; mint egy kánnal vízzel akarni-elóltani egy egészfzen tűzbe lévő épületet. E' tsak olyan helyre való, a' hol a' tűz most kezd gyúlni: Az magán kívül való beteg, igen-is innya nem kér, azért arról nem-is gondolkodnak; hogy innya kellene adni, sőt károsnak lenni hiszik; minthogy a' Seborvosfóla nem-is emlékezett, vagy talám még meg-is tiltotta: Azért a' felettebb való nagy hévfég; és az e' ő következő fene; egyedül az itálnak nem létele miatt kiszáraztya a' nyomorúlt beteget. Valósággal sok beteget gyógyítottam már meg a' falukon, tsak a' bővön való ital, a' külső hívesítő, és valami kevés belső orvosfággal, mivel attól úgy-is írtóznak: Egyedül-is tsak a' jól intézett italok enyhítik és hívesítik a' forró nyavalyát. Veszedelmes azért

azért a' meleg ital, szinte úgy mint a' felet-
 tébb hideg. Jó italt lehet készíteni az ilyen
 betegnek forrás vagy kút vízből, ha belé etze-
 tet, és fehér tükort tesznek. Ihatik író-t is,
 melly mind erőssen hívesít, mind a' szomjú-
 fágot óltja. Bétsbe egész hordóval láttam vi-
 tetni az ispitályba az író-t, és azt a' betegek
 között kiosztották, hogy az által megfrissül-
 jenek; és valófággal egész tsudát-is tesz a'
 beteggel, mivel mind jó ízű, mind pedig a'
 szomjúságot derekason óltja. Ezen kívül en-
 nél fogva, sok orvosfág nélkül el lehet a' be-
 teg; mivel az ember hasát nyitva tartja, és
 sokszor laxativa helyett vagyon. Az író
 egyszermind tápláló erővel-is bír, betakarja
 mintegy a' gyomorba és bélekbe lévő tsípős
 rusnyaságot, a' hast vígan tartja, meglágyít-
 ja a' kemény emészttetet, a' testből a' hév-
 séget magához húzza; és gyakran a' forró
 nyavalyába tsudát tesz: ezt könnyű kapni-is
 főképp a' falukon.

A' nagy munka által elgyengült ember-
 nek lehet egy ittze vizet, egy mezfzej jó féle
 ó borral öszve elegyedve tükorosan adni in-
 nya, mivel a' nyavalyát nagyon enyhíti, és
 éppen nem hevít. Vagy végy hat lót Málna
 Szaftot, és ebből egyszer-egyszer tégy két
 kanállal egy mezfzei vízbe, és adj abból in-
 nya a' betegnek. A' tehetős emberek, kik-
 nek magoknak vagyon tejek, igyanak bővön
 hideg savót, melly etzettel készült, és meg-

vagyon tüzökörözva. A' vízbe főtt afzalt fekete tsereznye leve - is megfűrve és meg-tüzökörözva szinte olyan jó, ha hidegen isz-sza az ember. Hanem az afzalt alma leve, a' gyomrot felfújja, rágást okoz; azért azt innya csak úgy lehet, ha ennek egy ittze le-véhez egy mezfűzej jó féle ó bort töltenek ak-kor, mikor már mindjárt megfő. Ha így ké-fzítik hidegen igen jó, és fel nem fújja a' gyomrot.

Az itt következő ital - is nagy hasznú ebbe a' nyavalyába: Végy friss vizet, tégy bele tüzökort, és metely bele tzitromot; ez meglévén minden haladék nélkül ihatja. A' mondola tejet azért nem javasolhatom, mi-vel az én tapasztalásom szerínt szorít, és so-kaknál hévleget okoz. Még egyszer elő ho-zom, hogy arra vigyázni kell a' nyavalya egélsz fojásába, hogy a' beteg hasa víganjár-jon. A' szegényeknek, a' mint már megmon-dottam, minden három 's négy órába bor kö-vet kell beadni egy drachmát, vagy e' hely-lyett a' következő port - is lehet beadni.

Rp. Cremor. Tart. unc. 1. Lapidum cancr. drach. 3. Nitr. depur. drach. 2. S. Vegyen bé minden három órába három kávék kanállal, vagy kés hegygel egy pohár vízbe. A' tehe-tősebbeknek pedig e' következőt lehet jó haszonnal adni: Rp. Pulp. Tamarand. Mann. Calabr. aa. unc. 3. infunde in aquæ ferventis quantum satis. Colaturæ unc. 8. adde Sal.

Glauber.

Glauber. unc. i. Syrup. de Althea unc. i. D.S.
 Vegyen - bé minden reggel jól felrázva egy
 finzsával. Ha a' széke megindúlt, tedd félre
 mind a' szegénynek mind a' gazdagnak ren-
 delt orvoslátot, és ne adj belőle addig, míg
 nem látod, hogy meg vagyon szorúlva. Le-
 het klistélyt - is adni - bé napjába egyszer, a'
 melly fél megszűj tehén téjből, ugyan annyi
 meleg vízből, két kalán len mag vagy más
 olajból és lágy sóból készül. Ha a' nyava-
 lya kezdetekor a' beteget a' hányás erőlteti,
 a' szája keserű, tehát rendeld neki ezt: Végy
 4 grán hánytató sót, tedd fél megszűj vízbe,
 ebből előszűr vegyen - bé a' beteg két ka-
 lánnal, azután minden fertályba egy evő ka-
 nállal, míg csak egyszer nem hány, a' töb-
 bit azután félre kell tenni; hanem minden
 hányás után meleg vizet, vagy valami kön-
 nyű theát kell innya adni. Hogy a' hévfége
 enyhüljön, minden estve, mind a' két talpá-
 ra mustár magos kötést kell feltenni: mellyet
 miképpen kellyen készíteni már megmonda-
 tott oda fellyebb. Ha a' beteg nagyon erő-
 telen, a' hévfég pedig tsendesedett, tūrhe-
 több, vagy egészzen - is elmúlt, lehet neki
 minden tartózkodás nélkül egynehány kanál
 bort adni szív erőssíteni. Ha a' feje fájni
 kezd, etzetes hideg vízbe 's ruhával kell bo-
 rogatni. Igen vékonyan kell takarni a' be-
 teget, és mind a' szoba, mind az ágya és

egyéb ruhája, a' mennyire tsak lehet, tisztá legyen.

Dieta vagy Magatartás. Semmi kövéret, húst vagy tojást ne egyen a' beteg. Ellenbe a' gyenge levest; pépet; és főtt gyümölcstöt megeheti. Ha jobban kezd lenni, ehetik gyenge hús eledelt, és ihatik bort- is, tsak hogy egyszerre ne sokat, hogy vizfza ne essen; vagy gyomor hideglelést ne kapjon. Minden hüvelykes veteményt, kövér húst vagy levest; tojást, nehéz eledelt ne egyék; mert az illyennek az méreg. Ellenbe az öszvetört borjú tsontból; árpa - vagy riszásával együtt kifőtt nyálkás lév; könnyű gyenge pépek, a' jó leves, nyers és főtt gyümölcsök, a' nyavalyának egész lefojtába legjobbak. Továbbá nagyon hasznos a' beteg ereje feltartására, a' gyenge hús és annak leve, mint szinte a' bor leves. is. A' gyengülni kezdő beteg egyen gyakorta, de mindenkor keveset, mivel a' keveset a' gyomor megemésztheti, a' test az ő erejét az által apródonként öszve szedi, és apródonként többet-is megemészthet; és ezt gyakran kell a' parafzt embernek a' fejébe verni.

J e g y z é s.

Minthogy a' Papnak fő kötelessége a' veszedelmes nyavalyába a' Lélekről gondolkozni; szükség hogy tudja a' forró nyavalyának veszedelmes jeleit. Ha a' beteg mindjárt a' nyavalya kezdetén nagyon lecsik a' lábáról,

ere-

szejét elveszti, az illyet a' Pap mindjárt készíttse az örökké valóságra, az alatt gondolkozhatik a' testről-is; de siessen-is véle; mert a' forró nyavalyába a' késedelem mindenkor veszedelmes; mert meglehet, hogy ma még тұrhető állapotba vagon a' beteg, magánál van egéfszen; hólnap már fantáziál, és tsak az Isten tudja, jön-é magához többé vagy sem. Mi lesz ekkor a' magánál nem lévő lélekből; ellenbe gyakran tapasztaltam, hogy a' lelki orvoslás után a' beteg sokkal tsendesebb vólt; és az orvosfág-is osztán jobban dolgozott.

Veszedelmes Jelök a' forró nyavalyába a' félre beszéllés, patéts, ütés helyek mintha valaki megverte vólna, fótok, frizli, továbbá ha a' hasa menése a' betegnek vékony, tsípős, fenés és fekete, az ere verése, gyenge; és a' beteg érzéketlen. A' késedelmes, és darabolt lélegzés, melly mellett a' has és váll lapotskák nagyon felemelkednek, a' halál szín ábrázat, a' megfeketült ajakak, a' hideg nyelv, kitsiny tsuklás, a' nyúghatatlan, és minden megszűnés nélkül való hányása vetése a' kéznek, és az akkori szembe-is alig tűnő rángatózás végső mozdulása a' testnek, mellyet mindjárt követ a' halál. Továbbá roffz jel, ha az ér gyengén szaporán és egyenetlenül vér, vagy maradoz, ha a' lélegzés hideg, szapora, akadozó fájdalmas és gyenge; ha a' beteg minden érzékenység nélkül fekszik; midőn soká vagon eszén kívül, ha legyeket kapdos, tollat szedeget, az ágyat

húzogattya, mindenkor alufzik; ha az orvos-
fágot, ételt vagy italt mindjárt kiveti, ha a'
tsuklás vagy hányás közbe, vért, rothadt
materiát, vagy epét vét-ki; ha az emésztete
fok, bűdöss vízből áll, ha az fekete, és híre
nélkül alája megy, midőn hideg tseppekbe
szedett, bűdöss, és szembetűnőképpen bád-
jafztó izzadások ütnek-ki rajta, ha a' nyelve
fekete, vagy igen száraz, ha az óra hegyes,
a' szemei béestek, és merőek, ha természeti
fényeket elvesztik, és egyszersmind mintha
porral vólnának béhintve.

A' forró nyavalyába mindenkor nagyobb
veszedelembe vagynak a' kövér és hasas em-
berek, és ilyen húzból közönségesen 19
meghal az én tapasztalásom szerínt. A' so-
ványok pedig és középízerű testűek minden-
kor könnyebben által esnek rajta; mert míg
a' kövér hasas emberek a' megszorodott
rusnyafágtól, epétől, 's egyéb tisztátalanfág-
tól, melly mindent ront, megtisztúlnak, fok
idő és a' testnek jó ereje kívántatik arra,
Valófággal maga a' has kövérsége, a' hideg-
lelés melegétől megolvadván, és a' vérbe
által menvén, még nagyobb emésztő hévfé-
get okoz, és ez okon hálnak-meg majd mind
az illyenek, ha ebbe a' nyavalyába esnek,
fenébe, még pedig mindenkor húszadik napja
előtt beteglégeknek, még fokakat a' guta- is
megüt. Azok- is a' hálálnak torkába esnek,
a' kik egyszersmiud igen nagy májj dugulás-
ba

ba Izenvednek. Még az - is a' rossz jelek közé tartozik, ha a' hasa a' betegnek nagyon fel vagyon fúvódva, ha csak imitt amott izzad, és ha e' mellett az izzadság ragadós, ha nagy hévfége lévén nem szomjúhozik, ha fekete fótok látszanak rajta, ha merőn néz, ha tüdejének, vagy más belső részének gyulladása vagyon, ha a' betegnek, jóllehet izzad, még-is az ő kezei és lábai hidegek, ha egyik ágyról szüntelen a' másokra kívánczik; ha hanyatt fekvén eltátott szájjal veszen lélekzetet, úgy hogy a' fogai-is kilássanak, és e' mellett a' lábait öfzve vonnya, ha az újjai meggörbülnek, és egyéb ilyen jelek.

A' Jó Jelek pedig ezek: ha az előszámlált rossz jelekből vagy igen kevés, vagy éppen semmi sins-meg, ha a' lélekzés hozszabb és könnyebb, ha a' bőre a' betegnek nem száraz, hanem nedves kezd lenni, ha az ér erősebben kezd verni, és nem olyan sebes mint vólt, ha a' száját kivetí, ha mérféklett egyenlő izzadás jön ki az egész testen has menéssel; ha a' nyelve nedves, verness, és ismét tiszta kezd lenni, ha a' hévfége tsendesedett, a' szomjúfág múlik; ha a' beteg a' nyavalya lefojtába nchezen hall; ha a' nyavalya fordulásának napjain fótok, frizli's a' t. jönnek ki mértékletesen a' testen; ha a' beteg tsendesebb kezd lenni; ha gyakran fújja az órát's piszkálja, gyakorta krádog, ha

ha olyan nyálat, mint a' téj-fel könnyen vet-ki, ha a' körülötte lévőket ismét kezdi esmerni; ha a' bőre imitt amott hámlik; ha a' vizellete olyan mint az enyv, vagy mint a' megfzúrt borsó lév; ha az italt kívánnya, álma tsendesebb, ereje elméjének jobb, elevenlége 's több ilyenek aprédonként jönnek visszra.

J e g y z é s 2.

Mihelyt látszanak a' betegen a' veszedelmes jelek, a' Pap, vagy Seborvos a' nyavalyát egész körülállásiyal megírván, a' közelebb lévő Orvoshoz küldje-meg tanátsképpen; mert azért, hogy a' dolog veszedelmes, nem mindjárt halálos. Sokszor jó segítség a' bölts Orvos a' nehéz körülállásokban-is; mert sokan ragadtattak már ki a' bölts Orvos által e' beli nyavalyából olyanok, a' kik már a' halottak közzé vóltak szinte számlálva.

A' fokáig fekvés miatt lett kisebesedéséről a' testnek.

A' forró nyavalyába, főképpen pedig a' rothasztó hideglelésbe, arra kell szorgalmasan vigyázni, hogy a' betegnek a' fok fekvésbe ki ne sebesedjen a' tompora. Hogy ennek elejét vehessed, tégy a' beteg alá olajjal meg-kent viazfzas vásznot, mellynek a' simább része felyül légyen, tisztítsd-meg ezt napjába gyakorta, és mind annyiszor kend-meg újra olajjal. Vagy hintsd-bé gyakran a' le-

a' lepedőt koloniai krétával, főképpen pedig vigyázz a' tsinozgatására a' betegnek, és forgasd gyakran. Ha pedig tsak ugyan már valófággal a' beteg teste kisebesedett, tsináltass írat, égett borral erőssen öfzve kevert friss vajból, a' mellyel öfztán kenegesd a' sebes részt hidegen, és meggyógyúl.

Az epés hideglelésről.

Az epés hideglelés eredetét veszi, a' régen gyűlö veszedelmes és igen tsípős tisztátalanfágtól a' gyomornak, a' melly a' vértis, és egyéb nedveségeket-is megvesztegati.

Jelci. Eleinte ebbe az emberek olyanok, mintha a' testek egészszen öfzve vólna törve, fáradtak, mintha nagy útat tettek vólna. Közönségesen azt mondják, hogy tüzes szúrás vagyon benne, gyakran ásítognak, tompa fájdalmat éreznek a' fejekbe, hátok és a' derekok fáj, az ételt nem kívánják, az álmok nyúghatatlan, a' szájok keferű. Kedvetlenek, sem nem álnak, sem nem ülnek soká, hanem az ágyat mind jobban-jobban kívánják, gyakorta erősebbeknek és elevenebbeknek mutattják magokat, mint a' dolog valófággal vagyon, néha mint ha megitták vólna magokat, vagy elfszédültek vólna, úgy tántorognak, nagyon érzékenyek, mordok, és keveset beszéllenek. Ezek meglévén, béáll a' veszedelmes, és a' halállal

szomfzédos nyavalya egész erőbe, a' beteget az ágyba telzi, nagy borzodást és hideget okoz egész testében, melly - is mentül tovább tart, annál nagyobb és veszedelmesebb léfzen a' nyavalya, főképpen ha a' hideg két óráig, vagy még tovább - is tart egy végbe. A' hideget igen nagy forrófág követi, a' melly mindég nagyobb, míg végre a' küfzködő, de még el ne n gyengült természet az ő ellensé- gére fordúl, és a' nyavalyát 9. 11. 14. 17. 21. nap, néha pedig későbben, vagy meggyözi, vagy pedig a' hűlál által meggyöztetik. Midőn a' hideglelés az ő legnagyobb erejében vagyon, a' beteg nagy forrófágban vagyon, az ere sebessen vér, émelyeg a' gyomra, hányni akar, émelygéses bőfögés jön a' tor- kára, néha igen nagy a' szomjúfága, néha pedig éppen nem szomjúzik. A' nyelve fe- hér, barna, nyálas, és tsúnya, gyakran egész- fzen száraz, a' foga és ínye ifzapos, a' lé- lekezete ifzagos, a' bőre száraz, gyakran ma- gán kívül vagyon, néha a' mellyén, nyakán, és hátán fók látfszanak, néha fájlalja az ina hajlásait, majd mintha legyeket fogdosna, az ágyat tsipdesi, és több e' féle különös moz- gásokat tesz. Midőn nagy része az előfzám- lált jeleknek valamelly betegbe megvagyon, bátran mondhatod, hogy az epés hideglelés- be vagyon.

Orvoslása. Az orvoslásába főképp arra kell vígyázni, hogy a' gyomorba, és a' be- lekbe

lekbe lévő ártalmas tisztátalanfág felolvad-
 ván belőlök kihajtódjon, a' vérbe által ment
 tisztátalanfág pedig megjobbítsasson, és illen-
 dő úton a' testből kihajtasson. Legelőbb fel-
 olvasztó orvosfágot kell adni azért, hogy a'
 beteg hasát megnyissa, az epe 's más tisztá-
 talanfág meghígúljon, és az által alkalmatossá
 tétessen arra, hogy a' testből könnyen kita-
 karodjon. E' végre Rp. Cremor. Tart. unc. 1.
 Lapid. cancr. drach. 1. Arcan. duppl. drach. 2.
 Signetur. Felovasztó por, mellyből minden
 két órába vegyen-be három jó kés hegygel
 fél pohár vízbe. Következendő nap mindjárt
 hánytatót kell beadni. Rp. Tart. emet. gr. 6.
 Detur ad usum. Ezt a' port tedd egy nagy
 ivó pohárba, melly tele vagyon vízzel, melly-
 ből a' beteg minden fél órába vegyen-be két
 evő kanállal, mind addig, míg csak nem hány;
 ha egyszer hányni kezd, többet ne vegyen,
 hanem igyon utánna gyakorta meleg theát.
 A' hánytatót a' nyavalyának az elején kell
 adni, még pedig mennél előbb annál jobb. Ha
 pedig has menés vagyon a' betegen, úgy nem
 hánytatót, hanem laxatívát kell adni. Rp.
 Salis Sedlicens, unc. 1. D. S. Laxáló só, mel-
 lyet estve fél mészsej meleg vízbe el kell ol-
 vasztani, és reggel egyszerre mind bé kell
 venni. Azonba ez nagy embereknek való,
 a' gyengébbeknek pedig ennek felét, vagy
 6 drachmát kell beadni. Ez igen tsendesen
 laxál, semmi hévleget vagy hasrágást nem
 okoz,

eköz. Ha illendően nem dolgozik az igen erős embereknél, tehát egy evő kanál bor követ lehet hozzá tenni, vagy utánna innya. A laxatiya vétel után való napokon lehet venni az itt leírt hígító orvosfágot. Rp. Rad. gram. - Cichor. - Tarax. - Liquir. - aa. unc. 3. Detur ad usum. Ebből jó három marokkal főz-meg két itte vízbe egy óráig, szűr-meg, és hidegen vegyen-be belőle minden három órába egy ivó pohárral nyárba, télbe pedig mérsékelt melegen. Vagy végy két lot bor követ, főzd egy darabig három mészízej vízben, és ebből igyon minden három órába egy ivó pohárral hidegen, és a nyavalyának egész lefojtába ekképpen éljen véle. Közönfészes ital helyett éljen azzal, mellyel a forró hidegbe lévő szokott élni. Azon kell lenni, hogy a hasa vígan járjon, és ha maga a természet erre nem elég, vegyen e végre vagy három drachma bor követ minden reggel vízbe, vagy adjanak-be néki klistélyt, mellynek fele tej, fele pedig víz legyen valami olajjal, és közönfészes tört sóval. A gazdagabbak a hánytató után a nyavalya egész lefojtába éljenek e következő orvosfággal: Rp. Pulp. Tamarind. unc. 2. Solve in aquæ comm. colaturæ unc. 8. adde Cremor. tart. solub. unc. 1. Elæosach. citr. unc. sem. Signetur. Vegyen-be minden három órába három evő kanállal, elébb mindenkor jól felrázván. Ezzel csak nappal éljen a beteg,

éjjel

éjjel pedig né. Ez a' hasat nyitva tartja, az epét megolvasztván az emésztettel és a' vizelettel apródonként kihajtya. Ennek az orvoslásba a' falusi népnél mindenkor ezt a' hasznát tapasztaltam. Az oka világos az én gondolatom szerint. A' betegség alatt bonyolódik - ki a' tsípős epe a' belső részekbe, ez öszve gyűl a' belekbe, és ha ez apródonként nem hajtódik - ki a' testből, fene lesz belőle, mert a' nyavalya fundamentuma egy helybe marad, és szűli ezt a' veszedelmet. Ezen közelebb említett szer, és a' felolvasztó italok által tizenkét nap alatt minden rendű emberekből hitel felett való fok epét és tisztátalanságot takarított - ki apródonként. Ha ez az öszveállott matéria jó móddal fel nem olvastódna és ki nem hajtódna, bizonyosan halált okozna. Itt kérdésbe forog az élet és halál, félre kell itt tenni minden hevítő, szesz, spirituosus, szorító, erősítő, és ösztönző eszközöket, mert mindenik halálos ebbe az állapotba. Es melly fok betegek lesznek még - is halálnak áldozatai a' tudatlan orvos miatt, ki a' gyengén laxáló orvosság helyett, kámfort és szorító kinát rendel. A' gyengén laxáló és hígító orvosságok, mellyek a' végre valók, hogy a' betegséget elhajtsák, éppen nem erősítik a' beteget; hanem inkább erősítik és a' halált távoztatják. Mert ha egyszer a' halált hozó gonosz forrás bé vagy dugva, a' gonosz eltávozott.

Előbb

Előbb ki kell hajtani az ártalmas, égető, emésztő, és öldöklő matériát, azután úgy jön apródonként vissza az erő. A' szegényeknek jó lészen az egész beteglégbe e' következendő gyenge has hajtóval élni. Rp. Roob. prunor. unc. ʒ. Crem. tart. unc. i. sem. Syr. Cerasor. acid. quantum fatis, ut fiat electuarium. D. S. Vegyen - be minden három négy órába egy jó diónyit, az az, a' mint a' környülállások kívánnyák, többet vagy kevesebbat. Ez nagyon jó és óltsó. A' hánytató, és laxáló szerek mellett, igyon a' beteg gyakorta savanyús és hívesítő italokat, és akkor tsak nem minden más orvosi szerek elmaradhatnak. Minden has menés után jobban érzi magát a' beteg; a' forrófág, az emésztettel és vizellettel együtt múlik, a' lélekzete könnyebb, egy szóval egészlzen jobban vagyon.

Mihelyt pedig a' hasa megfzorúl, és a' nyavalya fundamentuma megakad, mihelyt a' forrófág, szomjúfág, nyúghatatlanfág, szorongatás nagyobb, és jobban kezd a' beteg magán kívül lenni, reá kell vigyázni szorgalmatosan, és a' megmondottakat tselekedni. Minden estve mustár magos kötetést kell a' betegnek mind a' két talpára feltenni, hogy a' hévséget a' fejről vonnyale.

Maga tartás. Atallyába a' beteg semmi húst se egyen, eledele ellenben legyen apró kása, árpa kása leves, mellybe ló, kevés vaj,

és etzet vagyon, vagy tsupa gyenge leves, kása leves, könnyű pép, és főtt gyümölcs. A' téjfeles leves ártalmas, mert a' gyomrot elrontja, ellenbe a' vékony írók leves igen jó.

J e g y z é s e k.

Eret ebbe a' nyavalyába soha nem kell vágni, ha csak elébb az Orvos Doktort meg nem kérdik, a' ki talán azt a' munkás és erős embereknek, vagy más környülállások úgy hozván magával hasznossan megfogja engedni. Nyárba a' beteg takaródzója vékony legyen, mert minden tollas ágy ártalmas. A' beteget a' mennyire csak lehet tisztába kell tartani. A' szobáját szellőztetni kell, meg kell füstölni etzettel, vagy fenyő maggal. Nap közbe gyakran ki kell a' beteget az ágyból venni, és székre ültetni gyengén betakarva; még pedig addig a' meddig kiálhattya; főképpen ha magán kívül vagyon, ennek mindenkor nagy hasznát tapasztaltam.

Télbe soha sem kell a' szobát erőssen befűteni; inkább légyen valamennyire hives, mint nagyon meleg: mert úgy-is elég melege vagyon a' betegnek, nagy emberifégtelenség volna azért még a' szoba és ágy melegével is gyötreni. Ezen rossz szokás ellen nem lehet eleget bezzélni a' falukon, bátor a' tapasztalás sokszor megmutatta, hogy sok betegek halnak - el e' miatt.

Még egy nagy hiba uralkodik a' falukon, Innep napokon, sőt még hétköz napokon - is kivált estve felé sok látogatók gyűlnek a' beteg szobájába; ezeknek kigözölgéseik által a' külömben-is romló félben való levegő még jobban megromlik, melly a' szegény beteget elerőteleníti, és nyúghatatlanítja - el annyira,
 hogy

hogy a' halálos veréjték-is veri: a' Pap intse-
 meg ezeket, és küldje haza, és a' beteg szo-
 báját mindjárt ki kell tisztíttatni: mert mennél
 kevesebb ember vagon a' beteg körül, annál
 tsendesebben szenvedí fájdalmait, 's annál
 könnyebben meggyógyúlhat.

Rossz jel a' beteg körül, midőn nem érzi,
 hogy rosszúl vagon; midőn ha kérdik tőle,
 mi je fáj; azt mondja, hogy semmi je sem; neki
 semmi baja nincs. Az ilyen beteget nappal
 aludni fokot hagyni nem kell, hogy a' termé-
 szet az ő munkájába annál jobban foglalatos-
 kodhasson, mert az álomba minden érzékeny-
 légek gyengébbek.

A' rothasztó hideglelésről.

Gyakorta ez a' betegség onnan veszi ere-
 detét, ha az epés hideggel eleinte nem jól
 bántak; néha másról ragad-el; néha a' meg-
 romlott levegőtől; az igen bőv és megrom-
 lott epétől; a' foká tartó és igen nagy mele-
 gétől a' napnak, a' rossz eledeltől, és hosz-
 szas nyomorúlagtól; a' rossz víztől, és ártal-
 mas eledelektől; az igen meleg és nedves le-
 vegőtől, 's egyéb ilyenektől.

Jelei. Legelőszízőr hideg, és borzadás
 futtya-el a' beteg egész testét, ezt követi
 a' forrófág, tompa fő fájás, nyúghatatlan és
 bádjalztó álom, a' beteg nagyon nyújtózhat-
 nék, a' gyómra énelég, hányás erőlteti,
 néha hány - is valósággal, útál minden etelt,
 nagyon bádjadtt és kedvetlen, a' nyelve eleinte
 fehér nyálas, azután csak hamar sárgás, bar-
 na,

na, vagy feketés léfzen, a' szeme fehérre veress, eméltő és égető meglegege nagyon, a' lélekzete és kigőzölgése szagos, néha éppen semmi szomjúsága nintsen, néha pedig igen-is nagy nagyon: többnyire az ere verése puha, kitsiny, sebes, bádjadt. Lassanlassan a' beteg mindenkor erőtelenebb, maga létét sem tudja, vagy megőrül, félre beszéli, kezeivel keresgél, néha fókák vagy patéts jönki rajta, a' szája és ínye fekete, a' fogait és nyelvét fekete nyál borította-bé, melly mellett ha még röviden és nehezen-is lélezkzik, többnyire elhal; néha gyenge szív dobogások mutattyák magokat, néha felfúvódik a' hasa mint a' dob, néha igen büdöss has menés esik reá; voltak nékem olyan betegeim-is, a' kiknek szemérmes testénél, olyan nagy eves kelevény volt, mint egy kitsiny pujka tojás, mellybe olyan fekete genyetttség volt mint a' ténta. De ezek mindnyájan hamar el is hóltak. A' rothadó hideglelést azért méltán lehet nevezni halál postájának.

Orvoslása. Főképpen abból áll, hogy az ember mindjárt az elején a' nyavalya fézkét felolvaszsa, és azt a' testből alól felyül kikajtsa; a' melly rész pedig belőle a' vérbe ment ezt megjavítsa, és illendő úton kivegye; éppen úgy kell azért orvosolni, mint az epés hideget. Itt-is hasonlóképpen árt az érvágás, és ha sürgetős p. o. ha a' rothadó hideglelés mellett óldal nyilallás és más ilyen

nyavalya - is legyen, az érvágás eránt, a közel lévő Orvos Doktort kell megkérdezni. De először felolvasztó, azután pedig hánytató és laxáló orvosfághoz kell nyúlni, savanyú italokat innya bővön adni, a hasát a betegnek a nyavalya egész lefojtába nyitva tartani, hogy fene ne jöjjön a nyavalyához. Vigyázva kell mindazáltal adni a hánytatót és laxatívát, vagy éppen nem is kell az olyan embereknek, a kikén már vigyázatlanul megtették az érvágást, vagy a kik az előtt való nyavalyáikba nagyon megerőtele- nedtek, rossz eledel-ekkel éltek, sok nyomorúfágot és keserűséget szenvedtek; mert ha ezekkel a hánytató és laxáló orvosfágok által éppen úgy bánunk, mint az eröss, izmos emberekkel, a hányás és laxálás közbe halnak meg. Azért a tisztító orvosfágokat a betegnek erejéhez, és a nyavalyát megelőzőt körülállásokhoz kell szabni. Ha a körülállások, minémű a száj keserűsége, a nyálás nyelv, és egyéb ilyenek kívánnák, hogy a gyenge ember laxáltasson, gyengén és lassanként kell laxálni, és legyen mindenkor egy kevés erössítő szer hozzá elegyítve. Melly végre jó haszna legyen e következő Orvosfágnak: Rp. Cremor. tart. solubilis drach. 3. Pulpæ Tamarind. unc. 1. Cort. aurant. drachm. 1. Oxym. simpl. q. v. ut fiat electuarium. D. S. Vegyen - bé minden három órába egy jó diónyt, míg egynehány-
szor

fzőr a' hasa nem megy, azután félre kell ten-
 ni; de azután idővel ismét kell beadni, hogy
 a' gyomor és belek gyengén kitisztuljanak.
 Egyéb aránt a' laxatívával éppen úgy kell
 itten élni, mint az epés hideglelésbe. Ihatik
 a' beteg bővön etzetes hideg vizet, hasonló-
 képpen író, melly a' beteget eleveníti, hí-
 vesíti, táplálja, hasát nyitva tartja, a' rot-
 hadt epét és nedvesféget bétakarja, meg-
 gyengíti, és a' nedvesféget a' rothadástól
 megmenti. Minden estve mustár magos kö-
 tést kell a' talpára feltenni. Ha igen erőte-
 len, néha-néha lehet két kanál jó ó bort-is-
 innya adni, mivel ez legjobban erősíti a'
 gyenge testet. A' kik az orvosfágot nem ve-
 hetik, azoknak a' hasokat a' bevett laxativa
 után, írónak vagy etzettel készült hideg sa-
 vónak itala, vagy klistély által kell nyitva
 tartani. Alunni fokot nappal nem kell hagyni
 a' beteget, hogy a' természet és a' hideglelés
 annál jobban dolgozhassanak az ellenfé-
 g ellen, mert a' fok álm által a' természet
 gyengül, és minden munka lassan megy a'
 testbe. Minden reggel meg kell tisztogatni
 a' beteg nyelvét hal tsontal, 's etzetes víz-
 zel. Míg a' betegen fók nem látszának,
 vagy frizli, minden nap meg kell mosni etze-
 tes meleg vízzel az ábrázatját és kezeit, és
 jól meg kell törülni.

D 2

Nem

Nem lehet, hogy újra ne említsem, hogy apródonként néha - néha laxálni kell, mert Németországba bizonyosan sok ezerezen halnak meg, a' kikben a' tisztálanság benn marad, és fene jön hozzá. Általláttják ezt a' megöszült bölts Orvosok. Az ifjú Orvosok-is, kik az ő híres új teoriájoknál fogva az epét, és a' nyavalyának rothadt materiáját eléggé fel nem olvasztván, 's ki nem hajtván a' testből, kámfort, pézmát, khínát, gálitzkő spiritust, Angelika gyökeret, vagy más hevítő szorító orvosfágokat gondolatlanúl adnak a' betegnek, ezt mondom ok-is tapasztalhatnak, a' melly által osztán a' köszvény, és őh fájdalom a' könyörölni nem tudó brandt áll elő. Soha se rendeltem még én ilyeneket az epés és rothasztó hideglelésbe, még-is minden magam nagyzása nélkül mondhatom, hogy az uralkodó ragadó nyavalyákba az én felolvasztó és laxáló orvosfágimmal szinte tsudákat tettem.

Ha több a' testbe az epe, és a' rothadt materia, mint sem azt, a' kigőzölgő lyukakon ki lehessen hajtani, kitakarodik az hamar kár nélkül bizonyosan az emésztet és vizellet által.

Azon Orvos Urak, a' kik az én gondolatimat olvassák, megengedjenek nékem, ha én az én gondolatimat a' kámforról, és egyéb hevítő szerekről, az epés és rothasztó hideglelésbe

lelésbe szabadon kimondom; mert fok ifjú és öreg derék Orvosokat esmerek falukon és városokon, a' kik ebbe fokot hibáznak. Egre kiáltó vétek midőn látja az ember az ő orvoslásait, a' mellybe semmi; vagy alig vagy emlékezet a' nyavalyának egész lefojtába is a' laxáló orvosfágról; melly által ők, az ő külömben - is szerentsétlen betegeiket, még szerentsétlenebbekké teszik. Tartsák meg azért a' Seborvosok, kiknek a' szükségbe fokszor kell Orvos - Doktorokká lenni, hogy mindenkor jobb a' szegény beteget rossz orvosfág nélkül tsendesen hagyni meghalni, mint rosszszül adottal halálra gyötreni; gyakorta maga a' természet segít, ha az ellenkező orvosfággal az ember el nem rontja azt. Ha kételkedsz, inkább semmit se adj, adj innya bővön, tartsd tisztán a' beteget, rendelj neki tsupa ártatlan orvosfágot, és a' vígyázó természet győz, és a' természet ezen jó munkájából te reád háramlik a' ditsőség, hátor semmit egyebet nem tsináltál - is; hanem hogy a' természetet az ő jó munkájába segítetted, és könnyebbítetted. Ugyan nem támad - é patéts, frizli és más kitsapás többnyire abból a' testen, hogy a' szükséges has hajtó orvosfágot a' betegből megvonták? nem támad - é a' hevítő orvosfágtól? a' nagyon melegbe való tartástól? és a' szükséges italnak megvonásából? Minden Vallásbeli Papok tanítsák prekikálló Székeikből meg

a' népet, hogy azon házalló, Országot futó kuruzsolók nem egyebek, hanem betstelen gyilkosok, és nem Orvosok, kik tsupa nyereség vadászatból igyekeznek megfosztani kedves életektől az embereket, vagy a' melly még sokkal jobb az ilyen gyilkostól, kit az Urafágok kevés haszonért, vagy tsak a' Doktor trutzzára befogadnak 's óltalmaznak, semmit be ne vegyenek; valóba olyan nagy vétek, a' millyen tsak lehet, az ilyen tudakosokhoz menni, midőn annyi pénzen; sőt még óltsóbban hasznos orvoslást is lehet venni. Esmerek mindenik Valláson lévő Papok közzül olly hű és értelmes férjfiakat, a' kik az ilyen tsalárd, ostoba orvoslás ellen, a' hol a' halált drága pénzen veszik meg, mind a' Templomokba, mind az Oskolákba kikelnek, de esmerek ellenbe olyan értetleneket is, a' kik nem tsak halgatóikat igazítják az ilyenekhez, hanem még magoknak is hozdatnak tőle eladni való orvoslást. Tsunya fág Isten szolgájának felebarátjai életeken nyerekedni, jobb volna ha te, a' ki irgalmas fágot tanítasz, felebarátodat mindjárt nyavalyája kezdetébe meglátogatván bölts Orvoshoz útasítanád azt, szükséges eledelkkel és italokkal, etzettel, tsúkorral, árpával 's a' t. segítenéd. Akkor lennél te valófággal az irgalmas Jézus szolgája, vígasztalás Angyala. Tagadhatatlan dolog, hogy vagynak sok jó szívű Lelki-Tanítók, Oskola-Mesterek, és

tehetős

tehető Gazdák, kiknek megesik szívek szenvedő felebarátjaikon; de hányan vagynak ellenbe olyanok, a' kik elrejtik könyörületességeket a' betegtől!

De szóljunk újra a' nyavalyáról. Ebbe minden itala a' betegnek hideg legyen, napal a' beteg a' mennyre tsak lehet fenn legyen az ágyon kívül, vagy legalább üljön az ágyba, vagy ha fekszik, nagyon betakarva ne legyen; a' szoba mérséklett meleg, vagy inkább hives mint meleg legyen. Ha a' beteg esze nélkül befél, nagyon bádjadt és erőtelen, kedvetlen tekintetű, tegyenek mind a' két lába szárára hójag húzó flastromot.

A' fejet ha fáj etzetes hideg vízbe mártott rubával borogathattják, a' tehetősebbeknek lehet plótzát tenni a' fülök tövire. Ha a' torka fáj, és nem nyelhet, én friss nyers heringet hosszába ketté hasítva szoktam tenni a' torkára, friss levegőt botsátiatok-bé a' szobába, és gyakorta lotsoltatom etzettel a' szobát. Sok Orvosok pedig gyakorta adnak ilyenkor gyenge hánytatót, hogy a' tsípös epét a' gyomorból a' legrövidebb úton kihajtsák, és kenetik a' torkát az itt következő irral. Rp. Liniment. Volat. unc. ʒ. D. ad usum. Signetur. Minden órába kennyék vele melegen a' torkát. Ha a' beteg elég erős, lehet meleg vízzel gargarizáltatni, a' mellybe etzet és méz vagyon. A' tehetősebbek fetskendeztessék vele a' torkokat; a' melly - is

D 4

igen

igen fok nyúlós nyálat húz ki, mellyet ofztán hal tsontal jó léfzen kitisztítani. Igen hamar gyógyító orvosfágnak találtam a' torok fájásba az itt következő flastromot is. Rp. Empl. Veficat. Empl. de Melilot. aa. drach. 2. Misce exactissime. Detur Signetr. Ofzlató flastrom. Kend irhára vagy ruhára, 's borítsd be hátul vele a' nyakát, és kösd meg jól, hogy helybe maradjon, a' melly minekutánna mintegy 10 óra múlva hójagot húzott volna, vágd fel azt, és kötözd a' sebet egy darabig reggel és estve írósvajjal kent veress vagy más káposzta levéllel. Ez hamar kiszívja a' fájdalmas részekről a' tsípőséget, és vagy kevés, vagy éppen semmi fájdalmat sem okoz. Ha fók mutatják magokat, vagy frizli, azon kell lenni, hogy gyenge has hajtóval, és bor kövel a' hasa nyitva legyen. E' mellett bővön kell adni gyenge bódza virág herbatét, és igen nagyon bé nem kell takarni, sem a' házat nagyon bé nem kell fűteni, mert az ilyen kegyetlen jófág előli a' beteget. A' szobát füstölni kell gyakorta etzettel, mind az ágya, mind más ruhája tiszta legyen, a' betegnek. Gyakorta meg kell nézni a' melyét, hátát, karjait, lábait, és reá kell vígyázni, nintsenek-é rajta fók, frizli, hogy a' szerint rendelhesse dolgát az ember.

A' Patétsról és Fótokról.

Ezek magokat leginkább az epés és rothasztó hidegbe mutatják, és annak is kilen-tzedik, vagy tizenötödik napján. És így ezek mintegy különös terhelő jelei a' nyava-lyának, és nem lehet másnak, hanem külö-nös nemének tartani a' hideglelésnek. Nem egyéb ez veres fótoknál, mellyek a' bőrön vagynak, de a' bőrön felyűl fel nem emel-kednek: olyanok mint a' bolha tsípés, mel-lyeknek oka mindenkor a' vérnek rothadt tsí-pőslége. Néha halálos, néha pedig nem. Nem kell azért rajta megijjedni, ha a' nya-valya közbe magát kimutattja; főképpen ha veress és nem ólom színű.

Orvoslása. Ebbe a' hideglelésnek ter-mészeterére kell kiváltképpen figyelmezní. Tud-nüllik nyitva kell tartani a' hasat közönsé-ges klistély, és gyenge laxativa által, mi-némű a' Bétsi laxativa. A' beteg igyon gya-korta hívesítő italokat, minémű a' Szeltzer víz, író, etzetes víz, Limonáda, málna szaf-tos víz, 's több illyenek. Ha a' feje nagyon fáj, a' füle tövire pióztát, és a' talpaira mustár magas kötést kell feltenni. A' szobája a' betegnek igen meleg ne legyen, hanem mérséklett, a' beteget sem kell nagyon me-leg tollas ágyba takarni, körülötte fok em-ber ne legyen, a' szobát néha-néha meg kell

szellőztetni, és etzettel kifüstolni, ágya és ruhája tiszta legyen.

Ha a' fókok hirtelen való meghülés által visszazaverődtek, adj néki bővön bodza virágból főtt theát, és a' testét egészízen bétakarva gyakran kell dörgölni száraz meleg pász-tóval, a' midőn újra élő jön a' vörös köpönyeg.

A' Szegezésről, vagy Óldalnyi-lalásról.

A' szegezés állandó hidegletlés, melly a' kereft (diaphragma) vagy óldal tsontokat borító hártjának szúró fájdalmával, fájdalmas köhögéssel, és lélekzéssel vagyon öszve kötve. Vagyon óldalnyilalás a' valófagos gyulladástól, vagyon fattyú, vagyon epés, vagy a' rothadástól. A' szegezés támadhat ugyan minden részeibe az esztendőnek, hanem leginkább tavaszszal szokott uralkodni, főképpen ha az éjzaki szél uralkodik. A' szegezés kezdődik borsózással, mellyet a' hideg követ, ezt pedig a' szüntelen való hévleges szomjúság, nagy bádgyadtfága és elesése a' testnek, az étel nem kívánás az óldalnyilalással, ezután jön a' szapora és fájdalmas lélekzés az érnek tellyes, erőss, és feszült verésével. A' nyelve az illyennek vagy száraz, vagy fehér nyállal bé vagyon borítva, és sokszor beszéli efze nélkül, a' feje fáj, a' vizellete

zellete vörös és tüzes, az eméztete nehezen megy, többnyire pedig megfzorúl. A' szegezõ fájdalom, melly a' mely ürege körül valahol szüntelen egy helyen vagon, tsalhatatlan jele ennek a' nyavalyának, az az, hogy a' beteg tud mutatni egy bizonyos helyet, a' hol neki fáj szüntelen. Meg kell azért mutattatni magának jól a' helyét az Orvosnak, hogy megtudhassa, ha vallyon az valófággal a' mely ürege körül vagon - é valamellyik oldalon: mert láttam sok beteget, a' ki a' szegezésrõl panaszolkodott, és midõn kérdeztem, hogy mutassa-meg a' helyét a' hol fáj: az oldal tsontok végénél, a' hol a' gyomor fekszik, mutatta a' fájdalmat; melly is nem volt valófágos szegezés, és ugyan azért, mivel az, a' belekbe megfzaporodott rusnyalágtól volt, tartósann de lassanként laxáló orvosfágokkal gyógyítottam meg.

Orvoslása a' tüzes szegezésnek.

A' valófágos tüzes szegezésbe mindeneknek elõtte jó nagy lyukkal eret kell vágni, és a' vért jól ki kell botsátani a' betegnek, azon a' karján, a' melly felõl a' szegezés vagon. Gyakorta még az nap, vagy más nap, újra meg kell nyitni az eret. Ez leginkább a' sovány emberek körül essen meg, a' kiknek vastag tellyes erek, és bõv vérek vagon, és a' kiknek erek nagyon vér. Mert a' kõvér és potrohos emberek, nem szenvedhetik

hetik úgy az érvágást, mint a' soványok. Az eret pedig tsak az első hat napokban kell megvágni a' betegen, míg t. i. semmi érett nyálat nem hány - ki. A' kibotsátott véren felyül, mindenkor látszik valami vastag, fehér, zöld, vagy sárgás eröss ragadós szalonna forma, a' melly jele a' meggyúlladott vérenek. Az érvágás után mindjárt be kell adni a' következő has hajtó orvosságot. Rp. Cremor. tart. Arc. duplicati aa. drachm. 3. Lapid. cancr. drachm. 1. Misce divide in tres partes æquales. S. Gyengén laxáló porok, mellyekből minden két órába vegyen-be egyet egy findzsa langyos bodza theába. A' szegényebbeknek jó lészén a' következő Orvosság: Rp. Salis amar. Sedlicensis unc. 1. S. Laxáló só, mellyet reggel fél mészzej vízbe előlvasztva kell beadni. A' tehetősebbeknek adhadd a' következő Orvosságot: Rp. Aquæ Laxativæ Dispen. Vien. unc. 2. Sal. Glauber. Arcanî dupl. aa. drachm. 2. Misce. Signetur. Gyenge has hajtó orvosság, mellyet előbb jól felrázva éhomra kell beadni. Ez igen szépen hajtja a' beteget mind a' székre, mind a' vizeletre, a' vérenek hévtségét rendkívül tsendesíti, legkissebb fájdalmat sem okoz. Ha egyszer dolgozni kezd, igyon reá gyakran ökörfark kóró virág theát. A' has hajtó Orvosság mindjárt az érvágás után a' paraszt embereknek nagyon szükséges, mivel ezek a' kemény munka miatt nagyon szenvednek a' szorú-

Izorulásba, és sok tsúnyság gyűl öfzve ben-
 nek. Az érvágás és laxativa után pedig ad-
 janak a' betegnek fojtába szorgalmatosan lá-
 gyító és felolvasztó italt. Ollyan pedig e'
 következő: Rp. Sem. Lini. contus. unc. 3.
 Rad. Liquir. unc. 1. sem. Rad. alth. unc. 2.
 Sb. alth. m. 1. Flor. Verbasci. m. 2. Miscé.
 D. S. Felolvasztó mely orvosfág, a' mellyből
 mindenkor két marokkal főzzenek három
 mészfej vízbe fél óráig, szűrjék - meg és te-
 gyenek belé három drachma Salétromot. Eb-
 ből igyon a' beteg minden három órába lan-
 gyosan egy hndzsával; lehet hozzá tenni
 egynehány kanál mézet - is. Idő közbe pedig
 ihatik vékony mondola tejet, vagy bor kövel
 készült savót, vagy ökör fark kóró virágjá-
 ból készült theát - is. Hasonló halzna vagyon
 az itt következő mely mixtúrának, vagy ele-
 gyített orvosfágnak - is. Rp. Aqu. Fl. Samb.
 unc. 8. Nitr. depur. drachm. 2. Syr. de Alth.
 unc. 1. sem. M. D. S. Vegyen - bé minden két
 órába két jó evő kanállal. A' szegényeknek
 jó leszzen a' következő por. Rp. Lap. cancr.
 drachm. 1. Gremor. tart. drachm. 6. M. D. S.
 Vegyen - bé minden három órába jó három
 kés hegygel vízbe elkeverve. Mind ezzel mind
 pedig a' fellyebb leírt szerrel éljen a' beteg
 mind addig, míg jól megérett flegmát nyálat
 nem vét - ki. Sok orvosok a' szegezésbe lévő
 fájdalmas részre melegen lágyító kötéseket
 tétetnek - fel, a' melly zsemleből, téjből, va-
 lami

lami kevés szappanból, és fáfrányból készül; de ezt sokan nem szenvedhetik azért, mert őket nyúghatatlanítja, nagyobb hévléget okoz, és nehéz lélekzetet. En tehát e' helyett ezzel a' hasznos írral szoktam az ilyeneket gyakran kenetni. Rp. Linim. volat. Ungv. d. Alth. aa. unc. 1. D. S. Ofzlató ír, mellyel minden két órába kenegessék - meg a' fájdalmas részt. Ha a' fájdalom múlni nem akar, helyét nem változtattya, nintsem az egész világon hathatósabb, mint a' következő flastrom, ha azt a' fájdalmas részre felteszik. Rp. Empl. Vesicat. drach. 2. Empl. de Melilot. drach. 6. Camphor. scrupul. 1. Ol. Lini. q. s. ut maneat consistentia Emplastri. D. S. Ofzlató flastrom. Ezt kell ruhára kenve a' fájdalmas részre reá borítani. Ezt lehet tselekedni harmadik vagy negyedik napon, ha t. i. a' fájdalom távozni nem akar, néha pedig 5. 6. 7. 8. és 9-dik napon-is lehet tselekedni, ha t. i. még semmi megérett nyálat nem hány a' beteg. Ez tsak nem mindig jár használ, a' fájdalom elmúlik, a' betegnek az álma megjön, és a' testbe minden jól megy. De tsak ugyan vóltam abba az állapotba - is, hogy kéntelen vóltam a' betegnek, mind a' két karjára húzó flastromot veresítő kötést feltenni.

A' nyavalya egész lefojtába azon kell lenni, hogy a' betegnek szorúlása ne legyen, már azt akár klistély, akár bor kő, akár fött gyü-

gyümölcs, akár író, 's több ilyenek által, de meg kell tselekedni. Ha a' hetedik nap, és később a' köpése nem akar jól menni, tehát a' fellyebb említett lágyító szeren kívül, adják a' következő lágyító Orvosfágot. Rp. Sal Ammon. pur. Antim. diaph. non abl. aa. drach. ʒ. sem. Oxymell. Squill. unc. ʒ. Syr. Fl. Rhæad. unc. ʒ. Aqu. Fænic. unc. 8. M. D. S. Felfzaggató mely orvosfág, melyből minden két órába két jó evő kanállal jól felrázva vegyen - bé. A' következő por - is nagyon segiti a' köpést. Rp. Kermet. miner. gr. ʒ. Sacch. alb. gr. ʒ. Dentur tales doses Numero 6. S. Vegyen - be minden három órába egy port egy kanál vízbe. Ha a' fájdalom az oldal tsont körül megszűnván, a' lapotzka alá vette magát, a' nyavalya meggyözdött. — A' köpés érett kezd lenni, t. i. a' ki borsózás napjától, és a' reá következő forrófágnak idejétől számlálván négy vagy hét napot. Érett nyálnak azt nevezük, midőn a' beteg egész darab fehér vagy sárgás, barna, vagy verhenyeges vérrel elegyes nyálat könnyen vét - ki, és a' melly által mind annyiszor megkönnyebbszik, a' melly előjövén, a' munkás természet kezdi a' nyavalyát az izzadás, vizellet, has menés, és a' fehér személyeknél gyakorta a' hószám - nak megindulása által meggyözni, úgy mint, a' melly által a' hévség, a' fájdalom, és a' hideglelés apródonként elmúlnak. Midőn azért

azért a' szegezés tsendesedik, a' nyavalya enged, a' köpés könnyen megy, az itt következő gyenge has hajtót kell beadni. Rp. Mann. Calabr. unc. 1. Sal. Glaub. unc. sem. in aquæ Fænicul. unciis quatuor solutis adde Syr. Rubid. unc. sem. D. ad usum. Ennek felét egy reggel, a' más felét pedig más reggel vegye - be a' beteg, hogy ez által a' gyomor és a' belek, a' lenyelt tsípós nyáltól, és egyéb tisztátalanfágtól tökéletesen megtisztasson.

Magatartás. (Diæta.) Ebbe a' nyavalyába nints jobb mint árpa vagy apró kása sűrű levét, zsemlye téjfeles levest, fehér és sárga répát, és egyéb könnyű pépeket enni; ellenben minden hús, tojás, savanyú eledel, úgy sziatén a' bor, bor leves, és minden más hevítő eledel, és italok, mint meg annyi halált hozó mérgek, mind addig, míg a' beteg jobban nem kezd lenni. A' Szeltzer víz is tej nélkül, igen nagyon segíti a' köpést.

J e g y z é s e k.

Az Öregek, a' rossz mejjűek, az ollyanok, a' kik egyszersmind májj dugulásba szenvednek, a' füladozásba lévőek, és egyéb illyenek igen könnyen elhalnak ebbe a' nyavalyába. A' beteg a' mennyire csak lehet a' hidegtől őrizkedjen. Ha a' szegezés már egyszer kiállott; hanem vagy a' meghűlés, vagy az ételbe és italba való vigyázatlanság, harag vagy hevítő orvoslágok miatt újra előjött, újra

eret kell vágatni, és a' fellyebb leírt orvosi szereket elő kell venni. Ha a' környülállások még - is kétségesek 's veszedelmesek, mindjárt bölts Orvost kell keresni. A' beteg szorgalmatosan igyon, de mindent langyosan. Igen melegbe nem kell tartani, hevítő orvoslágot ne vegyen, sem húst ne egyen, mivel az hamar fenét okoz. Ha a' hévfég igen nagy, mint szokott többnyire lenni, minden estve tegyenek a' talpára mustár mag liszttel elegyült savanyú kovászt, a' melly által a' hévfég lefelé húzódik. A' tüzes szegezésbe lévő beteget, készítsen el mindjárt a' Lelki Atya az örök útra; mert az ilyen minden szempillantásba élete veszedelmébe forog, minthogy a' paraszt ember közönlégesen hevítő szerekhez szokott nyúlni, melly természetel halálos fenét von maga után. Az itten előhordott orvosi szerek kevesek ugyan, de jók, és hathatósok ennek a' betegfégnak elűzésére, ha a' környülállások szerint jól alkalmaztatnak, és ezen - is építenek a' mai minden okos orvosok. Ha ki ezen kívül még néha egy kávé kanál lúd zsírt akar adni, rajta áll, tsak hogy az kutya zsír, spermacét, avas mondola olaj, 's más ilyen forma ne legyen, mint ezt sokan hibáson mind egynek tartják, mert az ilyen kövérfégek a' gyomrot elrontják, és gyakorta émelygést, okádást, keserű és rothadt felbőfögeéseket okoznak.

A' nem valófágos szegezésről.

A' nem valófágos szegezésbe a' fájdalom nem a' melynek üregébe vagyon, hanem kívül, úgy hogy az a' külső nyomás által nem nagyobbodik. A' hideglelés tűrhető, a' lélekzés nem nehéz, a' köhögés nem nagy, és

a' beteg ebbe nem nyúghatatlan. Azért is ezt a' nyavalyát csak úgy kell gondolni, mint egy könnyű múltólág való gyúladását a' melyen kívül lévő búsos résznek, és mintegy rheumas vagy fojó köszvényes környülállást, a' mellyel semmi veszedelem nints öszve kötve, és kevés ideig tart, ha csak az élet módjába nem hibáz az ember.

Orvoslása. Eret kell vágni, de a' vért csak közepfzerű mértékbe kell kivenni, ritka történet, hogy többször kellene eret vágni. Az érvágás után az itt következő felolvalzó gyengén tisztító és oszlató port kell rendelni. Rp. Crem. tart. drachm. 6. Pulv. rad. Rhabarb. drachm. 3. Sacch. albiss. drachm. 2. M. D. S. Vegyen-be minden három órába három jó kés hegygel, vagy kávé kanállal tiszta vízbe. A' tehetőssebeknek, a' kik a' híg orvoslágot örömeztobb veszik, ezt kell adni, Rp. Mann. Calabr. unc. 2. Solve in infuso Fl. Rhæad. Colatur. unc. 8. adde Tart. solubilis. Salis Glauber. aa. drach. 3. extract. gramin. drachm. 2. Spirit. Nitr. dulc. gutt. 20. M. D. S. Vegyen-bé minden három órába fél finzsával jól felrázva. Lehet mind ezt, mind azt újra elkészítte ni, ha a' szükség úgy hozza magával: a' véle élés közbe pedig, adjanak a' betegnek bodza virág, vagy ökör fark kóró virágjából-széki fűből, vagy sájából főtt theát. A' beteg feküdjön az ágyba, hogy mértékletesen izzadjon, könnyű diétát tartson,

's ke-

's kevés idő alatt meggyógyúl. Jó haszna vagyon itt a' láb víznek - is, melly sóval, korpával, és hamuval készül; szintén úgy a' klistélynek, flanellal való dörgölésnek, a' fojosó ellen való pornak. Minden hevítő szerek, és eledelek veszedelmesek; mivel a' nem valófágos szegezést könnyen tüzes szegezéssé változtathatták; ezektől azért órizkedni kell.

Az epés szegezésről.

Az epés, szezésnek megesmertető jelei a' következendők: a' betegnek a' nyelve tisztátalan, vastag, fehér sárga, vagy barnás nyállal fedett, szája keserű, a' gyomra émeleg, néha okádik - is, rossz böfögések jönnek a' torkára, a' feje fáj, melly miatt félre befzell, vagy a' szél megüti, vagy tétováz az elnyomódás miatt, nagyon megbádjad és elesett. A' vizellete sárga, halavány vagy barnás. A' szezés mennél epésebb, vagy éppen rothadó annál veszedelmesebb. Az elztendőnek minden részeibe egyformán uralkodik.

Orvoslása. Az érvágás itt kétféles, és a' fájdalmat ritkán könnyebbíti szembe öndöképpen, az erőt pedig mindjárt gyengíti; ezokáért soha sem kell ezt addig tselekedni, míg valami értelmes Orvos nem javasolja, a' ki annak szükléges vagy szüklégtelen voltát

érti. A' tsúnyafágot, melly itt igen veszedelmes, mindenek előtt ki kell hajtani a' testből, melly végre e' következendő por igen hasznos. Rp. Cremor. tart. drachm. 3. Lapid. cancr. gr. 10. D. S. Vegye - bé mind egyszerre egy pohár vízbe. Nap közbe vegye reá a' következendő has hajtó orvosfágot. Rp. Sal. Sedlicens. unc. 2. S. Has hajtó só, mellyet reggel vegyen - be mint egy fél mészfej meleg vízbe. Vagy lehet adni a' tehetősebbeknek a' mársokszor említett Bétsi has hajtó orvosfágot, mintegy három négy nap egymás után. Míg a' gyulladás nagy, addig semmi hánytatót nem kell adni, mivel a' nyavalyát neveli. Tsupán csak a' gyengén laxáló szerek a' hasznosok, mellyekkel való élés szembetűnőképpen veszi - el a' fájdalmat. A' laxativa után felolvasztó és a' hast állandóul nyitva tartó orvosfágot kell adni. Ollyan már p. o. a' következendő. Rp. Crem. tart. solub. drach. 6. Pulp. Tamarind. unc. 1. sem. Oxym. simpl. q. s. ut F. Electuar. D. S. Vegyen - bé minden négy órába egy diónyit. Azonközbe igyon bővön Szeltzer vizet téj nélkül, vagy mely - ökör fark kóro virág, bodza virágból főtt theát, savót, 's több e' féleket.

Eppen azon külső orvosfágokkal, és éppen úgy kell itt - is élni mint a' tüzes szegezésbe. Az újjabb Orvosok mind a' tüzes, mind az epés szegezésbe ó 's 8 pióztát szoktak

tak felrakni igen okosan a' fájdalmas részre, mert a' szívásra a' fájdalmak mindjárt enyhülnek. Az a' fél hójag húzó flastrom - is, melyet a' tüzes szegezésbe említettem, igen hasznos, ha a' fájdalmas részre reá teszik. Ha a' hévfég nem nagy, és az ér, nem erőssen vér, minden kételkedés nélkül lehet adni valami könnyű hánytatót, az az vízbe elolvasztva a' hánytató sót kanalanként. Ha pedig a' hévfég és a' gyulladás nagy, a' lélekzés szapora, és az ér igen erőssen vér, akkor a' karján mindjárt eret keil vágni. Bétsbe gyakran vágnak az ilyeneken eret, és kívált az erős izmos személyek vérért jól ki szokták venni, mellynél fogva a' beteg, szembetűnőképpen jobban lesz, a' fájdalom és a' rendkívül való hévfég tsendésedik, és tsak nem egésszen megszűnik. De ez tsak a' mezei emberekre tartozik, és ennek tsak az Orvos helybe hagyásával kell megessni. Mert a' Falusi Papok és Seborvosok az orvoslást, mint hivataljokon kívül való, mellesleg való dolgot úgy fojtatják, nem mint tanúlt mesterléget, külömben méltán kérdőre vonattathatnának, ha szabad akarajok szerínt bánnának a' beteggel a' veszedelmes környülállásokba. Az emberi vér betses vér, és nem hamar gyül helyre a' betegnél, és ezen drága emberi vérrel okosan kellettik bánni - is.

A' valóságos Tüdő gyúladásról.

Mikor maga a' Tüdő vagon meggyúladva, a' lélekzés fájdalmas, rövid, nehéz, és meleg, a' melyét a' betegnek mintha öszvehúznák, és mintha valami nyomná belől, a' köhögése fájdalmas, néha köpéssel, néha pedig a' nélkül, a' mellybe vér- is vagon elegyülve. Az ere verése nem kemény és feszült, mint a' szegezésbe; hanem lágy, kistsin és sebes. A' lélekzés közbe valami kistsinyt pöfékel, és ha az halál közelget, nagyon különös; az egész melye fáj, úgy tetfzik néki mintha öszvenyomták, és egyszermind öszvehúzták volna. Az ábrázatja és szeme veres, még- is halovány, és éppen ez az, a' mi őtet különös állapotba lenni mutatya; fekve lélegzetet nem vehet, hanem űlve. Ez a' nyavalya leginkább télbe, és tavasz elején uralkodik, más részeibe az esztedőnek ritkán. Mentül hamarébb és könnyebben köp a' beteg, annál jobb. Mindenkor veszedelmes ez a' betegség azoknak, a' kiknek a' melyek nem egészséges, a' kiknek e' mellett ugyan akkor szorulások vagon, és az öregeknek.

Orvoslása. Majd éppen az a' mi a' tüzes szegezésnek, gyakran mind a' kettő egygyütt vagon, azért mindennek előtte eret kell vágni a' karján: ez egy átaljába szükfeges, és e' veszi-el az ellenfégnek minden erejét,

jét. Mennét kevés vér az ér, tohannál több vért kell kivenni, a' melly után az ér jobban vér, jobban felemelkedik, és a' vér könnyebben foj. Az érvágásba vigyázni kell a' vérnek bővlegére, az éltéslegre, a' testnek fonnyadt vóltára vagy kövérlegére, az emberi nemre, élet módjára, 's más ilyenekre. Az érvágás után mindjárt ki kell a' beleket tisztítani g'enge has hajtó szerrel, minémű a' keserű só, a' Bétsi has hajtó ital, vagy a' felolvasztó italok, és klistélyok. Ezek után igyon a' beteg szorgalmatosan ökör fark kóró virágja, széki fű, vagy Augsburgi mely theát, melly minden Patikába találatik, vagy bor kövel készült savót. Vagy éljen e' következendő lágyító és felolvasztó mely theával. Rp. Rad. Alth. unc. 3. Fok. ejusdem m. 3. Flor. Verbasc. m. 2. Specier. pector. Augustanor. unc. 3. Misce. Detur ad usum. S. Mely szerek. Ebből kell mindenkör két jó marokkal három mészzej vízbe egy óráig főzni, azután meg kell szűrni, 's három drakma vagy köting Salétromot, hat jó kanál etzetes mézet hozzá tévén, ebből vegyen be minden két órába egy jó tele finzsával mindenkör jól felrázva. Ha elfogy újra kell főzni, mind addig, míg a' beteg jobban nem leszen. Idő közbe azomba igyon szorgalmatosan a' beteg fehér tűkorral theát, melly ökör fark kóró - bodza - széki fű - hárs fa virágból - zsájából legyen, vagy savót. A' szegezésbe

mondott fél hójag húzó flastromot tedd. fel a' melyére, vagy rakj reá piótzákat, a' talpára tégy mustár magos kötést, és minden két órába kenyed melegen, a' mellyét az úgy nevezett Linimentum volatile - val. Elnek az Orvosok ebbe a' nyavalyába a' hójag húzó flastrommal-is, mellyet a' karjára vagy a' lábára szoktak feltenni, kiváltképpen akkor, mikor a' köhögése a' betegnek száraz, és nem köphet. Klistélyoztatják-is egynehányszor napjába, széki fűből, búza korpából, olajból, és kevés sóból készült klistélyal, hogy a' tüdőről a' nedveségeket levonyják. Mennél tisztátalanabb a' nyelve, mennél ragadósabb az ínye, mennél nagyobb bőföggést, és gyomor nyomódást érez a' beteg, mennél jobban felfújja az öszvegyült rusnyaság a' hast; annál jobban kell mind ezekről megszabadítani a' testet.

Magatartás. Az ezen nyavalyába lévőeknek, minthogy külömben-is az ételt nem kívánnyák, semmit egyebet nem kell enniük adni, hanem nyálkás levest, és főtt gyümölcsöt. Tsak arra kell szorgalmatosan vigyázni, a' mit fellyebb leírtam, hogy a' betegnek jó levegője legyen, és könnyen lélekhessen. A' nagyon meleg szoba, a' sok takaró nagyon ártalmas itten. Ha a' beteg enni kíván, és magát jobban érzi, maga a' boldog természet megmutatja, mitsoda ételt kell adni neki, midőn t. i. az ételt emészthető tehetőség

lég újra megjön. Mert mind addig, míg csak a' nyavalya erejében vagyon, minden eledel halálos (ki vévén a' nyálkás levest, és főtt gyümölcsöt) mivel azt a' gyomor meg nem emészti, az azért a' gyomorba megrothad, ez által az embert elöltja. Továbbá ne adj savanyút, köhögést okozó, vagy hevítő eledelt, italt vagy orvosfágot, mert kétszeresen sietteted vele a' veszedelmet.

Intés. Ebbe a' nyavalyába - is, a' melybe minden szempillantás halált okozhat, hirtelen való megfúladás, vagy a' fenének közbe jövése által, a' Lelki Atva végezze kötelességét; de azonban a' sír és segítlégről se felejtkezzen - el. A' nézőket ki kell küldeni, a' dolgot hofzszú pórázra nem kell erefszteni. Mennél rövidebb, és mentül nehezebb a' lélekzés, mennél kevesebbet fekhetik a' beteg, mentül veresebb, és felfúvódott az ortzája, mentül nagyobb a' melye szorúlása, mennél kisszebben vér az ere, annál nagyobb a' tüdőnek gyúlladása, és a' veszedelem, főképpen ha még e' mellett a' köpés - is nagyon véres, köhögés nagy fej fájdalmat és szédelgést okoz, ha a' nyelve mint a' tüzes atzél száraz és barna, ha az rendelt orvosfágok nem halználnak. Illyenkor a' Lelki Atya látogassamag, és vígasztalja a' beteget; mert az illyen környülállások kevés vagy semmi reménységet se nyújtanak az élet eránt. A' kik tüdőfenébe halnak - meg, azoknak ortzajok azon

nap, a' mellyen meghalnak, megpirossodik, melly halálok után-is bizonyos ideig megmarad; sőt gyakran a' sírba-is elvifzik magokkal.

A' nem valóságos Tüdőgyúladásról.

A' hideglelés ebbe a' nyavalyába gyenge, és a' fellvebb megírt jelek közzül egy sinsmeg, a' tüdőnek ereit sűrű nyálkás takony borította, a' köhögés száraz, és nagyon nehéz, mellvet fúladozás, szédülés, és fej fájdalom követ, mintha a' fejt hasogatnák. Gyakran azt gondolja a' beteg, hogy mindjárt megfúl, olyan nagyon szorítódik a' melye. A' nem valóságos tüdőgyúladás annakokáért sokkal veszedelmesebb, mint a' valóságos. Az első, második, és harmadik nap a' beteg mintha egyszeribe megfúladna úgy nagyon. Leginkább azok vannak ennek alája vetve, a' kiknek tüdejeknek szárnyai és erei igen lankadnak, a' kik az égett borhoz, és égett vizekhez nagyon hozzá szoktak. Leginkább tavaszszal uralkodik, a' gyermekeket és öregeket lepi-meg leginkább, és a' meggyógyuláshoz úgy lehet reménység csak, ha a' természet magán a' köpéssel, has menéssel, zavaros vizelettel, vagy izzadással segíthet. Ha ez nem jól megy, tehát közönségesen mély álomba való merüléssel fúlad-meg a' beteg.

Orvoslása. E' mellett az Orvos nem sok hírt szerez magának, mert a természet gyenge lévén, az Orvosfágot nagyon lassan se-gíti. Az érvágás itt többet árt, mint hafznál, mivel az a' fok nyálat le nem tisztítja. Nagy része az Orvos Doktoroknak, a' széki fűből, zsályából, Kraus balzsamjából, 's egynehány kanál etzetes mézből tsinált klistélyt adnak-bé napjába háromszor. Ha a' gyomor és a' belek tisztátalanok, egynehány lot keserű sót adnak-bé a' betegnek, és azután e' következendő felolvasztóval értetik. Rp. Aqu. Flor. Samb. unc. 6. Oxymeli. Scill. unc. 1. sem. Sal. Glauber. drachm. 3. Sal. Amm. drachm. 1. Sulph. Aurat. Antim. tertiae præcip. gr. 4. M. D. S. Vegyen-bé minden két órába, két évő kanállal. A' nagyoknak számokra igen hafznosnak találtam e' következendő orvosfágot. Rp. Vin. Antim. Fluxham. unc. 1. D. S. Vegyen-be minden három órába 20 's 30 tseppet tiszta vízbe. A' gyermekeknek pedig tsak 6 vagy 9 tseppet kell beadni. E' közbe pedig igyon bővön a' beteg theát, savót vagy Szeltzer vizet. Jó hafzna vagyon a' hójag húzó flastromnak-is, ha az ember a' karjára köti a' betegnek. A' Magatartásra vigvázni kell, 's éljen a' beteg vékony és jó nedvesléget szerző eledelekkel.

A' Foj-

A' Fojtó Hurútról.

Ez egy hirtelen való elfogódása a' lélek, zetnek, melly hörgéssel, és a' száznak tajtékzásával, és a' testnek nagy gyengéfével vagyon öfzve kötve; Oka ennek valami görts neme, melly a' lélekzésre megkívántató efközökre lerakodott tsípösfégtől veszi eredetét. Közönlégesen az ér refzket, és maradoz, és majd lassan, majd meg nagyobbban megy. Midön ez a' nyavalya nagy mértékbe vagyon, közönlégesen véle vagyon a' nagy mély álom, Többnyire a' nagyon éltes embereken ural kodik. Gyakorta, sőt többnyire leginkább a' féizke a' hasba vagyon, 's onnét támad, a' közép hártjának és a' szeleldő gégének egymástól való függésekből.

Orvoslása. Ebbe hirtelen eret kell vágni a' betegnek a' karján, azután hánytató vizet kell néki beadni kanálanként, és klistélyozni lenmagból, széki füből és sóból készült klistéllyal. Rendeld azután néki, az itt következő has hajtót, a' melly egyfzersmind a' görtsöt enyhíti. Rp. Syr. Cichor. cum Rheo. unc. 2. Pulv. Rhabarb. drachm. 2. Sal. Glauber. drachm. 3. Oxym. Squill. unc. 1. Sulph. Auret. Antim. tertiæ præcipt. gr. 6. M. D. S. Vegyen. be minden két órába egy evő kanállal. Idő közbe igyon bővön a' beteg széki fű, vagy zsája theát, savót, vagy Szel tzer

tzer vizet, tegyen egyszersmind' fel a' két karjára hójag húzó flastromot. Mind ezek az Orvosfágók hathatósok, a' hol tsak egyszer segíteni lehet, és szükfégtelessé tesznek minden háfzontalan kentse fentsélést. A' fe-lyül és alól tisztító szerek, a' hójag húzó flastrom, a' mustár magos kötések, itt fő Orvosfágók minden mai értelmes Orvosok Szerint: ellenbe minden egyéb szerek keveset érők, mert a' nyavalya gyökere körül nem igen kereskednek. Itt nem igen vagy on helye az idő veztegetésnek. Eröss, a' nyavalyához való, és hamar dolgozó Orvosfágók kívántatnak, hogy a' beteg könnyebbedjen. Az itt következő Orvosfág-is igen háfznos. Rp. Vin. Antim. Huxham. unc. 1. sem. D. S. Vegyen-be minden két órába 30 tseppet egy kanálnyi vízbe. Ez rendkívül való módon ofzlat, izzaszt, és hajtya a' vizelletet, a' köpést segíti, a' melyet könnyíti. E' mellett lehet, a' melyet a' betegnek gyengén és melegen kenyegetni, az itt leírtt írral. Rp. Liniment. vol. unc. 1. sem. S. Ofzlató külső orvosfág.

A' Torok fájásról.

Meg lehet esmerni ezt a' nyavalyát arról, hogy a' szava a' betegnek megváltozik, nehezen nyél, nehezen vez lélekzetet, az ínye megdagad, a' szája forró, és fáj, sok-
szor

szor a' füle- is fáj, néha a' nyelv tsapja megnyúlik. Minthogy pedig a' torok fájdalomnak sok neme vagyon, leginkább tsak azokról fogok szólni, a' mellyek leginkább a' falukon uralkodnak.

A' tüzes torok fájdalomról, melly Torokgyéknak- is mondatik.

Mint minden tüzes nyavalyák, úgy ez is borzadással kezdődik, mellyet ofztán hévfég követ, nagy bádjattfággal, fő fájjal, szédelgéssel, ortzája tüzesfégével, az érverésnek erőss, sebess, feszült, és teli vóltával, fájdalmas nyeléssel, nehéz lélekzéssel, 's több illyénekkal.

Orvoslása. Többnyire ez a' nyavalya a' munkás, szé en, és rofz időbe munkálódó embereket szokta megtámadni; ebbe mindjárt eleinte elő kell venni a' gyúladás ellen való legjobb efközöket. Azért- is mindennek előtte eret kell vágni a' betegnek a' karján, és jól ki kell a' vérből eresztetni, ezután vegyen- be hívesítő has hajtó szert, már az akár híg legyen, akár por, vagy vehet- be egynehány lot keserű sőt, hogy a' belekből ki hajtsa a' tsúnyságot, és a' hasát ezután is mindenkor tartsa nyitva lágyító klistély, vagy bor kő által. Lágyító klistélyt kétzer- is kell egy nap beadni. E' mellett igyon bővön a' beteg meleg árpa levét etzetes mézzel,
vagy

vagy theát ökör fark kóró virág, vagy bodza virágból, vagy bor kövel készült favót; orogasd a' torkát gyakorta téjbe főtt zsemlye, házi szappan kötéssel, mellybe egy kevés fáfrány-is vagyon: Ejtzakára e' helyett az egélsz torkát kámforos melilót. flastrommal kell beborítani. Igen jó léfzen az itt leírandó vízzel gargarizálni a' torkát. Végy egy marok árpát jól megtisztítva, főzzed egy óráig három mezfzej vízbe, szűrd-meg, tégy hozzá másfél lot eperj mézet, Syrup. mororum, ugyan annyi rózsa mézet, és egy krajtzár árú lalétrom pogátsát. Ezzel gargarizálja a' beteg a' torkát minden fél órába langyosan. Vagy főzz apróra metélt figét téjbe, tégy hozzá egy kevés Szalamiak spiritust, és gargarizáld azzal. Vagy pedig készítsd-el az itt következő igen jó gargarizálni való vizet. Főzz-meg öfzvetört len magot, három halmazott evő kanállal egy pint vízbe, szűrd-meg, és tégy hozzá két jó evő kanál égett bort, három evő kanálnyi etzet, egy kanál bodza lictariumot, és azzal gargarizáld a' torkodat. A' szegények gargarizálják a' torkokat meleg serrel, mellyből egy tsélzénnyibe, tégy gaborából főzött pálinkát, két kávé kanállal. Belső orvosfagod pedig ez légyen. Rp. Rad. Alth. unc. .i. Folia ejusdem manipulum unum. Coque in aqua fontana per mediam horam. Colaturæ unciis decem, adde Nitri puri drachmas duas, Salis

Salis Glauberi drachmas sex, Oxymellis simplicis unciam unam semis. M. D. S. Vegyenbe minden két órába belőle langyosan három evő kanállal. Ha pedig a' fájdalom múltani nem akar, tedd - fel minden késedelem nélkül az itt leírt flastromot a' nyakára, hátúl úgy, hogy egyik fülétől a' másikig érjen. Rp. Emplastri de Meliloto, Emplastri Veficatorii aa. drachmas duas, Camphoræ grana decem. M. S. Külső részre való oszlató flastrom.

Lehet az itt következő írral - is gyakran kenegetni a' torkát. Rp. Linimenti volatilis unciam unam et semis. D. S. Külső hasznorra való oszlató írr. A' kétséges állapotba szoktak az Orvosok hójag húzó flastromot - is tétetni - fel a' nyak tsigájára, mustár magos kötést a' lába szárára, vagy talpára, piótzát mind a' két füle tövire a' betegnek, a' melyeknek igen nagy hasznok vagyon, szokták lábaikat - is meleg vízbe áztatni, lágyító szerek gőzeit valamelly töltésén vellek felszívni, melly végre élnek egynéhány marok zsálya levélel, és bodza virágal, mellyeket etzetes vízbe megfőznek, és egynéhány kanál mézet tesznek hozzá, és ennek meleg gőzét töltésén szivattyák - fel, melly - is igen nagyon oszlat, még ha meggyült - is azt megérle i, és megfakalztya. Vagynak olyan orvosok - is, a' kik a' nyaknak tsigájára köpölt hanyatnak. Ha négy nap alatt a' tüzeség el nem oázlik egészen, tehát ötödik, hatodik,

15t hetedik napra megevesedik a' torok, akkor
 osztán ély azokkal a' külső, és belső lágyító
 szerekkel, mellyekről fellyebb szóltam mind
 addig, míg a' kelés ki nem fakad, vagy a'
 Seborvos meg nem nyittya azt. Illyenkor
 pedig a' betegnek a' feje allyát magosra kell
 tsinálnī, mintha éppen űlne, mivel a' kelés
 gyakorta egyfzerre reménytelen nagy bűdös-
 léggel megfakad. Ezt az ötödik, és hatodik
 nap körül lehet gyanítani, hogy megtörténik;
 annakokáért ekkor éjjel és nappal ódalt fe-
 küdjön, hogy ha a' kelés megfakad, meg ne
 fojtsa. Ha megfakadott, mosogassa szorgal-
 matosan a' beteg a' torkát etzetes rózsa mé-
 zes vízzel, hogy a' seb megtisztúljon, és gyó-
 gyúljon. Gyakran tapasztaltam a' paraszt
 emberek körül, hogy a' torok gyékba pana-
 szolkodtak arról, hogy a' szájok keserű, az
 inyek nyálkás, és a' nyelvek vastag nyúlos
 nyálal vagyon beborítva. Azért az illyének-
 nek az elsőbb napokban adtam hánytató vizet
 kanalanként mind addig, míg nem hánytak.
 A' midőn - is sok epét, és nyálat hánytak ki;
 a' hátra maradott részt pedig gyenge laxati-
 vával hajtottam ki, és a' beteg óránként
 jobban vólt, a' nélkül, hogy az megevese-
 dett vólna, a' melly bizonynal meglett vól-
 na, ha a' tsunyaság belőlle ki nem takáro-
 dott vólna. Hasonló környűlállásokba azért
 éppen így tselekedjenek a' Falusi Papok, és
 Seborvosok. Eléggé nem javasolhatom a'

paraszt embereknek a' hánytatót, és a' hívesítő hashajtót; mert ezek az emberek tetőtől fogva talpig tele vagynak tisztátalansággal, a' melly míg ki nem tisztul, minden egyéb fáradság haszontalan, kétséges, vagy kevés hasznot hajtó. En Isten segedelmével az én tizenkét esztendeig való orvoslásom alatt, mindenkor szerentsés voltam, mivel a' gyengén hajtó, és felolvasztó szerekkel éltem, a' mint azt t. i. a' szükség kívánta. Gyönyörűséggel szemléltem gyakorta, midőn a' paraszt emberből az epét, és más tisztátalanságokat kiűzvéen igen szembetűnőképpen jobbulni kezdett. A' hánytató éppen nem neveli a' torok fájdalmát, mint némelyek azt gondolhatnák; sőt inkább különösen enyhíti, és egyszersmind sokféle haszna van. Ha látom, hogy a' hánytató szükséges, hetven, nyóltzvan esztendősenek, sőt még idősebbnek is, adom nagy haszonnal, ha t. i. nints más valami a' mi a' hánytatót ellenezze. Ha a' nyelv tsapja nagyon lelogg, tört borsal, vagy gyömbérral kevert, sőt valamelly kanál végére tévéen hozzá értetem, 's mindjárt segít.

Magatartás. Ez a' nyavalya maga megtíltya az ételt. Tsak éppen arra kell vigyázni, hogy a' betegnek minden itala, levesse, sőt még az Orvosfága is meleges, vagy legalább hideg ne legyen, külömben a' fájdalom nagyobb lesz, és egyéb környülállások is nevelkednek.

Tolda-

Toldalék. Veszedelmessé főt halálossá teheti ezt a' nyavalyát a' hevítő orvosfág, az érvágásnak elmúlatása; e' végre a' Lelki orvos ilyenkor végezze-el a' maga kötelességét. Ha a' lélekezete jobban-jobban szorúl, értelmes Seborvos által meg kell a' szelelőgégét nyittatni, hogy a' beteg lélekezetet vehessen, mert csak ez az egy út vagy on ilyenkor még a' szabadulásra.

A' vizes, vagy nyálas Torokgyékről.

Onnét lehet megesmerni, hogy a' toroknak belső különböző részein vizes taknyos daganatok támadnak. Ha ezt orvosolni akarod, adj-be egynehány lot keserű főt laxálni, azután pedig éljen e' következendő szerrel. Rp. Baccarum Juniperi contusarum manipulos duos, infunde cum aqua fervida, bulliant leniter, Colaturæ unc. octo, adde Roob juniperi, Oxymellis squillitici ana unc. unam. M. D. S. Vegyen-be minden két órába két evő kanállal. Idő közbe pedig igyon a' beteg etzettel készült savót, vagy zsállya theát, és a' zsája főtt levével, mellybe etzetes méz vagy on elegyítve, gargarizálja a' torkát.

A' Forró ételtől származott Torok fájásról.

Téj fellel kell gyógyítani, melyből lassanként bizonyos időbe egy jó kanállal kell tsendesen lenyelni, ez mind hivesíti, mind gyógyítja.

A' Szájba nőtt gombától való Torok fájásról.

Orvosold ezt Laxatívával, és gargarizáld főtt fehér répa levével, melybe etzetes méz legyen. Az ikrás húsoknak megkemé-nyedésétől, a' rothasztó és rossz hideglelések-be a' méh anyásoknál a' görtstől származott, a' közhvénytől, skorbuttól, a' frantzútól, 's más ilyenektől eredett torok fájdalmak orvoslását, bízd értelmes Orvosra; mert egyedül a' tudja azt jól megvizsgálni, és a' hozzá tartozó Orvosfágokat elrendelni. Mi-vel itten a' fundamentomos okokat kell előbb elhárítani, és tsak így lehet orvosolni, más-képpen nem.

A' tsetsnek tüzeslégeről és fáj- dalmáról.

Midőn sokszor az Afzfonyi nemnek a' gyermek ágyába, vagy azonkívül - is tüzessedik, többnyire borzadással hideg-
gel

tsetsnek

gel kezdődik, melyet nagy hévfég, bádjadtfág, fő fájás, szomjúfág, mely szorúás követ. Illyenkor az érverése tellyes, szapora és felfült, az eméztete nem megy, a' vizellete veress és tüzess, a' tsetsébe nagy lük-tető fájdalmat érez, a' tsetset veress, és fényes daganat lepte-meg; egy szóval az a' fájdalom, a' melyet az ilyen szerentsétlenek éjjel nappal szenvednek leírhatatlan, melly-is a' tsetsekből a' lapotzka alá; főt sokszor a' karjokba-is elhat.

Okai. Sokfélék: úgymint a' testbe lévő fok tsunyafág, a' vérnek tsípésége, és a' felgyúlladásra való hajlandó volta, a' téjnek megfzorúlása, és a' résznek ezután való meghülése, vagy megmérgezése, vagy pedig ha az ételbe vagy italba a' beteg hibáz, akkor ez a' tüzeslég fájdalommal üti-ki magát, néha a' hideg ital-is okozza ezt, vagy a' gyermeki ágyi tisztulásnak elállása.

Orvoslása. Itten a' segítség sietős, mind azért mivel az ilyenek már terhes korokba, fok erőtelenségeket kiállottak, mind azért mivel szülésekör fájdalmakat szenvedtek, mind pedig azért-is, mivel a' téj hideglelés jó erőben támadta-meg. Vágass azért legelőbb-is eret azon a' karján a' betegnek, a' melly felől a' tsetsnek tüzesedése vagyon, 's vétess-ki aanyi vérét, a' mennyit az ereje és környülállása megenged. Egynehány órák után, hogy az érvágás megesett, jó léfzen

az itt leírt gyengén hajtó laxatívát, minek-
előtte a' tsunyaság magát a' vérbe venne, be-
adni. Rp. Aquæ Laxativ. D. W. uncias 2.
Cremor. tart. solub. drachmas 2. Pulv. rad.
Jalap. scrupulum 1. Syr. de Manna drach. 3.
M. D. S. Vegye-be mind egyfzerre. Ez jó
a' gazdagoknak, e' pedig a' szegényeknek:
Rp. Salis Sedlicienſis unciam 1. D. S. Egy
pohár vízbe elolvasztva vegyebe mind egy-
fzerre. Ezenkívül lágyító, és fájdalmat eny-
hítő kötéseknek kell a' tsetsére tétetni, még
pedig gyakran. Melly végre egy krajtzár árrú
zsemlyét veszünk, 's édes téjbe megfőzzük,
hogy olyan legyen mint a' fűrű kása, 's lá-
fránt teszünk hozzá, és minden fél órába jó
melegen a' fájós tsetsre boríttjuk. Ez még
jobb emennél-is: Végy egy krajtzár árrú
zsemlyét, tégy hozzá bodza és széki fű virá-
got mindenikből három marokkal, főzd öszve
jól elegendő téjbe, úgy hogy olyan legyen
mint a' kása, mellyet ruha közzé véve boro-
gasd velle melegen gyakran a' fájdalmas részt.
Egy igen nagyon hasznos kötés még ez-is:
Végy négy lot öszvetört lenmagot, bodza,
és széki fű virágot mindeniket három marok-
kal, főzd öszve mind fele téj fele vízbe, hogy
mint a' kása olyan legyen, és élj véle a' fel-
lyebb mondott mód szerint. Két három nap
és tovább-is borogassa velle míg meg nem
érik a' genyetség, és akkor osztán okos Seb-
orvossal ki kell vágatni.

A' kötésekkel úgy kell bánni, hogy mikor egyiket levelezik, a' másik már akkor meleg legyen, hogy a' tsets mindenkor jó melegbe legyen. Ha a' kötés a' gyakori melengetés által megkeményedik, erezfűzék fel téjjel. Ha nem arra is kell vigyázni, a' mint már oda fellyebb megmondottam, hogy minden nap frisset tsinállyanak, hogy megfagyván a' tsetst fel ne marja. Ejszákára tedd fel az itt következő fájdalmat enyhítő, és lágyító flastromot. Rp. Empl. Saponat. unc. 1. sem. Camphoræ, et olei Hyosciami drach. 1. M.F. Emplastrum. D. S. Tsetsre való lágyító flastrom. Ezen fellyül meleg posztót és fedőt kell tenni, hogy a' tsets mindenkor melegbe legyen, és ez által hamarébb evesedjen, ez alatt a' beteg feküdjön hanyat tsendesesen.

Nappal, és a' következendõ napokon a' fenn említett gyenge hashajtó után éljen ezzel: Rp. Mannæ Calabrinæ unciam 1. sem. Solve in infuso flor. Rhæad. Colatur. unc. 8. adde Salis Glauberi drachm. 3. Spir. nitri dulcis drachm. 1. Syr. de Althæa unciam 1. M.D.S. Vegyen - be minden három órába két evõ kannállal. Ez a' gazdagoknak jó, e' pedig a' szegényeknek való: Rp. Crem. tart. unciam 1. sem. Pulv. antispasmod. Stahl. Sacch. albi aa. drach. 3. M. D. S. Tsendesítő por, mellyből minden három 's négy órába vegyen - be két kés hegynit vízbe. Ezen szerek a' vér hévfégit enyhítik, és a' hast hígan tartják.

Az itala legyen óltott víz, thea, limonáda
 tzukorral, vagy perje gyökér leve. Az író,
 a' mondola tej elmaradhatnak, mivel nagy
 tápláló erő nagyon benne. A' segítő szerek
 közzé tartoznak a' piotzák-is, ha azokat a'
 tsetsre felrakjuk; a' széki fűből, korpából,
 olajból, és lóból készült klistélyek reggel,
 és estve.

Mivel a' megtüzesedett tsets többnyire
 megszokott evesedni, tehát a' beteg csak tūr-
 jön, mert itt a' dologgal nem lehet sietni, és
 a' jó természet, melly magának törvényt szab-
 ni nem enged, az ő után, mind addig megy,
 míg a' genyettiséget öszve nem szedi a' tsetsbe,
 azért a' fellyebb említett szerekkel késedelem
 nélkül tovább-tovább kell menni, mind ad-
 dig, míg csak a' meggyült tsetsbe a' genyet-
 féig meg nem érik.

A' Seborvosok soha addig a' tsets ki ne
 vágják, míg csak a' matéria meg nem érett;
 és a' felmettzéssel inkább kell késni mint siet-
 ni; mert ha véle sietnek, nem genyettféig, ha-
 nem fekete égett vér jön-ki, a' melly új hi-
 deglelést okoz, és a' fájdalmat gyakorta na-
 gyobbítja, 's újra kell véle bajlódni. A'
 hamar való felmettzés, a' seb ajakait megke-
 ményíti, és a' gyógyulást igen nagyon kés-
 lelteti. Akkor kell azért kimettzeni ha lágy,
 és puha. A' mennyire csak lehet a' mettzés
 a' daganatba alól essen, hogy a' genyettféig
 akadály nélkül kijöhessen; a' sebbel azután
 a' tud-

azután a' tudva lévő mód szerint kell bányai, 's nyitva kell tartani.

Ha a' meggyógyulás után még egynehány keményfégék vagy tsomozások maradnak a' tsetsbe, abba élj az ide leírtt flastrommal: Rp. Emplastr. Diachilon cum gummi. Sapon. Venet. aa. uncias 2. M. F. l. a. Emplastr. D. S. Ofzlató flastrom a' tudva lévő hafzonra. Ebből minden 24 órába újjat kell feltenni.

Magatartás. Ebbe nagy bötöt kell tartani, nem kell semmit enni, a' mi hízlal, hanem vékony levest, és valami főtt gyümölcstöt, hogy a' külömben-is nagyon dühösködő hideglelés ne táplálódjon; mert mihelyt a' nyavalya szerentsésen elmúl, mindjárt előjön a' majd megelegíthetetlen éhfég, 's akkor ofztán szabad lefzen adni. Félre kell innen minden vén bányákat hajtani, a' kik a' szegény beteget erővel etetik; mert az erősítő levesek, hús étel és bor, mint meg annyi mérgek.

A' Vérköpésről.

Ha megakarod igazán tudni, hogy a' ki pökött vér honnan jött, tsak a' következendőkre vigyázz: Kérdezd-meg a' beteget, hogy a' vért, hányás közbe vetette-é ki? Ha azt mondja, igen-is, tehát bizonyos, hogy az a' gyomrából jött, és ez vérhányás, ha hákogás közbe veti-ki, akkor az a' nyeldekőlből

jön; ha pedig köhögés közbe jön-fel, jön az a' fzelelő gégeből; ha pedig nagy erőss huruttal, és egyszermind fojtába tsak jön, és e' mellett a' vér nagyon veres és habos, ez magából a' tüdőből jön; és ez a' valóságos vérköpés. Mind ezekre szorgalmatosan kell figyelmezní, hogy az ember megtudhassa, honnét jön a' vér.

Okai. A' vérköpés megeshetik egy tafzításából, ütéséből a' melynek, a' magosról való leesésből, nagy teréh hordozásból, nagy kiabálásból vagy éneklésből, valamelly muzsika ízerfzám fúvásából, a' fokáig való görbe ülésből, mint már a' ízokott történni az írásba, hajolva való mesterfégékbe, a' kiknek a' tüdőjökbe meggyül a' vér; a' hónapfzámnak elmaradásából az aszfzonyi nemnél, a' férjfiaknál pedig az arany ér megfzorulásából, a' lép, és más dugulásból, az emézfetnek nehéz tételéből 's keményfégéből, a' nehezkesfégétől, vagy has vízibetegfégétől, a' nagy felfúvódásból, íjjesésből, meghülésből, a' vízfzavert rühből, a' katharus, skorbut roffz orvoslásából, a' hideg italtól, a' tüdőnek különös gyengefégétől; végre megtörténik a' sovány magos emberek körül, kiknek a' nyakok hozfzú, és a' melyek fzüik.

Orvoslása. Minthogy ennek a' nyavalyának az okai nagyon elrejtettek, és homályosok, azért a' Papnak, és Seborvosnak nints egyéb kötelesfége, hanem hogy a' beteget tsak

tsak tettetésből orvosollya, a' valóságos orvoslását pedig bízza értelmes orvosra, a' ki ebbe eléggé jártos. Az ezen szorongató környúlásokba való legelső szerek, a' mellyekkel jó lélek ismérettel élni lehet, és kell, e' következők: A' betegnek karján, vagy lábán eret kell vágatni, gyenge hashajtót kell beadni, hogy ha szorúlása vagyon, az tágullyon, adass neki lágyító klistélyt, teste lelke legyen tsendesfégbe, lábvízzel, mértékletes 's könnyű étellel, és itallal éljen, távoztasson minden hevítő eledelt, és italt, vegye az itt leírt port: Rp. Nitr. depurati, Tartari vitriolati ana. drachmas 2. Cremoris tartari solubilis drachmas tres. Eleofachari citri drachmas duas. Lapidum cancrorum drachmam unam. M. D. S. Tsendesítő por, mellyből minden két órába vegyen-be vízbe két három kés hegygel. Ezt se melegen, se hidegen ne igya, hanem mérsékelve; kerüljön minden tsípöst, savanyút és köhögést okozót; a' nyálkás leves, könnyű pép, a' főtt gyümölcs legjobb eledel az ilyeneknek. Inya pedig nagyon jó a' tiszta kútvíz, borkóvel készített savó, tejjel elegyített Szeltzer-víz, ilyen a' Limonáda, és a' mondola tej is. Többnyire majd minden beteg, a' kit ebbe a' nyavalyába gyógyítottam, szenvedett a' máj dugulásba, vagy a' hólnap szám állott-meg nálla. A' legjobb orvosnak is vagyon fél esztendeig mit tsinálni, míg az okát ki-
ta-

talállya, a' honnan a' nyavalya eredetét veszi. Ez okon kell, a' mint mondtam, ennek orvoslását értelmes orvosra bízni.

A' Vérhányásról.

Ha a' vér a' gyomorból jön, köhögés nélkül hányással, a' gyomornak öszvehúzó-dásával, 's nyomásával, émelygéssel, es hányással veti-ki az ember. A' vér, melly ekkor kijön vastag, fekete, aludt, és imitt amott étellel elegyült.

Orvoslása a' vérhányásnak ide megy-ki; ha bőv a' vér, eret kell vágni, teste lelke a' betegnek nyúgodalomba legyen, lágyító klistélyeket kell beadni neki; ha szegény, adj-be neki egynehány lot keserű sőt, ha tehetős rendelj neki e' következőt: Rp. Mannæ Calabrinæ, Pulpæ Tamarindor. ana. unciam unam, infunde cum aqua fervida. Colaturæ unciarum sex, adde Tincturæ rhei aquosæ unciam unam semis. Salis Glauberi unciam semis. Syrupi de Althæa unciam unam. M. D. S. Vegyen-be minden két órába egy kis finzsával. Azoaközbe igyon a' beteg savót, vagy Szeltzer vizet, ha ezt kapni nem lehet, vagy tehettfege nintsen, hogy megszerezhesse, igyon árpa levét, vagy perje gyökér levét, mind egyre megy. Midőn egyfzer ezekkel élt, azután éljen a' következő porral: Rp. Cremor. tart. Arcan. duplic. aa. unciam

eiam femis. Lapid. cancror. drachmas duas. Sacch. alb. drachmas tres. D. S. Vegyen be minden két órába három jó késhegynit vízbe. Ez alatt az Orvos keresse - ki a' fundamentos okát a' nyavalyának minémű a' máj, és lép dugulás, az afzszonyi nemnél a' hónap szám elmaradása és egyebek, 's igyekezzen azokat elhárítani; következésképpen itt a' Pap és a' Seborvos többet nem dolgozik.

A' Hurutról.

Többnyire az emberek a' köhögést csak tsekélységnek tartják, keveset - is aggódnak az orvoslásával, holott gyakorta veszedelmessé lehet. Több figyelmetesféget érdemel azért mint gondolják. Mert a' bizonyos, hogy a' fokáig tartó nagy hurut, az ő gyakori megrázásával a' testnek okozhat nehéz betegségeket, ez okon hirtelen való segítségét kíván. A' köhögéskori nagy rázódás által, mind a' fő, mind a' mely, mind a' has, kaphat sérelmet. A' szüntelen való hurut, álmatlanfágot, szédelgést, erős fejfájást, szemfájdalmat, orrvérfojást, sőt halálos guttütést okozhat, a' fejre gyült fok nedveslég miatt. A' melybe okozhat vérköpést, mely gyúladást, szívdobogást, nagy melyszorúlást, és megfuladást. A' hasba szerezhethányást, melly által minden tápláló eledelt kihány, ez által okozhat elfzáradást, tsuklást, méhnek

méhnek leesését, bélborító kövér hártjának 's béleknek megszakadását, idétlen szülést, az egész testnek gyengeséget és ennél fogva közvényes fájdalmat. E' ízerint a' köhögést nem kell tréfának vélni, hanem minden erővel ellene kell állni.

Orvoslása. Keresd - ki a' valóságos okát a' hurutnak. Ha hideglelés vagon véllé, és az érverés sebes, és teli, vágass eret, és igyál szüntelen Augsburgi theát. Ha a' hurutnak valamelly fűrű vastag nyál az oka, jó orvosló ital leszen a' borkövel készült, mézzel, tzukros tzitrommal elegyített savó, mellyet egy darabig langyosan kell innya, lehet egynehány lot keserű sót - is beadni, hogy kítisztúlljon a' beteg, hasonlóképpen jó a' bizonyos mértékbe tzukorral elegy Szeltzer vízből reggel éhomra egy mezfelyt meginnya, 's véllé egy ideig élni. Ha a' hurutnak az oka igen vékony, tsípős, és ingerlő nyál, az olajos, és nyálkás orvosfág jó mint az ide leírt:

Rp. Seminis lini contusi uncias duas. Radicis liquor. unciam unam. Rad. Altheæ unc. duas. Rasuram cornu cervi unciam unam semis. Hordei perlati unciam unam. M. D. S. Mely szerek, mellyekből minden reggel két jó marokkal három mezfely vízbe főzz - meg egy óráig, 's igyál belőlle nap közbe langyosan egynehány finzsával kandlitzukorral édesítve. Ez az ital befedi mintegy a' tsípőséget, kihajtya a' vizellettal, a' melyről felolvasztya,

és a' kihányásra elkészíti, elveszi annak öfz-
 tönözö erejét, és a' köhögést megtsendesíti.
 Ez alatt élyen a' beteg aprókása, árpakása,
 riskása, dara, és egyéb nyálkás levessel. Ha
 az hurut a' gyomorba, és a' belekbe való tsu-
 nyafágtól vagyon, mellyet meglehet esmérni
 a' nyelvnek nyálos vóltából, a' bőfögésből,
 a' száznak rozsz ízéből, a' gyomornak nyo-
 modásából, és egyebekből, ekkor a' hánytá-
 tó, és a' laxativa legjobb orvosfág. Az öreg
 embereket megszabadította a' köhögéstől az,
 ha egy darabig minden reggel éhomra apró-
 donként megiszák egy mészely Szeltzer vizet
 kándlitzukorral. Ha pedig a' hurutot erős
 paraszt alszony kapta-el meghütés által,
 igen jó leszen az illyennek a' korpából, ha-
 muból, és főből készült langyos láb víz, a'
 zsálya thea, melly után takaródzon jól be.
 A' molnárok, kövágók, 's egyéb illyenek
 köhögését, a' kiknél a' kö, vagy liszt, por
 a' szívás által a' fzelelő gégebe megfekszik,
 vagy a' tüdőn tsomozásokat megkeményedé-
 teket okoz, igen nehéz orvosolni. Ebből a'
 köhögésből közönségesen hektika következik.
 Igen nehéz orvosolni azoknak a' huruttyokat-
 is, a' kik a' pályinkát, égett bort nagyon
 iszizák. Ha szabók, és takátsok esnek bele,
 ezek orvoslását tsak az Orvosnak kell által
 adni. Sokszor a' köhögés veszi eredetét a'
 bujdosó köszvénytől, a' midőn a' tsípős ma-
 téria a' tüdőre szált. Ennek az orvoslását-is
 okve-

okvetetlen az orvosra kell bízni, a' kik fogják tudni mihez kellek nyúlni. Eppen így kell gondolkozni az olyan köhögésről-is, a' melly valamely újj, vagy régi sebnek 's fontanellának hirtelen lett begyógyulásából eredt.

Magatartás. Akárminémű legyen a' köhögés, el kell benne távoztatni minden ösztönözö eledeleket és italokat, minémű p. o. az fűszerzamos, etzetes, minden tsípös gyökereket és füveket, p. o. a' retket mindeniket, mustárt 's több illyeket. A' veronika, és köhögésről való fűből készült thea ártalmas. Legjobbak ellenbe a' nyálkás leves, a' könnyű pép, főtt gyümölcs enni. A' hurutba szenvedő mindent jól vigyázva igyon. A' téztás étel, sajt és egyebek ártalmasok, mivel a' köhögést táplálják, és a' szelelő gégere újj nyálat gyűjtenek, a' savanyúfágot nevelik, és felfúvódást okoznak.

A' Parafzt gyermekek körül történni szokott rágás - vagy szaggatásról.

Némelly időkbe a' szaggatás a' gyermekeknél egészen közönséges. Gyakran a' templom szentelések, keresztelők, dísznö ölések, és egyéb tobzodások szolgáltatnak alkalmazhatóságot arra, hogy a' gyermekek nagy rágásba,

ba, és kolikába essenek. Hogy ennek eleit lehessen venni, az itt leírt hánytató vizet kell beadni; t. i. Olvaszsz. el egy pohárka vízbe három grán hánytató sót, 's adj be idő szakaszonként belőle fél, vagy egész kanálal, mind addig míg hányni nem kezd.

A' bábaaszfzony ezenkívül klistélyozzameg gyakorta fele téj, fele vízből kézfűlt klistélyel, mellybe egy kevés olaj, és fejer tzu-
kor-is legyen, és azután való nap, hogy a' hánytatót bevette, add. be az itt következő hashajtót: Rp. Syr. Cich. cum Rheo unciam unam. Syr. de Manna unciam semis. Salis Glauber. drachmas tres. Magnes. drach. semis. M. D. S. Vegyen-be minden két órába fél, vagy egy egész evő kanálal. Ezzel mind addig éllyen így, míg eléggé ki nem tiltúl. Innya pedig adj ha ihatnék hárs fa, vagy ökor fark koró virágból főzött theát téjjel, mellybe tzu-
kor-is legyen. Ha a' szagatást a' hasba a' gelesziák okozzák, az orvoslását bízzák a' közel lévő orvosra. Gyakorta ez a' nyavalya a' himlő kijövés előtt éri a' gyermekeket; e' nem veszedelmes, hanem közön-
légesen fok himlőt jelent.

Ha a' fognak nehéz hasadásából veszi eredetét, a' most leírt klistélyal klistélyozd, 's add-be felét a' most említett hashajtó orvoslágnak, hogy a' fogakról lenyelt tsípős-
ség kitakarodjon, adj innya hárs fa virág vizet tzu-
korral, dörgöld az inyét szalonna bőrrrel,

vagy tzitromos mézzel, és hafznos lefz: főképpen ha a' szoptató anya az élet módjába magára vigyáz, és nem eszik, és iszik öfzve mindent, és ennél fogva rofz téjjel nem tartja a' gyermeket. A' Papok, és Seborvosok ezen ártatlan, de hathatós szerekkel nagy hafznára lehetnek az ártatlan kisedeknek, 's a' szegény paraszt ember-is el lehet más orvosfágok nélkül. A' következendõ port az elõ fordulandó minden történetekre, melly fél esztendeig sem romlik-el, jó lesz a' háznál tartani, hogy a' szükségbe elõ lehessen venni: Rp. Pulver. folior. Sennæ elect. drachmas tres. Magnes. alb. drachm. unam. Sachar. alb. drach. unam semis. M. D. ad usum. Minden két órába kell beadni a' gyermeknek, ha a' foga nehezen hasad, ha rágása vagy szaggatása van egy kés hegynitskét az annya tejébe, tsak hogy a' paroxismus idején ne, mind addig míg eléggé ki nem tisztul. E' gyengén kivifzi a' hasból a' gyomorba lévõ savanyúfágot, a' tsípõs fog vizet, a' nyálat, az epét, és egyéb tsípõségeket, a' szelet hajtya, a' rágást megtsendesíti, a' mellyek a' siró gyermeket gyötrik, főképpen ha még egyszer másfzor a' bába megklistélyozza, hogy a' megaludt, savanyú, 's megtúrosodott téj annál hamarébb kitakarodjon a' testből, és a' kised a' gyötrelmektol megfzabaduljon. Sokfzor adtam a' fellyebb említett hánytatót kávé kanálkával fél esztendõs kised-

dednek-is, melly által igen könnyen sok túrószifztátalanfágot kihányván, elevenebb lett és vidámabb; de azért még-is adtam-be bizonyos idő múlva a' fent említett hashajtó porból, vagy szaftból, vagy mézből; hogy alól-is kitisztúlljon. Azonba mind ezek mellett nem kell egyebet a' kisdedeknek egy darabig adni vízlevesnél, és valami alkalmas italt, vagy anyai tejet.

A' tsets bimbónak meghasadozásáról, vagy kisebesedéséről; és a' kegyetlen férjekhez való intés.

Ha az ember részre hajlás nélkül okosan meggondollya, mi végre teremtette a' Világnak Ura az Aszfzonyi nemet, hogy t. i. az szaporítson; ha továbbá megfontollya az ember, mennyivel többet szenvednek a' férjfiaknál: valóba el kell rajta bámulni, ennél fogva sokkal több szeretetet és figyelmetesféget érdemlenek, mint a' mellyel irántok viseltetnek némelley hideg vérű férjek. Mert tsak egyedül a' világba forgó bölts, tudniillik az Orvos mint valóságos természet vizsgáló az, a' ki megítélheti mit érdemlenek az aszfzonyok. Az aszfzonyi nem kívánhat maga iránt legnagyobb jussal figyelmetesféget, és legméltábban kívánhat mindent a' férjétől. Mert az aszfzonyi nem az ő 15 elztendő korától

fogva egész 50 esztendő koráig, szüntelen hartzot hartzol, a' mellybe tudniillik egyik baj a' másikat váltja fel. Az ő gyermekeinek száma nintsen, és mitsoda ő az ő 50 esztendeinek lefojása után, hanem egy elfonnyadt virág, a' kit semmi halandó többé nem ohajt, senki reá nem aggik. Egy jó, egy virtussal telyes, és derék felefélg; azért mindentől megérdemli a' szeretetet, figyelmetesféget, és a' vele való szép bánást: mert az egész házi tereh rajtok fekszik; más részről többnyire a' gyermekek nevelése is őket terheli, rajtok van; harmadszor pedig mert tsak nem mindenkor vagyon valami baja az egészségeknek. Az ilyenek azért nem hóhérlásnak; hanem inkább szánakozó szeretetnek tárgyai: kikkel kegyetlenül bánni annyit tesz, mint a' Teremtőt megférteni magát.

De szóljunk a' dologhoz közelebb: A' szoptató Anyáknak sokszor a' tsetsek bimbója meghasadoz, melly a' szoptatáskor nagy fájdalmat okoz.

Okai Néha az Anyába magába vágnak, ha t. i. a' nedveségek nem tisztá, és a' tejek tsípős: néha a' gyermekbe, ha t. i. a' szájába, vagy a' nyelvén spongiás hús nőtt, vagy ha külömben a' gyermeknek nedvesége tsípős, és belső hévsege vagyon a' szájának.

Orvoslása. Igen hasznos, ha az Anya hívesítő laxatívát vesz be, és utánna perje gyökér levét bővön iszik, és ekkor a' gyer-

meget szoptatja; mert a' gyermeket - is be-
tsülettel meglaxálja. Külső orvoságnak,
mellyel a' tsetset kenni kell, minden elhíre-
sedettek között legjobbnak tartom az itt leírtt
írat: Rp. Sacch. Saturn. drachm. unam. Bu-
tyr. Cacao drachm. duas. Balsam. Peruv.
nigr. gtt. 2. misce bene inter se. Ezzel kell
gyakran kenni napjába a' tsetse bimbóját,
mellyet előre gyengén meg kell melegíteni.
Mind előtte, mind utána, ha a' gyermek
szopott, jól meg kell törölni a' tsetsnek a'
bimbóját, és a' szoptatás után újra meg kell
kenni, és ezen fellyül viafzból készült kala-
potskát kell a' tsets bimbóra borítani, és il-
lyen formán kell vele bánni, mind addig, míg
minden fájdalom el nem múlik, és a' hasa-
dások meg nem gyógyúlnak. A' szegények
kennyék szőlő zsírral, vagy a' fülbe fatsaró-
nak a' kinyomott levével. A' fent említett
írnál bátorfágosabb ezzel kenni gyakran Rp.
Ol. Myrrh. per. deliq. unciam semis. Bals.
Peruv. drachm. duas. M. D. U.

A' Kolikáról.

Semmi olly nyavalya nints, a' mellynek
a' közlég, sőt majd minden vén aszszony,
annyi, 's többnyire rossz orvos'ását ne tudja
mint a' kolikának. A' bölts Orvos az illye-
nekre semmit se ad, mint veszedelmesekre;
az értelmes ember pedig a' következendőkre
halgat.

Neme, Oka, és Orvoslása. A' mai Orvosok sok nemeit tapasztalták és jegyzették fel a' kolikának. De én itt többnyire csak a' falukon uralkodni szokott, némelly nemeiről szóllok. Vagyon tüzes természetű, vagy gyúladásos kolika, mellyet abból lehet megsemmeni, hogy a' levegőnek beívásakor égető fájdalmat érez az ember a' hasába, a' mely szorúl és feszül, a' nyelve száraz, hévílege és köhögése nagy, az ér szaporán vér, feszült és kemény, a' vizellete kevés, és nagyon veres. Ebbe az állapotba, bővön kell vért bortsítani, lágyító kristályokat kell beadni, a' hasát pedig a' következő lágyító írral kell kenni minden két órába: Rp. Ungventi de Althea Liniment. volat. aa. unciam unam semis D. ad usum S. Külső haszonra való olzlató ír. Tegyel a' hasára téjbe főtt zsemlyéből, lenmagból, sáfrányból készült kötetést gyakorta jó melegen; adj-be a' Bétsi laxáló italból négy lotot; kristályoztasd gyakorta lágyító kristályel, melly széki fűből, búza korpából, olajból, és sóból készült. Az Orvosok rendelnek e' mellett lágyító fördőket, fél hójag húzó flastromot, a' mellyet akkor tesznek fel a' hasra, midőn a' nyavalya nagy mértékbe vagyon. Nem jó itt a' terjék, a' hevítő gyomor spiritusok, a' hevítő tseppek, és egyéb hevítő kurusolások, külömben a' beteg kevés idő alatt oda lefz.

Ha a' kolika'a' szélnek a' belekbe való megfzorulásától, és a' meggyült rusnyafágtól vagyon, adj-be széki fűből, olajból, mézből, vízzel készült kristélyt, melly egyfzersmind a' felfúvódást-is őfzlattya; a' hasát dörgöld meleg posztóval, a' lábait rakd meleg téglára, adj-be neki egynéhányszor széki fű theába 20 tseppet a' Hofmann tsepjeiből; tsendesen fekügyön a' beteg az ágyba, és e' szerint elmúlik a' szél kolika, és egyszerre elenyészik, a' nélkül hogy vizsza jöne. Az *Epe kolika*, mellyel együtt jár a' száznak rossz íze, a' szomjúság, fő, és hasfájdalom, a' nyelvnek sárgasága és fejeársége, hívesítő laxatívával gyógyúl-meg. Erre a' végre legjobb a' Bétsi laxativa, vagy a' Ra-barhara tinctura, mellyből minden két órába két evő kanállal adnak-be a' betegnek, idő közbe pedig széki fű theát langyosan, és klisztélyozzák. Ha a' kolika a' nem emésztéstől támad, akkor laxáld a' beteget, böjtöltesd, 's az alatt adj innya széki fű theát. A' kolikának pedig azon nemeit, mellyek eredeteket az arany értől veszik, a' méhanya kolikát, ólomkolikát, azt, melly a' gelesztáktól vagyon, vagy a' viselőségsbe, és gyermek ágyba támad, a' kalkulusos, és egyéb megszámlálhatatlan nemeit a' kolikának, az ő titkos és őszve kötődéseknél fogva bízd valamértelmes orvosra.

A' széki fűnek különös hasznairól a' kolikának minden nemeibe.

Sokszor a' kolika olyan, hogy nehéz megtudni, ha vallyon az a' széltől, szorulás-tól, a' belek meggyúladásától, a' tsunyafág megfzaporodásától, epétől, nem emésztés-től, kalkulustól, arany értől, a' hónap számnak elmaradásától, méhanyai görtstől, méhfájdalmától vagy on-é, vagy pedig más egyéb kútfejekből származik. Az ilyen bizonytalanfágba a' közép utat kell követni, a' melly a' kolikát mindenkor megtsendesíti, 's ellenbe más részről nem árt. Erre a' végre a' parafzt embereknél szoktam élni elegyített orvoslás módjával, a' melly minden oldalról megtámadja az ellenféget, és megerőteleníti azt, ilyen eszközök t. i. azok, a' mellyek felolvasztanak, lassan hajtyák a' hast, a' szélet ofzlattyák, a' fájdalmat enyhítik, és nyugodalmat adnak. En ezzel szoktam élni erre a' végre: Rp. Cremor. tart. drachmas sex. Lapid. cancror. Pulv. cort. aurant. ana. drachmas duas. Folior. Senn. drachmas tres. Ol. anisi guttas quatuor. M. D. S. Por, mellyből minden órába vegyen-be két jó késheggyel elegendő vízbe. E' mellet szoktam adni langyosan széki fűből készült kandli tzukoros theát; melly végre veszek két jó marok széki fűvet, 's feddő alatt egynehány minutáig főzöm más fél mészely vízbe; mellyet egy óra alatt

alatt mind meg kell innya, és ezt mind addig így kell folytatni, míg a' hasa eléggé meg nem indul, és minden fájdalom meg nem szűnik. Ezen két orvosfággal mindenkor meggyőztem az ellenféget a' kétféles környülállásokba. Azért méltán javasolhatom ezt minden Papoknak, és Seborvosoknak hasonló környülállásokba. Ha ki ezenkívül még széki fű klistélyal, és ebből kézzült meleg kötésekkel élni akar, még hamarébb elér a' tzeilyát. Mert a' szent igaz, hogy ha a' széki füvet mint theát az ember iszja, alól pedig véle klistélyoztattya magát, legbizonyosabban orvosolja a' kolikának minden nemét; és kétség nélkül ott, a' hol minden egyéb orvosfágok haszontalanok voltak, és a' beteg a' fájdalmak miatt a' megolzlattatását óhajtotta, főbb vígafzталást, és segedelmet nyújt. Mint-hogy azért a' széki fű olly fokféle nyavalyákba jó, mind kívül, mind belől, megérdemli, hogy az ember ezt minden esztendőbe megszédje, hogy legyen mihez nyúlni a' szükségnek idején. Minden bizonyal több tsudát tészen ez, mint a' házalló Tiróliaknak, olajhordozóknak, és egyéb Ország befutóknak minden hevítő szereik, a' kik a' szegény föld népének drága pénzen adják-el a' halált.

A' Szédelgésről.

A' szédelgés, vagy az az állapot, mellybe minden kerengelni látszik az ember előtt, nem mindenkor tulajdon nyavalyája az agyvelőnek, vagy nem mindenkor vagyon az agyvelőbe az oka, hanem sokszor más nyavalyának a' következése. Nem kell azért soha úgy nézni a' szédelgést mint valami híjjában valófágot, és nem kell kinevetni, mert sokszor előljáró postája az a' gutaütésnek, veszedelmes ez a' kitsinynek látszó sérelmébe - is a' fejnek.

Neme, Oka, és Orvoslása. Azt a' szédelgést, melly a' vérnek bővségétől vagyon, mellyet megmutat az érverésnek teli vólta, és a' tüzes ábrázat; a' karon lévő érvágással, felolvasztó, és hívesítő orvosfágok, és ita-
lok, és a' hasnak nyitva tartása által orvosollyák; ha e' mellett tsípős a' vér, vér tisztítóval értetni legjobb. Az a' szédelgés, melly a' gyomornak, és a' beleknek tisztátalanságából ered, mellynek jele a' nyelv nyálosfága, a' rosz bőfögések, a' gyomornak nyomódása, és a' száznak rosz íze; fellyül és alól tisztító szerekkel orvosoltatik, és ez a' paraztognál leggyakoribb. A' méhanyától való szédelgést, melly az aszszonyi nemen szokott uralkodni, az érző inaknak különös érzékenységek miatt, egyenesen az orvosra kell bízni, mert ez gyakorta elrejtetett októl
vagyon,

vagyon, tsunya-fággal-is tele vagynak, nehezen teszik szűkfégeket, keveset ifznak, melly miatt az ő egész vérek nyálos, és taknyos, és egyfzersmind a' betegek gyakran szenvednek méh- és máj dugulásba, a' mellyeknek orvoslására értelmes Orvos kívántatik. Vagyon még egy *házi-szegény szédelgés-is*, melly a' nép közt uralkodik, melly a' nagy szegénységből, és a' kevés ételtől veszi eredetét, melly miatt a' test igen meggyengül, és elerőtlenedik. Hogy ennek elejét vehessed, ne útasítsd a' beteget a' Patikába, hanem vidd a' mélszár székbe, a' pékhez, és a' vendég fogadóba; mert tsak ezekkel használhatysz ezeknek a' szerentsétlen teremtéseknek. Az a' *szédelgés*, melly a' nehéz betegség után marad hátra, mély bélátást kíván, hogy az okát a' gonofznak kitanúlhassa az ember azért, ezt-is tsak az Orvosra kell bízni. Ez veszi eredetét az érző inaknak, és az emésztdő eszközöknek felette nagy erőtlenességéből. A' fok *éjtza-kázástól és tanulástól való szédelgést*, az elmének nyúgodalma, és az elegendő álom orvosollya-meg. A' *széngözétől valót* a' friss levegő, egy pohár hideg víz, néha pedig hányás, és laxativa. A' *tsinált bortól támadottat*, az abból való nem ivás. Vagyon még egy igen közönséges veszedelmes szédelgés, melly a' roszszúl készült, és fokfélével elegyített tobák szívásból támad, és a' mellynek igen nagy fej fájás, megörülés és bolondulás

dulás lehet a' következése. Hogy ennek el-
jét lehessen venni gyakran kell az orrába fel-
szívni mézes vizet, hogy a' kitisztúllyon, az-
után pedig ha él, éljen jó tobákkal. Az *igen*
öregék szédelgéseiről, a' kik tagainak szálaí
kemények, a' nedveslégek lassan foj, jó a' láb
víz korpából, vagy a' szappanos víz, és a'
gyenge hashajtó és a' borral készült savóval
való élés. Az olyan *szédelgés*, melly a' *sok*
pályinka italból ered, elmúlik annak itala
elhagyásával, és az olyan *szerekkel*, mellyek
a' dugulásokat o'zlattyák, a' nedveslégeket
felolvasztyák, az emészto' eszközo'ket ismét
rendbe hozzák. Ennek orvoslása egyenesen
az *Orvost* illeti.

Azt a' *szédelgést* is, melly különbb-
lömbsféle nyavalyákból ered, a' maga meg-
tartóztatással kell orvosolni. Tapasztalni le-
het, hogy a' hevítő italok a' paraszt aszszo-
nyoknál nagyon közönségesek. Ha a' kávét
a' Patikába most is mint régen úgy árúlnák
mint orvosfagot, sok nyavalyák megszűnnének
uralkodni.

A' Hasmenésről.

Midőn magába megindúl valakinek a'
hasa, az egészségére szolgál a' testnek, ha tud-
niillik nem felettebb való az, ha igen soká
nem tart, és valami könnyebbségére vagy
a' testnek. Mert a' természet maga igen gyak-
ran

tan kihajtya magából a' régtől fogva gyűlö-
 lok epét, és tisztátalanlágot, mellyek ha benn
 maradnának; a' vérbe vennék magokat, és
 terhes betegléget okozhatnának. Nem kell
 tehát ezt, mint fogan tselekefznek; hevítő,
 gyómört erősítő égett vagy ürmös borral,
 terjékkel, tyrolisi tseppekkal, 's egyéb ha-
 sonló szerekkel megszorítani; hanem inkább
 legíteni kell a' természetet a' maga munkájá-
 ba, és adni kell be gyenge laxatívát, hogy
 semmi benn ne maradjon.

Vége felé lehet a' szegényebbeknek adni
 a' következő port: Rp. Crem. tart. drachmas
 sex. Magnes. alb. drachmam unam semis.
 Pulv. cort. aurant. drachmas duas. M. D. S.
 Vegyen-be minden két órába három késhegy-
 gyel tiszta vízbe. A' gazdagok pedig minden
 három órába egynéhány kanállal a' Rabarba-
 ra tincturából; a' melly a' hasat gyeng'n haj-
 tyta; és egyszersmind a' gyómört erősíti. Ez
 alatt a' hasmenésbe lévők a' hasokat melegbe
 tartásák, és egyebet ne egyenek nyálkás le-
 vesnél, és könnyű pépnél.

Ha valaki a' hasmenést hideg, ködös,
 vagy nedves időbe kapta, rendely neki me-
 leg láb vizet, igyon e' mellett gyengén izzasz-
 tó theát bodza virágból, 's takarodzon-be
 míg gyengén nem izzad, és napközbe egyszer
 's mászor gyengén kenegessék a' gyómra tá-
 jékát langyos kámforos spiritussal. Ha az
 epe tsípőslegétől támad, mellyel bőfögés,
 száj-

szájnak keserűsége, hányásra való erőltetés
 vagy on egybe kötve, 's a' nyelve a' betegnek
 nyálas; add-be a' már fokszor említett hány-
 tató vizet kanállanként míg nem hány, és
 hogy a' még benn maradott tsunya-fág-is ki-
 tisztuljon. vegyen apródonként a' most em-
 lített porból, vagy Rabarbara tinktúrából,
 a' mondott mód szerint.

A' potzkos gyermekeknek - is gyakorta
 megindúl a' hasok. Ez a' gelesztáktól va-
 gyon; ezt azért hashajtóval, és gelesztá ellen
 való szerekekkel orvosollya 'az Orvos Doktor.
 Midőn a' hasmenés a' haragtól, és a' nagy
 megindulástól ered, nagyon jó a' hánytató,
 és a' laxativa.

Ha a' szopos gyermekeken vagy on a'
 hasmenés, az itt következő porral orvosold:
 Rp. Magnes. scrupulum semis. Folior. Sennæ
 drachmam unam. Sacchar. alb. scrupulum
 unum. D. S. Minden két órába adjanak - be
 egy fél késhegynyit. A' gyermeknek egy-
 szersmind kell tenni a' köldökére bőrre kent
 flastromot, melly készült két drakma terjék-
 ből, egy drakma szeretsen dió balzsamból,
 és hat tsepp kömény olajból. Ezen fellyül
 meleg ruhát kell tenni. Jó lesz on a' hasme-
 nésebe lévő szopos szoptatójának valami has-
 hajtót bévenni, főképpen ha a' belső része
 nagyon tisztátalan, külömben a' megromlott
 tej miatt ismét újj hasmenést kaphat a' kis-
 ded. Ebbe nagyon sok aszfszonyok hibáznak;

mert

mert nagyon rendetlenül élnek, öszve esznek, és isznak mindent minden külömbbség nélkül, melly miatt nem lehet, hogy a' tej tsípós, és egészségtelen ne legyen. Ha már az ilyen a' gyermeket ilyenkor szoptattya, nagy hasmenést kap a' gyermek, és éjjel nappal mindenkor kiált és sikolt a' fájdalom miatt.

A' Fojtó Hurutról.

A' fojtó hurut terjedő, és sok Orvosok ítélete szerint ragadó nyavalya. Többnyire a' tíz esztendő közt járó, leginkább pedig a' két, és hat esztendő között való gyermekeken szokott uralkodni. Egynehány minutával előre megérzik a' gyermekek, hogy reájok akar jönni a' köhögés: a' midőn egész testeknek egynehány kemény megrázódásai után, annyira köhögnek, hogy a' szemeikből a' könnyük hullanak, az ábrázattok felfúvódik, és neki kékül, és a' szájok tátva marad. Midőn egynehányszor így erőssen köhögtek, a' köhögés alatt az erős lélekezés közbe elfúladnak, és a' sikoltás közbe a' lélekezés elmarad, és azt gondollyák, hogy mindjárt megfuladnak, a' melly után a' nagy hurutolást újra elkezdik; melly mind addig tart, míg vagy az örök vére el nem indul, vagy nagyokat nem büffentenek, vagy nem okáduak, vagy valami igen ragados nyálat nem vetnek ki a' szájokból. Minekutánna
pedig

pedig megtsendesedett, a' gyermekek nagy gyengéleget mutatnak, egy darabig szomorúak, és bádjadtak, és azután bizonyos idővel újra elő jön a' hurut, némellyeknél előbb, némellyeknél utóbb.

A' fojtó hurut az én tapasztalásom szerint leginkább az olyan gyermekeket szokta megragadni, a' kik roszszúl élnek, a' kiknek a' gyomrokba savanyúság vagy gelesztá vágyon, a' kiknek a' hasok nagy, a' vérek nyálos, és nyálkás, és a' színek halavány. Tapasztaltam azt is, hogy a' nagyobb emberek gyermekeit is megszokta támadni, de csak az ollyakat, a' kik igen sok tzukros süteményeket, tsemegéket, és pogátsát esznek, a' kiknek a' hasok kemény, és gelesztás, az ábrázattok halavány, és a' kiket a' tselédek titkon fekete kenyérral, sajtal, télesztás étellel, p. o. galuskával, gombótzal, és több illyekkel jól megtömnek.

Orvoslása. Az egész orvoslást arra kell fordítani, hogy a' tüdőről a' tsípőség, és ingerlő matéria elfozollyon, meglágyuljon, és a' köpés könnyen mennyen. A' meglággatott tisztátalanságot hánytatóval és köpést segítővel kell kikergetni; főképpen pedig a' gyomrot, a' beleket a' nyáltól, epétől, savanyúságtól, és a' gelesztáktól meg kell tisztítani. Mert míg ezt nem tselekezszük, míg ez a' tsunyáság eléggé ki nem tisztítatik, minden orvoslások híjjába valók. A' hashajtóval

val való élés után, a' nyavalya gyengébb, és későbbben jön elő, melly valóságos jele annak, hogy nagy része a' tsunyafágnak kitakarodott, és a' többivel annál könnyebben lehet bálni. Mert a' gyomorból és a' belekből megy a' nyál a' tüdőre és a' szelelő gégeré. A' gyermekek valósággal sokat szenvednek a' fojtó hurutba, úgy hogy ha az ember meglátta őket, midőn reájok jön, ha tsak nem kő a' szíve, megindúl rajta: Tsak az a' szomorú dolog, hogy ez a' nyavalya többnyire a' napszámos, és szegény emberek gyermekeit támadja-meg, a' kik rossz étellel élnek, mellynél fogva a' hurut a' legjobb orvosság mellett is tartóssá leszen. A' szegény kisdéd betegének azért könnyű dietát, maga tartást kell rendelni, hogy vége legyen a' nyavalyának, és reá kell vigyázni, hogy el ne száradjanak, és abba meg ne hallyanak: Enni egyebet nem kell adni, hanem riszát, árpakását, aprókását, és kása levest, vagy pedig vízzel, és téjjel készült vékony kását, zsemlye levest, és könnyű emésztető pépet: ellenbe távoztatni kell a' nehéz, fekete, hajas, és savanyú kenyeret; könnyű és jó megfűlt kenyeret pedig ehetik; ellenbe minden téfztás étel, és hüvelykes vetemény ártalmas. Hogy a' gyomorba, és a' tüdőbe a' nyál könnyen felolvadjon, eloszollyon, és meghigullyon, egész nyóltz napig adj innya jó etzettel készült valami kevés tsukórral vagy mézzel

elegyített favót; ezután reggel adj- be hánytatót, még pedig minden fél órába egy 's két kanállal, míg háyni nem kezd, és ha eléggé hányt, többet ne vegyen belőlle, hanem igyon reá könnyű theát, vagy meleg vizet. Azután való, és következő napokba, hogy a' hánytatót bevette, add e' következő mézet: Rp. Sal. Glauber. unciam semis. Semin. tanacet. draehmam unam semis. Rad. Jalapp. rad. Valer. Sylvestr. ana. drachmas duas. Oxym. Scill. unciam unam semis. Oxymellis simplicis uncias duas. Aquæ fumar. unciam unam semis. M. D. S. Vegyen- be délelőtt minden két három órába egy evőkanállal; reggel hat órakor kell a' beadást kezdeni, és adni kell 6. 8. 10 órakor mindenkor egy evő kanállal. Ha pedig két kanállal eléggé laxállya, harmadikkal 10 órakor már nem kell adni. Délután semmit se kell venni, hanem tsak reggelenként míg el nem fogy. A' fojtó hurut soha sints magába, hanem mindenkor más nyavalyákkal vagon együtt. Ez a' méz pedig kiviszi a' nyálat, epét, savanyúságot, gelesztákat késedelem nélkül, és egyfzersmind mind a' tüdőbe, mind a' szelelő gégebe felolvasztya. Ezen méz után igya még négy napig a' mondott favót, és ezután egy reggel vegyen- be még egyszer hánytató vizet. Azután, és a' következő napokba pedig éljen fojtába a' következő orvosságal: Rp. Vini Antimoniat

Huxhami uncias duas. D. S. Tinktura, mellyből minden három órába 10 's 16 tseppet vegyen - be evő kanálni vízbe. Ez a' hasat gyengén hajtya, igen nagyon szaggattya széllyel a' nyálat az egész testbe, és tisztítja a' vért. Hanem mind ezt, mind a' másik orvosfágot jó Patikába kell elkészíttetni, mert az említett tseppek sok Patikákba vagy éppen nintsenek, vagy pedig roszszak. Sok helyeken, melly roszszak a' Patikák, nem lehet bocszankodás nélkül nézni. Még-is drágán adják-el az ő régi megavúlt szereiket. Ezen ragadozók éppen nem illetődnek-meg szívekbe ezen, hanem ha nints az, a' mit az Orvos rendelt, mást adnak, a' mi nagyon. Ez alatt nem kell a' beteggel felhagyni; a' savót igya apródonként főt még nagyobb mértékbe-is. A' kik a' savót meg nem szerezhetik, vagy drágállják, adjanak bővön az ő gyermekeiknek ökor fark kóro virág theát, vagy perje gyökér főtt levét. Napközbe kell főzni ezen gyökérből két jó marokkal három mészely vízbe fél óráig, és azt megtzukorozva vagy mézelve igya. Mikor a' köhögés a' gyermekeken rajta nagyon, a' szülék meggörbítvén mutató újjaikat tisztítsák-ki a' nyálat a' szájokból, és a' nyavalya tágul, a' mint én ezt gyakorta szerentséfen próbáltam: mert a' gyermekek gyakorta olyan gyengék, hogy azt a' magok erejével ki nem vethetik. A' húzó flastrommal, és

klistélyozással a' parafzt gyermek körül né próbály semmit; hanem a' korpából, hamuból, sóból készült láb vízzel szemesen élve hamar segíthetfz. Az úgy nevezett mely mézről nem akarok szóllani; ezek a' gyomrot elgyengítik, és rontyák; és semmi hasznok nints. A' vízi torma méz (nasturcium aqu.Syr.) még használ valamit. Ezek valának az én orvosfáigaim, a' mellyekkel a' fojtó hurutba igen sok parafzt gyermekeknek használtam; a' mellyekkel egyszerűmind annyi sok tsunyaifágot; 's gelesztát kihajtottam, hogy azt senki se hinné, há tsak nem látta. Hogy a' fojtó hurutba lévő gyermekek lábait nem kell hűteni; főképpen ha az idő nedves; és hogy hideget innya adni nem kell, minden értelmes ember által láttya; nem kell azért az ilyeneket rossz időbe mézét láb a' házból kieresztteni; vagy valahogy meghűteni.

Ha egyizer a' beteg meggyógyúlt; igen jó leszen neki nyóltz napig valami kevés ó bort adni napközbe, mellybe egy kevés tzu- kor és fa héj vagyoni, hogy a' hideg; és a' nyál emésztesre kajló gyomor megmelegedjen és erössödjön az emészteshez. Egy parafzt gyermeket sem láttam, a' kinek az ő szülei a' fojtó hurutba valamikor egy fél pohár bort adtak volna, holott pedig a' bor egy fő óltalmazó eszköz az e' féle nyavalyától, és mind azon hasznót hozza magával, mellyel ezen drága italnak természete bír.

A' Gyer-

A' Gyermek köldök szakadásáról.

A' falusi szegény gyermekek, a' kik egész fél nap - is sokszor a' bõltsõbe feküsznek, úgy kiríjják magokat, hogy egészen neki feketednek; ha még ezenkívül ilyenkor a' hasok az eméltettõl, savanyúfágtól, és a' széltõl mint a' dob úgy felvagnak fájva, a' nagy sikoltás miatt a' köldökõknél gyakorta szakadást szenvednek. Sokszor lehet ezt fájdalommal tapasztalni a' paraszt gyermekek körül. Sokszor megtörtént, hogy midõn a' helységekbe kinn jártam, hallottam, hogy a' kis ártatlan sír keservesen, tsupa gondosfágból benézek a' ház ablakán, hát látom tsupán maga vagon feküvén a' bõltsõbe, a' ház ajtó erõssen be volt zárva, és egy lélek sem volt othon, mind a' mezõn voltak, és midõn engem a' kised siránkozó észbe vett, egy darabig könyves szemekkel nézett reám, a' nélkül, hogy tsak egy hangot-is adott volna, 's tsak bámult; de az õ megtsendesedése nem sokáig tartott, és újra elkezdette tele torokkal mint az elõtt a' sirást. Kérdezem a' mellettem elmenõ öreg szomszéd a' szszonyt, ha vallyon az illyes paraszt gyermetske soká szokott - é így minden segítség nélkül hagyatni? Az öreg illyen feleletet ad; elhiszem biz azt, gondollya-meg ked, ha az ember a' kis korhelyt a' bõltsõbe teszi a' munka halad, mindég a' mezõn kell lenni, ennek hafzna van; azonkívül

hadd sírjon, a' gyermek úgy nő, e' minálunk szegényeknél szokásba van, mi urakat nem nevelünk mint a' Városokba. Ekkor vettem észbe, hogy híjjába kandikálok én az ablakon, köszönnvén az együgyű öregnek, tovább folytattam az útamat. Így tehát nem tsuda, ha a' szegény ember gyermeke köldöke a' nagy és erőss sírásba megfzakad.

Orvoslása igen rövid: Minden olajos dolgoktól őrizkedni kell, minéműek az irrok, flastromok, és egyéb ilyen félek: mert mind ezek semmit fundamentomosan nem segítenek, jobb azért a' rövid, és bátorfágos utat választani. Tégy a' köldökre viazból valami kis kalapotska formát, ezt nyomtasd-meg őszve hajtogatott ruhából, ezen fellyül tégy ruhába varrott ólom pléhet, ezt fászlizd-be jól, hogy le ne essen, azért valami kötöléknél fogva a' vállánál fogva erőssítsd-meg.

A' Himlőről.

A' Parasztok ritkán orvosolják ezt a' nyavalyát, hanem tsak magára hagyják, és még - is többnyire szerentsésen által esnek rajta. Ha pedig valamivel orvosolják, nem jó szerekkel orvosolják, minémű p. o. veres bor, terjék, fogbagymás égett bor, fáfrányos bor, 's több ilyenek, a' mellyek sokakat vífznek a' más világra. Igen jó azért, ha a' Pap, vagy helybeli Seborvos az erősebb

sebb környüállásokba valamit olyast tud javasolni, a' minek legalább valami haszna vagyon, kárt pedig nem tesz; mert ez által az ártalmas orvosfágoknak elejét lehet venni, és a' veszedelmes megrögzött vélekedéseket ki lehet irtani, 's a' jól termett gyermekek életbe lehet megtartani. Hányszor, és melly érzékeny szívvel feleltek nékem a' szegény emberek, a' kikhez hívtam, mikor kérdeztem, mitsoda orvosfággal éltek kentek eddig: A' mi Papunk olyan jó szívü vólt, hogy a' férjemnek valami zöld theát, bodza virág theát, bor követ adott innya, Haly vörös porát-is javasolta, megtiltotta tölle a' húst, bort, sert, és minden hevítő italokat, és jobban-is lett mindjárt valamennyire utánna, hanem még sem akar egészen helyre állani, a' Doktor Urat-is a' Pap javaslása után azért hívtam, hogy adjon tanátsot, és vesse reá kezeit. Melly vizsgálással tellyes beszédek az illyenek az Orvos előtt, ha ő tsak azt tapasztalja-is, hogy a' nyavalya ellen ha mind kistsinyt-is, de tsak ugyan dolgoztak. Igen helyesen vagyon a' dolog Tisztelendő Papi rend, ha ti a' szegény együgyü halgatóitoknak nem tsak az ő Lelkeikről, hanem testeikről-is gondoltok. Ti Barátim, ti terjeszthetitek legjobb módjával, és legkönnyebben az orvosfág hasznos vóltát a' nép eleibe, ti szaggathatok-ki az emberek szíveiből minden balvélekedéseket, ti akadályoztathattok-

tok-meg minden oajkárosoknak, országjárók-
nak vezedelmes kurusolását, és ha e' szerin-
bántok a' beteggel, és jártok körülötte, az
orvos akadály nélkül mehet elő munkájába.

Orvoslása. Mikor a' himlő uralkodik, fő-
képpen arra kell vigyázni, hogy minden gyer-
meknek, a' kiről gyanúság van, hogy a' him-
lő mérge a' vérekbe, és egyéb nedvesfég-
jekbe bevette magát, mindjárt az első három
napokba míg t. i. a' himlő ki nem üt, gyenge
hashajtót kell beadni, és őket jó diéta, vagy
magatartás és élés módjára kell szorítani. On-
nan lehet pedig megesmérni, hogy a' himlő
mérge már bevette magát a' testbe, és a'
himlő ki akar ütni, hogy a' gyermekek egy
kevésse kedvetlenek, a' tagaikba bádjadtak,
keyeset esznek. Midőn ezek a' jelek meg-
vagnak, jelen az idő, hogy őket tisztítani
kell, mert ha elein jól dolgoztunk, az, az egész
nyavalyába használ. Erre a' végre vegyel 6
krajtzár árrú mannát, ugyan annyi árrú szen-
nét levelet, főzd azt meg jó fél mészely víz-
be egy fertály óráig, szürd által a' levét,
tégy hozzá két krajtzár árrú borkövet, tölts
hozza egy fél mészely szilva levelet, mellyből
ígyon olztán a' beteg apródonként. Ez szé-
pen, és tsendesen kihajtya a' tisztátalanfá-
got. Az -is igen jó, ha az ember nékiek, a'
himlő kiütése előtt, egy egy teli kanál hány-
tató vizet ad-be apródonként, míg t. i. hányni
nem kezdenek, a' következő napon pe-
dig

dig beadja az épen most leírt hashajtót. A hánytatónak itt nem csak az a haszna vagy, hogy a gyomorba lévő tsunyaságot felszűről kihajtya; hanem még az is, hogy az egész testet megrázza, a ki gözölgést segíti, és a himlő kijövést előmozdítja. Min kutánna már a test a mondott mód szerint kitisztított, nem kell egyébre vigyázni, hanem hogy a hideglelés a maga rendes fojásába maradjon, hogy a természetén segítsen, ha az gyenge találna lenni; és hogy az ember minden akadályt elhárítson az útból, a melly őtet az ő munkájába akadályoztatná. A himlő kiütése előtt meleg lábvízzel kell élni, a melly szappannal, és sóval készülve legyen, még pedig napjába kétszer; ha hűlni kezd, langy vizet kell hozzá tölteni. Ennek az a haszna, hogy az ábrázatról levonnyá a himlőt. Az eledel a betegnek leginkább növényből legyen, semmi húst ne egyen, vagy legalább ha eszik, borjú tsontokból főzött levet egyen, a levegő tiszta, és híves legyen, ha lehet az ágyba ne heverjen a himlőző gyermek. Télbe igen nagyon nem kell befűteni a házat, a romlott levegőt meg kell tisztítani szellőztetés, vagy füst által. Igen jó, sőt szükséges, hogy az egész betegség idején a betegnek a hasa nyitva legyen, mellyet meg lehet tenni téjből, olajból, és fejer tzukorból való klistélyel, iróval, vagy szilva lével, mellybe valami kevés

szennét levél főtt, vagy ha bővön iszik bor
 kővel készült tzuksos savót. Ha az akkori
 hideglelésbe, mikor a' himlő ki akar jőni a'
 betegnek igen nagy hévfége vagyon, lehet a'
 lába izarára, vagy talpára savanyú mustár
 magos téztát tenni, jó klistélyoztatni, gya-
 korta innya adni. Ha a' himlő nem akar jól
 jőnni, bizonyos időbe egy, vagy két kanál
 jó ó bort kell innya adni, vagy pedig borral
 készült tzuksos savót gyakran egy egy finzsá-
 val. Ha a' himlő beesik, halaványodik, ha
 a' materia nem fárgúl, nem érik, a' himlő
 kezd feketedni, és szagosodni, ha fótok jön-
 nek hozzá, mindjárt a' Chinához kell nyúl-
 ni, és az egész nyavalyába ezzel kell értetni.
 Adj-be tudniillik minden három órába egy
 jó késhegyel China port fél finzsa mondola
 téjbe, innya pedig az egész nyavalya idején
 add a' perje gyökér főtt vizet, vagy tiszta
 óltott kút vizet, riskása vagy tserefznye főtt
 levét, savót, árpa levét negyed részni téjjel,
 vagy ökör fark kóró virág, vagy Sz. György
 virág theát téjjel. Vagy egy ittze főtt kút-
 vízhez tégy három lot etzetet, ugyan annyi
 málna mézet vagy szaftot 's igya azt.

Ha a' gyermekre hányás jön, mellyel
 vizet hány, készíts neki láb vizet, tégy a'
 köldökére terjék flastromot, vagy pedig főzz
 széki füvet, és bodza virágot borba, márt-
 bele ruhát, 's nyomd - ki azt, és tedd jó me-
 legen a' hasára. Ez a' hányást mindjárt meg-
 tsen-

tsendesíti, a' mint azt sokszor tapasztaltam. Ha pedig epét, és más rusnyafágot hány - ki egyszermind, ezen könnyíthetſz kanálanként vett hánytató vízzel, mert meg nem kell állítani.

A' tsuklás eſten jó a' friss levegő, a' téjből, olajból, és tzukorból kéſzült klistély, a' meleg láb víz, egy finzsa ſzéki fűből kéſzült thea, lágyító kötések, mellyek téjbe főtt ſzéki fűből bodza virágból kéſzülve mind a' két lábára köttessenek. A' himlő kiütésekor megjelenni szokott nyavalya törés közönlégesen jó himlőt jelent, ez megszokott esni a' hideglelésnek első éjtzakáján, vagy a' himlő kiütése előtt kevés idővel. Ha a' tsuklást a' gelezta, vagy más tisztátalanſág okozza, éljen a' mondottak mellett a' következendő laxatívával: Rp. Syr. Cichor. cum Rheo unciam unam semis. Salis Glauber. drachmas tres. Extract. Valer. Sylveſtr. drachm. unam. Pulver. rad. Jalap. drachmam semis. Aquæ Fumar. unciam unam semis. M. D. S. Vegyenbe minden két órába két evő kanállal.

Ha a' gyermek a' torkára panaszolkodik, gargarizáltasd hideg vízzel, mellybe etzetes méz vagyon, hozass három lot Linimentum volatilet, és ezzel gyakran kenegesd kívülről melegen. A' kitsiny gyermekeknek, a' kik gargarizálni nem tudnak, ezt kell rendelni: Rp. Syrup. moror. unciam unam. Mucilag. Semin. Cydon, drach. duas, Spir. nitri dulc. gutt.

gutt. 10. M. D. S. Vegyen-be minden két órába egynehány kávék kanállal. Ha igen erőssen fogja, tégy mind a' két füle tövére piótzákat, klistélyozd a' mondott klistélyal, áfztasd a' lábát meleg vízbe, tégy hójag húzó flastromot a' nyaka tsigájára, savanyú kovázt mustár maggal a' talpaira, és adj-be laxatívát, mert bizonyosan használ. Ha a' szeme fáj, azt kell tselekedni, hogy a' világozás a' szemekbe ne füssön, a' rivástól és dörgöléstől őrizni kell, és a' következendő orvosfággal megáfztatott, 's azután kinyomott ruhát kell a' szemére tenni. Rp. Aqu. Veget. miner. uncias tres. D. ad usum. E' közzé elegyíteni kell egy finzsa édes tejet, és ezzel kell gyakorta hidegen rakni a' szemét. Lehet ebbe mártott, 's azután kinyomott ruhátskával vagy spongiával-is a' szemeket nyomogatni. Hogy a' szemét a' gyermeknek a' himlőtől mególtalmazzuk, gyakran kell tenni az fellyebb említett orvosfággal megáfztatott ruhát a' szemekre, főképp estve mikor alunni akar, míg a' himlő ki nem jön. Ha pedig a' himlő a' szemébe már bele szökött, tegyenek mindjárt a' nyaktsigájára hójag húzó flastromot, a' szemébe pedig tsepegtessenek meleg fáfrányos tejet.

Ha a' vizellete eláll, vagy nehezen megy, széki fűből készült olajos klistélyt kell beadni mindjárt. Hordoztatni, vagy járkáltatni kell a' beteg gyermeket a' szabad levegőn,
bor

bor etzettel készült savót kell innya adni, és mindjárt megindul a' vizelettye.

Ha az evésítő hideglelés mutattya magát, az az; ha a' himlő kezd genyettféggel telni, gyenge hashajtót kell beadni; melly egy meszely bor kövel készült savóba elolvasztott két lot mannából készült. Vegyen pedig be belőle minden három órába egy finzsával. Igen hasznos, ha ezen idő alatt napjába kétszer; vagy háromszor megy a' hasa:

Ha az orra lyuka bedugul egy kevés méz és étzetes meleg vízzel kell fetskendezni, vagy pedig szíjjon az orrába meleg víznek a' páráját. Ha az orra dagadni kezd; vegyenek egy kis vékony fátékát; mellyet tépett ruhátskával be kell tekerni; ezt langyos megáztatva az orrába kell dugni; 's álló óráig is ott kell hagyni, 's ezt újra meg kell újjítani. Ha az ábrázattya és a' toroka megdagad, olvassz - el két lot mannát egy meszely bor kövel készült savóba; 's igya azt finzsánként, friss levegőt botsáss a' betegre, hegyes ollótskával metéld-fel a' himlőit; meleg vízbe áztatd a' lábait, rakj a' lába száraira mustár magliszttel készült savanyú kovászt, 's meggyógyul.

Ha épés - rothasztó - katarrusos - vagy elmaradó hidegleléssel vagyon együtt; vagy más e' félével, az Orvostól kell tanátsot kérni; valamint szinte akkor-is, ha a' himlőzéskor vagy vért hány, vagy az alfelén vér sok megy. Ha a' vér a' vizelelő tsön megy, ezer
közzül

közzül egy meg nem szabadúl. Azok a' himlők - is orvosi segítséget kívánnak, a' melyek beteges, rühes, fakadékos, sebes, és gelesztás személyeket lepnek-meg. Ha a' gyermekek nagyon soványok, ha tömött barna bőrök vagyon, ha homályosok, és bécs-tek a' szemeik, ha a' szemek fejére veres, ha kevés jó vérek vagyon, ha kezek lábak reszket, ha hozzá nyúlnak, ha fokat beszélnek, szüntelen alufznak, a' szájokon tsunya szag jön, ha a' himlő nem jól jön-ki, ha öszve foj, ha a' szájokon kell lélekzetet venni, és nehezen nyelnek, ha a' himlő apró, vagy seregesen csoportozik öszve, gödrötske, vagy fekete pontotska vagyon a' közepekbe, ha a' himlő köze halavány, üres vagy rántzos, ha nagy rekedések, és üres hangjok vagyon, ha a' nyelvek fekete, vagy spongiás, ha a' beteg tsuklik, tseppekkal izzad, és az ragadós sima és hideg, midőn mind ezek 's ezekhez hasonló rossz jelek mutatják magokat, vagy az közel lévő orvosnak hírül kell adni, vagy ha a' szülei jelen vagynak, semmi orvosággal nem kell értetni; mert minden kétféles szerek igen könnyen halált okozhatnak. Gyakran megmentheti az orvos az ilyen szerentsétleneket a' haláltól, még akkor is, midőn már elveszettnek tartatnak. Azért minden még szükséges szereket elő kell venni, hogy semmit el ne múlafszunk.

Hogy

Hogy a' himlőzésnek szerentsés kimene-tele lesz, onnét esmérhedd-meg, ha a' himlőzés tavaszszal, vagy őszszel történik (mert ha a' nyári vagy téli himlő többnyire mindenkor veszedelmesebb) ha a' test jól elkészítetett hozzá, és a' gyomor, és belek jól kitisztítattak, ha ezenkívül egészséges nedvesféggel bír a' test, ha a' beteg mérséklett kövér, fejéres puba a' bőre, az ábrázattya eleven színű, vidám tekintetű, a' szemei tiszták, de nem tüzesek, ha a' beteg négy esztendősnél nagyobb, és nem nagyon véres, ha keveset, vagy semmit sem beszél, jól aluszik, és éppen nem nyúghatatlan, ha a' himlő három nap múlva először ugyan az ábrázattján, azután pedig a' melyén, karjain, kezein, és lábain adja-ki magát, ha az nem felette fok, ha egymástól meglehetősen távol vagynak, ha mind az orra, mind a' torka belől ment a' himlőtől, és kívülről - is az orrán kevés vagyon; ha a' himlő magos, hegyes, gömbölyű, és nagy, a' hegye fejér, az allya pedig vörös, a' himlők között való bőr vörös; ha midőn az evesedni kezd a' genettiség, sárgás, és érett, és a' himlő vellellyes, ha könnyen, és éppen azzal a' renddel száradnak-el, a' mint kijöttek, ha a' beteg a' hasába belől semmi fájdalmat nem érez. Ha ezek így vagynak, minden jót lehet várni.

A' him-

A' himlő után következhetõ gonoszoknak elejét lehet venni a' gyakortább való hashajtó orvossággal; a' friss levegőre való vitellel, hívesítõ zöldségből való eledellel, a' hús ételtől; és minden hevítõ eledelektől való maga megtartóztatás által. Hogy a' himlő helytől meglehessen óltalmazni a' gyermekeket; arra a' legjobb mód az; hogy a' himlőt valami ollótskával ki kell nyitni, azt meleg tejbe mártott ruhával megnyomogatva kitisztítani; és főképpen őrizni kell attól; hogy el ne vakarja. Melly végre a' gyermeknek a' kezeit be kell tekerni: továbbá igen jó; ha a' beteget megfürösztik, és az által a' kemény bőrit leasztytyák, vagy lágyító szerekkel felolvasztygattyák. Ha a' szemébe szökött; és hójagot eresztett reá; tollon által fújj gyarkorta a' szemébe jól megtört fejer tzukrot; adj-be laxatívát; a' füle tövére rakj hójag húzó flastromot, vagy tágasz piótzát a' szemé végére. Eppen így kell orvosolni a' szemének tsepegését; vagy könnyvezését-is. Ha a' beteg a' himlő után szárad; vagy száraz betegségbe esik; az illyennek a' mostani orvosok Szeltzer vizet adnak tejjel innya, adnak savóba főtt Chinát-is; e' mellett tsendes commotiót; vagy mozgást; könnyű eledelt; és gyenge hashajtót javasolnak. Megbetsúlhetetlen haszna vagyon az Islandiai mohnak-is (Lichenis Island.) ha azt tejbe megfőzve hat hétig iszja a' beteg. A' fontañella az illyen kör.

környülállásokba, azért használ keveset, mivel mind azt a tisztátalanfágot, mellyet ez nyóltz hét alatt a' testből kivisz, egy jó hashajtó azt három óra alatt megtelzi, és e' szerint a' híjába való szenvedéstől a' gyermekket megmenti.

A' himlő után megmaradott hurut ellen a' javuló félbe lévőknak igen jó egy darabig Szeltzer vizet innya téjjel, vagy téjbe főtt Islandiai moh levet finzsánként. A' hójag húzó flastrom-is, mellyet a' beteg két karjaira szoktak feltenni, és a' sebét tizennégy napig nyitva tartani, a' most említett szerrel együtt igen hatásos. Ha a' himlő után a' betegnek a' lábai megdagadnak, az elmúlik, ha a' himlő elszárodása után a' beteg elegendőképpen meglaxáltatik, a' lábat meleg gyapja harisnyával dörgölik, befászlizzak, innya vidra fű, Frifolium fibrinum, Pápa fű és földi füst fűből készült theát adnak, és a' beteg a' szabad levegőn járkal.

A' kinyílt, és magokat emészto' s terjesztő sebek ellen hasonlóképpen jó a' laxativa, és a' téjjel elegyített méz víz, ha azt a' beteg egy darabig iszja.

Ha a' himlő kemény héjjai lassan hullanak-le, erre a' végre korpából készült fődőbe főrófszék a' beteget, a' himlőt kenegeslék, az itt leírt írral: Rp. Ol. Amygdal. unciam semis. Olei tart. per. deliq. drachmam sem. D. S. Kenni való zsír.

Ezek valának a' leghathatósabb, még-is egyfzersmind legártatlanabb orvosi szerek, mellyekkel a' himlősök körül előfordúlni szokott körülállásokba minden lelki esméret megfértődése nélkül nagy hasonnal lehet élni. És midőn ilyen körülállásokba lejend a' falusi Seborvos, mind ezekkel nagy hafznoisan élhet.

J e g y z é s.

Ha szopos gyermek kapja - el a' himlőt, az a' kötelessége a' szoptatónak, hogy a' nyavalyának mindjárt az elején egész lefojtáig, míg tudniillik a' himlő evesedni nem kezd, időről időre vegyen-be mannából, szennét levélből, bor kőből készült laxatívát, hogy az Anyai téjnél fogva a' gyermek - is meglaxálódjon. Míg a' nyavalya tart, a' szoptató Anya ne egyen sem húst, sem hús levest, sem télesztás, vagy nehéz eledelt, sem kövér pépet, sem sajtot, sem pedig bort ne igyon, hanem éllyen nyálkás levessel, könnyű péppel, riskásával, árpakásával, melly téjbe főtt, igyon gyakorta lavót, és vegye a' fellyebb említett hashajtó szert, vigyázzon reá, hogy a' gyermek sem meg ne húlyön, sem nagy melegbe ne legyen, néha ha szorúlása vagon a' gyermeknek, adjon-be a' bábaaszfzony fele téj, fele vízből és len mag olajokból készült klistélyt, és egyéb fellyebb leírt segítő szerekkel, a' mint a' fzfűség kívánnya, éljen. Ha pedig az Anya éppen semmit sem akar bevenni, tehát adjanak-be gyakorta a' kis gyermeknek rabarbara szafatot, vagy mézet, az Anya pedig jó dietát tartson, és az oda fel említett külső hafznonra való orvossággal az előfordúlandó körülállásokba

lokba éljen; mert a' szopos kised, a' világ kis polgárja, szintén úgy megérdemli, hogy betegségébe ápolgassuk; mint a' nagyobb ember.

Az Orrvérfojásról.

Ha az Orrvérfojás a' bőv vérüfégtől ered, melly többnyire a' köz népnél onnan is veszi eredetét, mellyet meglehet esmérni az érverésnek sebes és tellyes vóltából, és az ábrázatnak pirosfágából; tehát az jó, 's hafznos, azért semmitől sem kell tartani, ha szinte jó tsomó elfoj-is, mert ez a' fejet nagyon könnyíti. Lehet mindazáltal eret-is vágni a' lábon, ha a' vérfojás sok, hogy a' fejről a' vért lehúzza. A' beteg egyenesen felüllyön, az ábrázattyát etzetes hideg vízze 's ruhával kell beborítani, mellynek fele víz, fele pedig etzet legyen, vagy öszvegyöngyölggett, 's erőss égett borba, vagy etzetbe mártott ruhát kell vígyázva az orra lyukába feldugni. A' karjait, és a' tzombjait valamennyire erősen meg kell kötni, hogy a' vér olyan sebesen fel ne siessen a' fejre. Az ollyannak, a' ki szorulásba szened, rendel e' következendő gyenge hashajtó, és vért tsendesítő port. Rp. Nitr. depurat. drachm. unam semis. Cremoris tart. drachmas tres. Lapidum cancr. drachm. unam. Sal. Glauber. drachm. duas. Elæosach. Citr. drachm. unam semis. M. D. S. Vegyen-be minden két órába három jó kés hegygel egy pohár vízbe.

Az itala hideg legyen, igyon azért gyakorta etzetes hideg vizet-is, mivel ez nagyon tsendesíti a' vért, tsendesen tartsa magát, semmi meleg, kövér, vagy hevítő eledelt ne egyen, hanem mind tsak hívesítőt, gyakran, és keményen az orrát ne fújja, keveset egyen, hogy a' vére ne szaporodjon, hasznosan élhet meleg láb vízzel-is, továbbá vegyen-be minden órába egy pohár vízbe 15 - 20 tsep gálitz kő spiritust. Szentül-meg tartsa, hogy semmi nagy testi mozgást ne tegyen, kerüllyön minden nagy megindulást, haragot és mérget. Ha pedig a' vérfojás valami különös tsípős-féltől vagyon, vagy a' vérnek nagy meghígulásától ered, ennek orvoslását értelmes orvosra kell bízni.

A' Tsuklásról, Szodáról, vagy gyomor égésről, savanyú bőfögésről.

A' szola, a' tsuklás, és a' savanyú felbőfögés gyakori nyavalyája a' paraszt embereknek minden nem és időbélieknek. Ezek fok puha, és kemény fajtot, savanyú tejet, téltás ételt, erős savanyú eledelt, fekete és hajás kenyeret, fok díznó húst, és hurkát esznek, eledeljeket bővön zsírozzák úgy, hogy szinte úszik benne, salátájokat forró zsírral öntik, úgy szinte a' pépjeket-is, ezenkívül fok gyümölcstöt esznek, újj és fojtos bort isznak,

isznak, és ebből veszi eredetét ez a' nyavalya. Jó orvosfág az ilyeneknek a' hánytató víz, és a' következendő savanyúfágot eltörölő, és lassan hajtó por. Rp. Magnes. alb. Lapid. cancr. aa. drachmam unam. Crem. tart. unciam semis. Salis Glauber. drachmas duas. Elæos. Citr. drachmam unam semis. M. D. S. Vegyen - be minden három órába három jó kés hegyint egy pohár vízbe. E' közbe igyanak gyakorta theát. Ezen por után hamar és bizonyosan meggyógyúl a' beteg, ha külömben magát minden kövérfégtől, fojtos savanyútól, és a' fellyebb említett eledelektől megójjja, úgymint, a' melyek okai ennek a' nyavalyának. Atallyába nagyon hasznos, ha azok, a' kik a' savanyúfágba szenvednek, kút vizet gyakorta isznak, az ételt jól megfózzák, hogy a' gyomorba való savanyúfág megvékonyodjon, megerőtelenedjen, és tehetetlenné legyen. Nagy hiba az a' falukon, hogy az emberek igen keveset isznak, megelik sok körül, hogy két három hétig - is alig iszik egy ital vizet, hanem csak bort, holott ebből sokszor sok gyógyúhatatlan nyavalyák, úgymint más megkeményedés, fárgafág, elszáradás, kezek és lábok fájdalmi, kisebesedések, vízibetegség, szélkórfág, 's egyéb ilyenek következnek. Hogy azért az ember ezeket eltávoztathassa, igyon gyakortább vizet.

Az Okádásról.

Megesik gyakorta, hogy nagy hányás jön a' szegény emberre, úgy hogy 12 óra alatt 50 sőt 70 - is hány, és mivel egyszer egyszer keveset vét - ki, annál gyakrabban hány.

Okai. Az én tapasztalásom szerint többnyire majd mindenkor csak azok vannak ennek a' nyavalyának kitéve, a' kiknek a' gyomrokba sok savanyúság van, a' kik sok lágy, és kemény sajtot, és nyárba több hideg, mint meleg ételt esznek, a' kik a' hévfégbe hideg alutt tejet, hideg vizet, vagy hideg sajtot bővön isznak, mellyek a' különben - is nagyon nyálos gyomrot annyira meggyengítik és terhelik, hogy nem lehet, hogy nagy, és erős hányás ne kövesse. Sokszor pedig hasmenés - is. Többnyire ez a' hányás azokon történik - meg, a' kik halaványok, szárazak, a' kiknek gyomrok gyenge hideg, és benne sok nyál, és savanyúság van; azt - is láttam, hogy ilyenektől fellyúl - is alól - is mentek - el geleszták, a' mellyek igen soványok, és vagy már döglöttek voltak, vagy pedig csak hamar mindjárt megdöglöttek.

Orvoslása. Ha különben a' hányással együtt semmi rossz körülállások nintsenek, úgymint hidegteleléses, hévfég, kolika, fájdalom, nagy fejfájás, és egyebek, nem kell búsúlni. Illyenkor a' hányást segíteni kell, mivel

mivel többnyire mindenkor valami epe fár, savanyúfág, nyál, és egyéb tisztátalanság vagon a' gyomorba. Azután igyon végezeire a' beteg apródonként bővön meleg vizet, mellybe egy kevés friss vaj vagon elolvasztva; vagy gyenge theát, vagy vékony aprókása, vagy árpakása levét; vagy pedig egy pint vízbe tégy két kanál etzetet négy lot fa olajt, 's igya azt, hogy a' gyomor jól kitisztúllyon. Ha erre a' beteg többet nem hány, vagy csak vékony vizet vét-ki, melegítess-meg egy mezfely jó ó bort; tégy bele valami kevés szeretsen diót, szekfűvirágot, fahéjat, és tzukort, ebből adj gyakorta a' betegnek egy egy kortyot innya, a' hányást egyfzeribe megállíttya. Ez a' szer engemet soha meg nem tsalt. Azután egy órával, hogy ezzel az orvosfággal élt, szív erősítés véget adj jó bor levest, melly a' beteget igen nagyon megfrissíti. Azután mégis szükségés valamelly bölts orvost megtudakozni, hogy az a' nyálosfág és geleszták ellen valamit azt rendellyen. Ha az a' hányás a' fellyebb említettek mellet a' szegény embereq abból történt, hogy a' nedves hidegbe mezét láb járt, tehát a' fellyebb mondottakon kívül, éllyen meleg lábvízzel-is, a' gyomrára tegyenek meleg ruhát, vagy meleg takarót, a' lábaihoz tegyenek a' meleg téglát, hogy gyengén izzadjon, melly - is hogy tovább tartson, széki fű theát kell gyakrabban innya adni.

A' Rekedésről.

A' forró nyavalyába, és a' száraz betegségbe jele ez mindenkor a' közel lévő halálnak, és közönségesen az ilyen betegek kevéssel halálok előtt vért, és genettféget vetnek ki. Ha a' rekedés katarrussal vagyon együtt, az ide való hashajtó után, igen hasznos a' Huxhámától talált pisgoltzos bor, melyből hozass a' Patikából két lotot, és adj-be belőlle minden három órába 30 vagy 40 tseppet vízbe, e' mellett igyon bővön a' beteg bodza théát, hogy a' megrekedt kigőzölgése a' testnek újra helyre álljon. Megesik gyakran, hogy a' két karjára hójag húzó flastromot is tesznek. Ha a' fok beszédből, és a' fzelelő gégebe megrekedt ikrás húsoktól vagyon, jó szintúgy a' fellyebb említett orvosság; ezenkívül tzukros, és tojás sárgájával feleresztett meleg ser, mellyet igyon egyszer mászszor idő közbe.

Ha a' rekedés már régi, és a' fzelelő gégebe lévő ikrás húsok megdugulásából vagyon, keress értelmes orvos doktort, hogy valahogy el ne hally.

A' Fülfájásról vagy Fülgyuladásról.

A' Fülfájás nem egébb, hanem a' fül belső részének nagyon lett felgyuladása, a' melly sokszor az agyvelőt feddő hártyaig behat,

hat, és a' beteget csak nem a' dühösfégbe viszi. Ez a' nyavalya igen fájdalmas, és a' mellett nehezen orvosolható, de a' mellett a' jó, hogy ritkán fordul elő a' nép között. Ha ezen tüzeség hamar el nem olzik, tehát vagy megevesedik, vagy a' fene esik bele, és a' beteg egészen megsiketül. Többnyire e' mellett a' nyavalya mellett az álla lefokott az embernek kutsolódni, úgy hogy a' beteg a' száját fel nem nyithatta, és semmi hígat le nem nyelhet.

Orvoslása. Ebbe a' nyavalyába minden szempillantás drága, és mindjárt mindent elő kell venni. Vágass azért a' karján eret, és vetess - ki jó tsomó vért. És ezt tselekedd újra még kétszer 's háromszor - is; rakass köppölyt a' lapotzkája közé, a' füle tövire és körületére rakj piótzákat, élyen láb - vízzel a' beteg, a' talpaira tégy mustár mag liszttel elegyített savanyú kovászt, karjára és nyaka lapájára hójag húzó flastromot, főzd - meg a' széki füvet, pipatsot, bodzavirágot vízbe, mellybe bor és etzet legyen, és ennek a' gőzét töltséren bortsátságad a' beteg fülébe, és egyszer 's mászor tseppents egynehány tsepp mondola olajt - is a' fülébe. Hasonlóképpen lehet a' fülébe fetskendezni meleg tejet, a' mellybe széki fű, és pipats főtt, borogassák mind a' két fülét, nyakát téjbe főtt törött len maggal, széki füvel, és

zsemlyével, és e' mellett igyon minden órába egy finzsa bor kövel készült savót.

Ezekkel mind addig kell fojtába élni, míg a' tüzesége, és a' fájdalma el nem múlik. E' mellett adjanak - be a' betegnek lágyító klistélyt, hívesítő hashajtót, hogy a' rusnyafág töle kitakarodjon, és magát a' vérbe ne vegye, 's halált ne okozzon. Tekerje körül a' fejét meleg ruhával, igyon néha - néha egy finzsa bodza theát, hogy a' feje gyengén gőzöllyön, melly által a' fájdalom enyhül.

Diæta vagy a' Magatartás tudni való; éppen úgy kell magát tartani, mint más tüzes nyavalyába, úgymint, a' mellybe minden hús étel, bor, és minden hevítő ital, igen veszedelmes.

A' Fogfájásról 's annak Orvoslásáról.

A' Fogfájásnak négy nevezetesebb okai vagynak. Első a' fogakba lévő érző inaknak megromlása, melly miatt osztán a' fog maga - is elvész; melly romlás megesik azoknak a' hideg levegő vagy ital, savanyúság vagy fojtosság, tzukor vagy kövérség, 's több ilyeneknek a' foghasadásain vagy lyukain által való érdekeltetése és ingerlése által, mert a' fog tsont maga fájni nem szokott.

Orvos-

Orvoslása. Illyenkor végy meleg etzetet, vagy meleg égett bort a' fogadra, már az akár kámforos légyen, akár a' nélkül, 's a' fájdalom megenyhül. Vagy kenny fekete szappant az ortzádra, vagy bűdös kő spiritussal elegyített Benzoe tincturát. Mások hójag húzó flastromot tefznek fel vagy a' fülök tövére, vagy a' nyakok tsigájára, vagy a' lapotzkájok közze. Némellyek szoktak dugni a' fülbe pamutra tsepegtetett szegfű, vagy fekete gyopát olajat. En pedig a' lyukas fogba egy szempillantás alatt megtörtendő haszonnal szoktam tétetni pamutra tsepegtetett Aether Vitriolít, mellyet egéfzen a' fog fenekére le kell dugni; ez olyan mintha jeget tennének a' fogra, azután a' fájdalom odavan, még jobb volna a' fogba bele tseppeníteni. Ha ezek nem használnának, vagy tudakozz-meg iránta értelmes Orvost, vagy húzasd ki lyukas fogadat. Hogy pedig a' fogfájást elkerülhesd, dohány hamuval tisztogasd legalább reggelenként fogaidat, vagy pedig ezzel a' porral: Rp. Boli Armen. unciam semis. Sangy. Dracon. drachmas duas. Lapid. caner. unciam. semis. Sal. Stipit. fabar. drachm. duas. Sacchari albiss. unciam semis. M. F. Pulvis dentifricius. d. ad Scat.

Második oka a' fogfájásnak, vagy az inynek neki tüzesedése, vagy megevesedése, vagy rothadása. Az inynek tüzesedésébe leg-halznosabb, ha valami kevés vörös borral elegyült

elegyült rózsá vizet, veszel reá és azt rajta tartod. E' mellett már fellyebb többfőz-is említett hívesítő hashajtót adj-be; jó a' sóból, hamuból, és korpából készült láb víz, a' hójag húzó flastrom, és az ortzára lágyító flastromot vagy kötést tenni, ilyen p. o. a' melilot flastrom, és a' széki, és málya fűből készült kötés, 's egyéb ilyenek, mellyek már oda fellyebb előfordultak.

Az iny megevesedése ritka dolog, arról azért nem-is szóllok; hanem minthogy a' Rák az inybe hamarabb bele esik, a' melly azt, ha elejét nem veszik, elfzenvedhetetlen bűdösséggel és az egész szájot-is megemészti, úgy-hogy még a' fogak-is megindúlnak és kihúlnak miatta, ennek orvoslásáról szóllok.

Jó Orvosfága ennek, ha egy verdung vízbe fél lot Salétromot, két kötting Szalamiakot, egy kevés bort, és mintegy egy kanálnyi tzitrom levét teszel, és azzal mosogatod és borogatod; ha igen nagyon fáj, tégy hozzá úti fű levét-is, vagy a' fülbe fatsaró levét. A' gyermekeknek nagyon használ ez: Rp. Syr. Violar. unciám unam. Succ. Semperviv. maj. unciám semis. Spir. Salis. dulc. drachm. unam. M. D. S. Penzlivel kenegesfék a' sérelmes részt.

A' fogfájásnak más két okairól itt nem szóllok, minthogy ahoz úgy-is bõlts orvosi, vagy Seborvosi kéz kívántatik, tsupán tsak a' már fellyebb említett fogfájás nemeinek

ORVOS-

orvoslásához adom még ezen jegyzéseket, mellyekkel némellyek nagy haszonnal élnek. A' kiknek nagyon bőv a' vérek, az erek vereése erős, sebes, és teli, ábrázattyok nagyon piros, azoknak vágoss eret a' karjokon, tégy piótzát a' fülök tövére, és az inyekre, élyenek korpából, fóból, hamuból készült lábvízzel. Azoknak pedig, a' kik Rheumatismusba szenvednek, adj-be jó laxatívát, rakj a' fülök tövére piótzát, köppölyt a' lapotzkáikra, hójag húzó flastromot a' fülök tövére; élyenek langyos lábvízzel, igyanak bővön bodza theát, és takarodzanak-be, hogy izzadjanak. Megesik gyakorta az-is, hogy a' fogfájást a' geleszták, és a' belekbe való tisztátalanfág okozzák; ilyenkor a' hánytató, és a' laxativa igen hasznos. Ha az, a' kinek a' foga fáj, viselős, azon igen nagy haszonnal vághattaz eret. En ilyen állapotba az ördög. szekér (eryngium) gyökerét főzettem-meg, és annak levét vetettem a' beteggel a' fogára, és mindjárt elmúlt a' fájdalma.

A' Has szorulásról vagy kemény székéről.

A' has szorulás a' parafzt aszfzonyoknál főképpen az idősebeknél közönséges panasz, mellyből az ép tapasztalásom szerint sok nyavalyák

vályák származnak. Az ilyeneknek négy öt napba - is alig vagyon egyszer székek, az is kemény fájdalommal és erőlködve megyen.

Oka ennek az, hogy igen keveset isznak, a' mellett kemény eledelokkal élnek: melly által az ő bélek száraz és lassú, a' tsunyaalág fokáig van a' belekbe, ennél fogva szél és a' tsunyaalágtól való kolikát, gyakori neki hevüléseket, nehéz lélekzést, fő fájdalmat, szédelgést, görtsöt, kemény és felfúvódott hasat, kedvetlen bőfögéseket, émelygést és ájulásokat okoz. E' mellett az ilyenek közönlégesen nagyon érzékenyek, nagyon vágyók, száraz, és sovány testűek.

Orvoslása. Itt semmi orvoslás sem használ, mert a' hashajtó még jobban megszáraztja a' beleket, és a' nyavalyát neveli. Az ilyenek azzal segíthetnek magokon, ha sok vizet, vagy bor kövel készült mézes savót isznak, mellyek a' kemény emésztetet meglágyítják. Egyenek ezenkívül bőv nedveslégű, nyers, vagy főtt gyümölcsöt, p. o. tseresznyét, izöllöt, baratzkot, szedret, epret, főtt szilvát, és egyéb ilyeneket; ellenbe tartóztassák meg magokat a' hüvelykes veteményektől, téasztás ételtől, krumplitól, és e' helyett ilyenek zöldféléggel, kiváltképpen pedig fehér, és sárga répával, spinodal, főtt salátával, jó lével készült savanyú káposztával, uborka salátával, és egyéb ilyenekkel. Ha csak ugyan még ezek mellett - is

aka-

akarunk az ilyennek laxatívát beadni, legyen a' hívesítő, 's készülyön szennét levélből, mannából, és bor köből; igya e' mellett gyakorta a' már felyebb leírt savót, vagy vegye ezt a' gyenge hashajtót: Rp. Pulpæ Tamarind. unciam unam semis. Crem. tart. drachm. sex. Foliorum Sennæ drachm. duas. Oxymell. simpl. quantum satis, ut fiat electuarium. D. S. Vegyen-be minden reggel és este egy diónyit. Vagy ezt: egy mézely bor kövel készült savóba olvasz-el négy lot mannát, és fél lot bor követ. Ezt igya apródonként a' beteg melegen; úgy ofztán a' száraz belek megnedvesednek, लोक nyavalya elfozlik.

Dieta. Távoztass mindeféle fűszerfűzámot, fojtós savanyút, és szorító eledeleket, az ételed legyen egy kitsinyt lóssabb, hogy többet igyál.

A' Skorbutról.

A' Skorbut a' nedveslégeknek fokáig való rothadása; onnan lehet ezt megesmérni, hogy az ilyeneknek az inyek megtágúl, puhúl, feldagad, és hamar vérzik, a' fogaik megromlanak, mozognak, a' lehelletek büdös, a' testek nehéz, és ennél fogva restek, a' testek fáj, kisebesedik, fótos, a' vérek felettebb vékony, és ugyan azért az inyek hamar vérzik.

Okai.

Okai. Azokat szokta megtámadni ez a nyavalya, a' kik egész elztendõn által nedves, gõzös szobába laknak, kevés jó levegõszívnek, roszszúl élnek, a' kiknek belsõ részeik, és hasok szorulásba szenved, sok bort isznak, 's a' mellett keveset esznek; a' kik sok füstös hússal, sajtúl, téztás étellel, ellenbe kevés zöldséggel, és roszsz kenyérrel élnek.

Orvoslása. Mindennek elõtte változtassa meg a' beteg az eddig való élete módját, és a' levegõt, mellyel élt, úgymint, a' mellyekbõl a' gonosz eredett, különbben nem lehet várni a' meggyógyulást. Vegye oltán be a' Bétsi laxáló italt, vigyék-ki a' nedves szobából, és a' nedves, és hideg tájékról mennyen melegebbre. Igyon szorgalmasan irót, savót, etzettel elegyített friss vizet, jó óborral savanyított Szeltzer vizet, és egyszer 's mászor Limonádát. Egyen tzitrom levével elegyített aprókása levet, savanyú káposztát, betsinált savanyú répát, tzeklát, salátát, zöldséget, és jó leves érett gyümölcstõt; tartóztassa magát a' hús ételtõl, virgontz legyen, tegyen magának elegendõ commotiót, mozgást a' szabad levegõn, és mind ezek mellett éllyen e' következendõ itallal: Rp. H. trifol. fibr. hbæ. fumar. hbæ. cardui Bened. summit. centaur. min. aa. m. ʒ. incis. M.D.S. Itálnak való szerek, mellybõl főzz-meg minden reggel két jó marokkal három mészely vízbe

vízbe fél óráig, és ezt apródonként igya-meg minden nap, és ezzel így élyen 4. vagy 6. hétig. A' megtágúlt inyek ellen élyen ez itt következő orvosfággal: Rp. Mellis Rosar. unciam unam semis. Alum. crud. scrupul. 2. M. Ezzel kell napjába gyakorta az inyét kenegetni, és hideg vízzel a' száját mindenkor kimosni. Ha a' szája kisebesedett, élyen e' következő szerrel: Rp. Aqu. Cochlear. uncias 8. Nitr. pur. Sal. Ammon. aa. drachm. unam. Acet. Vin. unc. 2. Mell. Rosar. drach. sex. M. D. S. Vegyen gyakorta belölle a' szájába, és egy ideig tartsa benne, 's azután köpje - ki.

Ha a' betegnek a' belső részei p. o. mája, lepe 's a' t. nagyon megvagyon dugulva, keressen mindjárt magának értelmes orvost.

A' Vérhasról.

A' vérhas, a' mint tudni való, egy útálatos nyavalya mind magának a' betegnek, mind az Orvosnak, mind a' körülötte lévőeknek. Szokott uralkodni a' hofzfú, tartós meleg nyári napokba néha igen rendkívül, úgyhogy sokszor egy háznál többen-is sinlődnek benne. Ekkor fut az együgyü ember az ostoba kurusolóhoz, és olyan hevítő, és szorító italokat vesz, a' mellyek a' vérhast ugyan mindjárt megállítyák, de elő áll helyébe a' brandt, melly ötet vagy mindjárt megöli,

K

vagy

vagy első jön a' meggyógyúlhatatlan vízi betegség, szélkóróság, fárgalág a' májnak és lépnek megdugulása, az elszáradás, és egyéb ilyen nyavalyák. Egy egy nyavalyába nem eshetik több gyilkosság mint ebbe.

Ebbe minden bolond, minden vénaszony bele szól; holott gyakran szenvedtek már ebbe hajó törést, még a' leggyakorlottabb orvosok-is; szűnny-meg azért óh ember tudatlan orvoslásoddal felebarátod életét szereztesztetni. Az értelmesebb újj Orvosok fok nemeit tapasztalták a' vérhasnak, úgy mint: tsupa magános vérhas, mellyet úgy lehet gondolni mint katarrusát a' beleknek, a' melly onnét veszi eredetét, ha a' test nagyon megizzadván ilyenkor vagy valami hideget iszik az ember, vagy hirtelen meghüti magát. A' kik ilyen vérhasba vagynak, egy nap harmintzszor negyvenzer-is mennek székere; a' mi töllök megy vizes, vékony, nyálos, és imitt amott vér látszik közöttte. A' másik hasmenés-is, a' belekre hajtódott kigözlölgéstől veszi eredetét, de a' melly mellett a' hasba fok tsípős epe 's ár-is vagon. A' harmadikkal epés hideglelés vagon; a' negyedikkel rothasztó hideglelés; az ötödikkel forró hideglelés; az hatodik az, a' melly az említettekbeől együtt veszi eredetet; a' hetedik egy különös veszedelmes vérhas. Ebből által láthattya minden értelmes ember, hogy

a' vér-

a' vérhasnak orvoslása nem bolondfág dolog, és hogy azt nem lehet mindenre bízni.

Orvoslása. Minthogy a' vérhasnak sok nemei vagynak, és mivel sem a' Pap, sem a' Seborvos nem mindenkor tudhattya, melyikbe szenved a' beteg, olyan orvoslást adjanak azért, a' melly mindenkor használ valamit ellenbe pedig soha sem árt, tudniillik olyan orvoslást, a' melly a' gyomorba, és a' belekbe lévő tisztátalanfágot felolvasztja, a' testből gyengén, és apródonként kihajtja, a' belső réteket erősíti, és a' melly egyfzersmind a' már vérbe menni kezdett epét, és tsípösfeget illendő úton a' testből kitisztítsa. Minden vérhasba kivéven azt, a' melly forrófággal vagon együtt, melyet onnan esmérz - meg, ha p. o. a' betegnek nagy a' fájdalma, az ere teli vagon, és sebesen vér, és nagy forrófágot érez a' hasába, hánytaton kell a' dolgot kezdeni. Az én sokszori tapasztalásom szerint ez szinte tsalhatatlan orvoslást. Rp. Mann. Elect. unc. sem. Extr. Cass. v. Pulv. unc. sem. Solv. in Det. hord. lb. 1. cui adde Tart. emet. gr. 3. Syr. Diacod. unc. sem. D. S. Vegyen-be minden fél órába fél finzsával, míg jól nem tisztul a' beteg. Ha szükséges, lehet repetálni, vagy vele újra élni a' mondott mód szerint. Vagy pedig Rp. Tart. emer. gran. 4. Pulv. rad. Ipecac. gran. 14. Sacch. alb. scrupul. 1. Ezt egy ivó pohárnyi vízbe keverd - el, 's

ebből adj a' betegnek először, de mindenkor jól felkeverve két evő kanállal, azután minden fertályba egygyel, míg nem hány, és jól ki nem tisztul. Közbe-közbe igyon gyakorta langyos vizet, vagy valami vékony theát. Délután és a' következő napokba vegye az itt leírott gyenge hashajtó orvosfágot: Rp. Cremor. tart. drachm. sex. Pulveris Rhabarb. veri drachm. duas et semis. Magnes. alb. drach. unam semis. Elæosach. citri drach. duas. M. D. S. Vegyen-be minden két órába három, vagy négy jó késheggyel egy finzsa theába. Az itt következő Mixtura is elég jól, és gyengén dolgozik. Rp. Pulpæ Tamarind. uncias duas. in aqu. Flór. Chamom. unciis octo solutis. adde Crem. tart. drachm. sex. Syr. Cich. c. Rheo uncias duas. M. D. S. Vegyen-be minden két órába két evő kanállal elébb mindenkor jól felrázva. Némellyek, főképpen a' kövér, és vastag testűek vehetnek-be minden két órába újjonnan készült Rhabarbara tinécturát. Ezen orvosfágokkal mind addig kell élni, míg a' belek egészen ki nem tisztulnak. A' paraszt embereknek azért-is kell fokáig élni ezekkel, mivel ezeknek a' vérhasok majd mindenkor epés, azért is itten a' hívesítő, és gyengén hajtó orvosfágokkal kell élni. Mert ha egyszer minden tsunyafág a' testből szerentsésem kihajtatott, nem lehet félni a' brandtól vagy fenétől, a' vérhas magába megáll gyakorta, és semmi hátra

hátra maradt veszedelmes fájdalomtól nem lehet tartani. És ezen módon lett orvoslással 300 paraszt betegeim között, csak azokat vesztettem el, a' kiket az ostoba kúrások már előre elrontottak.

Az ital, mellyet az alatt inniok adtam, vólt bor etzettel tsinált, vagy citrom levél készült savó, vagy pedig a' mindjárt itt következő thea: Rp. Flor. Chamom. Verhasc. ana. manipulos tres. Rad. Alth. uncias tres. Rad. Liquit. unciam unam et semis. incis. D. S. Theának való szerek, mellyekből egyszeregyszer főzzenek - meg két jó tele marokkal három mezszej vízbe feddő alatt egy fertály óráig, mellyből langyosan igyon egyszer 's mászor a' beteg egy egy finzsával. Ezt örömet ísziák a' betegek, mivel mind egyszeribe tsendesíti fájdalmokat, mind pedig jó ízű. Azért adom pedig ezt a' vérhasba kínlódóknak ilyen formán, mert többnyire mindenkor a' beleknek kitsiny gyűladásával vagon együtt, a' midőn a' hideg ital a' fájdalmat nevelné. Ez okon szoktam tanátsolni is az ilyeneknek, hogy magokat meg ne hűtsék, a' hasok éjjel nappal melegbe légyen, meleg ruhát vagy flanélt rakjanak a' mezítelen hasokra, és az ágyba a' lábaikhoz meleg téglát tegyenek. A' belekbeli és a' végbéli belerödtetés és szorítás ellen, sokféle klistélyt gondoltak - ki az Orvosok, de egy sem tsendesíti jobban a' fájdalmat, mint az a' mellyet

lyet fele téjből , 's fele vízből készítenek ,
 mellybe t. i. megfőznek egy jó marok széki
 fűvet , tefznek belé egy tojás sárgáját , és
 egynehány kanál len mag vagy fa olajt, és
 langyosan beadják; erre a' rágás elmúlik ha-
 mar a' beteg örömére.

A' gyermekeken a' vérhast így kell or-
 vosolni. Legelőször hánytató vizet kell beadni,
 azután kell adni apródonként bor- kövel ké-
 szített savót egy meizelyt , mellybe két lot
 manna vagy on elolvasztva; ha már egyszer
 a' has jól kitisztult, erősítő szereket kell ad-
 ni, p. o. néha szeretsen dióval elegyített fe-
 kete kávé, örő húslevet, mellybe árpakása,
 vagy riskása főtt, szeretsen dióval meghintet
 kenyér levest, mászszor meleg bort, mellybe
 egy tojás sárgáját kevernek-el, és valami
 kevés tükort fa héjat, és szeretsen diót tefz-
 nek hozzá; vagy pedig minden két órába
 egynehány kávé kanállal adnak-be pörkölt
 rabarbarát széki fű theába. Jó haszonnal él-
 hetz az itt következő szerrel-is. Rp. Cort.
 Peruv. Cort. Simarub. ana. unciam unam.
 Lichen. Island. unciam semis. coq. q. s. aquæ
 per horam. Colaturæ unciarum 12. adde Syr.
 Cort. Autantior. unciam unam semis. Theriac.
 Androm. drachm. duas. M. D. S. Vegyen-be
 minden két órába két jó evő kanállal minden-
 kor jól felrázva. Ez a' szer szembetűnőkép-
 pen hozza vízfzsa az erőt, ha e' mellett az
 ember jó levest eszik, és egy pohár jó ó bort
 iszik

ifzik reá. Hogy ezen betegfég után az ember megerössödjön, vehet minden két órába egy köting jó fele kína port jó ó borba be. Az erősítő orvosfágok ennek a' nyavalyának a' végén azért jók, mivel a' megtágúlt gyomrot, és beleket ismét megerössítik az emészto erőt helyre állíttják, és a' vizfiza eséstől megmentik az embert.

J e g y z é s e k.

A' gyúladásról vér hasba orvost hívass, a' ki a' környúlállásokhoz képest hivesítő szereket ad, érvágást rendel, fél Vesicatorot tesz fel a' hasra, mustár magos kötéseket mind a' két lába száraára, lágyító klistélyeket, fördöt rendel, és egyéb hasonló segítő szerekhez nyúl; a' hánytató, és a' laxativa ebbe halálos, mert fenét okoz.

Hasonlóképpen orvost kíván a' különösön veszedelmes vér has, minthogy ebbe az élet nagyon kérdésbe forog. Ezt abból lehet megessmérni, ha a' beteg az ő erejét hirtelen elveszti, semmivel sem gondol tsendesen, de öfzve vizfiza van, merőn néz, és a' tekintete olyan mint az elbámult-é, szava megváltozik, és gyengül, sok zöldes matériát okádik, és sokszor hajtya hátra de minden könnyebülés nélkül, az emészto a' mi tölle megy most kevés, majd ismét sok, most nyálos, majd fekete barnás, fargás, vagy zöld; majd ismét mint a' tiszta víz, vizont mint a' véres víz vagy hús lév, az érverése sebes, gyenge, kicsiny, tsuklák, nehezen nyél, a' hasa felfúvódik, a' nyelve fekete, és száraz gyakran ájúl. Itt vesse meg az Orvos minden mesterfégét, Ennek leszen gondja, hogy a' levegője a' betegnek

tegnak tiszta legyen, ez kifogja vigyázva vá-
lalztani, ha szükség a' hashajtó szereket, tudni
fogja mikor kell véle felhagyni egészen, ő
rendeli - ki annak idejébe az erősítő szereket,
ez ad bort e' veszedelmes vér hasba, és Con-
fectionem alkermes incompletam, felteteti a'
Vesicatoriumot, vagy hójag húzó flastromot,
tart Kínával és előveszen mindent a' mi a' be-
teg megtartására szükséges.

Diéta vagy Magatartás. Legjobb táplá-
ló eledel a' vérhasba a' szagóból, árpakásá-
ból, risikásából készült nyálkás leves, melly
friss vajjal, bor etzettel, vagy szeletekre
metélt tzitrommal készült; jó a' zablisztból,
darából, gombótzból, zsemlyéből való leves-
is, a' téjbe péppé főzött alma, író, sárga és
fejér répa, mivel ezen hívesítő és nyálkás
eledelek beborítyák mint egy a' tsípős epét,
és az erejét elveszik, ezek bekenik mintegy
a' beleknek megmezítelenített és sebesedett
oldalait az újj nyálal, a' fájdalmat megeny-
hítik, és a' rágást megtsendesítik. A' vér-
hasba ártalmas a' hús, a' tojás, a' vaj, sajt,
tej, sütemények, télesztás ételek, bor, égett
bor, minden fűszerzámos hevítő és szorító
italok. Mindazonáltal a' borjú húsnak, a'
nem kövér tyúk húsnak a' leve, egy kevés
jó ó borral igen derék szív erősítő szer a'
vérhasnak ezen nemébe. A' vérhasba szen-
vedőknek italok legyen a' fent említett bor-
ral készült savó, és théa, tseresnye főtt leve,
vé-

vékony mondola tej, a' melly azonba hideg ne legyen, hanem mérséklett mikor iszja.

Az olyan vérhasba, melly epés, vagy rothasztó hidegteleléssel vagyon együtt, és a' mellyel nagy hévfég vagyon, ihatik a' beteg mindent frisset, minthogy az ilyen híves italok a' rothadásnak ellent állnak, és a' testet megfrissítik. Jó érett szőlőt, és jó leves gyümölsöt. ehetik a' beteg, de a' haját, és a' magvat ki kell köpni, és legalább egy órával egye az orvosfág vétele előtt, 's utánna se vegyen egy óráig, hogy has fájást ne okozzon. A' szobát, és a' fejer ruhát tisztán kell tartani, egyszer másfzor a' szobát meg kell szellőztetni, a' betegnek az emélttetét mindjárt el kell a' földbe ásni, magát múlatatni 's eleveníteni kell. Az olyan vérhasba, a' mellyel egyfzersmind gyúlladás vagyon, vagy gyúlladásos, rothasztó, vagy különösön veszedelmes hidegtelelés vagyon a' Lelki orvos vegye elő az ő szercit; mert ilyenkor hirtelen elhal a' beteg.

A' hibáson járó hólnap számról.

A' hónap szám többnyire 15 esztendőskorokba jön a' fejer személyekre, néha pedig éppen nem, vagy ha eljött is már egyszer, még is sokféle okokból kimarad. Melly kimaradván a' fejer személyek lassúk szoktak lenni az ő kötelességebbe, a' fejek gyakran

fáj, nehezen lélekzenek, a' szívek gyakorta dobog, és mindenféle görtsöt érznek, roszszúl eméztnek, tsak nem mindenkor szorulásba szenvednek, bádjattak, és testek mintha öfzve volna törve, morgolódók, és kedvetlenek, a' lábaik hamar megdagadnak, felfúvódnak, és kisebesednek, néha a' hasok megdagad, és feszül, a' gyomrok felfúvódik 's a' t.

Orvoslása. Könnyebb a' havi főjást ott vízfza hozni, a' hol már egyfzer vólt, mint megindítani ott, a' hol még nem vólt. Tsak az a' kár, hogy azt a' szeméremnél fogva nem könnyen mondják meg az Orvosnak, inkább bízzák magokat holmi kurusolókra, 's olajkárosokra, melly miatt végre úgy elromlonak, hogy a' legértelmesebb orvos is kevés betsületet szerez véllek magának. Itt szerezhetnek magoknak a' Lelki Atyák nagy érdemet, ha t. i. ók az ó gyenge, halavány leány halgatóikkal négy szem között környüllásaikat megvallattyák, és a' nélkül, hogy a' nevét kitegyék az Orvostól segítségét kérnek: nem elztendőnként sokan lesznek az ilyenek közzül áldozattyaivá az ostoba kurusolásnak, kik külömben az értelmes orvos által megtartattak vólna.

Akármi legyen az oka ennek a' nyavalyának, mindenkor bátran adhattya mind a' Pap, mind a' Seborvos, mind a' fördős az itt következendő szert, a' melly mindenkor
 hafz-

használ, soha pedig nem árt. Legelőször add e' következő ártatlan hashajtó orvosságot: Rp. Aqu. Laxat. D. W. uncias duas. Crem. Tart. solub. drachm. unam sem. Pulv. rad. Jalap. gr. 15. Syr. de manna drachm. 3. Spir. Sal. dulc. gtt. 8. M. D. S. Vegye-be mind egyszerre éhomra. Azután és a' következő napokon éllyen e' következő porral: Rp. Pulv. Rhei elect. unciam sem. Magnes. Sal. Anglic. drachm. 2. Crem. tart. unciam unam. Pulv. Cort. Aur. drachm. duas. Sacch. Rosac. drachm. 3. M. D. S. Vegyen-be minden három órába egy jó tele kávéskanállal vízbe, vagy ostyába. Annak, a' ki a' pilulákat inkább szereti venni rendelje ezt: Rp. Pulv. Rhei elect. unciam sem. Myrrh. rubr. elect. drach. 1. Extr. Fumar. drach. 3. Sal. Polycr. Seignet. drachm. 2. Sem. Terebinth. coct. drachm. 1. M. F. l. a. pil. gr. 3. Consperg. pulvere Lycopod. D. ad Scat. S. Reggel, és estve vegyen - be hetet. Idő közbe igyon szorgalmasan finzsánsként az itt következő theából: Rp. Rad. Gram. uncias 6. Rad. Liquir. unciam. 1. Fl. Verbasc. m. 3. Fl. Violar. Fl. Primul. ver. Fl. Rosar. rubr. ana. m. 1. Fl. Arnic. m. 2. Conscind. M. D. S. Theának való szerek, mellyből minden reggel egy jó marokkal főzz - meg egy itze vízbe, fél óráig, és ezt igya-meg a' beteg minden nap.

Az elő számlált szereknek az az ereje, hogy a' gyomrot és a' beleket minden fájdalom nélkül szépen kitisztíttyák, a' megdugált vér ereket megnyittyák, a' vért a' nyálkásfágtól, és tsípösfégtől kitisztíttyák, a' természetet legkissebbet sem gyengítik, és ha utóljára a' vér hordó erek erősítése végett az itt következő szert rendeljük: mindenféle temperamentumuaknak nagyon használ. Rp. Ræ. mart. adstring. Ludovici uncias 2. Vegyen-bé minden három órába 50 tseppet egy kanál vízbe.

Míg a' beteg az orvosfággal él, az alatt minden reggel és estve dörgöllyék flanellal a' lábait egy fertály óráig, hasonlóképpen egyéb testét. is gyenge mozgásokat tegyen: távoztasson - el ellenbe minden téstás, kövér, és kemény eledelt, 's mellette igyon bővön. Ha a' leírt orvosfág a' nyavalyának nehéz volta miatt használni nem akar, egy bölts orvost kell azonnal keresni, hogy az ő mély béléstásával az ellenféget meggyőzze; azután ismét mehet azon az úton az Orvos, a' hol az elébb megállott; azzal legalább azt a' hasznót tette, hogy a' rendes Orvosnak az orvoslás útját megkönnyítette, és a' beteg híjjába nem költő t.

Önként elhalgatom itt a' meleg láb vizet; mert ez eránt elébb az Orvost kell megkérdezai, ha valyon leszen-é haszna vagy nem, vagy árt-é? én láttam, hogy a' meleg láb víznek,

víznek, melly irtóztató, 's tsak nem halálos következései lettek, a' mikor az ilyen a' láb víz után fojtó hurútba esett, és tsak nem megfuladt. ŐrizkedjeteK azért falusi Borbélyok, és ne rendeljeteK orvosfágot kerti tzi-prusból, áloesből, fáfrányból, hevítő tincturából, borba főzött füvek, 's több ilyenekből, mert mind azok kotzkára teszik - ki az ember életét.

Annak a' kit a' hólnap szám gyakran az az minden 14 napba jár vagy igen erősen vagy on rajta, vagy a' rendes időnél tovább tart, azt javaslom, hogy bölts Orvost keressen: mert ha a' hólnap szám 15 esztendőös korába jön valakire, a' közönségesen hajlandó a' száraz betegségre; ha pedig valakin a' rendes időnél tovább tart, tarthat a' vízi betegségtől; ha pedig valakit bővön és rendeletlenül jár, a' rossz következésektől tartson.

A' Gyermek ágyasoknak a' szülés után való fájdalmairól.

Sok Afzszonyok tsak hamar a' szülések után gyakran olly irtóztató fájdalomba esnek, hogy inkább szülnének új gyermeket, mint sem azt a' fájdalmat szenvednék.

Orvoslása. A' bábaafzszony szorgalmasan azon legyen, hogy az Afzszonynak, a' ki szült, a' szülés után mindjárt békösse a' testét;

testét; hanem először mindjárt szorossan kötni nem kell, szorítsa inkább öszvébb minden három négy órába. Ha a' tisztulása nem akar jól menni, nézd-meg a' nyelvét a' betegnek, és ha az történetből, ragadós, nyálas, és tisztátalan, 's gyanakszol reá, hogy a' belek-is tisztátalanok, add-be nekik e' következendő, gyengén hajtó, 's fájdalom nélkül dolgozó hashajtó orvosságot, melly egyfzersmind a' tisztulást-is vizsgálja hozzá. Rp. Tinct. Rhei. Aquas Aqu. Laxat. D. W. aa. unc. 2. Laud. Liq. Syd. gtt. 20. Syr. Cich. c. Rh. unc. semis. M. D. S. Vegyen-be minden két órába két evő kanállal. E' mellett igyon gyakorta széki fű theát. Rakd a' kis hasát téjbe péppé főtt zsemlye, széki fű és bodza virág kötésekkel. Adj-bé minden három órába búza korpából, széki fűből készült klistélyt, mellyre minden jobban fog fordulni.

Ha a' nyelve a' betegnek tiszta, a' szájának semmi rossz íze nints, a' torkára semmi sem bőfög fel, úgy a' nyavalyának oka, a' méhnek rendkívül való érzékenysége, és ezen esetbe, ély az itt következő felette hasznos szerrel: Rp. Aqu. Fl. Chamom. Aqu. Menth. piper. ana. unc. 3. Liq. anod. min. Hoffm. drachm. 1. Land. Liq. Syd. gtt. 20. Extr. Flor. Chamom. drachm. 1. Syr. ejusdem dr. 6. M. D. S. Vegyen-bé minden két órába két jó evő kanállal. Idő közbe pedig igyon.

igyon egyszer mászor a' beteg széki fű theát. Ez egyszeribe enyhíti a' fájdalmat, és én számtalan sokszor tapasztaltam ennek nagy hasznát, és soha meg nem tsalt. Ki oíztottam próbára az én vigyázásom alatt lévő ke-
rületbéli Bábaafszonyoknak ennek Receptyét, és átaljába mindnyájan azt állították, hogy mindenkor és igen hamar használt.

A' Gyermekek ágyasok köles hideg- leléséről, vagy az úgy nevezett Frizliről.

Sok derék paraszt Afszonyokat azért ragad ez el, mivel többnyire rossz orvosfá-
gokkal, és hevítő szerekkel értetik őket a'
vén banyák. A' Frizli nem egyéb, hanem
az emberi testnek bőrén felemelkedett kü-
lömbbkülömbbféle nagyságú, színű, sokaságú
és formájú gombotskák. A' színe vagy ve-
ress, vagy fehér, a' bőrt égeti, vízketteti,
és a' midőn legjobban vízket meghámlik.
Mikor a' frizli veres, a' testbe lévő nedves-
ségek felgyúladott állapotba vagynak. Ha
pedig fehér kristály forma, jele, hogy a' ned-
vességek rothadnak. A' véres temperamen-
tumú vagy mérsékletű Afszonyokat legin-
kább veres frizli lepi-meg, a' melly több-
nyire soha sem veszedelmes. A' fehér pedig
a' gyenge, bádjadt, nyálas mérsékletű és rossz
nedves-

nedvesfégüeken szokott megesni, a' kik rofz-
szúl élnek, és a' kiknek életük neme ülő és
unalmas.

Jelci. A' Frizli hideg, mint minden for-
ró hideglelések bádjadtfággal, és futkosó hi-
deggel kezdődik, az ér lébesen vér, néha
kitsiny, néha feszült, a' beteg nyúghatatlan,
a' feje fáj, néha az óra vérzik, az álma nyúg-
hatatlan, rángatózik, az gyomra émelyeg,
néha hány-is, az hévfüge égető, és a' bőre
eleitől fogva száraz, melly után osztán bő-
vön izzad, szomjúhozik, nehezen lélegzik,
a' melyje szorúl, szárazon köhög, a' hása
megszorúl és feszül, a' torka és a' háta ge-
rintze fáj, mint szinte az ódala, kezei és
lábai-is. Negyed napon megnehezedenek mind
ezek, a' betegek igen nagyon izzadnak, víz-
ketnek, a' bőrök igen nagyon ég, kezeik és
lábaik zsibbadtak, éreznek a' kiütés idején
szúró fájdalokat, akkor kimutatják mago-
kat holmi apró tseresznye mag forma tso-
mótskák, a' mellyek veressek, vagy pedig
vízzel vagynak tele. Közönfégesen negyedik
vagy ötödik nap szokott kiütni, néha pedig
későbbben-is.

Okai. A' Gyermekek ágyasok frizliének
oka a' nedvesfégekbe hátra maradott tejes
nedvesfég, melly megszokott történni a' nagy
megindulás miatt, minémü, a' harag, méreg,
a' megrettenés; néha attól-is megesik, ha a'
beteg magát meghüti, a' kigözölgést vízfűza
veri,

veri, a' gyermek ágyi tisztulás rajta eláll, midőn t. i. a' gyermek ágyos első vagy második napon a' szülése után felkél, és alkalmatlan időbe a' konyhába, pintzébe, istállóba, tsürbe szellyel jár, a' szél vagy levegő ég járásának magát kiteszi, vagy a' házi foglalatosságai miatt, minémű a' főzés, mosás 's a' t. magát meghűti, vagy ha sok bor levest eszik, mézes bort iszik, pogácsával, hússal, 's egyéb ilyen kemény eledelokkal, és sok tsemegéssel él, vagy ha az ágyok nagyon puha meleg, 's a' szobát nagyon fűtik.

Orvoslása. Közönlégesen akkor veszik észbe, hogy a' gyermek ágyason frizli vagy, mikor az rajta kiütött. Mivel pedig az a' parafztoknál egészen szokásba ment, hogy ezt a' nyavalyát az ebbe halálos hevítő szerekkel orvosolják; szükséges, hogy a' Lelki Atya, vagy Seborvos megvesse minden mesterfégét, hogy a' haláltól a' szereztsétlent megmentse; itt az idővel valóba tréfálni nem kell. Egy embert szerető Pap itten sok hasznot tehet; itt fekszik egy szerentsétlen teremés, egy sok nevetlen gyermekeknek édes Anyja, a' kinek, óh fájdalom! nints tehetősége, hogy Orvost hívasson, 's azonba jelen a' halálos veszedelem. Az Orvosi szerekkel esmerős Lelki Atya az egyedül, a' ki itten legtöbbet használhat.

Ezekre kell pedig leginkább az ilyen beteg körül vigyázni, hogy az érverése mi-

tsodás, tellyes-é? sebes-é? vagy feszült; a' beteg nem érez-é az oldalába valamelly szúrást, és vallyon a' tisztulása valólággal elállott-é? Ekkor szükséges leszen mindjárt a' lábán eret vágatni, és a' izemermes testét meleg boritékkal borogatni, melly téjbe főtt lenmagból, és zsemlyéből készül. Ha az emésztete nem megy, gyakran kell klistélyozni korpából, izéki fűből, sóból, és valami kevés olajjal készült klistélyal, hogy pedig a' hasa mennyen, belől ezzel éllyen:

Rp. Mannæ Calabr. uncias duas. Solve aqu. fervid. q. s. Col. unciar. octo. adde Arcani dupl. tart. solub. ana. drachmas tres. Syr. Cich. c. Rheo. unciam unam et semis. Spir. Nitr. dulc. drachm. semis. M. D. S. Vegyenbe minden három órába jó négy kanállal elébb mindenkor jól felrázva. Közbe-közbe igyon etzettel készült savót langyosan, vagy ökör fark virágjából készült theát. Ezen gyenge hashajtóval, ha a' frizli vörös, mind addig kell élni, míg a' hévfég el nem múlik, és a' frizli meg nem érik, és nem hámlik, úgy mindazáltal, hogy véle fel kell hagyni bizonyos időbe, ha igen gyakran hajtya; ez a' hashajtó azért is jó, mivel a' paraszt aszszonyok az ő terheslégek idején sokat esznek, és sok rusnyaság gyűl-bennek öszve, melly ha lassanként belőlök ki nem takarodik, benne megfzorúlván halált okozhatna. Ha a' betegre hasmenés esik, meg nem kell állítani,

ri, hanem inkább minden két órába egy kanál rhabarbara tinktúrát kell beadni. Ez a hasmenés menti meg a beteget a haláltól. Ha a szája keserű, ha a hányás erőlteti, ha valami fősz felbőfőgései vagynak, ha a nyelve sárga nyálkás, adj neki kanálanként hánytató vizet, mind addig, míg nem hány. Ez nagyon megkönnyebíti, mint azt sok történetekbe nagy örömmel tapasztaltam, semmit ez nem erőteleníti a beteget, sőt ellenben minekutánna a sok epés rusnyaság belőle kitakarodott, jó ízű álomba esik, megnyugszik, és a mérges materia a testből, a kigőzölgő lyukakon annál szerentsébben kitakarodik. Midőn a frizli már magát mutatya, ha külömben másba hiba nints, igyon a beteg gyakorta savót, vagy gyenge bodzatheát, hogy a nedveségek illendően megvékonyítassanak. Ha a frizli a meghülés, vagy haragvás miatt visszament, hozass a Patikából két drakma kámfort, olvasd el ezt tíz lot bor etzetbe, és tíz tsepp jó erősségett borba, tégy hozzá két lot tükort, és ebből adj a betegnek minden két órába két évő kanállal, egyszerismind pedig a nyaka tsigájára, és a lába szárára hójag húzó flastromot tégy fel, hogy a már visszament frizlit a bőrre kihajtsa. E' mellett igyanak, a kik visszamentek, bővön savót, és a fellyebb leírt hashajtót vegyék finzsánként. Ha a hasa megvagyona felzülve, és fáj, vízbe

és tejbe főzzenek: széki füvet, és bodza virágot, és ennek a' levébe mártsan. k flanelt, vagy ruhát, 's azt valamennyire kinyomván borítsák bé véle jó melegen az egész hasát; lehet meleg fa olajjal, vagy az úgy nevezett lin mentum volatilevel - is melegen kenni a' hasát.

A' Fejér, a' roszz nemű frizlihez, midőn a' bádjattilag igen nagy, ha még fekete fókák is jönnek, orvost kell hívni, a' ki az ő orvoslái között elő veszi a' bort, jerva (Contrajerva) sárkány gyökeret, (Serpentarium Virginianum) kámfort, a' magokból nyomott tejet (Emulsionem) és a' hójaghúzó flastromot, a' szerint, a' mint azt a' körülállások kívánnyák; minden más egyéb nehezebb körülállásokba - is, hasonlóképpen az orvost kell megtudakozni.

Magatartás. Mind az igen meleg, mind a' hideg szoba ártalmas, legjobb a' mérsékelt melegfű. Mind étel, mind itala a' betegnek langyos vagy mérsékelt legyen, a' nyálkás leves, a' könnyű pép, a' főtt gyümölcs legjobb eledel. A' fejer ruháit gyakran kell változtatni, mellyeket melegen, és füstölve adjanak reá; a' meghűtés felette ártalmas, valamint szinte a' hirtelen való nagy megindulás - is.

J e g y z é s.

A' beteg gyermekágyasok körül, a' kiknél minden körülállás könnyen halálossá lehet,

lehet, a' lelki-Orvosfághoz jó idején hozzá kell nyúlni, főképpen ha a' fejér frizli mutattya magát, a' mellybe sokszor kevés órák múlva el jön az halál. Arra - is szorosau vigyázzon a' Lelki Atya, ha a' gyermek ágyosra nagy félelem esik, ha gyakran söhajtozik, gyakran ájúl, ha az álmából reszkelve felugrik, ha a' kezei és az ajaka reszket, ha a' hideg izzadság veri, szüntelen félve beszéll, nehezen lélekzik nyúghatatlanokodik, a' szemei könnyveznek, tsuklik, kedvetlen ábrázatot mutat, a' lélekzése szagos, kezei, és lábai hidegek, a' melye erőtelen, és a' hasába égést érez: mind ez igen veszedelmes a' betegnek, és minden környülállások, fájdalmak, a' férjétől, és gyermekeitől való elválásának szemei előtt való forgatása, a' haláltól való félelem, olly állapotba tesz a' beteget, hogy egyedül csak a' Vallás nyújthat neki vigasztalást.

Magok a' Férjfiak óltalmazhatják meg legjobban felelőseiket ettől a' veszedelmes betegségtől, ha azok iránt szeretettel, vigyázással, kedvezéssel vagynak az ő terhes állapotokba, a' mellyet mind a' józan okosság, mind a' Vallás, mind az Anyok méhébe lévő gyermek kíván. Szükséges azért a' jó Páfztornak, hogy az illyen házasságba élő mind két rendén lévő személyeket az illyes környülállásaikba kötelességeikre jól megtanítsak, a' mellyre a' jó és hív tanítót oktatni nem kell.

A' Gyermek szája kisebesedéséről, vagy gombájáról.

Az a' téj, mellyet a' kis gyermekek szopnak, sokszor ollyan tsípös, és rossz, az ő

testek gyakran úgy tele vagyont tisztátalan-
fággal, hogy alig hinné az ember; innen vá-
gyon, hogy a' most született, vagy még szö-
pös gyermekeknek közönségesen a' szájok
nyelvek kisebesedik. Melly nem egyéb, ha-
nem apró, gömbölyű, fejér sebetskék, mel-
lyek a' száznak belső részét, és a' nyelvet
ellepik, úgy hogy a' gyermekek a' fájdalom
miatt alig foghattyák meg a' tsets bimbóját,
's alig szophatnak, és e' miatt inkább éhez-
nek, és szomjúhozna, mivel alig mozdít-
hattyak a' fájdalom miatt a' nyelveket.

Orvoslása. Az Orvoslásba leginkább ar-
ra kell vigyázni, hogy az Anyának, vagy
a' Dajkának hívesítő laxatívát kell beadni,
mellynél fogva, az anyai tej által a' gyer-
mek-is kitisztul, melly végre legjobb az ezen
könyvbe gyakran előfordult Bétsi laxativa.
Ha mindazáltal a' gyermeket különösen aka-
rod laxálni, végy két lotot a' Rhabarbara
Syrupból, 's tégy hozzá 10 grán mágnesiát,
és adj ebből a' gyermeknek minden két órá-
ba egynéhány kávék kanállal.

A' száját és a' nyelvet pedig tisztogasd
's kenegesd ezzel. Végy két lot Rozsa mé-
zet, tíz grán fejér vitriolt, vagy gálitzkövet,
keverd ezt jól öszve. Valahányszor ezzel
megkented, mind annyiszor mártás ruhátskát
vízbe, és utólyára ezzel törölgesd meg a'
száját, és nyelvet, hogy a' tsipős nyáltól
megtisztuljon. Etől el ne ijesszen a' gyer-
mek.

meknek a' rivása, mert csak eleinte fáj az, azután pedig nem. En pedig az ilyen történetekbe mindenkor nagy haszonnal és bizonyossal éltem a' rózsza mézzel és gálitzkő spiritussal így, egy lot rózsza mézhez 7 vagy 8 tsépp gálitzkő spiritust tettem, bele penzlít mártván azzal kenettem a' száját, és mindenkor használt.

A' Szemnek Véresfégéről.

Mind az ifjak, mind az élemedett emberek között gyakran megesik, hogy a' szemek nagyon megfájul, és ezt mindennel 's többnyire rossz orvossággal orvosolják, melly miatt a' testnek, és a' léleknek ez a' nemes eszköze inkább romlik, mint épül. Az olyan gyermekek esnek bele leginkább, a' kik erős fajtot, 's egyéb ilyen rossz tápláló eledeleket esznek, benne sok rusnyafág vagyon, a' kiknek a' fejek egyszersmind sebes, sok kövér húst, és szalonnát esznek.

Orvoslása. A' rossz, és tudatlan Seborvosok a' szemnek egész orvoslásával éppen úgy bánnak, mint a' Vénaszfzonyok, többnyire meleg, lágyító kenőtsőkkel, kötésekkel, és igen meleg szemvizekkel értetik. Ez által a' szem még jobban neki tüzesedik, gyengül, és egyszersmind egészen elbádjad. Azonba a' hasba, és vérbe lévő okáról a' gonoszoknak nem is gondolkoznak, melly miatt ész-

tán a' szem mindég roszszabbúl - roszszabbúl lesz, 's elromlik.

Ha azért a' szemet gyógyítani igazán akarjuk, ha az nagy embereknél az érverés sebes, és tellyes, a' karjokon eret kell vágni, ezeknek-is az ifjabbaknak-is a' fülök tövire, vagy a' szemek végire piótzákat kell tenni, mellyeknek igen nagy a' hasznok. E' mellett éllyen a' beteg laxatívával, és vér tisztító szerekkel, még pedig olyanok legyenek a' hashajtók, a' mellyek azt a' szurok forma tsunyafágot kihajhassák a' testből. Hogy ezen tzelodat elérhessed, tsináltasd meg ezt a' port a' Patikába: Rp. Cremor. tart. Arcani duplicati ana. drachmas tres. Pulv. rad. Jalap. Sacchar. alb. ana. drach. 2. M. F. Pulvis D. S. Az gyengébbek minden három órába két jó késheggyel, az öregebbek pedig négy jó késheggyel vegyenek-be vízbe, vagy szilva lévbe. Ezzel egynehány napon fojvást kell élni, azután pihennyen egynehány napot a' beteg, 's kezdje-el újjra a' véllé való életét. Sokszor a' parafzt embereknek ezzel az orvosfággal a' mondott mód szerínt két 's három hétig - is kell élni. Ha a' nyaka tsigájára, és a' lapotzkájára köpölyt raknak-fel, annak-is igen nagy haszna vagyon. Ha a' szem fájdalom nedves, vagy könnyvezéssel vagyon együtt, hójaghúzó flastromot kell a' nyaka lapájára vagy a' karjára tenni, és azt jó darabig nyitva kell tartani. Igen áldott orvosfág,

fág, és majd mindent fellyül mül a' legnagyobb tüzeségébe is a' szemnek ez: Rp. Pomor. dulc. q. s. his inmittantur G. Gall. villior. aliquot frustra, et assentur sub cineribus Pulp. per. Setac. traject. unc. 1. vel adde Micæ panis albiss. drachm. 6. Croc. Austr. scrupul. 1. album. ovor. in liquor. conquass. q. s. ut F. Cataplasma. S. Gyakran kösse a' szemét véle jó melegen, a' mint elálhatja; NB. de tsak mezítelen kell a' szemre borítani.

A' vér tisztítás végett igyon a' beteg egy darabig gyakorta etzettel készült savót, vagy élyen a' következendő vér tisztító itallal: Rp. Radic. Gram. Bard. ana. uncias 3. Fœniculi - Liquir. ana. unciam unam. Ligni Gvajac. uncias duas. Fl. Verbasco. bellidis ana. manip. duos. M. D S. Főzzenek-meg minden nap belőlle két jó marokkal három megszely vízbe, mellyből minekutánna megfürödött, igyon minden két órába egy ivő pohárral langyosan. Ezzel élyen jó darabig a' beteg, és minden estve tsináltasson magának láb vizet korpából, hamuból, és sóból.

Ha pedig a' szemfájás száraz, külső orvosfágnak legjobb ez: Rp. Acet. Litharg. concentr. unciam semis. Aqu. Rosar. uncias sex. Sal. Amm. drach. semis. Spirit. vini rectificati drachm. duas. Misce. Minden két órába áztass bele ruhát, 's azzal borogasd a' szemet.

Ha a' szemnek a' gyúlladása nedves, ez-
zel éily: Rp. Aceti Litharg. unciam semis.
Aquæ Rosar. uncias sex. Lapid. Divini drach-
mam unam et semis. Spir. Vini rectific. drach-
mas duas. M. D. S. Minden két órába ász-
tass bele ruhát, és borogasd azzal a' szemet.
Igen sok történetekbe nagyon hasznos, ösz-
lató, és erősítő szem víznek találtam az itt
következőt, mellyel ha bírunk, sok más szem
víz nélkül ellehetünk: Rp. Aquæ Rosar. un-
cias sex. Sacchari Saturni, Spir. nitri dulc.
Vitriol. albi ana. drachmam unam semis. Di-
geratur in loco calido, filtretur per chartam
bibulam. S. Lefekvéskor tseppents a' szemed
végire három tseppet, és bele ruhát ásztat-
ván tedd a' szemedre.

Jusson eszünkbe, hogy a' fellyebb emlí-
tett szereknek főképpen a' laxálóknak, és vér-
tisztítóknak, vagy meg kell előzni a' külső
szerekkel való élést, vagy pedig egyszersmind
keil velek élni, különben kevés vagy semmi
haszna sem lelzen ennek a' jó szem víznek,
mert a' fő oka a' szem fájásnak, melly a' ned-
veségekre van, ki nem takarodik. Az öre-
gek szem vize, minthogy ők hideg természe-
tűek, mindenkör langyos legyen: ha pedig
a' hévség nagy, és a' beteg ifjú, a' test vé-
res, az orvoslág mindenkör hideg legyen,
mert így mind jobban erősít, mind jobban
öszlat.

Magatartás. Távoztasson - el a' beteg fok ideig mindent valami kövér, savanyú, fajtos, nehéz eledelt, bort, pályinkát; ellenbe tartsa magát melegen, a' nedves hidegbe mezt láb ne járjon, a' szemeit ne dörgöllye, sem ne vakarja.

A' hideg víznek, és egyéb hideg kötéseknél hasznairól, a' testnek külső sérelmeibe.

A' hideg víznek, és egyéb hideg kötésnek a' testnek megsebesedésébe való nagy haszna tudva vagon minden ifjú újabb Seb-orvosoknál. Csak az a' kár, hogy igen sok Seb-orvosok erről, semmit sem nem olvastak, sem nem hallottak. Ezek az ő régi szokások mellett maradván a' főnek veszedelmes sebbeibe mindenkor az meleg kötésekkel élnek, úgy szinte más megsebesítésekbe is; szükség azért ezeket énnekem a' jó útra vezetnem.

Feltetsem azért ezt a' történetet: egy embert megsebesítenek éles, vagy tompa eszközzel, vagy leesik az magosról a' feje tetéjére, vagy más tagjára. Ha ilyenkor, kivált meleg nyárba az ember az illyet meleg kötéssel köti, mi lesz belőle? Felelet: a' fő a' megsebesítés által megvagon törve, rázodva, következképpen él vagon gyengülve az a' rész, a' hol a' seb vagon, a' vér
a' se-

a' sebes részre sebesebben foj; tégy most reá fűből készült meleg kötést, ezt a' részt még jobban egyengíted, és erőteleníted, a' vér ide bővebben foj, a' bőr allyát jobban befuttya, ez itt elromlik, megrothad, a' seb megromlik, megtsípösödik, bűdösödik, melly olztán a' többi nedveségeket megrontya, megfenesíti, és lassú halált okozhat. Nem jobb-é tehát az illyet így orvosolni: a' sebet jól kimosni kelletik, ha a' bőr allyát a' vér elfutotta, azt fel kell metszeni, 's a' vért onnan ki kell venni, a' sebet jól ki kell tisztítani, és ezután borogatni, míg jobban nem lesz az a' következő hideg kötéssel.

Vegy 20 font, vagy mellyely közönséges hideg vizet egy ittze borettetet, két lot fálétromot, négy lot szalamiakat, márts bele négyfzeresen öszve hajtott ruhát, fatsard - ki azt jól erőssen, 's tedd azt a' sebre, vagy még helyesebben, borítsd be velle az egész fejet. Az e' fzerint készült orvoslagot hideg helyen kell tartani, és ha elfogy, újjat kell készíteni.

A' bőv vérűeken, és erőss munkával élőkön az első napokba egyszer vagy kétfzer eret kell vágatni, hogy az ekkor támadott seb hideglelés bizonyos határok közzé szorítsasson, és a' vérnek a' főre való sietése megakadályoztasson.

Belső orvosfága, mellyel ez alatt élyen; legyen ez a' mérséklő 's enyhítő por: Rp.
Crem.

Crem. tart. unciam sem. Pulv. Antispasmod. Stahl. drachm. tres. Elæos. aur. unciam sem. M. D. S. Vegyen be minden négy órába három jó késheggyel vízbe.

Nyárba, és nagy hévfégbe igyon a' beteg jó friss etzetes vizet, vagy Limonádát, vagy pedig íróf. Télbe pedig és a' nedves hidegbe, jobb mindent langyosan, vagy mérlekkelt melegen innya.

Ha valakinek azonkívül, hogy a' feje megsebesítetett, más tagja is szenved sérelmet, vagy el-is tört, azt Seborvosra kell mindjárt bízni, de úgy, hogy e' mellett a' főnek a' férelme a' leírt mód ízerint orvosoltasson. Ha valaki a' testének nagy megrázódása miatt a' májjába, lépébe, vesejébe, vagy melyébe, vagy akárhol másutt fájdalmat, vagy szúrást, vagy idő változást jelentő valamit érez, élyen e' következő Theával: Rp. Florum Arnice m. 4. Hb. Cardui Bened. Hb. Trif. fibrini ana. m. 6. incis. M. D. S. Fű szerek, mellyekből minden reggel főzz-meg egy ittze vízbe egy marokkal egy fertály óráig, és adj ebből a' betegnek minden három órába két finzsával tzukrosan, és ezzel minden nap így kell élni, míg a' dolog végre nem hajtódik.

Ennek a' Theának az a' különös haszna, hogy az egész testbe akár hol megaludt, és sürü vért meghígíttya, felolvaszttya, elofzlatttya, és a' vizellet által a' testből kihajttya.

Tartsák meg ezt magoknak a' kőművesek, átsok, házfedők, és mindenek, kik a' gyűmölts szedésbe, dióverésbé foglalatoskodnak, 's magosról leesnek, és ennél fogva idő változásokat jelentő valamit kapnak, hogy ez a' thea minden későbbi fájdalmat egészen megorvosol, főképpen ha az ezzel való élés előtt a' beteg ennet vágta, mellynél fogva a' vér hordó ereken annál könnyebben áthat az alunni kezdett vér, és meghiúsul.

Az etzetes hideg vízből kézfűlt, 's egyéb ilyen kötések igen hasznosok, még a' gutaütésben is, a' naphévlégtől eredt mély álomban, a' nagy fejfájásba és szédelésbe, a' tag elesésébe, az elmének gyengülésébe, a' fekete hájogba, és a' szemnek az elesésétől való nyavalyáiba, az ájulásba, a' hidegleléssel járó, és régi elmetébolyodásba, a' forró nyavalyába, a' fekvés miatt való kisebesedésbe, 's megtörődésébe a' testnek, a' kifizámodásba, a' hideg brantba vagy fenébe, és egyéb ilyenekbe.

Azon környülállások, a' mellekbe a' hideg kötések hasznosok.

Az ifjú, és még nem igen idős, heves, véres, kolerikus embereknek minden kifogás nélkül jó. Nyárba, a' mint csak lehet, olyan hidegen kell feltenni a' kötést. Ellenbe télbe,
a' szo-

a' szoba melegségéhez legyen mérsékelve, különben hideglelést szerezhet; legyen azért az hideg, de ne olyan mint a' jég.

Ellenbe több kárt, mint hasznot tesz, a' hideg, nyálos természetű, puffadt, igen gyenge, 's beteges emberekbe, a' kikben a' vér lassan foly, úgy szinte az öreg embereknek is. Az ilyeneknél se nagyon meleg, se hideg ne legyen a' kötés, hanem mérsékelt, vagy inkább meleg mint hideg. Itt a' példa reá:

Egy mintegy 66 elztendő s vén, fősvény mord leány az ő tsüre padlására felmegy, hogy a' gabona kévéket megszámlálja, mivel másoknak nem hitt. Le akarván jöni a' lajtorja megsuszamodott, leesett a' kemény földre, és eltört a' tsontja. A' Seborvos azt mindjárt öfzve rakta szerentsésen, az öreg leány ezután meglehetősen meggyengült, ez okon még egy más Orvost is hívtak: együtt abba egyeztek-meg, hogy a' lábát hideg kötéssel borogassák, erre még rofzszabúl lett, 's ugyan azért le-is mondott az Orvosairól. Ezután hívtak hozzá egy véa kurusolót, ez megnézvén a' lábát, elmegy a' kertbe, hoz egynehány marok zsáját, rozmaringot, kakukfűvet, levendulát, 's kér egynehány ittze ó bort, abba megfőzi szagos fűveit, bele márt egy darab ruhát, kinyomja, és ezzel borogattya éjjel nappal szüntelen a' felette hideg lábot. Erre a' vér hordó erek megkezdettek melegedni, a' fájdalom megszűnt, a' dugulás elosz.

előzött, a' vérnek fojása a' fenésedni és meghalni kezdett lábba helyre állott, és a' fojó vér újj balzsamot önthetett a' sebbe, és a' fájdalmas leány, a' kinek már a' lábát elakarták vágni, szerentsésen meggyógyúlt. Ez az oka, hogy gyakran a' közönlég bizodal-
mát a' valófágos Orvosok elvesztik, mivel az ilyen ezer mesterek tsupa vak szerentséből sokszor némelly történetekbe legítenek. De az-is igaz, hogy tegyenek a' valófágos Orvosok, és Seborvosok Izáz hafznos és nagy Curát, nints annak olyan híre, mintha egy vénafszony egyszer talál hafználni valakinek. Ellenbe, ha az Orvos egyszer elhibázza a' dolgot, jaj annak. Így megy ez a' dolog kivált a' falukon; ezer hibájának a' parasztnak nints híre, egy történetből esett virtusa pedig betölti a' világot. Mindazáltal a' fellyebb előadott történetből megtanúlhattya mind a' belső, mind a' Seborvosok, melly vígyázva kellessék bánni a' hideg kötésekkel, és melly nagyon kellyen vígyázni az ezel való élésbe, a' temperamentumra, a' nemre, az élet nemére, az élteslégre, a' betegnek idejére és teste minémű állapottyára, vagy dispositiójára; mert megesik, hogy a' mi egynek hafznál, az árt másoknak sokaknak; azért nem kell minden megvizsgálás nélkül, minden magános személynek adni valamelly különösön ditsért orvoslágot.

Nem álhatom-meg, hogy elő ne hozzak itten egy megjegyzésre méltó történetet, mellyből meglehet látni, melly veszedelmes dolog legyen egy dologból a' másikba nagy ugrással menni által. Az újj Orvosok nagyon javasolják a' kis gyermekeknek hideg vízzel való mosatásokat, és füröztéseket, mivel az a' testet erősíti, és a' fojosótól mególtalmazza. Ezt olvasván egy bizonyos bábaafszony valamelly könyvből, azt munkába vévén mind addig így fojtatta, míg z' következő történet attól el nem rettentette. t. i.

Egy bizonyos reggel felvesz egy kis gyermeket a' böltsőből, kifáslizza, a' ki éppen akkor izzadt, hemártya a' spongyiát az igen hideg vízbe, 's azzal a' kis ártatlannak egész testét megtörölgeti, és mossa. Ekkor a' testen lévő számtalan kigőzölgő lyúkak öfzve vonúltak; ritt sitt a' kiseded, de biz arra nem vigyáztak, hanem tsak mosták, egyszer a' kiseded tsak elhalgat, az ortzája, és az egész teste neki feketedik, a' lélekezete megáll, röviden, és szaporán tsuklik, 's meghal.

Kérd-meg most az örökkévalóságba lévő kisededet, hogy ki küldötte őtet idő nap előtt olly idején ide? Azt feleli bizonyosan: az én dajkám, de tsak mint eszköz, ő engemet szeretett, engem erőssé és a' fojosó nevű nyavalya ellen bátorságba akart tenni a' hideg vízzel való mosás által, annyiba halá-

Jomnak az Orvos az oka, hogy ő az hideg vízzel való mosásomat minden meghatározás nélkül javasolta az írásába. Bár mászszor a' hív Orvosok arra tanítanak meg a' dajkákat; hogy meg kell ugyan a' gyermeket tiltogatni, mosni hideg vízzel, de nem mindjárt mikor a' bőltöbbit felveszik, hanem előbb meg kell törölgétni ruhával, és szárazítani, a' házba fel 's alá hordozni egy darabig, 's azután kell megmosni nyárba mérséklett hideg vízzel, az az ollyannal, a' melly sem meleg, sem hideg, hanem ollyan, mellyet a' gyenge kisdéd kiálhat; télbe pedig mindenkor inkább langyos legyen, mint hideg a' víz, így osztán nem lesz ennyi áldozattya az ostoba mosásnak, vagy füröztetésnek.

A' Sárgafágról.

A' Sárgafág az epének természet feléts való vizfiza fojása a' vérbe, és egyéb nedveslégekbe. A' betegnek egész teste ebbe, még a' szeme fejére is sárga, és néha mindent sárgának lát; a' vizellete ollyan sárga, mintha sáfrány volna benne, a' hasa többnyire meg van szorúlva, és közönségesen az emésztete fejer, mint a' kutya szar, mellyet album græcumnak hívnak; a' bőre a' hasán szaraz, az egész teste fáradt, és rest; valami nem jót érez a' gyomrába és a' bélkébe a' rossz emésztés miatt.

Orvoslása. Ha a' beteget a' hideg nem leli, hanem még feljár, add neki ezt a' felolvasztó port: Rp. Cremor. tart. solubilis. Arcan. dupl. ana. drachmam unam. D. S. Vegye - be mind. estve lefekvéskor tiszta vízbe. Más nap reggel adj neki hánytató vizet kamalanként míg nem hány, 's igyon reá langyos vizet, vagy gyenge theát. Negyed nap múlva újjra vehet hánytatót. Minekutánna ezt először vette, ezt az itt való felolvasztó és gyengén laxáló port kell neki adni: Rp. Crem. tart. solub. Arcani duplicat. Pulv. rhei. elect. ana. drachmas tres. Elæosach. citr. drachmas duas. M. D. S. Vegyenek belőlle a' nagyobbak minden három órába négy jó késheggyel vízbe. E' következő piluláknak is nagy hasznát tapasztaltam mindenkor a' hánytatóval együtt. Rp. Sapon. Venet. Rhei elect. drachmas tres. Extr. Cich. Sylvestr. Extr. Fumar. ana. drachmas duas. Terebinth. coct. draehm. unam. Kermet. miner. gr. 24. Syr. Fumar. q. s. ut fiant. pil. ponder. gr. trium. D. S. Minden reggel, és estve vegyenbe nyóltzat az idősebb, az ifjabb pedig ötöt, vagy hatot. Az alatt, míg a' beteg ezekkel a' pilulákkal el, minden ötöd nap reggel szoktam beadni két, az erősebbeknek pedig három lot keserű sőt, melly által a' mi a' más szerrel felolvasztot, a' testből kihajtatik. A' következő Liktáriom - is hasonlóképpen igen hasznos: Rp. Pulv. Rhei elect. Cremor. tart.

solubil. Sal. Glauber. aa. drachm. tres. Extr. Fumar. drachm. duas. Conserv. Nasturc. aquat. Oxymellis Squill. ana. unciam unam semis. Syr. de Manna unciam unam. Aqu. Fumar. q. s. ut Elect. fluidum. M. D. S. Vegyen - be minden három órába egy jó evő kanállal. Mind az öregek, mind az ifjak bevehetnek egyszer - egyszer ennyit, mivel ez mind felolvasztó, mind pedig gyengén laxáló erővel bír.

Ha ki az híg orvoslágot örömeztobb veszi, annak kedvéért jó lesz ez. Rp. Rad. Rhei unciam semis. infund. aqu. fervid. per $\frac{1}{4}$ hor. Colat. unciarum decem adde Mannæ Calabr. unciam unam. Extr. Cich. drachmas duas. Oxymell. Squill. unciam unam semis. M. D. S. Vegyen - be minden három órába négy evő kanállal, mindenkör jól felrázva. Ezt így vegyék a' nagyobb emberek, a' kisebbek pedig csak két evő kanállal vegyenek minden három órába. Idő közbe igyon a' beteg borettzettel készült tzukoros savót, vagy Szeltzer vizet, vagy pedig főtt árpa levét etzettel, és mézzel, hogy a' fűrű, és ragados epe felolvadjon, és meghígullyon. A' hasát kennyék kétszer napjába meleg len - vagy faolajjal. Ez által hamar, és szereztsésen elmúlik a' sárgaság. Nem használ itt semmi nyakba kötő orvoslág, sem a' vizellettel megtöltött, s kénnybe felakasztott sárga répa, sem az Aloes tinktúra, sem semmi más boldtlágok, vagy az Olajhárosok kenőtsei. En javas-

javaslom, hogy senki a' Patikából Recept nélkül Orvosfágot ne hozzon, és a' pénzét ne vesztegesse; már oda fellyebb megmondottam, hogy Iok Patikákba mint van a' dolog.

Magatartás. Az eledelt a' betegnek könnyű emésztetű legyen; ártalmas minden téztás étel, hüvelykes vetemény, sajt, vaj, kövér hús, és egyéb ilyenek: jó ellenbe a' zöldfég, riskása, árpakása, főtt gyümölcs, főtt saláta, és gyökerek, ha savót vagy vizet bővön iszik a' beteg, nagyon siettetí a' meggyógyulást.

A' Gelesztákról.

A' Geleszták, az emberi testnek titkos kofztosi, nem mindenkor olyan veszedelmek, mint azt Iokan hiszik; mert vagynak valósággal igen Iokan mind a' gyermekek, mind a' nagy emberek között, a' kikbe elztendőről elztendőre megvagynak ezen vendégek, a' nélkül, hogy tőlök valamit szenvednének. Tojásai a' gelesztáknak a' testbe az ő eredetét nem veszik, mint Iokan hitték, és hiszik még most - is, de hibáson, a' Iok sajt, kenyér, téztás étel, gyümölcs, és egyéb ilyen ételtől; ha nem nemzetnek és születnek, tápláltatnak, terjednek az emberi testbe, mint egy bizonyos nem a' másikba, és a' mellyek éppen tsak az emberi testbe élhetnek és szaporodhatnak, azonkívül pedig nem. A' ge-

lelzták tsupán magokba gondoltatva nem nyavalya, ha azonba más környűállások is vagynak véle együtt, mint a' fok nyálosfág, savanyűfág, megdugűlása az vékony beleknek, már ekkor méltán nyavalyának lehet tartani, és mint olyan dolgot, mellynek rossz következesei lehetnek, Orvosi kéz alá kell bízni.

Jelei. A' bizonytalan jelek közzé tartozik a' megfeszűlt, kemény, és felfűvódott nagy has, a' szorűlás néha, néha pedig a' has menés, melly olyan mint az őszve vágott tojás, az illyennek a' vizellete néha tiszta, néha zavaros, vagy téj forma, a' szeme körűlete kék. A' szemek fejeére a' gyermekeknek vagy barna, vagy feketés, és mélyen fekszik benn a' főbe, nagyon szeretik a' kemény kenyeret, és a' savanyű eledeleket, mikor alufznak, víz foj-ki gyakran a' szájokból, az orrokat gyakran piűzkállják, közönfűgesen valami tsiklandoztató huruttyok vagon, a' testek halavány, felfűjódott, a' hűvfég néha megfuttya, hirtelen éheznek, mindenféle kitsapásainak, és kisebeseéseinek a' testnek kivagynak téve, álmokból gyakorta felugranak, és kiáltanak, néha magokat őszve húzzák, sikoltanak, a' térdeket a' melyekhez húzzák, mikor alufznak, a' szemek félíg nyitva vagon, a' lábaik őszve dagadnak, néha meglágyűlnak, és puhűlnak. A' szeműrem testek a' férjű gyermekeknek valamenyire

nyire előre van görbülve, és vizes vagy eves hójagotskák támadnak rajta. A' Leánykák-
nak pedig a' szemérmes testnek gyakran meg-
dagad, és feifúvódik. Reggel mikor felébred-
nek a' gyermekek, a' vizet nagyon kívánnyák.
És ezek valának a' gelesztának kétféles jelei,
mellyek t. i. az ő jelenléteket gyanússá teizik;
a' legtsalhatatlanabb és bizonyosabb jele az,
ha az valakitől, vagy elevenen, vagy dög-
lötten elment.

Nemei a' gelesztáknak ezek: pántlika
gelesztia, gömbölyű hofzfú gelesztia, és ku-
katz gelesztia; vagynak még ezeken kívül
más nemei-is a' gelesztáknak, mellyeket a'
bölts Orvosi szemek tapasztaltak, de a' mel-
lyek már ritkábban fordulnak elő, leginkább
amazok lakoznak az embereknél.

Orvoslása. Ha valakinek Pántlika ge-
lesztája vagon, mindjárt bölts belső, vagy
Seborvost keressen, mert ott a' dolgot erős-
sen kell fogni, az Orvosi szereknek illendő
mértékére, elegyítésére, a' betegnek éltesfé-
gére, temperamentumára, vagy teste mér-
lékletire, erejére, szorosan kell vigyázni, mi-
vel ennek a' tirannus Robespierrenek különös
Guillotint kívántatik a' halálára.

A' hofzfú gömbölyű gelesztia ellen igen
sok jó orvosfágok találtattak, a' következen-
dőnek mindenkor különös jó hasznát tapaszt-
altam: Rp. Sem. Cinæ elect. Pulv. rad. Val-
ler. Sylv. ana. drachmas 3. Pulv. rad. Jalap.

drachmam 1. Salis Glauber. drach. 3. Tart. emet. gr. 3. Oxym. Squill. drachm. 6. Oxym. simpl. unc. 2. Syr. Flor. Perfic. unc. 3. M.D.S. Reggel 6. 8. és 10 órakor vegyen-be egy jó evő kanállal, így tselekedjen az azután való napokba-is az Orvosság hátra lévő részével. Ez a' nagyobb idejűeknek való.

A' hat esztendőös gyermekekről 12 esztendősig, tsak felét kell elkészíttetni, és a' fellyebb nevezett idő szakaszokba adni kell a' betegnek mindenkor fél kanállal. Három esztendőös gyermeknek hat esztendősig, tsak harmad részét kell elkészíteni, és délelőtt minden két órába vegyen-be egynehány jó nagy kávé kanállal; e' mellett a' mennyire tsak lehet, magokat az ételtől meg kell tartóztatni a' betegeknek.

Ez az Orvosság felolvasztya a' geleszták nyálát, a' nyálot, epét, savanyúságot, a' gelesztá tojásait, és magokat a' gelesztákat vagy betegen, vagy dögölve a' testből kihajtya; és ezzel az Orvossággal sok paraszt gyermeket kiszabadítottam a' nyavalya törésből, mellybe a' geleszták és más egyéb tisztátalanfágok miatt estek.

A' kukatz geleszták, mellyek a' fajt féreghez hasonlók, többnyire tsak a' vég bélbe múlatnak, és minthogy e' mellett többnyire az embereknek jó egészségek vagyon, keveset gondolnak vele. Ha őket útnak akarod igazítani.

zítani, köss egy madzagra egy darab szalonnát, tedd azt az alfelibe, 's hadd ott állani egy darabig, 's azután húzd-ki, meglátod, hogy a' szalonnával együtt kihúztad őket-is, és ezt tselekedd mind addig, míg a' többit-is ki nem szeded ekképpen. Jó ezek ellen a' hideg vízből, és olajból készült klistély, vagy ha ugyan azt veres borból és konyha sóból készítik, mellyek által bizonyosan egészen kihajtatnak, főképpen ha megédesített kényszerrel készült hashajtót adnak-be, ugyan akkor tájba.

A' Köröm méregről.

A' Falusi fehér személyek vagynak leginkább ennek kitéve, azokra az emberekre esik a' köröm méreg leggyakrabban, a' kiknek nedvesfégek tisztátalan, a' kik a' meleg vízből hirtelen nagyon hideg vízbe nyúlkálnak igen gyakran egymás után. Ez okon a' férfiak ebbe kevesebbet szenvednek. A' fájdalom az újjba sokszor elszenvedhetetlen; látam olyan szolgálot, a' kinek karját, lapotzkáját, fogait-is szaggatta a' fájdalom. A' gyulladás az újja hegyén a' betegnek lüktet, és annyira dühösködik, hogy a' beteg éjjel nappal nem tudja mit tegyen a' fájdalom miatt. Sem étel, sem ital, sem álmom nem kell, fél ájulásba mibe esik.

A' Gyúladásnak a' félzke vagyon 1-szor vagy a' felső bőr alatt, vagy 2-szor a' bőr alatt lévő kövér hártvába, vagy 3-szor az őszve kötő inba, vagy pedig 4-szer éppen a' tsontot feddő hártvátskába. Mentől nagyobb a' fájdalom, a' gyúladás, a' hideglelés, annál mélyebben ül a' gonosz. És ámbár senki egész bizonyossággal nem állíthatja - is, melyik részbe vagyon gyökere a' gonosznak, éljen még - is a' következendő ártatlan, de még - is jó orvosággal.

Orvoslása. Vigyázva, vagy éppen nem kell élni a' nagyon szorító szerekkel, minémük az ólomból készűltek, minden avas írak, és egyéb illyenek. Jobb lessz. Tsinálj szűllő venyige hamuból, jó erős lúgot, töltsd egy alkalmas edénybe, ebbe tegye a' beteg az újját, olly melegen, a' mint tsak elálhatja, tartsa benne ugyan tsak soká, és ha hűlni kezd, tölts hozzá újjra meleg lúgot, hogy legyen egyenlő melegsége szűntelen a' lúgnak. Ez ha még a' nyavalya az elején van, a' tüzesléget eloszlatja, vagy ha nints megérleli, és még a' matériát - is kifzedi belőle tsudálatoson. Babelin Seborvos Úr pedig egy darab májjat megkent Neápolisi írral jó bőron, mellyet készítenek egy forma mértékű kényesöböl és Venetziái terpentintből, és azt kötötte a' fájós újjra egyszer - egyszer 24 óráig, és tízfzeri kötés után a' beteg meggyógyúlt. N. B. A' májjat, ha van benne mód, meg-

meglehet újjítani, ha nints azt-is fellehet új-
 ra tenni, a' melly már egyszerre rajta vólt.
 En pedig magamat illyen állapotba, a' mi-
 kor a' fájdalom miatt, melly a' karomat-is
 szaggatta, majd helyemet sem találtam, ez-
 zel orvosoltam: Vettem tojás sárgáját, tet-
 tem belé annyi sót, valamennyit csak bévett,
 egy Úri Afzszonyfág javaslásából, és míg az
 asztalánál ültem, meggyógyultam. Ha pedig
 ezen mondott útakon el nem lehet ofzlatni,
 főzess egy kevés ideig egynéhány ittze vízbe
 búza korpát, és széki füvet, a' leszűrt levét
 meghütöm, hogy langyos legyen, ebbe tet-
 tem a' betegnek nem csak a' kezét; hanem
 az egész karját-is napjába hatszor minden-
 kor fél óráig; e' meglágyítja a' bőrt és az
 ereket, a' mérget belőlről ki felé húzza, a'
 feszülést rendkívül enyhíti, és a' lüktető fáj-
 dalmat, valahányszor a' fördőből a' kezét ki-
 veszi, mind annyiszor egy kevés kámforral
 elegyült szöllő zsírral, vagy fehér májva ír-
 ral borítom-bé az újját. Ha egyszer evesed-
 ni kezd, és megérik, kimettzetem, és a' szöl-
 lő zsírral mind addig rakom, míg meg nem
 gyógyúl. Ha pedig a' gonosz mélyen van az
 őszve kötő inba, vagy pedig éppen a' tsont
 hártába, idejébe mettzést teszek a' bőrön,
 hogy a' gyúladás friss levegőt kapjon, és a'
 tsípősfég kiszívárogon, külömben az in vagy
 haj nevelő brantot kap, és az újjnak tsuk-
 lója könnyen elromolhatna a' tsont fene vagy
 szú

Izú által, a' mikor ofztán el kell vágni az ízet. De ha jó idejébe kimettzódik, és Basilikon árral köttetik, nem lehet félni semmitől. Tartsátok ezt meg jól ti értelmes Falusi Borbélyok, kik között száz tsupán olvasók között, alig vagyom egy, a' ki egy köröm mérget megtudna gyógyítani. Nem legíthet itt semmi igézés, reá olvasás, titkos babonafág, és egyéb ilyenek; hanem tsupán tsak a' jól rendelt Orvosfágok.

A' Láb dagadásról.

A' mennyire én tapasztaltam, az ilyen daganat mindenkor leginkább az olyanokon történik - meg, a' kik sokat ülnek vagy álnak, és illy állapotba kevés mozgást tesznek, ide tartoznak a' szabók, vargák, takátsok, fazékasok, bodnárok, bányászok, verem ásók, minden ülő és álló mester emberek, a' páztorok, juhászok; továbbá a' szakátsok, a' kik télen a' nagy tűznél felyül majd elégnek, alól pedig a' hideg miatt majd megfagynak. Az Aszfzonyi nem közzül leginkább azok szenvednek ebbe, a' kiknél a' tisztulás rendetlenül jár, főképpen pedig, a' kiknek rosz, vizes, nyálas, lankadt vérek vagyom, és az ereik gyengék. Azok, a' kiknek nyálas fel-fávodott mérsékletek (temperamentum phlegmaticum) vagyom, a' kik kövérek, és a' hajok nagy, és annak megtöltésébe áll ezek,

ked-

Kedvek, egy szóval az ezem ifzöm embe-
rek, és az ötven esztendő megmaladott asz-
szonyok, kiknek havi tisztulások elmaradt.
Az író Társaság, a' melly egész nap egy
helybe ül, a' kövér, potzkos Aszszonyok,
a' kik szüntelen tsak házallanak, és azon egy
helyen fél nap-is elülnek, a' hipokondriába
szenedők, és az olyanok, a' kik azt hiszik,
hogy ha a' székről felkelnek, hamuvá omlik
a' testek. A' bolond igen fősvények, a' kik
örökké otthon őrzik a' kintseket, főt magok
az Orvosok-is, a' kik kotsin vitetik mago-
kat a' betegjeikhez, és alig tesznek egy két
lépést, a' nagy Urak, 's Úr Papok, a' kik alig
tanúltak annyit a' filozofiából, hogy az okos
teremtésnek lábán-is kell járni nem tsak ko-
tsin, a' szegény Apátzák, a' kik egész éle-
tekbe a' klastromba zárva lévén a' járást-is
elfelejtik.

Orvoslása. Mivel a' láb daganatnak az
okai olly szövevényesek és sok félek, hogy
erről egész könyvet lehetne írni; azért én
itt tsak az ollyan ártatlan orvosfágokról fo-
gok emlékezni, a' mellyeknek mindenkor
nagy a' hasznok, ellenbe pedig soha sem ár-
tanak. A' hideg daganat nem szenved sem-
mi külső nedves kötést, vagy láb vizet, ha-
nem ide meleg ofzlató száraz kötés kell, a'
melly pörkölt korpából, széki fűből, közön-
séges sóból bővön, és valami kevés kámfor-
ból készülyön, és ezzel borogassa egy dara-
big.

big a' lábát, zatskóba téve. Reggel, és estve pedig füstölni kell fojosó por füstivel vagy fenyőfával, és ezzel füstölt meleg flanellal vagy harisnyával kell dörgölni mintegy egy fertály óráig; ez a' meggyengült tagot megmelegíti, oszlattya, és megerősíti egyfersmind, és elébbeni erejét vizsgálja adja. A' nedves kötések, és a' tüzes spiritusokkal való kenések a' daganatot inkább nevelik, mint sem kissebbítik, kivéven mindazáltal itt a' Goulárdtól talált ólom vizet, a' melly mindenkor használt.

Hozattam t. i. pint számra a' Patikából a' Goulárd ón vizet, mellyet megmelegítvén négyszeres ruhát mártottam bele, 's azt jól kifatsarván, azzal borogattam a' dagatt részt minden fél órába; ez megmelegíti a' hideg tagot, megerősíti a' megtágult részeket, a' daganat napról napra mind inkább lohad, és egészen elmúlik. Azután befásliztatam a' lábait, a' mint tsak a' beteg elálhatta, és ilyen módon sok pásztort, sok juhászt, és szolgálot szereztsésen meggyógyítottam. A' Leány személyeknek közönségesen igen nagyon dagatt lévén a' lábok; 14 nap alatt báromszor négyszer megköppölyöztettem a' tomporokat, és lábokat, és minden köppölyözés után szorgalmasan borogattam a' Goulárd ón vizével, hogy a' Szent Antal tüze reá ne jöjjön; mikor az orvoslásnak vége volt, körül fásliztatam, és e' szerint többnyire mindenkor

kor elértem a' tzelomat: Az-is megtörtént rajtam 's tapasztaltam, hogy midőn a' dagadt lábú személyt más fél órányi meizsfelegre lévő helységbe küldöttem, hogy magát ott köppölyöztesse - meg a' borbélyal akkorra a' daganat egészen elmúlt; az ilyennek azért tanátslottam, hogy hetenként egynehányszor tegyenek ilyen útat.

Ezekből látni való, hogy ennek a' nyavalyának orvoslásába a' testnek mozgása commotió egy fő szükséges dolog; mert ez által a' megállapodni kezdett nedvesfégék megindítatnak, és eloszlatnak, 's az izzadás, és a' vizellet által a' testből kihajtatnak. Tartsák-meg ezt a' fokot álló és üllő emberek, 's vegyenek magoknak minden nap legalább egy órát a' járkálásra, de nem úgy mint a' tekenős béka, hanem kezdjék eleinte lassan, 's azután mind jobban - jobban mennyenek, úgy hogy valami kevésbé megizzadjanak, 's mintegy megfáradjanak; mert a' már rosz mozgás, midőn alig tesz valaki egy minutába ó lépést, 's azután egy fertályig nyúgszik.

Ha még a' lábra egy nehéz forró nyavalya jön ezenkívül, attól meg nem kell ijedni, hanem csak füstölni kell a' fojosó füstel, és dörgölni a' meleg flanellal. A' külső szerrek mellett belső orvosi szernek jónak találtam nagyon az itt következő vér tisztítót:
Rp. Pulv. Rhei elect. unciam semis. Extr. Fumar. Salis Polycr. Seignët. ana. drach. 2.
Pulv.

Pulv. Myrrh. elect. drachm. 1. Tereb. coct. drachm. 1. M. F. Pil. gr. 3. Consp. Pulv. Liq. D. S. Minden reggel és estve vegyen-be hattott. E' mellett igyon nap közbe minden két órába egynehány finzsa perje gyökér levét.

Ha azoknak dagad-meg a' lábok, a' kik vízi betegségben, vérköpésbe, fojtó hurutba, mely vízi betegségbe szenvednek, ezeknek azt javaslom, mennyenek mindjárt valamely értelmes Orvoshoz, a' kinek kötelessége lesz elébb a' fő nyavalyát orvosolni, mint sem értetlenül orvosolni magát a' lábát; ide illik az a' példabeszéd, inkább menny a' kovátshoz mint a' legényéhez. Azoknak a' házi szegényeknek, a' kiknek a' lábok megdagadt, a' külső orvoslág mellett nagy haszonnal szoktam adni e' következő italt: Rp. Hb. trifol. fibr. Hbæ. Cardui Bened. summit. Centaur. minor. Flor. Arnic. ana. m. 2. Rad. Cich. Sylv. uncias 6. M. D. S. Főzzenek-meg minden reggel két jó marokkal három mezfely vízbe fél óráig, mellyből minden két órába igyon egynehány finzsával.

J e g y z é s.

Egy derék paraszt leányon a' hólnap szám eláll a' miatt, hogy a' tántzba való neki hevülés után hideget ivott, 's megdagad a' lába. Egy kurusoló ad neki valami vér tisztítót, 's e' mellett azt javasolja, hogy a' dagadt lábát, napjába egyszer fél óráig igen hideg vízbe álltassa, ez a' dagamatot elolzlattya. A' Leány a' szót.

a' szót megfogadta, és a' mint ezt legelőször tselekedte, és még a' vízbe volt nagy ájulás éri, ezt egy mindjárt reá jött fojtó hurút oltatta - el, és atyafiainak szomorúságára egy fertály óra alatt oda volt. Órizzétek azért magatokat az ilyen tanáts adóktól, úgymint, a' melly valamint itt - is az élet veszedelmével van öszve kötve.

A' Rheumatismusról vagy Fojosórol.

Ennek a' nyavalyának azért van leggyakrabban kitéve a' föld népe, mivel ez a' nedves hidegnek, szélnek, a' hidegnek és az esőnek gyakran ki vagyon tével; mivel a' föld népe kemény dolgot tész, és félig vagyon öltözve, nagyon izzad, és egyizerre hirtelen meghül. A' fojosó tehát, vagy rheumatismus, melly a' nép közt uralkodik, nem egyéb, hanem a' meghülés által visszavert, 's a' bőr alatt, megfzorúlt kigőzőlőgni szokott nedveség, mellynek bizonyos tsípősfége vagyon, mellynél fogva az a' testen feszülést, hévféget, szaggatást, és fájdalmat okoz. Mennél tisztátalanabb a' test, annál nagyobb és tartósabb a' Rheumatismus. Vagyon olyan - is, a' melly az egész főt úgy elfoglallya, hogy a' beteg az ágyból, mint egy megörült kiugrik, 's elszalad. Szükséges azért az ilyen szerentsétlenül mentől elébb segíteni igyekezni.

Orvoslása. Tartsa magát a' beteg melegbe, 's takaródzon jól be, a' meleg azon-

ba mérséklett legyen, ne felettebb való. Nézd meg a' nyelvét a' betegnek, és ha a' tisztátalan, szája íze rossz, és bőfög a' torkára, adj mind nnek előtte neki egyszer mind hánytató és laxáló orvosfágot; melly végre végy fél drachma Jalappa port, bor követ 2 scrupul. fél drakmát, hánytató bor követ pedig egy grant. D. S. Vegyen-be mind egyszerre éhomra egy pohár vízbe. Az Afzizonyok, és a' gyenge fiatalok csak felét vegyék. Ha két óra alatt semmit sem fog dolgozni, bátran add be a' hátra lévő részét is. Igyon rá tehát a' beteg. A' bevett laxáló szer után, élyen gyakorta meleg láb vízzel, melly főből, hamuból, és korpából készült, s igyon szüntelen bodza tehát, hogy az ágyba izzadjon, a' fájdalmas részre pedig tégyen gyakorta melegen pörkölt ros lisztet, széki füvet, és bodza virágot zatskóba. Ha pedig a' betegnek a' hévlége, szomjúlága, és a' fájdalma nagy, az ere tellyes, és sebesen vér, bátran eret kell vágatni a' lábán. Estve pedig a' talpaira savanyú tésztaból, tört főből, etzethől, tormából, vagy mustár lisztből készült kötést kell feltenni. A' tehetősebbek tétessenek fel a' Seborvóssal egynehány piótzát a' fájdalmas részre. Belől pedig mind addig, míg a' nyavalya tart, vegyenek minden két órába egynehány jó késheggyel bor követ, közibe igyanak bodza tehát, és legyenek az ágyba mind addig, míg gyengén
nem

nem izzadnak. Távoztassanak ellenbe a' nedves kötéseket, mind nagyon veszedelmeseket, minéműek, p. o. a' terpentín olaj, éget bor 's a' t. Hasonlóképpen nem tanátsolom a' zabból való meleg kötését a' fejnek, nyaknak, és melynek, mivel többnyire nagyon melegen szokták feltenni. Láttam már én, hogy abba egy ifjú házas ember megholt. Ha a' Pap, és a' Seborvos csak azokat mondja-is meg, a' mellyek ártanak az ilyen esetekben, már sok ember társát tartya-meg életbe. Csak most nem régibe rendelt egy bizonyos káplán egy szegény parasztnak a' Szent Antal tűzébe borkövet, és bodza theát, és hasznos volt. Azután elő jött, a' Vén Pap, 's hozott az ő hevítő égett borából, a' beteg bevette, 's utána nagy hévfégbe, mely szorulásba esett, végre pedig meg-is holt. Jobb sokkal a' jó természetre bízni magára a' dolgot, mint sem ostobául orvosolni valakit. Még a' különben ártatlan Orvoságokkal-is gyakorta nagy vigyázással kell élni; mennyivel nagyobb vigyázással kell tehát lennünk a' kétséges, és vakmerőn adott szereihez az ostoba kurusolónak. Az értelmes Orvos sem vigyázhat eléggé, 's nem látta gyakorta azokat a' körülállásokat, a' mellyek őtet az orvoslásba megakadályoztattyák; egy más azonban, a' ki nem orvos, a' hibát látván, alattomba a' hibát megorvosollya. Éppen így jártam én magam ez előtt egynehány esztendővel, egy

bizonyos paraszt afzszonynak rendeltém fel-
 olvasztó porokat, hogy azokat vízbe vegye,
 az afzszony azt vette hideg vízbe, de ő ar-
 ra mindenkör rofzszabbúl vólt, és kihányta.
 A' káplán, a' ki gyakran meglátogatta a' be-
 teget, megtudta az Afzszonytól az orvosfág-
 nak a' tzeáll ellenkező munkáját, 's kérdi,
 hogy miképpen veszi a' port. Azt felelte az
 Afzszony, hogy hideg vízbe; erre azt mon-
 ja a' káplán, Afzszonyom a' kend gyomra hi-
 deg nvállal tellyes, a' por jó, vegye azért azt
 inkább langyos theába, és ne hideg vízbe,
 bizonyosan ki nem hánya, 's jól dolgozik.
 Az Afzszony bevette a' jó tanátsot, a' por
 benn maradt, és jól dolgozott. Ha a' fojo-
 soba lévő paraszt leánynak belől a' szája és
 az inye megdagad, főzz, figét, vagy zsája
 levelet, vagy bodza virágot fájbe és vízbe
 egy arányú mértékbe, 's ezzel öblögesse
 a' száját gyakorta. Közönségesen kiszokott
 sebesedni a' beteg szája; de az magától el-
 múlik; ha ez megtörténik, öblögesse a' beteg
 gyakran vízzel a' száját, mellybe egy kevés
 etzet és méz legyen elegyölve, még pedig
 langyosan, melly által a' seb megtisztúl és
 meggyógyúl.

Fojosótól megmentő szerek.

A' kik hajlandók a' fojosóra, őrizték ma-
 gokat a' hidegtől, és minden hirtelen való
 meg-

meghűléstől. Ha izzadnak egész testekbe, hogy meg ne hűllyenek, takarják-be magokat, kivált zápor esőbe, és a' nedves ködös időbe. Még jobb, ha az ilyenek, mihelyt haza mennek, az egész testeket dörgöltetik száraz posztóval, magokat betakarják, és ha lehet, száraz inget vesznek-fel, hirtelen hideg vizet, vagy tejet nem isznak. Igen jó, ha nedves hideg időbe, langyos lábvízzel élnek, tsizmát, harisnyát, és tzipellót húznak, és ha a' testek az eső vagy hideg levegő által hirtelen meghűlt, mandjárt egynehány finzsa bodza theát isznak, hogy a' kigőzölgés megmaradjon, és azt estve az agyba flannelal megdörgölik. A' kik az esőbe egész a' testekik által áfztak, az ő ruhájikat, mihelyt az lehet, vessék-le, a' testeket törölyék jól meg, és száraz ruhát vegyenek magokra, különben fejr fojásba esnek. Ha pedig a' nedvesfég, vagy a' meghülés által már érzik, hogy a' fojosó reájok jön, tehát estve igyának egynehány finzsa bodza theát; következő reggel vegyék ugyan azt bodza liktáriummal elegyítve, takarják-be a' fejeket, izzadjanak egy fertály óráig, azután törölyék-meg jól az egész testeket, meleg inget vesznek-fel, 's jobban lesznek. Őrizzék magokat minden hevítő 's izzasztó szerektől, a' minéműekkel sokan gondolatlanúl élnek, a' meleg borsos bortól, vagy a' mellybe Angyelika gyökér vagy on, a' borba főzött üröm-

től, 's egyéb ilyenektől, hogy forró nyá-
valyába ne essenek, hogy az utolsó gono-
szabb ne legyen az elsőnél. A' száma nélkü-
l való szomorú példák, mellyek halált okoz-
tak, rettentsék-el az izzasztó szerektől az em-
bereket. A' kik hajlandók a' fojosóra őriz-
kedjenek a' haragtól, a' hirtelen való meg-
hüléstől, tartóztassák magokat a' bor, pá-
linka és egyéb hevítő italoktól, és bizonyos
időbe éllyenek valamely bölts Orvostól adott,
's a' környülállásokhoz alkalmaztatott vér-
tisztító, és hashajtó szerekekkel.

*Annak módja, miképpen lehessen a' Papok-
nak, és más betegekkel bánóknak meg-
őrizni magokat, hogy a' betegség reá-
jok ne ragadjon.*

Midőn epés, rothasztó, főtall járó,
frizlis, és pestises hideglelés uralkodik a' nép
között, a' Pap, a' külső és belső Orvos,
méltán tarthat tőlle, hogy reá ragad; azért
szükség, hogy magát olyan állapotba tegye,
hogy neki ne árthasson. A' mi hivatalunk 's
azzal járó lelkünkismérete azt kívánnyá,
hogy a' mi beteg felebarátunknak mind tes-
téről, mind lelkéről gondoskodjunk, ha éle-
tünk veszedelembé forog-is; de ugyan azért
adott a' bölts teremtdő a' mi kezünkbe hatha-
tós óltalmazó eszközöket, még maga a' pes-
tis

tis ellen - is. Az Orvos, és a' Pap a' legelső, és legszükségesebb személy a' beteg körül, a' ki neki szolgál, bár a' maga életét minden szempillantásba a' tenyerébe hordozza - is. Hogy azért az ilyen nagy érdemű, és szükséges személyek minden elő fordúlható uralkodó ragadós nyavalyába, drága életet bátorságba tehessék, ezt az óltalmazó szert javaslom. Legjobb óltalmazó eszköz az ételbe és italba való jó rendtartás, és a' vidám elme. Ha pedig valakinek az ilyen körülállások között a' nyelve tsunya, rosz felbőföggéseit vagynak, és a' gyomra nehéz, az ételt nem kívánnya, add - bé a' ragadó nyavalya uralkodása idején az itt következő orvoslágot: Rp. Aqu. laxat. Wienn. concentratæ uncias 2. Cremor. tart. solub. drach. 2. Pulv. rad. Jalap. scrupul. sem. M. D. S. Reggel jól felrázva vegye - be mind egyszerre. Mert mihelyt a' gyomor, és a' belek megtisztultak, a' ragadó méreg nem vesz olyan könnyen erőt, mert hogy valami elragadjon, már arra valami előre való készületnek a' testbe meg kell lenni. Az említett hashajtó orvoslágot bátran lehet adni minden nagy embernek, kövérnek, soványinak, ifjúnak, öregnek, minden tartózkodás nélkül, mivel az a' testet minden fájdalom, és nyúghatatlanfág nélkül szép tsendesén kitisztítja, a' vért nem hogy felhevítené, hanem inkább meghűti. Midőn valamelly ragadó nyavalya uralkodik,

reggelenként semmi melegítő italt innya nem kell, hanem e' helyett egy két korty jó ó bort, és egyen reá jól megsült hajas kenyéret, és ez a' fölöstököm legjobban ellent áll a' ragadó méregnek, soha étlen ne menjen sem a' Pap, sem az Orvos az illyes beteghez; hanem egyen valamit, hogy légyen a' gyomornak mindenkor mivel dolgozni. A' hevítő tseppék p. o. a' pestises égett bor, pestises etzet nem mindeneknek valók, kivált nem jó azoknak, a' kiknek heves és száraz természetek vagyon: ha mindazonáltal valaki vélek élmi kíván, élhet minden kár nélkül. Az olyan azért vegyen-bé reggelenként 20 tseppet, minekelötte a' beteghez menne. Ha ezt nem akarja valaki, tehát minekelötte a' beteghez bémenne, nyitassa ki az ajtót, és ablakot, hogy a' szoba kifzellőzzön, és míg ez így tart, füstöltessen fenyő fával, vagy gyújtasson el puska port, hogy a' ragadó méreg kitakarodjon. Rágjon mirhát, és a' nyálát köpje ki. Lehet pipázni is, minekelötte a' beteghez megyen. Míg a' ragadó nyavalya uralkodik, savanyú eledellel kell élni, húst keveset, ellenben érett gyümölcsöt sokat kell enni, és pépet. Örizkedni kell a' méregtől főképpen, és a' hirtelen való haragtól, mossa ki a' száját bizonyos időbe etzetel, mellybe öszvetört fenyő mag, ruta, vagy fehér üröm ázott. Az olyanok, a' kiknek a' vérek tsípós, a' fellyebb említett has

hajtó

hajtó szer mellett éljenek gyakorta borkövel készült savóval, vagy tzitromos vízzel, vagy Faschingi vízzel, vagy igyanak etzetes és tzukros vizet. Továbbá vigyázzanak, hogy a' beteg lélegzetét, vagy az ágyba lett kigőzölgését bé ne szívják. Vagy hordozzanak magokkal egy bádóg pixist, a' mellybe ruta etzettel tellyes spongia, vagy ruha legyen, a' mellyel mindenkor, minekelőtte a' beteghez bémenne, az orrokat és a' szájokat meg nedvesítsék. Ez előtt egynéhány esztendővel vólt a' kezem alatt öt beteg személy részszerint rothasztó, részszerint fótos hideglelésbe, kik egy alacsony szobába feküdtek; a' bűdöség elfzenvedhetetlen vólt, még -is ép-ségben maradtam. Nem híjjába hordoznak pestises időbe a' Muzka Orvosok az ő ruháikon felyül etzetbe megázott, és kifatsart nagy inget magokon, és a' fejeken etzetbe hasonlóképpen megázott süveget; midőn valamelly beteghez mennek.

A' ruhának tisztán való tartása, és a' fehér ruhának gyakori változtatása-is sokat használ a' ragadó nyavalya elragadása ellen. Ha mindazáltal mind ezek -is ellent nem állván valakire a' nyavalya elragad, (mellyet a' hirtelen való elbádjadásból, tagoknak el-lankadásából, tompa fő fájásból, étel nem kívánásból, 's egyéb ilyenekből meglehet esmerni) mentül elébb feküdjön-le, igyon bodza theát, vagy bodza liktariomot, hogy

izzadjon, melly által az a' könnyen repülő méreg a' testből hirtelen kitakarodik, még minekelőtte az a' test egyéb nedvesfégeibe bévette volna magát. Ezen a' módon sok Papokat megmentettem már a' veszedelemtől, kik a' mint belé estek, mindjárt tanácsot kértek tőlem, 's ennél fogva már más nap semmi bajok sem volt. Ha pedig az izadás által a' testből még-is ki nem takarodik, minden haladék nélkül jó erőss hánytatót kell bévenni, hogy a' nyavalya fészke az első, és legrövidebb úton a' testből kihajtasson; főképp ha a' gyomor és a' belek tisztátalanok, mel'yet a' száj keserűsége megmutat. Éppen így kell bánni azzal-is, a' ki az illyes beteggel éjjel nappal vele van és bánik. A' ragadó nyavalya idején, sokszor hallottam mondatni még értelmes emberektől-is, hogy illyenkor jól kell innya, 's józanon nem igen kell lenni, 's úgy megmenekedik a' ragadó nyavalyától. En. azomba az én részemről ellenkezőt tapasztaltam. Az igaz, hogy egy jó pohár bor az alztalnál valófággal jó óltalmazó szer. Hanem, ha az egész nap úgy leszi, a' test nagyon neki hevül, a' vér igen megvékonyodik, elveszti az ő természeteti valófágát, és az illyen borral való viszsa élés valófággal még alkalmatossá teszi a' testet a' ragadó méreg beszívására. Ha azok, kik a' nyavalyát megkapták, sert, bort, pálinkát, égetett vizeket, kávét, 's más

egye-

egyebet mind öszve isznak, bizonyosan életekkel fizetnek: mivel ezek által a' brantot, vagy fenét, és a' nedveslégeknek rothadását, mind inkább-inkább siettetik. Vólt nekem ez előtt egynehány esztendőkkel egy kék patéttsal megrakott Káplán betegen, ki 21 egész nap a' nyavalya kezdetétől fogva, szüntelen magán kívül vólt, hogy jól megnézzem a' patéttsát, az ingét felhajtom, és minthogy hozzá nagyon közel hajoltam, egy szempillantás alatt, mintha valami felyűről egész a' lábom fejéig leszaladt vólna, megreszkettem, és egészfzen elgyengültem, úgy hogy lábaim alig bírtak. Nosza én - is oda hagyom a' betegemet, 's haza megyek, megiszom egy mezfizej ó bort egyszerre, és hozzá fogván a' biliárd játékhöz neki melegítettem magamat, úgy hogy minekutánna valami két óráig jádtzottam vólna, azon reszkető erőtlenség, valamivel a' bokámon fellyül kezdődve a' lábom fejébe maradt-meg, melly más nap osztán egészfzen elmúlt.

Az Érvágásról.

Ha a' szegény ember az ő beteges állapotjába az ő nagy betsületű Seborvosának legkevésbé panaszolkodik-is, és tanátsot kér, egyszeribe azt a' kevély választ veszi: Nem megmondottam-é régen, hogy az érvágást elmúlasztotta, kár hogy az ilyennek jó tanátsot

tsot ad az ember, addig ked már elzére nem jön, míg engedetlenlégeért életével nem fizet. A' jó szívű, könnyen hívő, és gyakorta együgyű paraszt embernek, megáll szeme szája, végre azt mondja, no ha meg kell lenni, rajta vegyen-ki jó portziót, hogy a' pénzt híjjába ne fizessem, 's minden haladék nélkül kinyújtya a' kezét, vagy lábát, a' vér bíró pedig addig erefzti egész örömmel a' vért, míg a' szegény ember el nem ájúl, és a' székről le nem akar esni. Végre nagy kevélyen béköti a' sebet, örvend jó végén a' dolognak, nagy udvarison, és bátran, de ostobául azt meri állítani, hogy az elájulás minden jót jelent, mivel a' rossz vér már kiment, a' melly a' nyavalyát okozta, és jó ment helyébe. A' Dominus noli me tangere, elől veszi a' véres edényt, öszve keveri a' vért egészen, ki vesz belőlle egy tsomó nyálat, 's nézi, itten vagyon nézze a' vér, tsupa takony, megint újjra eret kell vágni, külömben vízi betegségbe esik, soká nem kell halasztani, nyóltz nap alatt meg kell lenni. A' szegény ember nézi, bámúl, és az ő jövendőllő Profétájának állítását feje hajtogatásával bizonyította. De vedd-ki tsak te bölts jól a' vérét a' te széntelen, felfúvódott, elgyengült betegednek, megfogod tapasztalni, hogy ötet vízi-betegségbe, vagy elzáradásba ejtetted, mellynek a' megdagadott, és felfúvódott láb a' jele. Jobb azért, a' további

- vér

vér bocsátást elhalasztani, mint sem, hogy az ártatlanul kibocsátott vér bocsátást kérjen reád. Ti Papok igazíthattátok meg leginkább ezt a' hibát, titeket halgat leginkább a' nép, és az ő szívet ti bírjátok, oktassátok azért e' részben - is őtet. Ne mondjátok nekem azt, hogy az illyeket tanítani nem ti dolgotok; mind a' titek valamivel csak másnak használhattok. A' Kristus a' népet nem csak tanította, hanem közbenjárói hivatalával öszve kötötte az Orvoslás nagy mesterfégét - is, gyógyítván a' vakokat, siketeket, némákat és megfázadott kezűeket. Hát ti vonogatnátok - é magatokat ez alól? De hogy másokat taníthassatok, 's másoknak e' részben - is használhassatok, figyelmezzetek reám, és megmutatom hol kellyen vagy lehessen jó lélekkel eret vágni.

Jelei az érvágás szükséges voltának. Lehet eret vágni haladék nélkül minden külső nagy gyúladásába a' testnek, ha az ér sebes, és tellyes, torok, és szem fájásokba; ha azok nagyok; az oldal nyílásba, ha az valóságos, a' vérköpésbe, a' fojtó hurutba, gutaütésbe, az ollyan vérfojásba, melly a' bővérűségtől vagyon; a' nagy megsebesedésbe, ütésbe, rázódásba, a' dühöségbe, és több ilyenekbe.

Nyavalyát megelőző tzélből pedig, vagy szokásból, lehet az ollyanokon, a' kik fok hízlaló eledelt, kiváltképpen pedig fok húst.

búst esznek, és fok bort isznak, egyszersmind jól emésztenek, és e' mellett kevés, vagy éppen semmi commotiót; vagy mozgást sem tesznek, még- is fokot alufznak. Mint p. o. az olly hivatalbeli személy, a' ki jó asztalt tart, egész nap ül, és talám tsak minden nyóltz napba lép ötöt hatot a' kertyébe totyogva; az illyennek bizonyos időbe hasznos a' mérséklett érvágás, főképpen ha az ere erőssen vér, és teli van 's piros ábrázatú. Továbbá jó az érvágás az ollyannak- is, a' kinek a' tagjai rendkívül nehezek, a' kik mélyen, foká, és nyúghatatlanúl alufznak, mint közönségesen az ollyannak, a' ki a' munka, és mozgás után szokatlan fáradtságot érez magába, és ha jár nagyon ellankad. Hasznos az ollyannak- is, a' ki szédül főképp ha lehajlik, és a' fejét hirtelen felemeli, és az álmom után- is hamar reá jön; használ annak- is, a' kinek a' feje gyakran fáj, 's egyszersmind az egész teste forró; végre hasznos annak, a' kin bizonyos reszketés vagon, mihelyt a' teste megmelegszik.

Jelei az érvágás ártalmának. Ide tartozik az Aszfzonyokon terheslégekbe háromszor 's négyszer ostobául tett, a' gyermek tápláltatására, nevelkedésére, átallyába szükséges vérnek kibotsátása, a' melly gyakorta elkerülhetetlen egészségtelenkedést okoz. A' terhes személyeken tsak a' következők környülállásokba lehet eret vágni, ha p. o. a'
vérek

vérek nagyon fők, ha visellőségekbe-is járja a' természet, ha az orrok vére nagyon foj, vagy vért köpnek; ha reá szoktatták magokat néha a' tizedik, vagy tizenegyedik hétbe a' teréhbe való esés után, mellyet néha a' nyóltzadik hólnapba újra megújítanak; ha nagy hévfég, gyúladás, és tsuklás van rajtok; ha lábaikon az ér nagyon meg vagyontsomósodva; ha fejek, vagy hátok nagyon fáj, és e' mellett igen tele vagyont az erek. Azonba nem kell nagyon sietni a' terheseken való érvágással; mert az érvágás, főképpen a' nagyon érzékenyeknek, gyengéknek, halavány, és vér nélkül valóknak, a' kiknek azonba az erek gyengén vér, ártalmas, és idő előtt való szülest okoz. Ha szüklég az ilyeneknek tsak diétát kell jót rendelni, vagy gyenge laxatívát adni, és az elég lesz.

Hasonlóképpen nem szabad eret vágni az öregéken, a' gyenge ifjakon, gyermekeken, és semmi oly gyenge személyen, a' kiknek az ere verése lágy, kitsiny, az ábrázattya halavány, a' lába dagadt, a' ki fokáig roszszúl élt, roszszúl emélt, nagyon izzad, a' hasa nagyon megy, és nagyon bádjadt és erőtelen; a' sárgaságba lévőkön, a' halaványokon, és a' puffattokon, mert az idő előtt előli, elgyengítvén és kiszárasztván őket.

A' minden igaz ok nélkül való érvágás árt a' legerőssebb embernek-is, annyiba, hogy a' testét gyengíti, erőteleníti, és időnek

nek előtte megvéni, a' vér körül járását lassítja, és ez okból először az embert hízallya, azután a' testét gyengíti, az emésztést hátrálja, és bele ejti egy orvosolhatatlan vízi betegségbe: a' ki-gőzölgést rendetlenfégebe hozza, és ez által az embert hajlandóvá teszi a' fojósós nyavalyára; az érző inakat gyengíti, melly miatt a' szemek homályosodnak; a' hipokondriát, és az inak nyavalyáinak minden nemeit szüli: ezek így lévén, soha gyermekfégből eret vágatni nem kell.

A' hol pedig egyfzer az érvágás szükségese, ne nézz ott semmire sem holnapra, sem órára, minden nap, minden óra, minden minuta alkalmas arra, ha a' szükség kívánnya; ártalmas ellenbe mindenkor, ha a' szükség nem kívánnya.

Sok Borbélyok magok sem tudják, mellyik részen kell az eret megvágni; az illyeknek azt javasolom, hogy a' külső és belső gyúlladásokba vágj mindenkor közel a' szenvedő részhez; külömben mind egy akár a' lábán, akár a' kezén legyen; mert a' hordóba akár hol üssék bele a' tsapot, tsak kifoj abból a' nedveség, úgy az emberből a' vér.

A' Köppölyözés Hasznairól.

Sok tekintetbe a' szegény Falusi ember igen rossz állapotba vagon; mert ha meg-
beteg-

betegszik, nem megy, nem-is akar mindenkor valamely távol lévő Orvoshoz menni, hanem csak a' Borbélyt kérdi-meg, hogy mit csinállyon; e' pedig mindjárt csak az érvágást, vagy köppölyözést javasollya, nem gondolván véle, van-é helye, vagy nints, & csak azt tanulta. Az érvágásról szóllottam; most pedig a' köppölyözést mondom meg, hol hasznos, és hol káros. Valóféggal kár, hogy a' köppölyözésnek a' mai Orvosoknál olly igen lement a' betse, holott annak sokszor sok nyavalyákba igen nagy haszna van, mint az majd mindjárt megtetfzik.

Helye a' köppölyözésnek akkor van, midőn t. i. a' gyermekek fejébe víz van, a' foszosótól való fog- és szemfájásba, guttaütésbe, torok gyékba, fül fájásba, a' melly esetbe mind száraz, mind pedig véres köppölyt lehet felrakni a' betegnek a' nyaka tsigájára, és mind a' két lapotzkájára, 's egyéb tagaira. Átvan rakhat fel köppölyt a' Borbély, még pedig vérest imitt amott, midőn a' betegnek a' karja meg van dagadva. Jó köppölyt mind vérest, mind szárazat feltenni, mind a' valóféggos szegezésbe éppen oda, a' hol a' fájdalom vagyon, és ez által a' fájdalom szembe-tűnőképpen enyhül; a' veszett kutya harapásra-is azt kell feltenni. Hasonlóképp nagy haszna van a' láb daganatba, és annak kifakadásába, úgymint, a' mellynek nagy hasznát tapasztaltam a' juhászok, napfzamosok,

szántóvetők, és szolgálók körül; mert két háromszori köppölyözés többet használt mint-ha tél Patikát l'fordítottak volna. Esmértem olyan Orvosokat, a' kik az ilyen daganatokat sem külső, sem belső orvoslágokkal meg nem tudták gyógyítani, azonba egy tudatlan Fördős a' köppölyözés által tizen-négy nap alatt az egész daganatot elfozlatta. Köppölyözzetek azért bátran, köppölyözzetek, tsak hogy tselekedjétek azt, a' bőr alatt való vízi be-egféghé, a' bőrön lévő nyavalyákba, minémű a' rüh, és egyéb ilyen viszketeges nyavalyák, az olyanok körül, a' kiknek elzundónként járyán nyavalyájok a' fluxus, vagy fojosó; és fáradtlágtok jutalmául a' tehetősöktől vegyetek hulzon négy, vagy harmintz krajtzárokat, és ne nyóltz vagy tíz krajtzárt; mert méltó a' munkás az ő jutalmára. A' ki a' köppölyözés mellett való fáradtlágot, és annak hasznát meggondollya, véllem abba megegyez, hogy igazlágot szóllok. A' szegényeken pedig a' mennyire tsa lehet könnyörülni kell. Egyéb beteges könnülállásokba pedig, magától az Orvost várjatok, megmondja az hol, mikor, vallyon szükséges-é a' köppölyözés.

A' Pió.

A' Piótzáknak a' test fokféle nyavalyáiba való hasznairól.

A' bölts Teremtő rejtett-el a' férgekbe is, és adott tehetséget az emberi elvesztett egészségnek vissza szerzésére. Mert kitsoda a' belső, vagy külső Seborvosok között az, a' ki ne tudná eléggé a' körös bogaraknak azt a' nagy hasznát, mellyet ezek kiszoktak mutatni az érő inakat érő, rothasztó, katarrosos hideglelésbe, a' köszvénybe, szegezésbe, és fok más egyéb veszedelmes nyavalyába. Mi az a' mi erősebb, és a' mi hamarébb dolgozik, az ellankadt, erőtelen, elalélt, és mintegy ájulásba lévő természetnek érzékenyítésére, a' jókor rendelt hójag húzó flastromnál, a' melly az egészen ellankadott erejének a' természetnek újj ösztönt ad, megeleveníti, és a' benne lévő házi ellenféget meggyözi. Eppen ilyen hasznosok a' piótzák-is az Orvoslásba, a' mellyeknek azonban kevés eledel, és gond kell a' tartásukra.

Jelei annak, ha vallyon kell-é? hol, és miképpen a' piótzákkal élni. Sokszor szükség es a' mérséklett érvágás, a' veszedelmes epés, és rothasztó hideglelésekbe, torok fájásba, bojósóba, 's több hasonló nyavalyákba; mellyet ha megtennél egy kevés hibával sokszor kozhatnál halált. En azért ilyenkor, a'

hol azonban valamely magános részbe a' tsípöség, és a' vér öfzve csoportozik, piótzákat rakatok-fel, melynek hasznát mindenkor tapasztaltam, kárát pedig soha sem vallottam; mert ez által a' vérnek öfzve csoportozása megkissebbedik, a' nedveségek ez helyen való megfzorulása elözik, a' görts és a' fájdalom a' vér erekbe megtsendésedik, a' tsípöségek elhajatnak, a' test még-is legkissebbnyire sem gyengül-meg, sem a' természet az ő munkájába meg nem akadályoztatik, sem a' mi hírünk, és nevünk nem szidalmaztatik.

A' piótzák tehát, legbátorfágosabb, legártatlanabb eszközök olyan helyen, a' hol valami tsípöség, fájdalom, nedveség, vagy a' vér, rendkívül öfzve vagon gyűlve a' testnek valamely részén. Nagy hasznok vagon az arany érbe ha reá teszik, midőn az fel vagon dagadva, a' nagy és fájdalmas tüzeségébe a' izemnek, a' izem héjjára szokták feltenni, a' nagy fejfájásba, a' megtébo-lyodásba, a' gutaütésbe, nyavalya törésbe, a' fül, és fogaknak fájdalmiba, a' torok gyek-
ba, pedig hátul ha a' betegnek a' füle tövé-
re, vakizemére, és a' nyakára teszik, azon-
nal enyhíti az említett nyavalyákat, és sok-
kal több hasznót lehet tőlök várni, mint más
sok orvosfágoktól. A' szegezésnek minden
nemeibe, ha a' fájdalmas részre felteszik hasz-
nos, és az olyan nyavalyákba-is, a' hol az ér-
vá-

vágás halálos, igen nagy hasznot teszen. A' bárány himlőbe, frizlibe a' gyermekekénél, a' kiknek a' vérek fok, hévfégek, hideglelések nagy, a' hol eret vágni nem lehet, egy a' leghasznosabb eszközök közzül. A' köztvényes fájdalomba, a' Szent Antal tüzebe, ha imide amoda tsumósan felrakják különös hathatóságú. Ha a' régi fakadékiba, és terjedő főmörjeibe az ábrázatnak tizet az ilyennek a' homlokára feltesznek, és ugyan ezt négyszer megújíttyák, minden fakadékok rövid időn elenyésznek. Hasonlóképpen hasznos a' fojosós fogfájásba, ha azt üres tolta téve vagy üvegbe, az inyre reá teszik; mert így a' legkeményebb fogfájdalmat is hirtelen megszünteti. Csak az a' kár, hogy ezen állapotok, mindjárt az ő lakadalmok által, mellyel másoknak használtak elhalnak, midőn mások az ő felebaráttyoknak vérén, azoknak minden hasznok nélkül vígan élnek.

A' Klistélynek Hasznairól.

A' Klistélynek sokféle nyavalyákba lévő nagy hasznát nem lehet eléggé ditsérni és javasolni. A' forró nyavalyákba közönségesen szinte olyan szükséges, mint a' levegő ég a' lélekzésre; szinte olyan szükséges azért, hogy minden Helység tartson klistélyt, mint tűz óltó eszközt. A' hideglelésbe való forrófágot hathatósabban semmi sem óltya, mint a' házi

klistély. A' nagy Városokba igen nagyon es-
 mérik ennek az ő hasznát, és a' nehéz kör-
 nyűlállásokba egyenesen mindjárt ehez ra-
 gaskodnak. Azért nem lehetne ezzel falusi-
 is élni hasonló környűlállásokba? Igyekezze-
 nek azért a' falusi Papok minden kigondol-
 ható módon meggyőzni a' népet annak hasz-
 nos voltáról. A' forró nyavalyába a' házi
 klistélynek az a' haszna, hogy a' vastag vagy
 vég-belekbe lévő megfűlt tsunyafágot meg-
 lágyítja 's kiviszi, az irtóztató hévféget meg-
 enyhíti, a' fő fájdalmat, félre beszéllést, az
 érnek sebes verését megtsendesíti, a' fzeleket
 kihajtya, a' belekbe lévő görtsöt elofzlattya,
 a' vizellő hójagot őfztönözi, hogy az égető
 vizelletet kihajtsa, meglágyítja a' belső ré-
 szekbe való edényeket, hogy a' vér benne
 annál könnyebben foroghasson, ofzlattya a'
 máj, lép, és ikrás húsok megdugulását, hogy
 a' nedvesfégék benne szabaddabban fojhas-
 sanak, mellynél fogva a' hévfég szembetű-
 nőképpen megtsendesedik, és a' has megpu-
 hul. A' klistélyek magokba veszik, és mint-
 egy betakarják a' belekbe találtató tsípős és
 ártalmas részeket, és azokból szépen kivi-
 szik, bizonyosan használnak még azért-is,
 mivel a' hasba lévő bélszívó eretskék egye-
 nesen által viszik a' testnek egyéb nedvesfé-
 gei közzé. Esztendő által hány ezer embe-
 rek menekednek meg a' majd béállandó brant-
 vagy fenétől tsupán a' lágyító, vagy hívesít-

tő klistély által? hány kalkulushoz, fővénybe szenvedő tállva-meg ebbe meggyógyulását, vagy könnyebűlését? mennyi arany érbe, nehéz hipochondriába, méhnyába, magánosságát szerető, 's gondolkozó, nehezen lel közö pohos ember nyerte ez által meg egészségét. Azonba meg kell jól jegyezni, hogy a' klistélyt nem csak a' tsupa has megindításra rendelik, hanem még ezenkívül sok másféle nyavalyákba, a' mint azt már felyebb megjegyeztem. A' klistélynek csak nem minden történetekbe lévő nagy hasznát az Orvosok feljegyzettek, és ennek a' nyavalyák, külömbféléhez képest külömböző nemeit gondo'ták - ki.

A' Forró nyavalyába ilyen klistéllyel élly. Végy egynehány marok széki füvet, ugyan annyi búza korpát, főzd-meg együtt más fél mészely vízbe, hogy egynehányszor bugyanjon, szűrd, 's tégy hozzá egynehány kanál, fa, vagy len mag olajt, egynehányszor újjaid közzé felvett jó tört sót, és add-be langyosan. Ha egy óra alatt semmit sem dolgozott, adj-be másikat illyet. Midőn az embernek szorúlása vagyon, akkor is lehet ezen klistéllyel élni; de a' mellyet a' forró nyavalyába reggel és estve kell beadni, a' mellyre a' beteg nagyon megnyugszik, könnyebűszik, és egyéb jó jeleket érez, egy jó álmom érezkedik reá, és jobban lesz.

Ha a' klistélyhoz megkívántató szerek a' háznál nintsenek, végy egy meizely meleg édes tejet, tégy hozzá egynehány kanál fa, vagy len mag olajat, vagy ha az nintsen, mintegy két diónyi írós vaját, melly főzva nints, és egy kevés fehér tzukort, 's add-be langyosan, és ha a' környülállások kívánnyák, add-be többször-is.

A' szelekbe, kolikába, a' méhanyába, és egyéb illyes környülállásokba ezzel éilly: Végy egy marok széki füvet, főzd-meg egy meizely vízbe, szürd-meg, tégy hozzá két kanál fa, vagy len mag olajat, 's add-be.

Ha a' kisedek szaggatást, vagy rángatódásokat (gichtern) szenvednek, vagy a' fogok nehezen jön, szorulásba vagy-
nak,

Végy egy ivó pohárnyi édes meleg tejet, tégy hozzá egy kanál fa olajat, és egy kevés fejer tzukort, és add-be. Hanem ne nagyon melegen, mint sok értetlen Bábák szoktak tselekedni, hogy a' kisednek gyenge béle meg ne égjen.

Azoknak a' kedvekért, kik Orvosfágot be nem vehetnek, vagy olyan szakadásba vagynak, melly megszorúlt, vagy olyan torok gyúladásba vagynak, hogy nem nyelhetnek, így készítsd a' klistélyt. Végy egy lat
Szeidlitzi

Szeidlitzzi keserűfőt, és ugyan annyi mannát, két fél marok széki fű virágot, főzd - meg mind öszve egy mezfely vízbe, szűrj meg, és add - be.

Továbbá szoktak még rendelni az Orvosok a környülállások szerint erősítő, tensesítő, fájdalmat enyhítő, 's egyéb hasonló klistélyeket, p. o. a' vérhasba, májdugulásba, a' vesébe és a' hójagba lévő kövekbe, a' gutaütésbe, fojtó hurutba, mizerérebe, a' kolikának minden nemeibe, és sok más egyéb féle klistélyokat, hogy hirtelen legíthessenek.

J e g y z é s.

A' tudatlan fördösök, és Borbélyok, Bábák, és szolgálatot tévő Afzizonyok sokszor olly ostobák a' klistéllyel való bánásba, hogy igen erőssen nyomják a' hójagnak a' nyakára, melly által felette nagy fájdalmat okoznak a' betegnek. Az illyenkor kibotsátott vér az eméltetettel és vizzellettal kimegy a' testből, és a' végbél, és a' hójag szája veszedelmesen meggyúlad. Hogy ez ne történnyen ezekre kell vigyázni: 1.) A' klistélyt soha forróan nem kell beadni, hanem langyosan. 2.) Minekelőtte a' klistélyt beadná valaki, olajjal a' tsőjét kenye - meg. 3.) Lassan kell bedngni, és gyengén kell mozgatni elébb tovább, míg éppen a' hát gerintze felé nem fordul, a' midőn öztán az egész munkát minden alkalmatlanság és fájdalom nélkül el lehet végezni.

búst érznek, és fok bort isznak, egyszersmind jól eméltzének, és e' mellett kevés, vagy éppen semmi commotiót; vagy mozgást sem tesznek, még-is fokot alufznak. Mint p. o. az olly hivatalbeli személy, a' ki jó alztalt tart, egész nap ül, és talám csak minden nyóltz napba lép ötöt hatot a' kertyébe totyogva; az illyennek bizonyos időbe hafznos a' mérséklett érvágás, főképpen ha az ere erőssen vér, és teli van 's piros ábrázatú. Továbbá jó az érvágás az ollyannak-is, a' kinek a' tagjai rendkívül nehezek, a' kik mélyen, foká, és nyúghatatlanúl alufznak, mint közönségesen az ollyannak, a' ki a' munka, és mozgás után szokatlan fáradtságot érez magába, és ha jár nagyon ellankad. Hafznos az ollyannak-is, a' ki szédül főképp ha lehajlik, és a' fejét hirtelen felemeli, és az álm után-is hamar reá jön; hafznál annak-is, a' kinek a' feje gyakran fáj, 's egyszersmind az egész teste forró; végre hafznos annak, a' kin bizonyos reszketés vagyon, mihelyt a' teste megmelegszik.

Jelei az érvágás ártalmának. Ide tartozik az Afzizonyokon terhesfégekbe háromszor 's négyszer ostobául tett, a' gyermek tápláltatására, nevelkedésére, átallyába szükséges vérnek kibotsátása, a' melly gyakorta elkerülhetetlen egészségtelenkedést okoz. A' terhes személyeken csak a' következendő környülállásokba lehet eret vágni, ha p. o. a'
vérek

vérek nagyon fok, ha visellősfégekbe-is járja a' természet, ha az orrok vére nagyon foj, vagy vért köpnek; ha reá szoktatták magokat néha a' tizedik, vagy tizennegyedik hétbe a' terhébe való esés után, mellyet néha a' nyóltzadik hólnapba újra megújítanak; ha nagy hévfég, gyúladás, és tsuklás van rajtok; ha lábaikon az ér nagyon meg vagyontsomósodva; ha fejek, vagy hátok nagyon fáj, és e' mellett igen tele vagyont az erek. Azonba nem kell nagyon sietni a' terheseken való érvágással; mert az érvágás, főképpen a' nagyon érzékenyeknek, gyengéknek, halavány, és vér nélkül valóknak, a' kiknek azonba az erek gyengén vér, ártalmas, és idő előtt való szülést okoz. Ha szűkfég az ilyeneknek csak diétát kell jót rendelni, vagy gyenge laxatívát adni, és az elég lesz.

Hasonlóképpen nem szabad eret vágni az öregéken, a' gyenge ifjakon, gyermekeken, és semmi oly gyenge személyen, a' kiknek az ere verése lágy, kitsiny, az ábrázatya halavány, a' lába dagadt, a' ki fokáig roszszúl élt, roszszúl emésztt, nagyon izzad, a' hasa nagyon megy, és nagyon bádjadt és erőtelen; a' sárgalágba lévőkön, a' halaványokon, és a' puffattokon, mert az idő előtt előli, elgyengítvén és kiszáraztván őket.

A' minden igaz ok nélkül való érvágás árt a' legerőssebb embernek-is, annyiba, hogy a' testét gyengíti, erőteleníti, és időnek

nek előtte megvéni, a' vér körül járását lassítja, és ez okból először az embert hízallalja, azután a' testét gyengíti, az emésztést hátrállja, és bele ejti egy orvosolhatatlan vízi betegségbe: a' ki-gőzölgést rendeletlenfélegbe hozza, és ez által az embert hajlandóvá teszi a' fojósos nyavalyára; az érő inakat gyengíti, melly miatt a' szemek homályosodnak; a' hipokondriát, és az inak nyavalyáinak minden nemeit szűli: ezek így lévén, soha gyermekfégből eret vágatni nem kell.

A' hol pedig egyszer az érvágás szükséges, ne nézz ott semmire sem holnapra, sem órára, minden nap, minden óra, minden minuta alkalmas arra, ha a' szükség kívánja; ártalmas ellenbe mindenkor, ha a' szükség nem kívánja.

Sok Borbélyok magok sem tudják, mellyik részen kell az eret megvágni; az ilyeneknek azt javasolom, hogy a' külső és belső gyúlladásokba vágj mindenkor közel a' szenvedő részhez; különben mind egy akár a' lábán, akár a' kezén legyen; mert a' hordóba akár hol üssék bele a' tsapot, tsak kifoj abból a' nedveség, úgy az emberből a' vér.

A' Köppölyözés Hasznairól.

Sok tekintetbe a' szegény Falusi ember igen rossz állapotba vagon; mert ha megbeteg-

betegszik, nem megy, nem-is akar mindenkor valamely távol lévő Orvoshoz menni, hanem csak a' Borbélyt kérdi-meg, hogy mit csinállyon; e' pedig mindjárt csak az érvágást, vagy köppölyözést javasollya, nem gondolván velle, van-é helye, vagy nints, ő csak azt tanulta. Az érvágásról szöllottam; most pedig a' köppölyözést mondom meg, hol hasznos, és hol káros. Valóféggal kár, hogy a' köppölyözésnek a' mai Orvosoknál olly igen lement a' betse, holott annak sokszor sok nyavalyákba igen nagy haszna van, mint az majd mindjárt megtetfzik.

Helye a' köppölyözésnek akkor van, midőn t. i. a' gyermekek fejébe víz van, a' fojosótól való fog- és szemfájásba, guttaütésbe, torok gyékba, fül fájásba, a' melly esetebe mind száraz, mind pedig véres köppölyt lehet felrakni a' betegnek a' nyaka tsigájára, és mind a' két lapotzkájára, 's egyéb tagaira. Mátran rakhat-fel köppölyt a' Borbély, még pedig vérest imitt amott, midőn a' betegnek a' karja meg van dagadva. Jó köppölyt mind vérest, mind szárazat feltenni, mind a' valóféggos szegezésbe éppen oda, a' hol a' fájdalom vagyon, és ez által a' fájdalom szembetűnőképpen enyhül; a' veszett kutya harapásra-is azt kell feltenni. Hasonlóképp nagy haszna van a' láb daganatba, és annak kifakadásába, úgymint, a' mellynek nagy hasznát tapasztaltam a' juhászok, napfzamosok,

○

szán-

szántóvetők, és szolgálók körül; mert két háromszori köppolyőzés többet használt mint-ha tél Patikát elhordottak volna. Esmértem olyan Orvosokat, a' kik az ilyen daganatokat sem külső, sem belső orvoslágokkal meg nem tudták gyógyítani, azonban egy tudatlan Fördős a' köppolyőzés által tizen-négy nap alatt az egész daganatot elfozlatta. Köppolyözettek azért bátran, köppolyözettek, tsak hogy tselekedjétek azt, a' bőr alatt való vízi beégésbe, a' bőrön lévő nyavalyákba, minémű a' rüh, és egyéb ilyen vizketeges nyavalyák, az olyanok körül, a' kiknek elzundóként járyán nyavalyájok a' fluxus, vagy fojosó; és fáradtságok jutalmául a' tehetősöktől vegyetek huszon négy, vagy harmincz krajtzárokat, és ne nyóltz vagy tíz krajtzárt; mert méltó a' munkás az ő jutalmára. A' ki a' köppolyőzés mellett való fáradtságot, és annak hasznát meggondollya, véllem abba megegyez, hogy igazlágot szóllok. A' szegényeken pedig a' mennyire tsak lehet könyörölni kell. Egyéb beteges környúlállásokba pedig, magától az Orvost várjatok, megmondja az hol, mikor, és vallyon szükfleges-e a' köppolyőzés.

A' Piótzáknak a' test fokféle nyavalyáiba való hasznairól.

A' bölts Teremtő rejtett-el a' férgekbe is, és adott tehetséget az emberi elvesztett egészégnek vizsgálva szerzésére. Mert kitsoda a' belső, vagy külső Seborvosok közzül az, a' ki ne tudná eléggé a' körös bogaraknak azt a' nagy hasznát, mellyet ezek kiszoktak mutatni az érő inakat érő, rothasztó, katarrosos hideglelésbe, a' köszvénybe, szegezésbe, és fok más egyéb veszedelmes nyavalyába. Mi az a' mi erősebb, és a' mi hamarébb dolgozik, az ellankadt, erőtelen, elalélt, és mintegy ájulásba lévő természetnek érzékenyítésére, a' jókor rendelt hójag húzó flastromnál, a' melly az egészen ellankadt erejének a' természetnek újj ösztönt ad, megeleveníti, és a' benne lévő házi ellenféget meggyözi. Eppen ilyen hasznosok a' piótzák-is az Orvoslásba, a' mellyeknek azonba kevés eledel, és gond kell a' tartásokra.

Jelei annak, ha vallyon kell-é? hol, és miképpen a' piótzákkal élni. Sokszor szükséges a' mérséklett érvágás, a' veszedelmes epés, és rothasztó hideglelésekbe, torok fájásba, fojósóba, 's több hasonló nyavalyákba; mellyet ha megtennél egy kevés hibával sokszor okozhatnál halált. En azért ilyenkor, a'

hol azonban valamely magános részbe a' tsípösfég, és a' vér öfzve csoportozik, piótzákat rakatok-fel, melynek hafznát mindenkor tapasztaltam, kárát pedig soha sem vallottam; mert ez által a' vérnek öfzve csoportozása megkissebbedik, a' nedvesfégök ez helyen való megfzorúlása elözlök, a' görts és a' fájdalom a' vér erekbe megtsendésedik, a' tsípösfégök elhajatnak, a' test még-is legkissebbnyire sem gyengül-meg, sem a' természet az ő munkájába meg nem akadályoztatik, sem a' mi hírünk, és nevünk nem szidalmaztatik.

A' piótzák tehát, legbátorfágosabb, legártatlanabb eszközök olyan helyen, a' hol valami tsípösfég, fájdalom, nedvesfég, vagy a' vér, rendkívül öfzve vagyon gyűlve a' testnek valamely részén. Nagy hafznok vagyon az arany érbe ha reá teszik, midön az fel vagyon dagadva, a' nagy és fájdalmas tüzeségébe a' szemnek, a' szem héjjára szokták feltenni, a' nagy fejfájásba, a' megtébo-lyodásba, a' gutaütésbe, nyavalya törésbe, a' fül, és fogaknak fájdalmiba, a' torok gyek-
ba, pedig hátul ha a' betegnek a' füle tövé-
re, vakizemére, és a' nyakára teszik, azon-
nal enyhíti az említett nyavalyákat, és sok-
kal több hafznót lehet tölleök várni, mint más
fok orvosfágoktól. A' szegezésnek minden
nemeibe, ha a' fájdalmas részre felteszik hafz-
nos, és az olyan nyavalyákba-is, a' hol az ér-
vá-

vágás halálos, igen nagy hasznot teszen. A' bárány himlőbe, frizlőbe a' gyermekekénél, a' kiknek a' vérek fok, hévfégek, hideglelések nagy, a' hol eret vágni nem lehet, egy a' leghasznosabb eszközök közzül. A' köztvényes fájdalomba, a' Szent Antal tűzébe, ha imide amoda tsemósan felrakják különös hathatóságú. Ha a' régi fakadékiba, és terjedő főmörjébe az ábrázatnak tizet az ilyennek a' homlokára feltesznek, és ugyan ezt négyszer megújíttyák, minden fakadékok rövid időn elenyésznek. Hasonlóképpen hasznos a' fojosós fogfájásba, ha azt üres toltatéve vagy üvegbe, az inyre reá teszik; mert így a' legkeményebb fogfájdalmat is hirtelen megszünteti. Csak az a' kár, hogy ezen általatskák, mindjárt az ő lakadalmok által, mellyel másoknak használtak elhálnak, midőn mások az ő felebaráttjoknak vérén, azoknak minden hasznok nélkül vígan élnek.

A' Klistélynek Hasznairól.

A' Klistélynek sokféle nyavalyákba lévő nagy hasznát nem lehet eléggé ditsérni és javasolni. A' forró nyavalyákba közönségesen szinte olyan szükséges, mint a' levegő ég a' lélekzésre; szinte olyan szükséges azért, hogy minden Helység tartson klistélyt, mint tűz óltó eszközt. A' hideglelésbe való forrófágot hathatósabban semmi sem óltja, mint a' házi

klistély. A' nagy Városokba igen nagyon es-
 mérik ennek az ő hasznát, és a' nehéz kör-
 nyűlállásokba egyenesen mindjárt ehez ra-
 gafzkodnak. Azért nem lehetne ezzel falun-
 is élni hasonló környűlállásokba? Igyekezze-
 nek azért a' falusi Papok minden kigondol-
 ható módon meggyőzni a' népet annak hasz-
 nos voltáról. A' forró nyavalyába a' házi
 klistélynek az a' haszna, hogy a' vastag vagy
 vég-belekbe lévő megfűlt tsunyafágot meg-
 lágyítja 's kiviszi, az irtóztató hévféget meg-
 enyhíti, a' fő fájdalmat, félre bezéllést, az
 érnek sebes verését megtsendesíti, a' szeleket
 kihajtya, a' belekbe lévő görtsöt elofzlattya,
 a' vizellő hójagot őfztönözi, hogy az égető
 vizelletet kihajtsa, meglágyítja a' belső ré-
 szekbe való edényeket, hogy a' vér benne
 annál könnyebben foroghasson, ofzlattya a'
 máj, lép, és ikrás húsok megdugulását, hogy
 a' nedvesfégek benne szabaddabban fojhas-
 sanak, mellynél fogva a' hévfég szembetű-
 nőképpen megtsendesedik, és a' has megpu-
 hul. A' klistélyek magokba veszik, és mint-
 egy betakarják a' belekbe találtató tsípős és
 ártalmas részeket, és azokból szépen kivi-
 szik, bizonyosan használnak még azért is,
 mivel a' hasba lévő bélfívó eretskék egye-
 nesen által viszik a' testnek egyéb nedvesfé-
 gei közzé. Esztendő által hány ezer embe-
 rek menekednek meg a' majd béállandó brant-
 vagy fenétől tsupán a' lágyító, vagy hívesít-
 ő

tő klistély által? hány kalkulumba, fővénybe szenvedő ta állva-meg ebbe meggyógyulását, vagy könnyebülését? mennyi arany érbe, nehéz hipochondriába, méhanyába, magánosságát szerető, 's gondolkozó, nehezen lel közö pohos ember nyerte ez által meg egészségét. Azonba meg kell jól jegyezni, hogy a' klistélyt nem csak a' tsupa has megindításra rendelik, hanem még ezenkívül sok másféle nyavalyákba, a' mint azt már feljebb megjegyeztem. A' klistélynek csak nem minden történetekbe lévő nagy hasznát az Oryosok feljegyzettek, és ennek a' nyavalyák, külömbfélégehez képest külömböző nemeit gondolták - ki.

A' Forró nyavalyába ilyen klistéllyel élly. Végy egynehány marok széki füvet, ugyan annyi búza korpát, főzd-meg együtt más fél mészely vízbe, hogy egynehányszor bugyanjon, szűrd, 's tégy hozzá egynehány kanál, fa, vagy len mag olajt, egynehányszor újjaid közzé felvett jó tört sót, és add-be langyosan. Ha egy óra alatt semmit sem dolgozott, adj-be másikat illyet. Midőn az embernek szorúlása vagyon, akkor is lehet ezen klistéllyel élni; de a' mellyet a' forró nyavalyába reggel és estve kell beadni, a' mellyre a' beteg nagyon megnyugszik, könnyebbszik, és egyéb jó jeleket érez, egy jó álmom érezkedik reá, és jobban lesz.

Ha a' klistélyhoz megkívántató szerek a' háznál nintsenek, végy egy mefzely meleg édes tejet, tégy hozzá egynehány kanál fa, vagy len mag olajat, vagy ha az nintsen, mintegy két diónyi írós vaját, melly főzva nints, és egy kevés fehér tzukort, 's add-be langyosan, és ha a' környülállások kívánnyák, add-be többször-is.

A' szelekbe, kolikába, a' méhanyába, és egyéb illyes környülállásokba ezzel élly: Végy egy marok széki füvet, főzd-meg egy mefzely vízbe, szúrd-meg, tégy hozzá két kanál fa, vagy len mag olajat, 's add-be.

Ha a' kisedek szaggatást, vagy rángatódásokat (gichtern) szenvednek, vagy a' fogok nehezen jön, szorulásba vagy-nak,

Végy egy ivó pohárnyi édes meleg tejet, tégy hozzá egy kanál fa olajat, és egy kevés fejer tzukort, és add-be. Hanem ne nagyon melegen, mint sok értetlen Bábák szoktak tselekedni, hogy a' kisednek gyenge béle meg ne égjen.

Azoknak a' kedvekért, kik Orvosfágot be nem vehetnek, vagy olyan szakadásba vagy-nak, melly megszorúlt, vagy olyan torok gyúladásba vagy-nak, hogy nem nyelhetnek, így készítsd a' klistélyt. Végy egy lat Szeidlitz

Szeidlitzzi keserű-főt, és ugyan annyi mannát, két fél marok széki fű virágot, főzd-meg mind öszve egy mefzely vízbe, szűrd-meg, és add-be.

Továbbá szoktak még rendelni az Orvosok a' környülállások szerint erősítő, tsendesítő, fájdalmat enyhítő, 's egyéb hasonló klistélyeket, p. o. a' vérhasba, májdugulásba, a' vesébe és a' hójagba lévő kövekbe, a' gutaütésbe, fojtó hurutba, mizerérebe, a' kolikának minden nemeibe, és fok más egyéb féle klistélyokat, hogy hirtelen legíthessének.

J e g y z é s.

A' tudatlan fördösök, és Borbélyok, Bábák, és Szolgálatot tévő Afzszonyok sokszor olly ostobák a' klistéllyel való bánásba, hogy igen erőssen nyomják a' hójagnak a' nyakára, melly által felette nagy fájdalmat okoznak a' betegnek. Az illyenkor kibotsátott vér az emésztettel és vízellettel kimegy a' testből, és a' végbél, és a' hójag Izája veszedelmesen meggyúlad. Hogy ez ne történnyen ezekre kell vigyázni: 1.) A' klistélyt soha forróan nem kell beadni, hanem langyosan. 2.) Minekelőtte a' klistélyt beadná valaki, olajjal a' tsőjét kenye-meg. 3.) Lassan kell bedugni, és gyengén kell mozgatni elébb tovább, míg éppen a' hát gerintze felé nem fordul, a' midőn ofztán az egész munkát minden alkalmatlanság és fájdalom nélkül el lehet végezni.

MÁSODIK SZAKASZ,

Melly magába foglalja a' Hóltinak láttzók megelevenítése, és a' hirtelen halálos veszedelemben estek megszabadítása módját. Lássunk itt a' hóltinak látzás-külömböző nemeiről, és az azokból kiszabadító eszközökről.

Minekelőtte az elevenítés módja nagy munkája elő számlálásához fogunk; szükséges dolog előre némelly jegyzéseket tenni. Az élet, az élet erőnek szüntelen való foglalatoshodása. Az élet erő pedig az a' tehetősége a munkás testnek, mellyel fogva az, ha valami hozzá ér, azt megérzi, és arra munkálódni kezd. Az hol tehát az élet erő a' maga szabadságába megvagyon, ott meg kell tenni mind az érzékenységnek, vagy érezhetőségnek, mind az érzésnek, ha, t. i. valami ösztön járul hozzá. A' halál ellenben nem egyéb; hanem az élet-erőnek öfzvé töreése, vagy semmivé való tétele. Vagy az élet erőnek fentállására megkívántató legszükségsége.

ségesebb munkás eszközeinek a' testnek öfz-
 ve romlása, a' melly által ofztán alkalmat-
 lanná lefz arra, hogy a' testbe munkálód-
 jon. Vagy másképpen öfzve omlása, a' mun-
 kálódó részeknek. Ezek így lévén minek-
 utánna csak egyet tudunk-is olyvat mutatni,
 a' ki a' hólttak közzül viszfza jött, vagy
 viszfza hozatott az életre; (tudunk pedig
 ezereket, mint ezt az Anglusok, Hollandu-
 fok, Hamburgi és más Országok ilyen ma-
 teriába írtt Históriai bizonyítják) már szük-
 ségesképpen kell gondolnunk nekünk egy olly
 állapotba való-lételét az embernek, a' melly-
 be sem a' maga szabad állapottyába nints az
 Életerő, sem pedig tökéletesen öfzve nem
 omlott. Melly állapot semmi nem egyéb,
 hanem az érzékenységnek megkissebbedése,
 olyan állapot, a' mellybe az Életerő meg
 vagon kötve; melly állapotban is mennél
 tehetetlenebb az Életerő, mentől kisebb az
 érzékenység, annál közelebb vagon valaki
 a' valóságos meghólt állapothoz. Ebből meg-
 tetfzik, hogy fok változásokon kell által
 menni a' hóltnak láttzónak azon első ájulás-
 tól fogva, melly őtet hóltnak tetfzövé tetfzi
 addig, míg benne minden érzékenységek öfz-
 ve omlanak, és az ember valósággal meghal.
 Melly fokféle változás, mint hogy nem egyéb,
 hanem az életerőnek, és az érzékenységnek a-
 pródonként való-nagyobb meg-nagyobb elnyo-
 wódása; úgy láttzik, hogy ha ugyan a' termé-
 szetbe

Izethe ugrás nints, a' hólnak láttzónak élete- is tsak lassanként jön vissza, lassanként óldatik fel megkötődött állapottyából az életerő, és az érzékenység lassanként fejlődik ki. Minthogy pedig ezen érzékenységnek meg- és minémü állapotba való lételetől igen fokot függ a' hólnak láttzók megelevenítése; szükség, hogy vigyázzunk ennek jeleire, hogy azt megkülömböztethessük a' tökéletes tehetős élettől, hogy az érzékenyítő szereket azok szerint rendelhessük, vigyázzván mind az időre, mind a' környülá lásokra.

Igen nehéz, sőt sokszor lehetetlen is az érzékenységnek a' jeleit látni; de azért nem kell mindjárt az élesztgetés nagy munkájától elrettennünk: a' mennyire mindazáltal ezek a' jelek előttünk esmeretesek, imé leírom a' szerint, a' mint azok magokat az érzékenységtől a' tökéletesfégre ment élet jeleig kimutatták. Tudd-meg azért, hogy az érzékenység még ott bizonynyal megvagyon, a' hol a' szívnek a' tájékán valami kitsiny melegség van, a' hol a' szív magát ölzve vonnya, és valami kevésbé mozog, a' hol kitsiny rázkodást tapasztalsz, p. o. mikor az illet hideg vízzel megfetskendik, a' hol valamelly húsos rész görts formán ölzve van vonódva. Az érzékenységnek pedig első homályos jelei ezek: ha p. o. az ilyennek tagjai nintsenek nagyon megmerevedve, ha a' bőre puhulni, valamelly része vörösödni, és melegedni kezd,

ha tsuklik, ha az orra szuszog, és mozog, ha minden ösztönözés nélkül is rezket az egész teste, ha midőn az orráka fájnak, abból tífza, és nem véres takony jön ki, ha a' szája valami kitsinyt von, és végre ha a' fogai jobban öszve kutsolódnak. A' bizonyosabbak meg ezek: ha t. i. a' szív, annak, és a' vakszemnek ere valami kevéssé kezd verni, ha a' szemnek az orr felől való szegelete rezeg, ha a' szem golyóbisa tsendes hab forma mozgást tesz, és ha a' nyaknak ikrás húsa valamennyire rezeg. Ezek után jönnek az *Életnek nyilvánfágos* jelei, minéműek az állnak kitsiny mozgása, az ajakaknak, és az ábrázatnak veresedése, öszve vonodása, fogak vatzogása, prüfiszentés, az egész testnek megrázkodása, az okadás, a' lelekezés közbe való köhögés, és végre a' fo-hajtozás.

De ezeken a' jeleken kívül vagynak még más jelek-is a' hólnak láttzók körül, de a' mellyeket ők tsak magok tapasztalnak, mi pedig éppen nem, p. o. hogy fokáig hallanak még akkor is, midőn már egészen meghóltaknak tetszenek, ebből lehet magyarázni azt, a' mit fokban hísznek, hogy t. i. a' halottat felírják: meghalván t. i. megérkezett kedvelének jaj izavait, még egyszer haldokló szemeit felveti, hogy a' midőn a' holnak tetszők magokhoz jöni kezdenek, a' szemek szikrázik; hogy a' megfagyottak, és felakasztat-

tak

tak tudják, miképpen aluszik-el az elenyésző esméretnek az utolsó szikrája benne; hogy az ájulásba estek letétlétet látnak magok előtt; és hogy a' majdan megfagyandók különösön jól érzik magokat.

Mennyi ideig lehessen valaki hólnak-tetfzö állapotba, függ attól, minémü erőbe vagyon az Eleterö; melly - is minthogy az ifjakba, és gyermekekbe nagyobb erőbe vagyon, mint az Öregekbe, tehát amazok tovább - is fent maradnak a' hólnak látzás állapottyába, mint sem az Öregek; függ az Elementumnak vagy azon dolognak minémüségétől, a' mellybe t. i. a' hólnak tetfzö vagyon, p. o. a' víztől, és annak minémüségétől; a' levegőtől, a' szerint t. i. a' mint az több, vagy kevesebb savanyúsággal, szenes, vagy meleg gözzel rakott; a' hólnak tetfzés nemétől; a' hólnak láttzó teste alkotásától; azon állapottól, melly vagy megelőzte a' történetet, minémü a' részegség, izzadás, vagy éppen akkor adta elő magát, minémü t. i. az, ha valaki fővel esett a' vízbe, a' midön - is a' guta ütven meg az illyet, haszontalanná tetz minden életztgetö eszközt.

Úgy látszik, hogy a' hidegvettéknél legtovább vagyon megkötött állapotba az Eleterö, vagy legtovább fent áll a' belső élet; ezeket követik, a' most született kisedek, ezek után vagynak a' vízbe haltak; azután a' felakasztattak; menykő ütöttek; és végre
Iza-

szabad legyen nekem tulajdon tapasztalásom után ide tenni az olyanokat, a' kik nagy vér fojás által tűnnek el. Ezekről a' hóltak látszó állapotokról én majd mindjárt fogok szólni, és azoknak elevenítése módjáról.

Míg mindazonáltal a' lenne jegyezzük meg addig, hogy vagynak még más nemei is a' hóltak látszásnak az elő számláltattakon kívül, ilyen p. o. az, a' melly származik gutaütésből, ájulásból, mehányából, a' testnek egész megmerevedéséből: úgy látszik, hogy az ilyenek szoktak hét nap múlva is megelevenedni, mint p. o. Rüssel Miladi.

Jegyezzük meg továbbá azt is, hogy átollyába hamarébb eshetnek ilyen hóltak-tetfő állapotba a' fejr személyek, mint sem a' férfiak: nevezetesen eshetnek közzülök gyakran érző inak gyengeségétől származó méhanyai ájulásba, és görtsbe, melly állapotba úgy látszik, hogy igen sokáig el lehetnek az ilyenek; meglehet az is, hogy ez idővel lehet olyan elő - 's meg előforduló nyavalyává, a' mellybe minden érzékenység eltűnik. Ha élelztgetni akarod az illyent, banny úgy véle mint szoktak a' vízbe hóltakkal, és felakasztattakkal. Vagy ha azt tselekedni restelled, ne enged hamar eltemetni, mert még magához jöhet az illyen.

Lássunk már most renddel a' hóltak látszó állapotba lévők megelevenítése módjáról;
tsak

tsak hogy kérlek azon readdel menny az elevenítő szerekben, a' mint azok le lesznek írva; fokhoz egyszer ne kapj; és az elevenítés nagy munkáját, ne tsak egy szempillantásig, hanem egész órákig - is fojtasd.

A' megfagyottak megelevenítése módja.

Tudva lévő dolog, hogy az útasok a' nagy hidegbe, a' tsapfzékekbe bészoktak menni, hogy megnyúgodjanak, és megmelegedjenek; a' mikor a' borból, pálinkából, és egyéb ilyen italokból jól magokhoz vesznek, sőt fokszor meg - is részegednek, és tovább mennek. A' vendég fogadóba még meglehetősen magoknál vagynak; mihelyt pedig a' szabad levegőre, kimennek közönségesen mindjárt tántorognak, a' bor, és egyéb ilyen italok által a' vér nagy bővéléggel hajtatik a' főre; a' nagy hideg azonban a' kisebb vérhordó ereket öszve szorítván, a' főbe bellyebb hajtya a' nedvesléget, a' melly ofztán ott nagyon megszaporodik. Egyszerre ekkor hirtelen elkerülhetetlen nagy álom erefzkedik az útasra, ténferegve ledül valamely fához, vagy elterül a' földön, és más nap reggelre megmerevedten halva találják. Az ilyen szerentsétlent megtalálván behurtzollják a' közelébb lévő helybe, ott meleg szobába bevészik,

viszik, és őstán nagy hamar el-is temetik, semmit sem aggódván azon, vissza lehet-e az életre hozni, vagy sem; ámbár példa legyen is reá, hogy két nap múlva-is feleléstetett illendő véle bánással az ilyen szerentsétlen.

Az ilyen szerentsétlenekkel azért nagy vigyázással kell bánni a' hazavitelbe, és tensesen, és nem úgy mint egészen meghólttal; és elő kell venni minden módot, a' melly által őtet az életre vissza lehet hozni. Melly végre imé leírom a' vélek való bánás egész módját, és az Orvosi Szereket.

Az ilyen szerentsétlent nagy vigyázással, nem hányván vetvén a' testét ne vidd se meleg szobába, se tűzhöz, mert úgy bizonyosan meghal; hanem hideg szobába, egy legközelebb lévő házhoz, fejét felemelve; ha ollyas szoba nints, tedd-le az ég alatt; czután húzd-le, vagy inkább vágd-le minden ruháit; takard egész testét valami fél rőfnyi vastagságú hóba a' jobb oldalára fektetvén; vagy hideg vízbe tedd kádba, vagy tekenőbe fejét felemelve, hogy az ábrázattya ki legyen; vagy rakd-be az egész testét hideg vizes ruhával, és a' fejét, mind addig míg megmelegszik, és a' tagjai hajthatókká lesznek. Egyszermind pedig tselekedd azokat-is, a' mellyek majd alább előadatnak, t. i. dörögöld az egész testét a' vízbe, fujj levegőt a' torkába vagy a' száddal, vagy valami tső

vel, vagy fúvóval, de az orrát be ne dugd. Egyfzersmind a' befúvás alatt dörgöld a' szív gödrét, vagy gyomor száját, hideg vízbe mártott posztóval, vagy ruhával, vagy fetskendezz reá hideg vizet; tehetsz még a' szív gödrére hideg bor etzetbe, vagy égett borba ázott ruhát is, vagy posztót. Ettől azonban, valamint a' levegő befúvásától is szűnymeg egy-egy szempillantásig vagy minutumig, és ismét vedd elő azokat, és kövesd mind addig míg a' szív mozogni kezd. Ha az álla kaptzája nagyon őszve vagyon kutsolódva, dörgöld azt pályinkával, bor etzettel, hóval, vagy jéggel, de gyengén. A' mint fellyebb is mondtam, dörgöld az egész testét, de kivált a' kezeit, lábait, és felfelé a' háta gerintzét hóval, vagy jéggel, vagy pályinkás hideg vizes ruhával, vagy posztóval. Ha már ezek által megmelegedett, akkor vedd ki a' hóból, vagy vízből, törölgesd meg, tedd meleg ágyba, fektess mind a' két oldala mellé embert, hadd melengessék, még mind ez ideig is hadd legyen hideg házba. Ekkor tarts az orra alá, erős szagló, vagy prüfzköltető szereket, minémű az őszve tört vörös hagyma, reszelt torma, tubák, és egyebek; piszkáld a' torkát olajos tollal, klistélyezd meg próbára dohánnyal: Erről mindazáltal azt tartsd meg, hogy némellyek ezt veszedelmesnek tartják. Ha már egyszer magához jött; adj neki bor - vagy serlevest, vagy tehén húslevet,

levet, mert sokkal többet tesznek itt a' konyhából, és pintzéből került erősítő szerek, mint sem a' Patikabéliek.

Az érvágás többnyire veszedelmes; jó ellenbe olyankor, ha az illyennek az ábrázattya fel vagyon fúvódva, és tarjagos, vagy kékes vörös, a' nyakba lévő vér erei tele vagynak, és akkor lehet a' jobb oldalon lévő nyak eret, vagy a' jobb karon lévő megnyitni, és mint egy nyóltz, vagy tizenkét evő kanálnyit kieresztetni, és többet nem; a' sebjét pedig csak ragasztó flastrommal kell öszve húzni.

Ha mind ezekután-is, még meredt, és hajthatatlan valamelly tagja, ezt hóval, vagy hideg vízzel mind addig kell rakni, vagy dörgölni a' mondott mód szerínt, míg ez-is mind érzékenységét, mind hajthatóságát visszafizta nem nyeri. Nem kell semmi fáradságnak kedvezni, a' fellyebb mondott szerekkel sok ideig kell élni, az az mind addig, míg az ember a' tzellyát el nem éri, vagy pedig azt nem láttya, hogy minden munka, és fáradság haszontalan.

J e g y z é s.

A' ki télbe utazik, bort és pályinkát ne igyék; mert ezek által álmosá lelliz az ember; egyen inkább meleg levét, vagy igyon meleg sert. Jó az útasnak az ő lábait olajjal, vagy fagyúval megkenni. Kis tsizmába, vagy tzipellőbe útra ne indully. Szüntelen mozogj, le ne üll nyugodni, vagy alanni, mert megfagyysz.

(A' Vizestetüről vagy valamely résznek hidegvettés daganattyáról.

A' vizestetű a' szegényebb nép között közönséges, mivel az embereknek ez a' része a' hidegnek inkább ki vagyon téve. Veszí eredetét ez a' nyavalya mindenkor, vagy a' hirtelen való megmelegüléséből valamely hideg résznek, vagy ellenbe meghűlésétől valamely meleg tagnak: a' honnét legtöbbször azokon a' részeken történik ez meg leg hamarább, a' mellyek ennek a' változásnak leginkább ki vagynak téve, minéműek p. o. az orr, fül, kezek, és lábak. Annál bizonyosabban, és nagyobb mértékbe ragad meg ez a' nyavalya valamely részt; mentől hirtelenebb meghűl a' meleg és izzadt rész, és mintegy a' meleg fürdőből hirtelen a' hidegbe megy által. Ide tartoznak azok az emberek, a' kiknek a' lábak nagyon izzad. A' legnagyobb hideg is igen ritkán szokott magába ilyen bajt szűlni. Azok az alkalmatlanfágok, mellyeket a' hideg vett tagok szoktak okozni, mindenkor tsak télbe mutattyák magokat, nyárba pedig elenyésznek.

Orvoslása. A' hidegvérű, flegmaticus, vagy nyálas vérű, hódjat, és puffadt embereknek legjobb közönségesen spirituosus Orvoslág; ellenbe a' száraz és sovány testűeknek az olajos, és lágyító szerek a' jobbak.

Hanem mind ezekről-is azt tartsd-meg, hogy a' nyavalyát csak most tsendesítik-le, arról pedig igen ritkán használnak, hogy a' következő télbe elő ne jöjjön. Ha hideglelés-is vagon véle együtt, vágass öret, ragasz piótzákat a' férelmes részre, adj neki belőlről hívesítő orvosfágokat, és eledelekkel-is hívesítőkkal élyen. Atallyába jók itt a' hideggel való borogatások, minémű a' hideg víz, vagy tedd a' fájdalmas részt napjába egynehányszor, vagy két minutáig bele, és ezzel így bány mind addig, míg a' hideg okozta daganat egészen el nem múlik. Valahányszor pedig ezt tsinálod, mind annyiszor jól megtörüld a' víztől, 's takard viaszos vászonzsa. Az újjabb értelmes Orvosok, és Seborvosok, az olyan daganatba, melly meg nem evesedik, javasollyák a' kő- vagy terpetin olajt, vagy a' kakaóból készült vaját, hogy a' férelmes részt azzal kenegessék. Némellyek rothadt almával, reszelt rothadt répával, melly len mag olajba van megpörkölve borogatni komendállyák; mások pedig élnek ebbe két lot nyúlhájból, és 20 tsepp kő olajból készült kenőtsel.

Ha pedig a' daganat meg akar evesedni, élyen a' beteg illendő diétával, tartsa jól magát, vegyen gyenge hashajtót, kívülről párolgassa forró etzet párjával, jó erre a' Goulard ónos vize-is, és valami kevés kámforos éget borral elegyített méfz víz-is, ha azzal hidegen rakják.

A' most született hólnakláttzó tsetsemőkről.

Ha ilyen történetbe jösz, és akadsz illyes kisedre, gondold meg az Annyát, mitsoda egészséggel bírt viselő korába, főképpen kevéssel szülése előtt mint vólt, teste a' febtől nem vólt-é kihányva, a' medentze, mellynek tsontyai között fekütt vólt az Annyába a' gyermek mitsodás. A' szülése minémü vólt az Annyának, könnyü-é, vagy nehéz, természetes-é, vagy rendkívül való, mitsodás bába bánt véle. Hogy jött a' kised a' világra fejjel-é? lábbal-é? vagy feggel. A' kisednek a' színe mitsodás, halavány-é, vagy vörös az ábrázattya, a' tagjai mitsodások, meg vagynak-é merevedve, vagy elvagynak esve, és lankadva. Az köldök sinorba jár-é a' vér, vagy üt-é. Elmettette-é a' Bába a' köldök sinort? eresztett-é belöle ki vért, vagy talám igen-is fokát? Mennyi ideje, hogy a' kised hólnakláttzik. Próbálták-é valamivel feleleveníteni? végre figyelmezz az életnek jeleire.

Akkor pedig, ha a' gyermeknek halála a' megnyomás által történt, azon vizsgálódj? mi adott arra alkalmatosfágot, történetből esett-é az? és vallyon az Anya, vagy a' dajka által lett-é? Nintsen-é a' teste valahol megütve, vagy sértve? Vallyon egyenesen a' raj-

a' rajta fekvő tereh által fúladott-é-meg, vagy hogy a' lélekzés úttya fogódott-el, és úgy fúladott-meg? Mennyi ideje, hogy a' dolog törtéat? Nem törte-é a' nyavalya? a' izél nem ütötte-é-meg, vagy a' melye nem szorúlt-é? Végre mind azokra az eszközökre figyelmezz, a' mellyekkel körülötte éltek.

Ezeket előre így értvén, midőn az elevenítéshez akarsz fogni, szüktség azt megtudni, hogy mitől történt a' kisedednek halála, gutaütéstől-é, vagy ájúlástól; mert ha a' gutaütéstől, úgy a' legelső bánás módja az, hogy a' köldök simort négy újjnyira a' gyermek köldökéhez elvágván, két vagy három káná ni vért botsáss-ki a' gyermekből, különben pedig a' vér ereztés ártalmas; azután tekerj ruhát az újodra, 's tisztítsd-ki jól a' száját, torkát, a' nyáltól. Ezután ösztán tedd fürdőbe, mellynek egyenlő legyen mindenkor a' melegsége, mellybe azonba tölthetiz bort-is, vagy pályinkát, tekerd meleg posztóba, vagy flanelba, vagy olyan állatba, mellyet éppen most ölték; egyszer mászszor vígyázva fújj bele levegőt, kennyed, és dörgölgesd alólról felfelé a' melyét, friss levegőn szellőztesd, bizonyos magosfágról tsepegtess a' szív gödribe etzetes vizet; de minden ilyen fetskendés után meg kell tisztán törölni a' kisededet, meleg ruhával, és egy kevés pihenés után dörgölgesd a' kiseded háta

gerintzét, szíve gödrét, tzombjait gyengén borba, vagy pályinkába mártott meleg posztóval vagy flanellal, betakarva hordozgasd elébb tovább, tenyereddel veregesd az alfelét. Ha mind ezután - is az életnek semmi jeleit nem tapasztalod, újjra kezd-el a' próbát, és azokon kívül tégy főt a' nyelvére, vagy azzal dörgöld, az orra lyukát ingereld, tört veres vagy foghagymával, Szalamiák spiritussal, Hoffman tseppeivel, és olajból, vízből, sóból készült klistélyt adj-be.

Ha már egyszer ofztán elevenedni kezd, azon kívül, hogy még most - is kell melengetni és dörgölni a' kisdedet, kefélni kell a' talpát, és dörgölni sóval. Ha már egyszer a' gyermek nyelhet, adj-be neki vagy két tsepp jó bort, némellyek szoktak ilyenkor beadni Rabarbarás, és tengeri vörös hagymás mézet. Ha a' kisded hörög, és nagyon nyálos, adj-be vagy két tseppet a' Rulánd hánytató vizéből, vagy a' Huxham hánytató borából. Ezek után gyenge melegbe tartsd az annya vagy a' dajkája mellett. Lehet gyengén levegőt - is bele fújni, és elektrizálni, de a' melly olyan formán essen - meg, mint a' tsepegő fürödővel szokott.

A' kisdedeknek agyon nyomása többnyire az Anyáknak és a' Dajkáknak vigyázatlanfága miatt szokott megtörténni; melly is minekutánna megesett, így bánnj véle a' megelevenítésekor. Legelőször - is vidd
friss

friss levegőre, vetkeztess-le, és öldözd-fel, takard lepedőbe, posztóba, vagy paplanba, az ábrázattyát fetskendezgesd hideg vízzel. Ezután tedd meleg vízbe, tsepegtess jó magosról jeges vizet a' gyomra szájára, vagy másképp a' szíve gödrére, minden ilyen reá tsepegtetés után dörgöld a' tenyereddel, kefélgesd a' karjait, dörgölgesd az egész testet fenyő maggal füstölt flaneliál, vagy posztóval, meleg boros kötést tégy a' megnyomott részre. Ha már egyszer elevenedni kezd-is a' borogatástól meg ne szűnny; hanem ezenkívül, ha már egyszer nyelhet, adj neki valami kevés bort, vagy theát innya; tedd meleg ágyba, hadd legyen ott tsendesen. Klistélyozd-meg vízből, sóból, és olajból készült klistéllyal.

Mind ezeken kívül, ha az ere verése nagyon tellyes, az ábrázattya vörös, és az erei feldagadtak, mellyek a' bőv vérűséget mutattják, eret vágathattz rajta, különben nem. Ha igen nyálos, és a' melye hörög, adj neki gyenge hánytatót kávék kanállal, minémű p. o. a' tengeri hagyma méz, vagy a' Huxhám hánytató bora, ha tapasztalsz körülé görtsöt, adj tsendesítő szert, p. o. pézmát, vagy széki fű theát, föröfztgessed meleg vízbe gyakorta; Végre adhattz-be hasajtó szert; szennét levélből, és sóból készült klistélyt.

Végezetre azt kell megjegyeznünk, hogy a' kisdedek valóságos meghólt állapottyok igen bizonytalan, úgy hogy még a' gyermek-től magába elment szurok forma emészttet sem elégléges jel arra; azért nem hirtelen kell őket hóltaknak tartani. Ellenbe az életnek jelei nálok ezek; az állkaptza mozgása, az ajakaknak pirosága, a' szem helyak felve-tése, a' melynek felemelkedése, az ásítás, és a' szemek pillogatása.

A' Felakasztattakról, vagy Megfojtattakról.

Ha valaki abba a' szerentsétlenfélegbe esik, hogy magát felakasztja, vagy megfojtja, úgy ne tegyünk vele mint szoktak sokan, és nevezetesen Sváb Országba egy Imperiális Városba tselekédtek, a' melly szerint az ilyen szerentsétlent, nem tsak az, hogy nem élészgették, hanem még azt az emberi nemzet gyalázattyára artzal a' földre levetették a' szabad levegőn, melléje vígyázókat rendeltek, a' kik muzsika szó, dallások között ettek, ittak, részegeskedtek, és mintegy öröm innepet tartottak a' szerentsétlen körül, a' kit más nap, koporsó nélkül a' határra kivittek, ott mint valamelly döglött kutyát artzal lefordítván egy gödörbe bévetették, valamelly meghegyzett karóval a' hasát által szúrták, hogy még az ítélet nap-

napján se támadhasson-fel, hozzá tévén még azt-is; így kell az ilyen 's ilyen kutyát eltemetni. Szép kis temetés egy ilyen okos világba. Nyitnák-fel tsak az ilyennek a' testét, mindjárt meglátnák az ő nyavalyás környülállásit, 's nem lehetne nem szánni az ilyen szerentsétlen maga gyilkosát. A' legnagyobb szánakozásra méltó az ilyen, főt megérdemli, hogy egy szívre ható tanítást tegyenek: mert a' hypochondriakus, vagy a' vérnek felettebb való megsűrűdése miatt dugulásba szenvedő nem tudja mit tsinál, az ezze az ilyennek nints helyen, és akarattya ellen esik az ilyen állapotba.

Ha azért ilyen szerentsétlent látunk, mint a' mi szánakodásunknak, és nem gyűlölségünknek tárgyát, azonnal vágjuk-le, de úgy hogy magát nagyon meg ne üsse a' levételbe, a' kötelet a' nyakáról le kell venni, ruháit meg kell óldozni, p. o. a' nyakra valóját, lábliját, nadrágját, vállát, szoknyáját, harisnyáját, 's a' t. azután a' szabad ég alatt, vagy valami híves, de nem nedves gőzölgéssel tellyes szobába a' bal oldalára kell fektetni, úgy hogy a' feje jó magossan essen. Azután, ha kivált még meleg, gyengén kell fújni a' torkába levegőt, de egy végbe foká ne, hanem újjra megint el lehet kezdeni, az alatt meg más valaki etzetes, vagy tsupa tiszta hideg vízzel fetskendezgesse az ortzáját, szíve gödrét legyezze legyezővel,

és

és valahányszor a' levegőt a' szerentsétlennék a' szájába fújad, mind annyiszor nyomogasd gyengén a' melyét alólról felfelé és a' torkát, dugj olajos tollat a' torkába, és az orrába, és azal tsiklandozzad, eröss etzetet, vagy valami szagos vizet tarts az orra alá, a' vak szemét pályinkával, vagy etzettel kenegesd, a' nyakát borogasd meleg etzetbe, vagy pályinkába, vagy len mag olajba mártott ruhával, vagy rakd-be meleg téjbe mártott zsemlyével, takard meleg ágyba, vagy ruhába, tégy a' szív gödrére, vagy gyomra szájára meg vízzel, teli hójagot, az egéiz testét, ha kivált a' szív már kezd mozogni, meleg vízbe, vagy meleg etzetbe mártott posztóval vagy ruhával kell borogatni, úgy hogy csak az orra, és a' szája legyen-ki, meleg borba áztatott szagos fűvekkel kell körül rakni, tedd lágy meleg fürdőbe, melybe is a' míg vagyon dörgölgesd az orrát, és a' száját tormával; dörgölni kell meleg flanellel először ugyan gyengébben, azután mind erősebben erősebben főképpen pedig balfelel, a' talpait pedig olajos kefével keféld, melly alatt tsepegtess bővön vizet a' szív gödrére; sóból, olajból, vízből készült klisztélyt adj-be. Némellyek szoktak az ilyen szerentsétlennék száraz köppölyt-is vetni a' melyére, köldökére, és hasára. Eret vágni is kell ilyenkor, még pedig fokszor mindjárt, ha t. i. az ábrázattyok fel-vagyon fújva, tar-
jagos,

lagos, vagy kékes vörös, a' nyakba lévő erek meg vagynak dagadva, még pedig a' jobb felől való nyak eret, vagy a' jobb karján való, de egyszer-egyszer csak nyóltz vagy 12 évő kanálni vért kell kivenni, és ha szükség többször-is meg kell erefzteni.

Még ha már egyszer elevenedni, és lélekzeni kezd is a' szerentsétlen levegő eget még-is kell fuvogatni belé, és az ortzájat fetskendezni hideg vízzel; hanem még ezeken kívül szükség gyenge hánytatót-is beadni, enni pedig bor levest; hívesítő gyenge laxatívát, hogy ha pedig hörög, bodza theát adj innya tengeri vörös hagyma mézzel; jó etzetes hideg vizet-is innya adni. A' kötőlék által megfzorítódott helyet pedig borogasd etzetbe főzött széki fű levével, mellybe valami kevés Szalamiák-is legyen. A' többit ofztán bízd az Orvos Doktorra.

A' Vízbefultakról.

A' vízbefultat, ha szinte több órákig vólt-is a' vízbe szép tsendesen, ha lehet karjánál fogva húzd-ki a' vízből, hogy a' feje, vagy melye meg ne sértődjön, 's valamenyire felemelt fővel vígyázva vidd a' legközelebb való házhoz; de sem tűzhöz, sem meleg szobába ne tedd, és a' velle való bánáford, vagy szobába, vagy a' nap melegén legyen; itt fektesd a' jobb oldalára, úgy hogy
a' tesz

a' testének felsőbb része magósabban essen; 's egyfzersmind körül lehessen járni; mesfed-te rólla vizes ruháit hirtelen, de úgy hogy az alatt nagyon öszve ne rázd; a' száját tisztítsd-meg a' nyáltól olajba mártott tollal. És így bánnny véle elejinte. Ezután elébb jól megtörölgetve, takard pokrotzba, vagy paplanba, vagy ha az nints szénába, vagy szalmába, mellyek melegék legyenek, de úgy hogy a' szája kilegyen; fekügyön melléje valaki a' külömben - is meleg ágyba, hogy a' melegség nagyobb legyen; jó leszen langyos vízbe-is tenni, mellyet meleggel újjra frissíteni kell, melly munkába azt leszen szükség megtartani, hogy a' melegség eleinte mértékletes legyen, és tsak lassanként kell nevelni a' melegséget szinte a' Farenheit meleg mérőjének hetedik grádusáig. Szükséges leszen különös részeit - is melengetni, p. o. a' szív gödrére igen jó meleg vízzel teli hójagot tenni, vagy szagos fűvekkel kötözni; az egész testen pedig meleg vízzel teli, 's flanélba takart palátskot hordozni. Az alatt míg máfok ezt tsinállyák, fújjon valaki levegőt a' szájába, akár tsupa szájával, akár valami tsövel, melly még amannál jobb, mint kés hüvelyével, tollal, legjobb pedig valami fúvóval, a' mellynek a' tsöjét vizes hójaggal bé kell tekerni; ha pedig a' fúvónak a' tsöje vastag volna, valami kissebb tsöt kell tóldani a' végibe, ez alatt pedig az ádám almáját

ját gyengén befelé kell nyomogatni. A' befúvás nagy erővel ne legyen, sem az orralyukait be ne fogd. E' végre jó volna tartani a' Gorcy fúvóját, és minden befúvás után egy minutáig, vagy egy szempillantásig, és nem tovább meg kell szünni a' befúvástól, és az alatt vigyázd, nem tapasztalod-e körülötte az életnek valami jelét. Ha azt látod, hogy a' befúvott levegő ismét kijön, akkor nyomogasd gyengén felfelé a' melyét, és kenegesd kivált a' bal oldalán, és a' befúvást újra kezd el, és egy-egy kevés megszűnéssel mint eddig fojtasd, míg tsak a' szívnek mozgását nem érzed, hanem hogy a' levegőt, hol egyik, hol a' másik ember fújja be. Ezután dörgölgesd lassanként a' szereztsétlent mind erősebben-erősebben, főképp ha már egyszer a' szív mozogni kezd, a' dörgölés pedig legyen flanellal, vagy olajba mártott kefével. Továbbá klistéllyoztasd fős meleg vízzel, vagy szagos fűvekből készült klistéllyal, vagy ollyannal, melly készült erőss olvasztott hánytató sóból; fetskendezhetz be illyen módon lágy meleg etzet-is, vagy öt, vagy hat lot égett bort-is. De mindenkor arra vigyázz, hogy ha tsak lehet a' szereztsétlent ki ne takard. Loisolgasd jegess vízzel, a' szív gödrét fetskendezgesd hideg vízzel, vagy pedig valami magosfágról tsepegtess a' szív gödrére meleg vizet. Hanem hogy minden fetskendezés, vagy

tsepegtetés után meg kell törölni, és a' szív gödrét gyengén dörgölni. Az Electrumhoz-is szükségos leszzen nyúlni; és ha tsalányal megtsapkodod-is lokat használsz a' megállapodott vérnek megindítására. Es ezek valának azok, a' mellyeket az első rendbéliek után köteles, vagy a' vízbe hóltnak serkengetésére elővenni.

Ha mind ezekután azt veszed észre, hogy a' szerentsétlen elevenedni kezd, fojtasd tovább-is a' most említett érzékenyítő szereket, tsak hogy most se bány erőssen, és hebehurgyán véle. A' dörgölést tedd ugyan mindenütt, de főképpen a' karjain, lábain, és a' háta gerintzén lefelé. Még ha már egyszer magához jött-is, még-is dörgölgesd, és a' levegőt fujdogáld bele: mert e' nélkül újjra meghalhat. Adj egy-egy kis nyúgodalmat neki; de a' munkához újjra hozzá láss. Ha már egyszer nyelhet, de addig ne, adj apródonként egy kevés etzetes, pályinkás, vagy boros herbathét, vagy meleg sert, vagy meleg levest innya, az az töltsd a' szájába; sűrű zab lévből, vagy téjből adj neki klistélyt. Azon légy, hogy hánnyon; melly végre adj neki tengeri hagymás mézzel elegyült széki fű theát, vagy dugj-le a' torkára olajba mártott tollat, 's azt mozgasd ott. Végre úgy bány a' megelevenedettel, mint a' nagyon meglebesítetttel, vagy a' gyermek ágyos-

ágyossal szoktak. Hogy ha pedig valaki té-
be halt a' vízbe, azzal eleinte éppen úgy
bánný, mint a' megfagyottal szoktak.

J e g y z é s.

Fáradhatatlanúl, és megszűnés nélkül leg-
alább hat óráig élly ezekkel a' fegedelem sze-
rekkel, és addig félbe ne hadd, míg az ember
életre nem jön, vagy csak segíteni lehet; mert
némelyik három óra múlva, némelyik pe-
dig fél nap múlva - is megelevenedik. Némel-
lyeknek mind azon mondottak - is semmit nem
halználván, beásták azokat, csak ábrázattyó-
kat hagyván - ki meleg ganéjba, vagy bétakar-
táksmeleg hamuval, fővennyel, vagy korpá-
val, mellybe egynehány órákig fekvén an-
nakutánna felelevenedtek. Úgy tartom színt
olyan jó leszén a' földbe beásni - is.

2. *Jegyzés.* Az érvágás, többnyire vesse-
delmes a' vízbe fúltakon, kivéven azt a' ritka
történetet, ha az ábrázattyok fel van puffadva,
és tarjagos, vagy kékes veres, a' nyakba lévő
vér erek fel vagynak dagadva; akkor lehet a'
jobb oldalán lévő nyak vér eret, vagy a' jobb
karon lévő megnyitni, és belőle 8 vagy 10
evő kanálnyi vért, és nem többet kivenni; a'
sebet pedig csak öfzve húzó flastrommal borít-
tani - be. A' dohány klistély, és az erőss sza-
gú szerek veszedelmesek. Ha ki vízbe esik,
szorítsa magába a' lélekzetet, igen sokat fe-
gíthet magán, mert a' test könnyebb lévén
tovább fenn lebeg a' vizen, vagy a' feneké-
ről - is feljön.

3. *Jegyzés.* Az életnek jelei ezek: A' bőr
mind inkább - inkább lágyúl, a' tagok meleged-
ni kezdenek, az ábrázaton, és a' szem hóján

rángatásokat vesz az ember észre, a' szív lassan-lassan verni kezd, az ajakak, és az or-
 zák pirosodni láttzanak. Utóllýára az ásítás,
 a' melynek emelődése, a' szív dobogása, a' lá-
 baknak rángatózásai, az egész testnek reszke-
 tése, a' száj nyjtékozása, a' haskorgás, és az
 élet következik.

A' Göztől megfúladtakról.

Ebbe a' dologba azt kell megtartani,
 hogy meghalhat az ember a' szobába beszo-
 rúlt szén, és az ásvány gőzétől, a' forró bor-
 ser, etzet szelzítől, a' kender, nedves fa,
 törf, kőszén kipárolásától, a' szobáknak,
 vermeknek, és barlangoknak megfúrólt gö-
 zektől. Ezenkívül eshetik ezektől szédelés-
 be, fejfájásba, mély-álomba, ájulásba, rán-
 gatózásba, merevedésbe, és egy olyan álla-
 potba, mellybe az ember hólnak láttzik.

Illyen állapotba lévőkre ha akadsz, leg-
 első kötelességed az, hogy az ajtót, ablakot
 mentől elébb nyisd-ki, és a' szerentsétlent
 vidd mindjárt a' szabad levegőre, vagy ol-
 lyan szobába, a' mellynek ablaka, ajtaja
 nyitva van; vond-le rólla a' ruháit, és a'
 mellyek megvagynak kötve, óldozd-meg,
 vagy metzd-le, ültessz székbe, mellyhez kösd
 hozzá, vagy fektesd-le a' földre, és a' fejét
 potzold-fel. És ekképpen bányj velle eleinte,
 azután pedig nyúlj az éleszgető szerekhez ek-
 képpen; Flanelba, vagy pokrótzba takard-
 be,

be, egész ábrázattját etzettel kend - még ; tedd egészen langyos vízbe , vagy legalább a' lábait áztasd benne ; gyakorta , és bővön lótsold , vagy fetskendezd jó hideg vízzel az ábrázattját , és a' szíve gödrét , és ez alatt forgasd - is ; dörgöld , főképp minden lótsolás után olajba mártott kefével ; ezután egynehány minutáig , hagy békét a' betegnek , 's takard - be jól . Ezután fújjon valaki levegőt a' szájába a' szájával , vagy valami tsövel , vagy tollal , vagy keshüvellyel , legjobb pedig , és legbátorfágosabb valami fúvóval , mellynek a' végét valami vizes rongyal tekerd - meg , vagy ha vastag , üss vékonyabb tsöt a' végibe . Azon szempillantásba pedig , hogy a' befúvás történik , tegyen valaki hideg vízbe mártott rongyot gyakran a' szív gödrére , vagy pedig , a' melly még jobb , fetskendezze gyakran jó hideg vízzel a' szíve gödrét , mind annyiszor pedig valahányszor bele fújnak , nyomogassák befelé az Adám almáját . Néha meglehet szünni a' befújástól egy minutáig , de tovább ne , és az alatt arra vigyázz , nintsen - é körülötte az életnek valami jele , ha pedig a' szájába befúvott levegő vízfíza jön , akkor nyomogasd felfelé alólól a' melyét . Majd ismét kezd - el a' befúvást , és a' leírt mód szerint egymással felterélvén , nyomogasd a' melyét felfelé . Változtasd a' befúvó személyeket - is . Igen nagyon hasznos etzetes vízzel - is klistélyozni .

Ha egyszer már elevenedni kezd - is, mindazonáltal még - is kell folytatni a most mondott szerekkel való élést; ezenkívül az orra alá etzetet kell tartani, azzal meg kell kenni, klistéllýozni, és gyengén dörögöni; ha emelygést veszel észre körülötte, az újjal, vagy olajos tollal tsiklándozd a' torkát; ha már egyszer nyelhet - is, akkor adj etzetes, vagy tzitrom fűből való theát, vagy valami meleg levest. Az érvágást, mikor kellyen elő venni, mego/vashadd a' vízbe futakról tett jegyzésembe: a' földbe nyakig bele takarni - is nagyon hasznos.

1. J e g y z é s.

A' vizsza jövő élet jelei ezek: ha t. i. a' szereztsélen tsuklani kezd, az orra szuszogni, ha az álla kaptzái és fogai keményebben öfzve kutsolódnak, ha a' szája tajtekzik, ha valami fekete materiát vét - ki, ha az egéls teste reszket, és vegre lélekzik.

2. *Jegyzés.* Ha valami szobába, vagy pinczébe, verembe, kútba, s a' t. megfultat akár sz megszabadítani, etzetbe mártott spongiát fogj a' szádba, téherd - bé magadat egészen hideg vizes lepedővel, és igyál előre egy kis pályinkát. Ha az, mellybe a' szereztsélen fült, verem, kút, vagy barlang, s a' t. akkor annak derekára, a' ki beereszkedik, két szál hő élet köss, a' mellyeket a' honallya alatt vegy - el, ezenkívül adj egy kötelet a' kezébe, a' mellyel az életéről adhassék jelt.

3. *Jegyzés.* Meglehet az ilyen föld alatt való helyekbe előre a' levegőt tisztítani, ha benne

beane előre puskaport gyújtasz-el, vagy bele lösz, vagy a' lyuk szája előtt szalmából üzet raksz. Hasznos előre vedrenként, vagy jeges vizet, vagy egy két dézsa óltatlan meszet, és utánna vedrenként elegendő vizet reá kivülről lassan-lassan töltögetni, és az óltott meszet hozszú póznákkal felkeverni; 's mind addig míg csak a' föld' alatt levő helynek fenekére leeresztett égő gyertya magába el nem aluszik, bele nem lehet ereszkedni.

A' Mennykő ütöttekről.

Mivel a' mennykő nem üti mindenkor úgy meg az embert, hogy annak élete iránt mindjárt minden reményfég elenyészen; azért is annak feléléstésére minden mesterféget meg kell vetni. E' végre először-is azt kell tsekedni, hogy az ilyen szerent élent a' gözös szobából hirtelen ki kell vinni a' szabad levegőre, ajtót ablakot ki kell nyitni, ruháiból ki kell vetkeztetni, a' jobb oldalára olyan formán kell fektetni, hogy a' feje jó magossan essen, azonba takardbe pokrótzba.

Ezeket így elvégezvén nyúljaz elevenítő szerekhez, fetskendezd, vagy lotsold szüntelen az ábrázattyát, és szív gödrét hideg vízzel, a' fejét borogasd hideg vízbe mártott ruhával, az alatt hirtelen gödröt kell ásni, a' mellybe az ilyen szerentsétlent hozszába bele kell fektetni, de úgy hogy a' fejét a' jobb oldala felé felpotzold, az egész testét a' jobb oldalára fordítván egy rőfnyi vastagágú föld-

del takard-be, az ábrázattját kihagyván hideg vízzel fetskendezd, 's hadd benne két, három, 's több órákig-is, míg t. i. magához nem jön: egyfzersmind élly a' több elevenítő szerekkel-is: tsepegtess magosról hideg vizet a' szíve gödrére, vagy rakd ugyan azt, borba, vagy bor etzetbe mártott ruhával; dörgölgesd eleinte gyengén alólról fel felé a' bal részén; némellyek ezt tselekszik hideg vízbe mártott jó erőss kefével az egész testen, főképpen pedig szokták a' kezeit, és a' lábait, tenyerét, és talpát dörgölni a' szerentsétlennek, minekutánna pedig a' dörgölés egyszer véghez ment, azután szokták a' mondott mód szerint a' földbe betakarni. „Orvos Doktor
 „ Krause Úr, a' most elő számláltakhoz, még
 „ ezeket adja hozzá, kend-meg az orrát éget
 „ borral, kámforral, szalamiák spiritussal,
 „ fujj sietve levegőt bele, mellyet egyszer
 „ mászszor ismét megújíts, a' vak szemét,
 „ füle tövét vízbe elegyített szalamiák spi-
 „ ritussal kend, a' körme allyát, és a' hü-
 „ velyk újját tövel böködd; vízbe elegyített
 „ szalamiák spiritussal kend-be a' szemérmes
 „ teste környékét, és ugyan azzal a' tzomb-
 „ ja belső részeit keféld.”

„ Ha az ábrázattya fel vagyon fúvódva,
 „ fetét vörös, kékes, 's bőv vérű a' szeren-
 „ tsétlen, vágass eret a' karján, a' füle tö-
 „ vére rakj pióztát, vagy köppölyöztesd-
 „ meg, klistélyeztesd hideg vízzel, mellybe
 „ egy

„ egy kanál sót tegyél. Ha az előszámlál-
 „ takkal már mintegy egy óráig eltél, és
 „ még is semmi hafznát nem látod, akkor
 „ klistellyeztesd meg doháannyal; próbáld
 „ újra a' mondott spiritusos dörgölést, fets-
 „ kendezd az ortzáját hideg vízzel, vagy
 „ etzettel, vékony szálkátskával szurkáld a'
 „ tenyerét, és talpát, vagy tövel, a' mint
 „ mondtam, vagy tsalásozd meg a' tzo mb-
 „ jait, ha valami elevenféget hozhatnál b'le.”

Ezekután ha magához kezd jöni is, ély
 még is mértékletesen az eddig előszámlált
 szerekkel; rakd a' szíve gödrét borba, vagy
 bor etzetbe áfztatott ruhával, és ezt tsele-
 kedd a' megfértetett részekkel is; klistellyozd
 pályinkával, vagy meleg téjjel, vagy lágy
 meleg vízzel, vagy langyos etzettel, vagy
 meleg fós vízzel. És mivel az ilyenek rend-
 kívül erőtelenek szoktak lenni, ha egyfzer
 nyelhetnek adj innya nékiek vizes bort, vagy
 tzitromfűből, vagy bodza virágból készült
 theát, vagy egy kanál hideg vizet, mellybe
 a' Hoffman tsepjeiből tseppents, vagy 12 tsep-
 pet. Ha a' beteg fájlalja a' megütött részt,
 valami kevés kámfort, és szalamiák spiritust
 tégy a' borba, mellybe áfztass ruhát, és az-
 zal borogasd. Ha a' beteg álmos, félre be-
 szél, dühösködik, tsuklik, tseng a' füle, vagy
 nehezen vesz lélekzetet, akkor borogasd a'
 fejét hideg vízzel; savanyú tészát, mellybe
 etzet, só, és mustár mag liszt vagy on, tégy

a' talpára, a' karjára, vagy lába szárára hó-
jag húzó flastromot, vagy a' melyére, és
hívj valami értelmes orvost, 's bízd rá a'
többbit.

J e g y z é s.

Hogy kellessen a' mennykő ütéstől őriz-
kedni, arra tartsd-meg ezeket. Nem félhet az
semmi veszedelemtől, a' kinek a' házában Con-
ductor, vagy mennykövet magához vonó esz-
köz vagyon, de mivel az igen ritka, ály a'
szivarba valami tiszta levegő egű szoba kö-
zepére, de úgy, hogy a' levegőnek szabad-be,
's kivált keresztül való járása a' szobán ne le-
gyen, fal, szeglet, ajtó, kémény, kájhá, tűz-
hely, ablak, tükör, valami értz mellé, vagy
élő fa alá ne ály. Ruháidat, a' mellyeken
réz gomb, vagy tsatt 's a' t. vagyon, ved-le,
órádat, erfényedet tedd-le, valami kevéssé
az ajtót nyisd-meg, hogy ha a' mennykő be-
talál ütni a' gőze kitakarodjon, kutyát, mats-
kát hajts-ki a' házból.

▲ mezőn ne ály fa alá, halomra, bokrok
közzé, hanem mint egy 20 lépésnyire tölök.
Kerüld a' zsemlyékes, vagy posványos, vagy
víz árkos helyeket, főképpen mellyeket a'
bokrok bennőttek, inkább feküdj-le a' földre.
Ha a' mennyköves felhő éppen feletted va-
gyon, a' futás, nyargalás, kotszás veszedel-
mes, inkább kösd-meg lovadat távolyka ma-
gadtól mintegy 8 lépésnyire, a' kotsiról szály-
le, ha hajón vagy, az árbotzfától meszfe ály.

Az

Az Esés, vagy Tafzítás által Hólt- nakláttzókká lettekről.

A' több halált okozható történekekhez, még az - is hozzá tartozik, midőn valaki valamely magosról való, vagy másképp lett esés, vagy pedig döfés, vagy tafzítás által hal-meg. Az eféle történetekbe, minthogy a' férelmeknek nagyfága, vagy minémű vólta határozza-meg valamely jó részbe a' bizodalmat az élet vizsgálta térhetéséhez, azt kell jól megvizsgálni, mitsoda helyen esett az, és hogy. Annakutánna fektesd-le a' szerentsétlent úgy, hogy a' feje magosan essen, 's azt borítsd-be hideg vízbe ásztatott ruhával, és azt gyakran frissítsd-meg, az ábrázattyát pedig fetskendezd hideg vízzel, a' lábait pedig füröszd lágy meleg vízbe, a' szív gödrét borogasd szagos füvekből készült kötéssel; 's ugyan azt fetskendezd hideg vízzel, vagy pedig jó magosról hideg vizet tsepegtess reá; minden ilyen tsepegő fürdő után töröld-meg, és dörgöld eleinte ugyan gyengébben, azután pedig mind erősebben-erősebben, és ezt tselekedd mindenkor egymással felváltva, tsak hogy a' dörgölés felettébb erős ne legyen, főképp eleinte.

Ha az illyennek a' vére sok, jó rajta eret vágni, Stoll pedig sok illyeket gyógyított-meg tartós lassú laxáló szerrel; némel-

lyek hójag húzó flastromot tesznek az ilyenek fejetejére; mások Electrízállyák, még pedig a' melyét is megütetik gyakran; némelly de ritka történetekbe adnak hánytót is.

Ha ezekután az életnek valami kis jeleit tapasztalod, tedd meleg ágyba, 's takard be, klistéliyozd pályinkával, vagy langyos tejjel, vagy meleg vízzel, vagy etzettel, vagy meleg sós vízzel. Ha már egyszer nyelhet is, adj neki valami kevés bort, vagy etzetes theát, a' megfértett tagot pedig etzetes vízzel kell borogatni, az öszve húzódottat pedig kend olajjal.

A' Vér megfogyatkozásától való elhalás.

A' vérnek a' testbe való körül fojása röviden szólván ilyen formán megy véghez. A' szívből kilüvellő vér, bizonyos mértékbe megéri, vagy illeti a' vér hordó erek falait, melly meglévén ez magát öszvébb húzza, és a' szerint a' vért szüntelen elébb-elébb nyomja, míg nem az végre ismét a' szívre visszakerül: melly vér, és erek között való bizonyos mérték a' meddig fen áll, addig az ereknek, és szívnek mozgása is érezhető, és a' vérnek körül fojása is tapasztalható. Ezt így értvén minden által láthattya, hogy minthogy a' test-

a' testbe lévő vért kevesíteni lehet, lehet a' vér, és az erek között való bizonyos mértéknek - is változni, úgy hogy mennél kevesebb a' vér, annál kevésbe érdekellye az érnék, és a' szívnek falait, következésképpen ezek annál gyengébben verjenek, míg nem végre egyszer érezhetlenek legyenek verési, és egyszer egészen meg - is állyanak. Hogy én, ki ezen munkát részszerint fordítom, részszerint töldom, részszerint igazítom, ilyen módon gondolkozzam ezen matériába ez a' történet adott reá alkalmatosfágot.

Egy szép állapotú mint egy 30 elztendősz személy, ki vérsfojósba gyakran szenvedett, 1798 - dik elztendőbe gyermeket szül, a' mikor - is a' szokott de bőv tífztulás által jól elvezti a' vérét, azután pedig hat, vagy hét héttel vér hányásba esik; hogy azt megállítsák, a' két karján eret vágnak, ő pedig meghal. Negyven nyóltz óra eltelvén, férje házáatól a' templom kriptájába vitetik; de mivel a' férje, a' ki külömben a' dologhoz jól ért, gyanakodott felőle, hogy valófággal meghólt legyen, azt kívánta, hogy a' Felesége teste ne tétessen - be a' falba mint szokás, hanem csak a' kriptá közepére, és a' koporsó fedele vétessen - le. Így vólt tehát a' test 24 óráig a' kriptá közepén minden változás nélkül. Ekkor férje újjra felhozatta a' testet a' kriptából, és a' Városbà lévő ispotályba betették, a' hol minden rajta tett próba nélkül

kül hat vagy hét nap fekütt minden-változás nélkül, kivéven azon kettőt, melly az utolsó vagy valófágos eltemetése napján mutatta magát, jó darab kékes zöld foltok, és valamely rothadást jelentő bűdöség. ÉN azután, hogy meghólnak láttzott, ötöd vagy hatod nap mentem hozzá gondolván, hogy férje, mindent el-végez mellette, és akkor ezeket tapasztaltam. Szebb volt most holtakor, mint életébe, mert most fejr, és az ajakai halavány pirossak, akkor pedig a' színe sárga volt, az ábrázattyának, az ábrázattyán, homlokán és a' más tagain való bőre nem feszült, vagy megmerevedett, hanem mozgatható, tagjai hajthatók, úgymint a' száját el lehetett nyitni, kezeit, annak ujjait, és lába ujjait könnyen lehetett hajtogatni, kivéven a' térdeit, mellyek csak kevésbé hajlottak, szaga legkisebb nem volt, volt olyan ember-is, a' ki azt mondotta, hogy valami kevés meleget a' száján ki jönni érzett.

Ebből a' példából én így okoskodom, hogy ez a' személy mind az egészséges korába való gyakori, mind most szülésébe szenvedett bőv tisztulása, mind az azután való vérhányása, mind pedig végre az érvágások által, a' vér, és az erek között való bizonyos mérték, és egymástól való függés elváltozván úgy halt-el, vagy a' mint szokták mondani, elrejtezett.

Eze-

Ezeket így értvén, az én értelmem szerint az ilyeneknek feleléstésére csak a kívántatna, hogy a' vér és az ér között való egymás iránt való bizonyos mérték helyre állíttasson. Erre nézve szükség vagy a' vért úgy felhevíteni, hogy az illendően érdekelye az ereket, az az olly szerrel értetni, hogy az Plethora Spuriát csinállyon; vagy a' solidumot, a' testbe lévő kemény részt, az az az ereket úgy ösztönözni, hogy annak falai magokat az vérhez közelebb vonnyák, hogy a' köztök való bizonyos mérték csak valamennyire - is visszafá állyon. Ezeknek elérésére jónak ítélném, ha az ilyennek a' torkába nyers bort tölteneék, mert vagyon itt nálunk olyan ember még most is életbe, a' ki mint holt, ez előtt mint egy 25 esztendővel, kiterítve lévén megelevenedett az által, hogy bort töltöttek a' szájába tréfából azon okból, hogy minthogy életébe nagyon szerette a' bort, igyon még egyszer utóllýára; még jobb volna talám e' helyett a' jó boros mézes bor, úgy, hogy utánna levegőt is fújjanak - be valami tsön. Az orvosi szerekből keresni kellene valamelly elevenítve ösztönözó szert (Cardiacum Stimulans) ezen végre. Jó volna az ilyennek szemérmes testét jeges vízzel - is borogatni, főképp ha gyaníthatni, hogy a' méhanya ájulás - is hozzá jött, mert ebbe is nagy haszna vagyon; hasonlóképpen hasznos az ilyen környüállások közt a'

nádra

mádra hüvelyébe hideg vizet fetskendezni-be; a' torkát elenyésző lúgsóba kevert tollal tsiklandozni; az alfelét dohánnyal klistélyozni, kezeit, lábait, háta gerintzét flanállal, vagy valami érzékenyítő spiritussal dörgölni.

Ha még mind ezek sem használnának, lehet az illyennek a' nyakát tüzes vassal fütögetni, vagy a' testére Spanyol viaszat, vagy forró vizet tsepegetni, vagy meg is metélni; mások az illyennek a' körme alá tőt szúrnak, vagy prüfzköltetik, vagy szalamiák, vagy szarvas szarv spiritust tartanak, próbára kellene tseppenteni a' szájába is egy vagy két tseppet; némellyek pedig a' Hunter tsőjénél fogva valami híg szert, p. o. olvasztott hánytató lőt, vagy a' Huxhám hánytató borát, bort, vagy valami mást botsátanak a' gyomrába. Meg kellene próbálni, tsepegetni kellene a' szemnek belső szegletébe valamelly repülő spiritust, a' gyomrába öt vagy hat lot égett bort, rumot, vagy más hevítő fűszerfámas valamit, egy fogát jó lesz kivenni, magosról hideg vizet reá tsepegetni. Electrízálni is kell, még pedig úgy, hogy az electromot a' szívre kell intézni, de csak gyenge legyen az ütés, mert a' nagy ütés végképpen elrontja a' szívek erejét. Utólyára által lehet menni a' legerősebb elevenítő szerekre, p. o. lehet forró vizet tsepegetni a' melynek bal részére is, vagy meggyújtott tsepüt ten-

ní a' szív gödrére, vagy olvasztott hánytatófót fetskendeni az élet érbe; vagy a' ki tudja, módja, 's kedve vagyon, botsása által az ilyenbe valami más állatnak a' verét.

HARMADIK SZAKASZ.

A' hamar halált okozható veszedelmekről.

A' hólnakláttzó állapoton kívül vagynak még más történetek is, mellyek mindjárt el nem ölnek ugyan, de ha magokra hagyatnak, halált okozhatnak. Illyenek p. o. a' gutaütés; veszett kutya marás, méreg vétel, veszedelmes testeknek a' benyelése, 's más illyenek. Ezeket is itt az emberi nyomorúságok Laistromába beiktatván; renddel szólnunk róllok, tsak igen rövideden.

A' Gutaütésről.

A' gutaütés a' test mozogható tehettségének hirtelen való egész, vagy részszerűen való megszűnése. Vagy az embernek egy olyan állapotba való hirtelen lett által mentele, a' mellybe vagy semmi tagját nem bírja,

ja, és érzi, vagy pedig, ha bírja, és érzi-is, csak némely rész az, fent maradván az alatt az életet feltartó tehettség a' szívnek, érnék verődése, a' lélekzés, de a' mellyek mellett is a' beteg megmozdulhatatlanul, és mintegy magán-kívül mint egy mely álomba hartyogva alszik.

A' falukon szorotsára a' gutaütés ritka történet: ellenbe a' Városokon a' tobzódás, a' fok alsás, álvás, restség, és kevés mozgás miatt gyakrabban megesik. A' mikor pedig megtörténik, ezek szokták leginkább megelőzni, úgymint a' gyomornak nehézsége, és nyomódása, a' főnek feszítő fájdalma, szédelés, fültséngés, szemek tüzesége, és szikrázása, az emlékeztető tehettségnek meggyengülése, a' nyelvnek nehézsége, reszketése, és a' beszédbe való hibája.

Midőn már egyszer valakit a' guta megütött, annak kell először végére menni, hogy a' beteg hány ezftendő, Alszfony-é vagy férfi, mitsoda élete neme volt, és mivel élt, mikor esett rajta a' nyavalya, és akkor mitsoda környülállások között volt, nem volt-é tele a' gyomra, és nem az ital miatt esett-é? nem hevült-é-meg nagyon, vagy nem hült-é-meg hirtelen, vagy nem valami gőz miatt történt-é? vagy nem a' nagy elgyengülés, vagy erős hasmenéstől van-é? hogy vér az ere? a' nyelve hogy vagyon? nem takarodott-é ki belőle fok ned-

nedvesfég? izzadott-é? hányt-é? ment-é a' hasa? hevüle a' feje? nehéz-é a' lélekzet vétele? és az hogy esik hörögve-é, vagy köhögéssel? mennyi ideje, hogy a' gutaütés tart? és mitsoda orvosfággal élt?

Másodszor végére kell menni, mi lehet az oka, nem a' bőv vérűség-é, melly vehette eredetét a' szokott vér fojásoknak megállásától - is, minémű p. o. a' szokott orr vér fojás, hólnapszám, és a' szülés után való tisztulás. A' görtsre való hajlandóság, és e' mellett a' taknyos nedvesfégnek fok vólta, a' tsípős, és epés tisztátalanfág a' has szorulás, nem a' szokott izzadásnak, vagy kigőzölgésnek megrekedése-é? Vagy nem származott-é az a' fejen lévő sebtől, vagy az agyvelő kamaráiba öszvegyült tsípősfégtől a' víznek, a' részegfégtől, méhanyától, hypochondriától, a' köszvényes, és egyéb tsípősfégeknek, az agyvelejének meglepésétől, a' szénnek és bizonyos mérgeknek kigőzölgésétől, a' gelesztáktól, tobzódástól, a' mikor-is olztán a' nyavalyának a' félszke a' gyomorba vagon.

Az előtt kevéssel, hogy a' nyavalya elő akar jönni, az illyennek az ábrázattya félre vonódik, belső érzékenységei megtompúlnak, a' nyelve nehezen fordul, refzket, és hideg.

Orvoslása. Ha egyszer a' nyavalya megtörtént, már akármelly neme legyen az a' gutaütésnek, legelső gondod az legyen, ol-

dozd-meg a' betegnek minden ruháit, fektesd úgy, hogy a' feje fent essen, az ablakokat nyitogasd-ki, hogy a' levegő járhassa, erőss etzetet-tarts az orra alá, a' szív-göd-rét, vagy-is a' gycmra száját, borogasd meleg boros ruhával. Azután a' gutaütés minden nemeivel bánj különösen e' szerint.

Ha a' gutaütés a' *böv vertől* van, az illyennek az ábrázattya tüzes, az öregeknek a' vak szemek halavány, ennek és a' nyakaiknak az erei' teli vagynak, szemek kidüllyedtek, a' fejek meleg, a' lélekezés közbe hő-rögnek, az erek verése erőss és tellyes, mint szokott lenni a' forró nyavalyába. Az illyennek vágasd-meg mindjárt a' külső nyak erét, vagy karját, de onnét a' hol a' guta n m bán-totta, ha pedig valamelly szokott vér fojás-nak elállásától vagyon, a' lábán, hanem szemesen reá vigyázzván a' betegnek idejére, meg rofisz nedvesfégére; rakass köppölyt a' nyaka tsigájára; a' fejét borogasd hideg vizes ruhával; klistélyoztasd lágyító klistéllyal, mellybe salétrom, és hánytató só vagyon elolvasztva; füröszd langyos vízbe vagy egéfszen, vagy pedig tsak a' lábát, fektesd az ágyon keresztül jól felemelt fővel; tégy a' talpaira mustáros kötést; a' lábait kösd által jó erőssen pántlikával, hogy a' vér nagyon ne mehessen a' főre.

J e g y z é s.

Erőss érzékenyítő szerekekkel, p. o. prüfzköltetővel, vagy hánytatóval értetni nem kell.

A' *Vizes* vagy *Taknyos* gutaütést onnan esméréd-meg; hogy az illyennek a' nedvesége mindenkor rozfsz vólt, az ábrázattya felfúvódott halavány, tagjai bádjattak, erőtelenek, és a' lélekezése nehéz. Az illyenre tétess hójag húzó, vagy mustáros flastromot, és etzettel készült gyömbér pépet; adass-be eröss érzékenyítő klistélyt, mellybe szappan, hánytató- vagy konyha fő-is legyen; laxáltasd; ha a' gyomra émelyeg, vagy a' gutaütés a' tobzódáskor esett, vagy élet nélkül valónak láttzik, adj neki hánytatót: dörgöltesd posztóval, kefélted tiszta, vagy kámforos égett borba mártott kefével; jó leszen tsalánnal-is megtsapkodni.

Az *In szélütés* jelei a' hypochondria, a' méhanya nyavalya, a' bőrnek vörössége, a' nyak érnek eröss verése, a' görtsöt jelentő ér verés, és az álmotlanfág. Illyenkor a' gutaütésnek már leírt két nemeibe elő adott orvosi szereket vagy magánosan, vagy öfzve elegyítve alkalmaztasd; adj-be görtsöt tsendesítő szert, dörgöltesd olajba mártott kefével mind jobban-jobban a' kezein, és lábain kezdve; borogattasd meleg boros ruhával; föröfztasd egész testét langyos vízbe, vagy pedig tsak a' lábát; jó lenne talám valamí szagos füveket-is főzni a' fördőbe.

Vagynak a' gutaütésnek még olyan nemei-is, a' mellyek sem a' bővvérűségtől; sem a' gyomor megterhelésétől magától, sem

pedig az érző inak gvingelége vagy más nyavalyától nintsenek, hanem mintegy elegyedtek; mellyeket az elő adott mód szerint meg-
eszmérvén, azoknak elegyedések szerint or-
vosold.

Magatartás. Ha a' beteg magához jön, minden hást, kemény eledelt, és hevítő italt kerüllyön, és tsupán növényekkel éllyen; távoztassa a' haragot; igyon szorgalmasan savót, Szeltzer vizet, estvénként fok ideig bor követ, keveset alugyon, estve vagy semmit se, vagy igen keveset egyen, azt is zöldfőget, gyümölcsöt, és savanyost; őrizkedjen a' melegtől, és meleg italtól, elme töréstől; a' hasa nyitva legyen.

A' Veszettkutya Harapásról.

Minekeltötte ezen veszedelmes nyavalyáról szóllanánk, elébb azt kell megesmérni, a' mi azt okozni szokta, a' veszett kutyát. A' valófágos veszett kutya tehát illyen; eleinte kedvetlen rest, a' magánosfágot keresi, komor, harapós, sem az Urát, sem az ételt fel sem veszi, inni nem akar, nem ugat, nyög, és morog, mindent megtámad, valami tsak eleibe akad, és reá ugrik, a' háztól elszalad, keresztül kasúl mindenfelé leszegezett fővel futkos, a' nyelve kék, és kifttyeg a' szájából, a' szemei veressek, és könyesek, és felforognak, nyúlós takony foj a' szájából, fület farkát

kát elereszti, a' szőre borzadva fell áll, fe-
tét helyeken bújkál, miadent harapdál, va-
lami eleibe akad, hirtelen elesik, és ismét
felugrik, a' többi kutya mind szalad tőle.

A' vezett kutya marásról való szöllá-
funknak tze'llya leginkább tsak az, hogy má-
fokat arra serkentsünk, hogy attól őrizked-
jenek; mert, ha már egyszer a' dühöség ki-
ütött, nem egy könnyen orvosollya a' leg-
értelme'sebb orvos-is. De bátor így legyen-
is a' dolog, még-is nagy érzéketlenség volna,
az illyent tsupán magára hagyni, és a' mivel
tsak lehet, nem orvosolni.

A' vezett kutya marták orvoslásába
mindenek felett azt kell megtartani, hogy
tsupán belső Orvosfágokhoz ragaszkodni nem
kell, hanem többet bízz a' külsőkhöz; mert
ha egyszer a' méreg magát a' nedvesfége'be
bevette, ritkán menekszik-meg az illyen a'
vezedelemtől; még a' legjobban elhíresedett
körös bogárnak, eb szöllőnek sints semmi
hafzna. Ellenbe a' hol a' méreg, a' víz hor-
dó edényekbe által nem megy, minden or-
vosfág nélkül-is megszabadul a' beteg; és
illyenek lehetnek azok, a' kiket holmi hóhé-
rok, vén afzszonyok 's egyebek szoktak meg-
gyógyítani; noha meg kell más részről azt-is
vallani, hogy az Orvoshoz, és az Orvosfág-
hoz való bizakodás a' betegbe igen sokat
tesz a' meggyógyulásra; valamint más rész-
ről a' félelem a' nyavalya nevelkedésére, fő-

képpen pedig ebbe a' nyavalyába; mert vóltak ám sokan olyanok, kik magokról azt képzelték, hogy a' veszett kutya megmarta, és ennél fogva soká vóltak veszett állapotba.

Orvoslása. Ha ilyen szerentsétlenségbe estél, azonnal ne valami tudákos embereket, vénafszonyt, hóhért 's a' t. keress, hanem mennyj valami jó belső, vagy Seborvoshoz; mert a' veszettség ellen bátorfágba nem lehattz, ha szinte tsak megnyalt-is a' veszett kutya: az alatt pedig, míg az eljön, mosogasd a' sebet, vagy az megfebesített egész tagot áztasd lágy meleg vízbe, vagy jó erős lugba, vagy jó sós vízbe, vagy etzetbe, vagy ha a' nints, húgyba; a' seb mind addig kötetlen legyen, míg az Orvos el nem jön. Igen sok történetekből úgy láttzik, hogy egyedül való, és legjobb orvosfága ennek az, ha a' megmart részt egész addig kimettzik, vagy kiégetik tüzes vassal, vagy puskaporral, melyet rajta meggyújtanak, vagy pokol kövel, a' meddig a' harapás hatott, 's azután a' belőle kifzívárgó nedvesféget itató papirossal letörlik, a' sebjét pedig öt, vagy hat hétig matériázni hadják; ha pedig a' seb hirtelen begyógyúl, felnyittyák, és evesedésbe tartják. Némellyek még a' megmart részt kiéttetik, vagy meghasogattyák, vagy megköppölyözik, vagy hójag húzó flastromot tesznek reá, vagy hőrül rakják a' sebet piótzával, vagy pedig megkenik a' sebet valami kényesős kenőt-

nöttse; minémű ez: Rp. ꝯ crud. unc. 1.
 teratr. Tereb. drach. 2. Axunꝯ. ovis. unc. 3.
 F. ung. ebből 14 napig mindenkor egy quint-
 lit kell felkenni. De mind ezeknél sokkal
 jobbak a' fellyebb mondott orvosfágok.

Ezek mellett azonba nem kell elfelejt-
 kezni a' belső Orvosfágokról is, mert nagy
 hasznok vagyon ezeknek a' méregnek a' test-
 ből való kinajtásába. Ilyenek pedig először
 azok, mellyek izzadást okoznak és a' vizeletet
 hajtyák, p. o. Belladonna, vagy más-
 képp eb szőlő, vagy farkas tseresznye, gyö-
 kere, mellyet Juniusba áss-ki, és a' szabad
 levegőn árnyékba szárazd-meg, és jó gond-
 viselés alatt tartsd-meg, 's mikor kell, törd-
 meg, es a' gyermeknek ugyan egy gránt, az
 az annyit, a' mennyit egy árpa szem nyom,
 a' nagy embernek 2 gránt adj-be minden
 négy órába. A' kőrös bogár, mellynek fejét,
 lábait, és szárnyait elvetvén, a' derekát törd
 ölvé, és egy grántól négyig adj-be porúl,
 vízbe, tejbe, vagy a' melly legjobb kámfo-
 ros mondola tejbe. A' Pisgoltzból készült
 orvosfágok. Másodszor azok, mellyek a'
 görtsöt özlattyák, p. o. a' pézma, ipekako-
 ánya, Valeriana gyökér, Opium, a' meleg
 főrdők, 's egyebek; de a' mellyekkel való
 élésre az Orvostól várj útasítást. Harmad-
 szor az erősítő szerek, p. o. a' Khina, a'
 borból készült főrdő, az elmének vidámsága,
 melly hogy meg legyen, nagyon rajta légy.

Már ezek közül, mellyikkel mikor kelleseken élni, az idő mutattya-meg az Orvosnak. Az érvágással, laxatívával, hánytatóval, melly egy részről szükséges, vigyázva kell élni; az ilyen történetbe jobb a' hánytató a' laxatívánál. Sims Úr egy a' veszett kutya harapásától megveszettet, ki már az Annyát-is megharapta, és a' rángatózás-is reá esett, így orvosolta-meg, mellyet nagyon jó leszen ezután-is próbálgatni: t. i. Nagy bajjal először beadott neki valami edénybe, úgy hogy a' beteg azt nem látta, három vagy négy lot olajat, és egyszersmind fejétől fogva a' lábáig olajjal bekente, és ezeket többször-is tselekedte, e' mellett pedig klistélyoztatta örü hús levével, és meggyógyult. De itt az a' kérdés, vallyon az olajon kívül a' beteg mással nem élt-é? az olaj mitsodás vólt, fa olaj-é vagy más? és vallyon melegen kenték-é véle, vagy hidegen?

Magatartás vagy Diéta. Kerüllyön az ilyen minden hevítő eledelt, és italt, és ezekbe való mértékletlenséget, haragot, indulatoskodást, és nagy mozgást. Legyen ellenbe tsendes nyúgodalomba, vidám elmével, mert a' félelem veszedelmes, és a' megfázástól őrizkedjen. Tartsd őtet zöldséggel, tejes étellel, adj innya bővön tejet, savót, mák tejet, és írótt. A' pályinka, erőss ser, bor ártalmasok.

I. J e g y z é s.

Senki sem lehet bátorfágba a' megveszéstől, valakit csak a' megveszett kutya megmarr, vagy ha csak megnyalt-is; mert kiút az az emberen sokszor egynehány nap, vagy hólnap, főt elztendő, és egy nap múlva-is, vagy valami nagy megindulás, vagy neki hevülés után; közönségesen pedig a' tizenegyedik nap körül szokta magát kimutatni. Közönségesen a' harapás után a' seb beszokott gyógyúlni; ha pedig a' nyavalya magát ki akarja mutatni, kevéssel az előtt a' seb neki vörösödik, fájni kezd, megdagad, és néha ki-is fakad, a' sebnak a' fájdalma a' főre, és a' szívre szolgál, akkor már a' beteg kedvetlen, nyúghatatlan, nehezen veszi a' lélekzetet, és igen érzékeny. Ezután osztán mindjárt mutattya magát a' dühöség, mellyet akkor lehet leginkább tapasztalni, mikor az illyen innya akar, nagyon szomjúhozik, és még-is a' vizes edényt a' szájához nem viheti; végre úgy megútál mindent a' mi híg, és iható, hogy ha csak reá néz-is, megreszket, és fojtogatódik, ha pedig, hogy a' nyelvéhez ér, nagy rángatozásba esik. Az érzékenység benne olyan nagy, hogy minden szokatlan látásra, főt még a' levegő reá fúvására-is megreszket, és irtózik; a' nyelv, és szelelő gégebe való görts miatt sokszor csak nem megful, harapdál mindenfelé. Mind ezek után eljön az óhajtott halál a' fok nyomorúságoknak vége, vagy nagy szorongattatások, és görtsök között, vagy pedig tsendesen, minekutánna a' szerentsétlen egészen elfogyott.

2. Jegyzés. Jóllehet a' valósággal megveszett emberen többnyire segíteni nem lehet; mindazáltal el nem kell hagyni, sem velle erőszakkal bánni. Fejér ruhájokat, és egyéb öltö-

zettyeket az ilyeneknek meg kell tisztítani, vagy el kell égetni, a' melly még jobb. Ezeknek csak a harapások ártalmas.

3. *Jegyzés.* Ha valakit a' veszett kutya megnyalt, minthogy attól is megveszthet, úgy bánj véle, mintha sebet ejtett volna rajta; nevezetesen azt a' részt, mellyet a' kutya megnyalt, áztasd, egész óráig - is jó eröss lúgba, vagy borogasd lúgba mártott ruhával; belől pedig vegye a' fellyebb említett orvosfágokat.

4. *Jegyzés.* Mivel a' veszettség által plántálódhatik más állatba, azon bot, vas, vagy kard által - is, mellyel a' veszett kutyát megölték; azért azt tűzbe ki kell égetni. Olly-meg mindent valamit az megmárt, temesd-el mélyen, hánd-bé mészel; a' mit pedig nyálával megfertéztetett, tűz által tisztítsd-meg.

A' Mérgekről.

Azon mérges teremtményeket, mellyek az ember drága életére törnek, leginkább háromfelé lehet felosztani, úgymint emésztd, bolondító, vagy egyszermind emésztd és bolondító mérgekre. De minthogy ezen utólsónak az orvoslása módja éppen az, a' mi a' bolondító mérgeknek, erről különösen nem is szóllok.

Az emésztd mérgek vagy olyanok, mellyek ásványok közzül valók, vagy olyanok, a' mellyek növevények, vagy azokból készülnek. Az elsők közzé tartoznak a' fejér, és sárga Arsenicum, vagy egérkö, a' kobolt, a' fel- és leszálvá készült kényeső, vagy mercurius

curius (mercurius sublimatus, vel præcipitatus) 's az azokkal, 's az ólommal való bánás, maga az ón, réz, óltatlan méz, választó víz, krispán, zöld, és fejer gálitzkő, a' hánytató ló és egyéb pisgoltzból készült szerek nagy mértékbe. A' növényekből valók ezek, a' gyűszű virág (digitalis purpurea,) az őfzi vagy vad fáfrán (colchicum autumnale,) a' kikirits (anemone pulsatilla,) a' kakas láb (ranunculus,) az ő nemeivel, a' farkas hárs (Daphne mezereum,) Farkas Répa (aconitum.) Ide tartoznak némelly növényekből készült hánytató, vagy laxáló szerek - is, ha ki nagyobb mértékbe veszi azokat, p. o. a' kapotnyak gyökér (Asarum,) isten kegyelmé fű (gratiola,) gummi gutta, Jalappa matska méze, vagy resinája, 's többek illyek.

A' ki már az eféle mérgekből valamelyiket bevette, az a' torkába nagy égetést és őszve húzódást érez, a' gyomra szája fáj, igen nehezen veszi a' lélekzetét, fojtogatódik, hány, még pedig sokszor a' nagy erőltetés miatt vért - is, a' hasa nagyon meggy, vagy pedig megfzorúl.

Orvoslása. Hamar végére kell menni, hogy a' dolog mikor esett, fű, gyökér, boggyó, vagy festék volt - é a' mérég, vagy mi? és por formába vette - é, vagy valami híg formába? Akár mi lett légyen a' mérég, ha értz darab, égerkő, vagy más ilyen volt - is,

de ha azt nem régen vette-be, vagy étellel ette-meg, adj minden haladék nélkül be hányni, 10, vagy 12 grán fejer gálitz követ, egy finza vízbe, ha pedig mellette, nem sokat evett fél drakma Ipecacoanhat, ha t.i. az, a' ki a' mérget vette, nagy ember. Öt ezstendőtől tízig adhattz 2 grán hánytató só, tíztől húszig három gránt, ennél öregebbeknek pedig négy gránt, és hogy könnyebben hányjon, adj bővön innya széki fű theát. Jó leszzen azért a' falusi Papoknak, és Seb-orvosoknak ezstendő által jó hánytató só, és kitsiny orvos mértéket tartani, hogy az orvosfágot elmérhessék mindjárt, mihelyt az idő kívánja.

Ha a' mérget, mellyet a' beteg bevett, por, vagy híg formába vólt, 's mellette semmit sem evett, ekkor a' magába való hányás elég, és hánytatót adni nem kell, valamint szintén akkor sem, ha már egyszer a' mérget a' belekbe által ment; hanem ilyenkor igyon a' mennyit csak lehet, meleg nyálkás italt, minémű az árpa kása sűrű leve, téizta leves, izappan lév, tizta, vagy olajjal elegyült édes tej, a' tojás sárgája magába, vagy pedig téjel, vagy árpa lével elegyítve; jó a' tej fel-is tojás sárgájával, mert a' mérget mintegy beborítja, a' hasát pedig lehet boro-gatni tizta, vagy pedig kámforos jó sűrű izappan vízzel. Én magam pedig Komárom-ba 1789. ézt. egy ollyannak, a' ki a' patkányok.

nyoknak készített ársenikumos szalonnából bővön evett, és a' miatt a' kínoknál fogva a' földön is mázskált, tökéletes haszonnal adtam, olyan olajos tejet mint egy más fél ittzenit, mellybe elébb bővön főztek bodza gyökeret, az olaj lehetett mintegy egy mészely; minekutánna ez e' szerint a' mérég mint egy béborítva vólt, adtam neki laxatívának mintegy egy drakma Jalappa port; mellyeknek vétele után a' Leány még azon éjtzaka tántzolt. Az ársenikumot vette délután mintegy három, vagy négy óra tájon, éjjel tizenkét óraker hozták haza a' majorból, azután főztek neki a' bodza gyökeret, a' laxatívát pedig reggel vette mintegy nyóltz óraker; és így az ársenikum vólt benne mintegy 17. vagy 18. óráig.

Ha a' mérég annyira öfzve húzza a' beteg torkát, hogy nehezen nyelhet, tartson a' szájába olajjal elegyített tojás sárgáját, vagy olajos meleg tejet egy ideig; kívülről pedig dörgöllyék olajjal a' gyomra száját, lehet borogatni meleg téjbe mártott ruhával is; az alatt meleg téjből, olajból, és tzukorból készült klistélyt is kell beadni: és ezek hasznosok mind akkor, mikor a' mérég miatt a' has menés nagy a' betegen, mind pedig mikor szorulásba szenved, mert elveszik a' mérégnek erejét, és tsípösfégét.

Ha a' betegnek a' lélekzete igen nehéz, a' melye nagyon fáj, a' vér a' fejére nagyon
siet,

siet, 's a' személy ifjú, és bőv vérű, az ere-
teli van, és erősen vér, az ábrázattya, és
a' szeme vörös, botsáttass-ki jó bővön vért
a' karjából. Ha az okadás egyfzer megfzűnt,
adj enni árpakásával főzött borjú láb levet,
téjbe főtt riskását, a' gyomra szájára tégy
kámforral elegyített terjéket, és hogy a' hasa
nyitva legyen, adj-be egyfzer 's mászor olaj-
ból, és téjből készült klistélyt; igen jó szív
erősítő a' tsukorral tojás sárgájával készült
meleg bor-is, ha néha egy-egy finzsával a'
beteg bévefz.

Ha a' mérég, a' mellyet valaki bevett,
növevény bogyó, gomba, vagy más ilyen
vólt, hánytatót kell mindjárt reá adni, a'
mint fellyebb mondottam, és egyéb savanyús
italokat, etzetes, és mézes meleg vizet, irót,
jó fűrű árpa levet etzettel, vagy tzitrom lé-
vel elegyítve igyon bővön.

A' *Bolondító* mérgek közzé tartoznak a'
maszlag, vagy tsuda fa, (*Datura stramonium*)
farkas alma, (*Aristolochia*) beléndek, (*hyo-*
sciamus) az erdei eb szöllő, (*belladonna*)
fekete és fejér hunyor, (*helleborus niger et*
albus) a' kutya petreselyem, (*æthusa cyna-*
pium) a' temondád fűnek, bolond bogyónak,
vagy másképp kerti eb szőlőnek, (*folani*)
fokféle nemei, a' büvőknek külömbkülömbb-
féle nemei, mellyekkel fokszor, minthogy
valamennyire hajtának a' petrezselyemhez, vi-
gyázatlanfágból petrezselyem helyett élnek
tavasz

tavasz tájon az emberek, a' fokféle gombák, a' beteg állatok húasai, az Opium, és egyebek.

A' ki már ezen mérgek közül valamelyiket vette, az azonkívül, hogy az esze elmegy, gyakran nagy égést érez a' gyomraszájánál, és fojtogatást, 's hány, a' hasa fel-fúvódik, nehezen veszi a' lélekzetet; a' feje szédül, a' szeme meghomályosodik, nem jól hal, nem tudja mit csinál, nevet, tántorog, tántorog, esze nélkül beszéll, vagy halgat, vagy igen keveset beszéll, gyakran mély, és nehéz álmok esik reája. Ha az álomból ébred fel, mintegy tetovázva vadul néz, 's meg mindjárt elalulzik, sokszor úgy van mintha a' nyavalya törné, feje, keze, és egyéb tentyai félre tekerődik, az ábrázattya meghervad, és sokszor még neki is dühösödik.

Orvoslása a' bolondító, és az egyszersmind bolondító és emésztő méregnek. Valamint az emésztő méreg vételbe, úgy itt is mindjárt hánytatót kell beadni, és hogy az jobban mennyen, széki fű theát kell reá innya adni, mellyből minden egy-egy finzsába egy evő kanálni tengeri hagyma syrupot kell tenni. Ezenkívül a' beteg mindenkor friss levegőn legyen, az ábrázattját hideg vízzel kell mosogatni, és etzettel fetskendezni, nyugodni épp-n nem kell hagyni, hanem járkályn, és szüntelen beszélljen. Adjanak neki innya gyakran etzetes vizet, jó etzetes sűrű árpa levét, és tiszta etzetet. Halznos az ilyen

lyen állapotba a' savó, az író, és egyéb ilyenek; vagy pedig olvasz - el két lot bor követ egy pint íróba, savóba, vagy vízbe, és azt igya bővön. Ha széke elegendő nints, készíts neki klistélyt egy mézely etzettel készült savóból, melybe egy lot bor kö - is legyen, és illyent adj - bé gyakorta.

Ha a' beteg ábrázattya nagyon fel vagy fújódva, bolondozik, és bőv vére vagy, akkor a' karján eret kell vágni; ha szorúlása vagy, egy mézely íróval, melybe két lot konyha só vagy olvasztva, klistéllyozd - meg. Ha a' beteg foká, és nagyon hány, és még - is semmi mérget ki nem vét, hanem csak azt a' mit ivott, adj neki bővön etzettel, vagy tzitrom lével elegyített jó sűrű árpakása levét. Ha pedig már a' dolog annyira ment, hogy a' mérgek ki nem gőzölöghet, és a' húsos rész érzéketlennek látszik, bánj velle az elébbeni módon; ezenkívül megnyitván elébb, tégy hójaghúzó flastromot a' fejére, dörgöltesd etzetbe mártott éles posztóval, szívással - be vele meleg etzet gőzét, és adj - bé gyakran egy - egy kanál etzetet; lehet egész hideg fürdőbe - is ültetni; ábrázattját, karjait, vak szemeit, fejét, és háta gerintzét hideg etzettel mosni, és dörgölni. Ha a' mérgek egészen kigőzölgött, 's a' dolog jól foj, igyon savanyú italt, élyen a' savóból készült klistéllyel még ezután - is egy ideig; és minden két órába vegyen - be

40 tseppet az úgy nevezett *Mixtura simplex* camphoratából.

Ha ki Opiumot nagy mértékbe vett, az ilyennek adj fél köting, vagy drakma Ipe-cacoanhát porúl, és minekutánna eleget hányt, vegye bővön a fellyebb említett savanyú ita-lokat.

1. J e g y z é s.

Semmit se egyél-meg, a' mit nem esmersz, és szükség, hogy minden ifjúságától fogva szorgalmatos legyen az ártalmas dolgok megismerésébe. Egy gombának se hidj, melly a' főzés által megkeményedik, és nyúlokássá lesz. Jó ezekkel egy, vagy több vörös hagymát-is együ-vé főzni. Ha ezek az ő fejer színeket, és főr-májokat elvéstik a' fazékba, jele, hogy mér-gesek. Jó volna minden gombákat etzetbe meg-főzni; mert így nem vólnának olyan ártal-masok. Legjobb orvosság a' mérges gombák ellen, ha az ember bővön iszik etzetet reájok.

2. *Jegyzés.* Azok a' tarka bábok, szekerek 's a' t. a' mellyekkel játszódni, főt azokat meg-nyalni-is szoktak a' gyermekek, többnyire mér-ges se-tékekkel vagynak festve. Hasonlókép-pen mérges a' tserép edényeknek a' mázok, ha t. i. jól ki nintsenek égetve, úgy szinte as ólom, a' réz, vagy rozszúl tízezett edények-be főzött ételak mind mérgesek. A' kerengő olajárrosoknak, és a' házalló ámitóknak vala-mint más titkos balzsamot főzőknek az orvos-ságok - is sokszor valósfágos halálos mérgek. Az Orvosságot csak az Orvostól, és a' Patikából kell bevenni.

3. *Jegyzés.* Az olyan mester emberek, a' kik ólom melzfzel, vagy rézzel, 's a' t. dol-

goznak, és azoknak a' páráját bészívják, p. o. a' fazekasok, ólom öntők, réz mívések 's a' t. reggelenként szalonnát, vagy salátát egyenek fekete kenyérrel, es a' pátyinkától őrizkedjenek.

A' lenyelt, de a' torokba felakadott idegen testekről.

Azok a' testek, mellyeket sokszor sokan az emberek önként, vagy vigyázatlanságból is lenyelnek, vagy gömbölyűk és tompák, vagy hegyesek. A' gömbölyű vagy tompa testek közé tartoznak az üveg golyóbis, a' ferét, valamelly magok, bab, pénz: emezzek közzé pedig a' hegyes üveg, hegyes tsont, szeg, halfzálka, kőpor, tő, 's a' t.

Orvoslása. Valamint a' lenyelt testek különböznek az ő formájokra nézve; úgy az ő orvoslásaik is. Ha a' dolog veszedelembé vagon, Orvost, és Borbélyt kell hívni; az alatt pedig eresztéj téj gőzét a' torkába, itass véle tejet, zab, vagy árpa sűrű levét, olajat, a' hátát és lapotzkáját verd, az újjoddal, vagy olajos tollal tsiklandoztasd a' torkát, ha a' lenyelt test tompa; ha pedig így nem hány, adj be hánytatót, enni adj kofizot, vagy másképp liszt pépet, 's utánna egynehány kanál olajt, savanyú káposztát, kártifolából tsinált pépet, alól pedig olajos, és tsukros klistélyt adass.

Ha pedig a' lenyelt test hegyes, adj neki fok savanyú italt, etzetet, olajat, főképpen pedig mondola olajat bővön. Némellyek spárgára, vagy fonáira kötött spongiát nyel-
 letnek-el a' szerentsétlennel, és azt felhúz-
 ván, húzzák-fel az idegen testet. En pedig
 1799-be Ns. Komárom Vármegyébe, azon
 Ns. Vármegye embert Szerető Vice-Ispán-
 nya G. Úr javaslásából hívattatván Banán-
 egy ifjú Afzszonynak a' lenyelt, 's megakadt
 gombos tőt a' torkából, a' hol már négy nap
 lévén nem ehetett, és a' kit mások minden-
 nel, még lenyelt spongiával-is híjjába pró-
 báltak, nyers vörös répát, vagy tzéklát re-
 szeltetvén, 's annak levét kifatsartatván velle,
 azt az órrába felszívattván prüzköltetés által,
 egy 's két szempillantás által kihajtattam.
 Melly után a' halált váró öszve gyült fok nép,
 örömmel elegyült bámúlások között oszlott
 széllyel. Az Attya pedig a' személynek a'
 dolgon bámúlván felkiáltott mondván, Iste-
 nem! bizony nagy az érz. Mostanába pedig
 prüzköltetővel vettem-ki egy réz krajtzárt
 egy gyermek torkából.

Az Égésről.

Sokszor megesik az némellyeken a' nagy
 tüzekbe, hogy benn szorúlván házaikba a'
 füstől elkábúlván, vagy megfuladnak, vagy
 megégnek. A' kik megfuladnak, azokkal így
 bánj:

bánj: vidd-ki hirtelen a' füst közzül, ruháit oldozd-meg, ábrázattyát fetskendezd hideg vízzel, és a' halántékját, vagy vakfzemét kend eröss spiritussal, minémü a' szarvas szarv, Szalamiák, Levendula, és egyéb illyen Spiritusok. A' megégettek körül pedig ezekre figyelmezz, hogy ne hibázz: Az égés vagy valófágos, vagy megtüzésedettest által történik, melly test-is, vagy száraz, vagy nedves, és a' testet vagy tovább, vagy kevesebb ideig illeti. Ez okon az égésnek-is fok grádusai vagynak, mellyeket leghelyesebben négy grádusokra lehet felosztani; ezek közzül

Az *első* az, midön a' bőrön kívül tsak kitsiny fájdalmas vörösfég vagyon, minden daganat, és szembetünő meggyúladása nélkül a' tagnak.

A' *második* az, a' midön a' testnek mind vörösfége, mind fájdalma, mind daganattya nagyobb; és e' mellett hideglelése-is van a' betegnek.

A' *harmadik* az, a' mellybe már a' felső bőrötske felhó jagzik, melly hó jagba fárga víz vagyon, e' mellett a' hideglelés nagy, a' fájdalom elszenedhetetlen, és többnyire a' megégett rész megevesedik.

A' *negyedik* grádus az, a' midön a' megégett rész egészen érzéketlenné lesz, és a' hideg brant, vagy fene, vagy mindjárt, vagy pedig későbben elő áll.

Orvoslása. Az első történetbe borítsd-be, vagy friss marha ganéjal, vagy nyers savanyú káposztával, vagy öfzve tört kártifióval. Vagy márts ruhát, vagy tiszta, vagy tejes hideg vízbe, vagy boretzetbe és kifatsaryán tedd a' lérelmes részre gyakorta. Ezenkívül jó az égett tagot hideg vízbe-is mártani, téntával, etzettel, és vajjal, vagy pedig Succinumból készült firnátzal bekenni, vagy olajba mártott ruhával borogatni, vagy öfzve tört nyers krumplival berakni.

A' második történetbe-is ezt tselekedd, tsak hogy ezenkívül adj-be néha gyenge hasajtót, hívesítő italokat, és a' beteg tartsa magát jól. Néha az érvágás-is szükléges a' hol t. i. a' vér bőv.

A' harmadik történetbe, a' hójagokat mindjárt fel kell metzteni, hanem az elvált bőrt nem kell lefzedni; és mind addig, míg tsak a' szenvedő rész nagyon érzékeny, vagy a' bőr valamennyire rolla lement, igen gyenge orvosfággal kell értetni; mellyek között a' len mag olaj, ha friss, legjobb; mert erőssen hüt, mind pedig a' fájdalmat enyhíti. Utólyára lehet a' Théden, vagy Goulard ónos vizével borogatni, vagy lotsolni; meg kell azonba magát ójjni a' betegnek minden hevítő eledelektől, és italoktól. Egyszersmind jól reá kell vigyázni, hogy a' megégett rész, főképpen pedig ha az újjak azok, egymást ne ériék, és az evesedés által öfzve ne nőj-

fenek; ez okon mindenkor kell valamit köz-
zé tenni.

A' negyedik történet szükfégesképpen
Seborvost kíván, a' ki a' brantos részen met-
tést tesz, és egyszeremind külső rothadás
ellen való szerekhez nyúl, vagy hójag húzó
flastromot tesz-fel, vagy eret vágat ha kí-
vántatik, vagy ha magát a' görts mutattya,
görts tsendesítő szert ad-be.

**A' Dohos Vermeknek megtisztítása,
vagy az azokba fúltak kifzabadi-
tások módja,**

Mineke!ötte az ilyen verembe leszálla-
nál elébb gyújts-el benne puskaport, löj be-
le, vagy hány bele rakétlikat, rakj szalmá-
ból tüzet a' szájánál, öntözz bele bővön hi-
deg vizet, önts bele tsak mostanába óltott,
vagy két véka vízzel jól feleresztett m-
szet, vagy tsinálly illyet a' verembe, és azt piz-
kálgsd szüntelen valami rúddal; és addig
soha bele ne mennyj, míg tsak a' bele ereszt-
tett gyertya benne elaluszik.

Ha pedig valaki ezekre nem vigyázzván
a' verembe tsak ugyan bele fúlt, és annak
kifzabadítására a' verembe bele akarj menni,
végy etzetbe mártott spongyiát a' szád-
ba, takard magad körül hideg vízbe áztatott ruhá-
val, és előre égett bort iván úgy mennyj bele.
De elébb köttess két kötelet a' hópod alá,
egyet meg végy a' kezébe, mellyel magad-
ról jelt adhass.

TOL.

T O L D A L É K.

A' Forró nyavalyába hasznos savó
készítés módja.

Végy olyan három mezfely édes tejet, melly már 24 óráig állott, szedd-le a' fölét, és főzzed a' tűznél. Midőn már forr, tégy bele jó három kés hegygel tisztított bor követ, vagy egynehány evő kanál bor etzetet. Ha a' tej őszve ment, szürd által tiszta poszton, vagy ruhán, tégy tzukrot bele, és igya azt napközbe a' beteg.

A' Szemen nőtt hártya ellen.

(*Contra Pterygium, seu Unguem, vel Pannum oculi.*)

Rp. Aqu. Calc. uncias duas. Salis Ammon. gr. 20. Virid. aer. gr. unum. Stet per 24 horas, deinde filtretur D. S. Napjába háromszor tseppentsenek egynehány tseppet a' szeme végire. E' mellett meg kell egynehány-szor laxálni a' gyermekeket.

Vér tisztító Ital.

Rp. Rad. Rhabarb. unciam unam. Hb. Card. Bened. Trif. fibr. aa. manip. duos. Fol. Senn. SS. Salis Sedlic, aa. unc. duas. Semin.
Anis.

Anis. drachmas tres. D. in usum. Tölts reájok egy ittze forró vizet, mint egy két ittze jó fejer bört, tedd meleg hamuba egy óráig. Ezután szürd-meg, és ebből igyál egy jó teli pohárral reggel és estve. Ez a' hasat gyengén tartya és hajtya, a' vért tisztítja, főképpen pedig hasznos a' kövér, és hasas embereknek. Ellyen mellette mérséklett Dietával.

Megégett tagokra való ír.

Ha valaki víz, zsír, vagy más valami ilyes által megég, tégy hamarjába a' férelmes részre leves savanyú káposztát, ha felhójazott a' tag, fel kell metélni, azután pedig egy lot fejer playbázt, elegendő fa olajat, egynéhány tojás fejerét, és egy kevés bor etzetet, ebből tsinálly írat, kend ezt ruhára, és ezzel borítsd be a' megfértetett részt. Ez az ír nagyon hívesíti a' tagot, és rendkívül enyhíti a' fájdalmat. Egy falusi Afzszony reggel tsihol az ágyába, nem tudván, hogy a' taplóba a' tűz bele akadt, az égő taplót egy iskátulába lévő puska porhoz cörgöli, hogy könnyebben meggyúllyon, egy szempillantásba felveti a' puska por az ábrázattyát, erre egyszeribe megvakúlt, és az ábrázattya megfeketedett. A' Seborvos ezzel nyóltz nap alatt tökéletesen meggyógyította.

A' Tyúk-

A' Tyúkfzem és Szömölts ellen.

A' tyúkfzem ellen való annyi ditsért orvosfágok között, egy sinsz olyan mint ez: Estvénként tsinály korpából, és hamuból láb vizet, ebbe áztatván lábodat, egy éles kést végy, és azzal meteld akár vakargasd-le a' megpuhúlt részt; a' meglévén borítsd-be ezzel a' flastrommal: Rp. Ceræ flavæ, Gum. Ammon. ana. unciam semis. Virid. aeris drachmam unam et semis. M. F. L. a. emplastr. Ez tsalhatatlan orvosfág, és már ezzel sokat meggyógyítottam. Vagy szedd-meg a' figefa levelet, midőn az a' legnagyobb erejébe van, törd jól öszve 's nyomd-ki a' levét, és azt elébb esztendeig jó gondviselés alatt tartván, azután kend véle a' tyúk szemet, vagy szömöltsöt főképp alól reggel és este, és meggyógyúl, hogy helye sem marad, de elébb mindenkor meg kell mosni a' tagot.

A' nehéz hallás, fül tsengés, és zúgás ellen.

Végy egy marok széki füvet, egy evőkanálnyi mézet, tedd mind a' kettőt egy mezfely forró vízbe, majd szűrd-meg, és langyosan fetskendezd a' fülbe. A' megkeményedett fül tsipát meglágyítja, kihúzza, a' fül belső részét megmelegíti, és a' megfzorult

T
ned.

nedvesléget oszlattya. E' mellett a' meleg láb viznek is nagy haszna vagyon, kivált ha ezen nyavalyát a' nedves hidegbe való mezet láb járástól kapta.

Fog-tisztító, iny erősítő, és száját a' rothadás ellen megmentő por.

Rp. Lacc. globul. rubr. Rad. gent. rubr. Bistor. Myrh. rubr. ana. drach. duas. Alum. crud. drachmam unam semis. Pulv. Cinnam. drachm. unam. Ol. de Cedro gutt. 6. M. F. Pulvis. Háromszor egy hétbe tisztítsd vele a' fog dat. Ezzel sokat gyógyítottam már meg olytat, a' ki a' fojósótól fog fájást szenvedett. E' sok tsipős vizet kifzed az iny- ből, és a' fog fájdalmat is megszünteti, ha csak a' fog nem odvas: ekkor pedig legjobb, ha egy kevés Pamutra egynehány tsepp Naphtha Vitriolit tseppentesz, és azt a' fog odvába, annak tövére dugod, a' mennyire csak lehet; de mentől hamarébb, mert már egy két szempillantás alatt, az Orvosfág elrepül, Még jobb volna a' fog odvába betseppenteni, ha lehet.

Az ábrázaton támadni szokott, birtoksók, vagy tüzes fakadékok ellen, mellyek leginkább a' részeges embereken, és a' felserdült ifjakon szoktak megtörtetni.

A' kin illyenek támadnak, minden estve lefekvéskor kenye-meg a' sérelmes részt ezzel az írral, és meggyógyúl: Rp. Litharg. aur. drachmas 2. Sach. Saturn. scrupul. 1. Ungv. Pomat. frequentiss. unc. 1. Ol. Rhod. gutt. 4. Ol. amygd. dulc. r. q. s. ut F. Lini-mentum: S. Kenni való ír.

Ortzát és Kezeket fejerítő szerek.

Ha azt akarod, hogy ortzád, és kezeid fejérek legyenek, kenyed az itt következő Pomádéval: Rp. Fl. Bismuth. drachm. duas. Ungv. Pomat. albiss. et fragrantiss. drach. 6. Ol. Rhod. gutt. 2. M. F. Ungv. Vagy pedig mosdgyál ezen porral: Rp. Amygd. dulc. amar. tost. unc. semis. Benzoes. Irid. Flor. Farin. Oryz. ana. unc. 1. Sal. Tart. drachmas 2. Ol. dest. Lavend. Ligni Rhod. aa. gutt. 20. m. F. Pulv. D. ad Scatulam.

Mindenféle elő fordúlható történe-
tekbe hasznos por, mellyet min-
denkor kézzen kell tartani a' Fa-
lusi Papnak, és Seborvosnak.

Rp. Crem. tart. solub. unciam unam se-
mis. Magnes. alb. drachmas tres. Cinnam.
drachmam unam semis. Anisi vulgar. drach-
mas duas. Pulv. antispasm. Stahl. drachm.
semis. Sach. Rosac. drachm. 5. M. D. S. Por,
mellyből az elő adódott környülállásokba,
minden két órába vegyen-be a' beteg két jó
késheggyel el gendő vízbe. Azonközbe iha-
tik a' beteg utánna valami kevés bodza vi-
rág, vagy széki fű theát, úgymint, a' melly
által a' dühösködni kezdő nyavalya meggá-
toltatik. Nevezetesen, és főképpen használ
ez a' por a' kolikának minden nemeibe, a'
gyomor nyomodásába, szorulásba, gyomor
émelygésbe, a' vérnek felhevülésébe, a' fő
fájásba, a' bőfögsbe, ha a' gyomorba sava-
nyúfág van, a' vér köpésbe, a' vér hányás-
ba, a' szédelgésbe, és nehéz lélekzésbe, és
minden olyan forró nyavalyába, a' melly
hideggel, és forrófággal kezdődik.

Bézárom ezen munkámat azzal a' jó kí-
vánfággal, hogy bár tsak ezen munka által
a' nép közt megrögzött orvoslásbeli hibák,
kiírtatnának.

MUTATÓ-TÁBLA.

Levél.

A azon kérdések, mellyeket a' betegek től kell kérdezni	-	-	I
A' Szent Antal tüzeről	-	-	10
Nátha és Katarrus	-	-	16
A' külső részeken való gyúladás	-	-	20
Forró Hideglelés	-	-	28
A' fok fekvés miatt való kifebesedés	-	-	40
Az epés hideglelés	-	-	41
A' rothasztó hideglelés	-	-	48
A' Patéts és fók	-	-	57
A' Szegezés vagy Oldalnyillalás	-	-	58
A' nem valófágos Szegezés	-	-	65
Az epés Szegezés	-	-	67
Tüdő gyúladás	-	-	70
A' nem valófágos Tüdő gyúladás	-	-	74
Fojtó Hurút	-	-	76
Torok fájás, tüzes torok fájás	-	-	77
A' vizes vagy nyálas torok gyék	-	-	83
A' forró ételtől való torok fájás	-	-	84
A' szájba nőtt gombától való torok fájás	-	-	84
A' tsets tüzesége és fájdalma	-	-	84
Vér köpés	-	-	89
Vér hányás	-	-	92
Hurút	-	-	93
A' parafzt gyermekek körül történni szo- kott Szaggatás vagy Rágás	-	-	96

MUTATÓ-TÁBLA.

Levél.

A' tssets bimbónak meghasadozása, és in-	-	99
tés a' kegyetlen Férjekhez	-	
Kolika	-	101
A' széki fű hafznai a' kolikába	-	104
Szédelgés	-	106
Hasmenés	-	108
Fojtó hurút	-	111
A' gyermekek köldök szakadása	-	117
Himlő	-	118
Orr vér fojás	-	131
A' tsuklás, vagy gyomor égés, savanyú	-	
bőfögés	-	132
Okadás	-	134
Rekedés	-	136
Fül fájás vagy gyúladás	-	136
Fog fájás	-	138
Has szorulás vagy kemény szék	-	141
Skorbut	-	143
Vér has	-	145
A' hibásan járó Hólnap szám	-	153
A' gyermek ágyasok szülés után való fáj-	-	
dalmái	-	157
A' gyermek ágyasok köles hideglelések,	-	
vagy az úgy nevezett Frizli	-	159
A' gyermekek szája kifebesedése, vagy	-	
gombája	-	165
A' Szemnek veresége	-	167
A' hideg víznek, és egyéb hideg kötések-	-	
nek hafznai a' testnek külső fé-	-	
relmeibe	-	171
A' környülállások, a' mellyekbe a' hideg	-	
kötések hafznosok	-	174

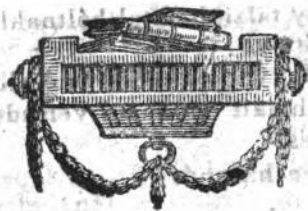
A' Sár.

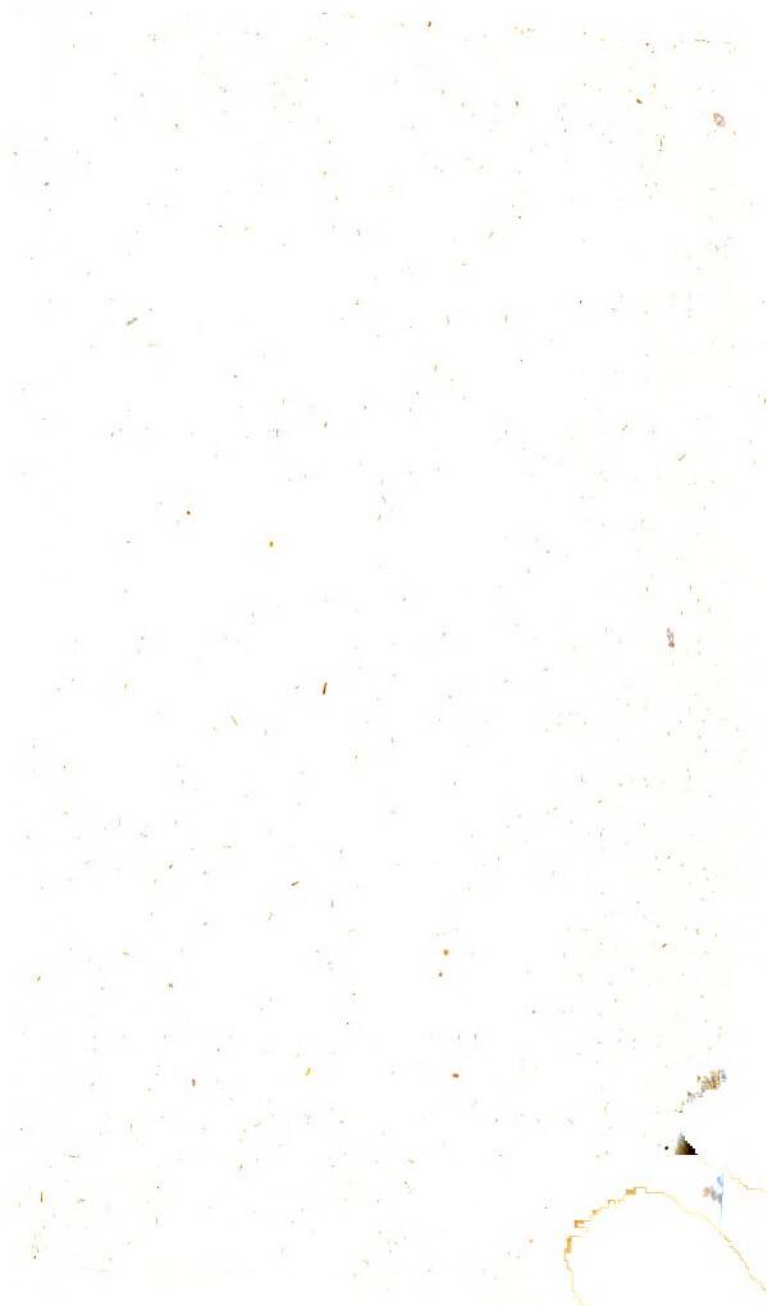
MUTATÓ-TÁBLA.

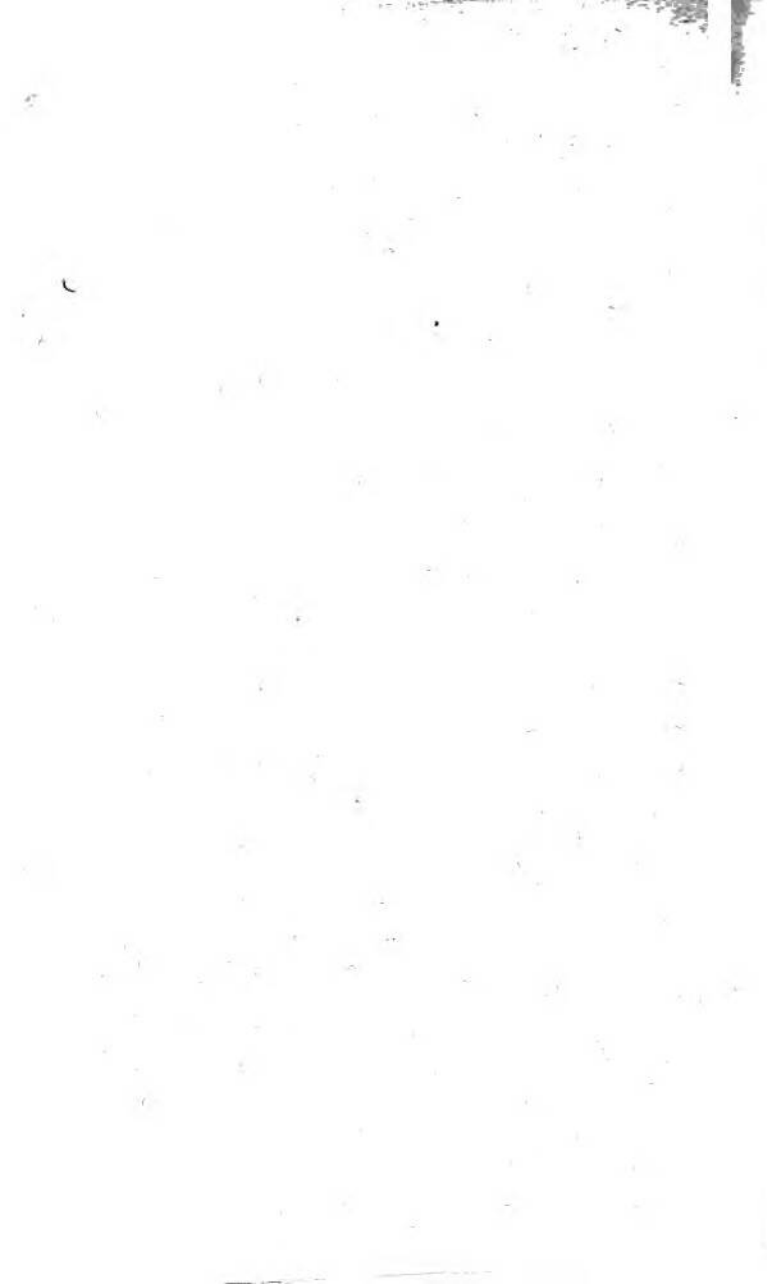
	<i>Levél.</i>
A' Sárgafég	178
A' Geleiszták	184
Köröm méreg	186
Lábdagadás	188
Rheumatizmus vagy Fojosó	193
A' Fojosótól megmentő Szerek	196
Annak módja, miképp lehessen a' Papoknak, és egyéb betegekkel bánónak őfizni magokat, hogy a' betegség rájuk ne ragadjon	198
Ervágás	203
Köppölyözés	208
Piótzázás	211
Klistély	213
A' megfagyottak	224
A' vizea terű, vagy valamely résznek hiedeg vettés daganattya	228
A' most született 's hólnakláltzó tseisemő	230
A' felakasztattak 's megfojtattak	234
A' vízbe fúltak	237
A' góztól megfúladtak	242
A' Mennykő ütöttek	245
Az esés vagy tafzítás által hólnakláltzókká lettek	249
A' vér megfogyatkozásától való elhalás	250
A' hirtelen halált okozható veszedelmek	255
A' Gutta ütés	255
Veszett kutya harapás	260
Mérgek	266
A' lenyelt de a' torokba felakadt idegentestek	274

MUTATÓ-TÁBLA.

	<i>Levél.</i>
Az Egés	276
A' dohos vermek megtisztítása, 's az azok- ba fúltak' kiszabadítások módja	278
A' forró nyavalyába hasznos savó készí- tés módja	279
A' szemen nőtt hártya, vagy Pterygium, vagy Ungvem ellen	279
Vér tisztító ital	279
Megégett tagokra való ír	280
Tyúk szem és szömölcs	281
A' nehéz hallás, fül tsengés és zúgás	281
Fog tisztító, iny erősítő, és a' száját a' rothadás ellen mentő por	282
Az ábrázaton támadni szokott bibirtsók vagy fakadékok	283
Ortzát és kezeket fehéritő szerek	283
Mindenféle előfordúlható esetekbe hasz- nos por, mellyet mindenkor ké- szben kell tartani a' Falusai Pappnak, és Seborvosnak	284

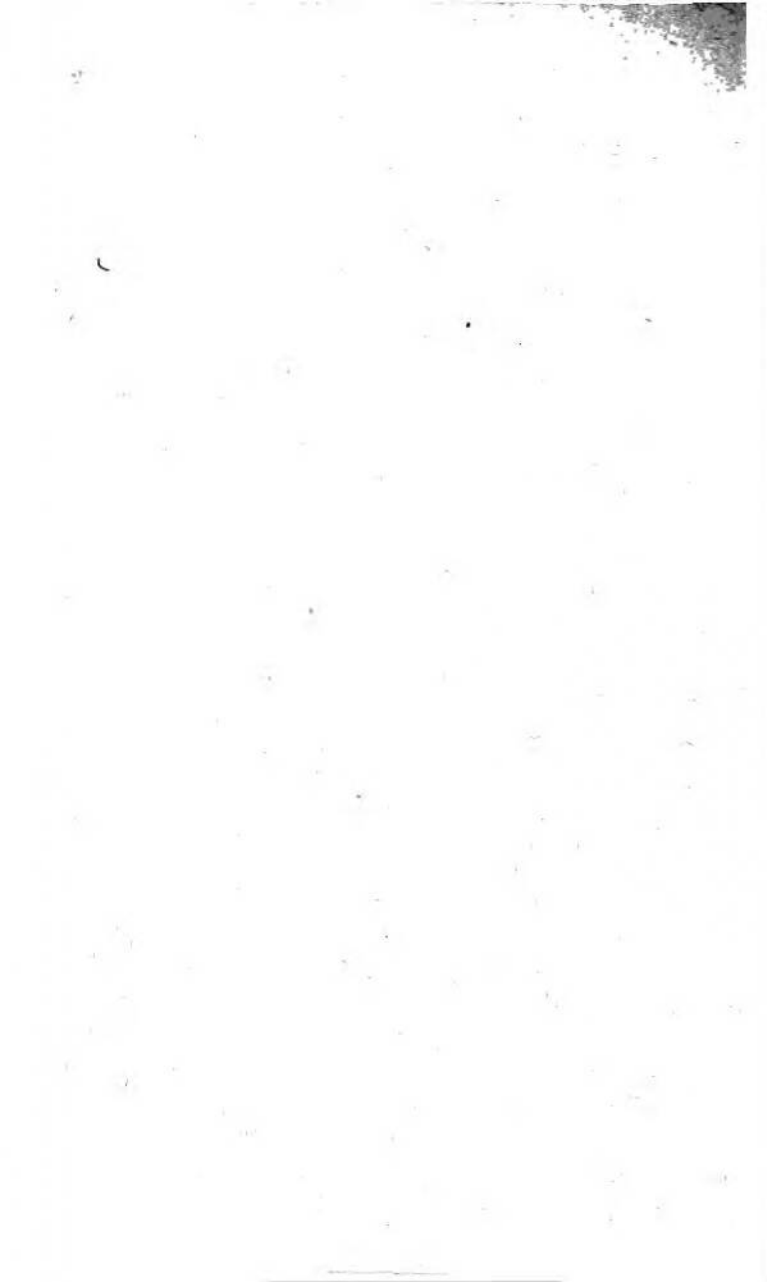

Österreichische Nationalbibliothek

09

Österreichische Nationalbibliothek

09

